

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

ნომერი ეძღვნება პროფესორ მიხეილ ქურდიანის ხსოვნას

Dedicated to the Memory of Professor MICHAEL KURDIANI

Номер посвящается памяти профессора МИХАИЛА КУРДИАНИ

№ 13

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2010

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
О́льга Петро́ишвили
Ма́рина Тура́ва
Ири́на Дžóбава

**კომპიუტერული
რედაქტირება**
რობერტ მესხი

**Computer
Editing**
Robert Meskhi

**Компьютерное
Редактирование**
Роберт Месхи

**პასუხისმგებელი
მდივანი**
ლიანა გვასალია

**Executive
Secretary**
Liana Gvasalia

**Ответственный
секретарь**
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), დელეინ ჰარნიში (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), ღორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნიერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცი-რიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), სვეტლანა ფერხო (ყაზახეთი), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო იუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), მარია კონსოლატა პრასკო (იტალია), იორდან ლუტსკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრეიჩენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Iлона Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Svetlana Ferho (Kazakhstan), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Maria Consolata Priasco (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andreichenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Светлана Ферхо (Казахстан), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Мария Консолата Приаско (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андрейченко (Украина), Мария Димаси (Греция).

EAN 9771512 43 6007

Кавказ и Михаил Курдиани

Наука Кавказа понесла невосполнимую и ни с чем не соизмеримую утрату. Поменял этот мир академик Гелатской Академии Наук, доктор филологических наук, профессор Михаил Курдиани.

Кавказ потерял своего **ОРЛА**. Ушел из жизни Миша Курдиани – человек-энциклопедия, человек-компьютер, человек-**ДРУГ**. Мир вдруг стал значительно меньше – Миша не занимал место в этом мире, он был его частью, он делал его шире. Рядом с ним человек очищался, чувствовал простор, когда появлялся Миша, становилось свободнее дышать.

Он был **КАВКАЗЦЕМ**. Он всем сердцем, всей душой любил Кавказ. Любил его многогранность, неповторимость, полиэтничность. Знавший 16 кавказских языков он имел друзей, родных людей в самых отдаленных уголках Кавказа. Он не принимал созданные за последнее столетие моноэтнические зоны на Кавказе, не воспринимал попыток поставить на этом маленьком клочке земли какой-то народ выше остальных, он был далек от различных фобий и непримирим по отношению к ним.

По специальности Миша был филолог, занимался историей и литературой. Но по призванию и по положению в обществе он был **УЧЕНЫМ**. Он мечтал создать свою школу. В наших частых беседах Миша говорил, что как ученый он достиг всего, ему не хватает только создать свою школу, последователей в лице своих учеников. Он не знал этого, однако он ее уже создал. Успел создать. Возможно, сам не осознавал этого, желал чего-то большего. Но **ШКОЛА** уже была. И мы все это знаем.

Для меня это вторая потеря **ЕДИНОМЫШЛЕННИКА** за последние полтора года. В феврале 2009 года мы потеряли профессора Ровшана Мустафаева, почетного члена Гелатской Академии Наук, друга Миши. У них было много общего – любовь к Родине, любовь к Кавказу, любовь и преданность друзьям, науке, правде и справедливости. Их встречи и беседы были наполнены стремлением направить кавказскую науку не на разобщение народов, не на доказательство превосходства одной нации над другой, а на сближение людей, на воспитание кавказцев, любви друг к другу. Они хотели видеть Кавказ цельной общностью людей с общей историей, с общей культурой, богатой своим разнообразием. У Ровшана была своя школа: ученики в Азербайджане, Грузии, Израиле, Иране, России, Турции, в арабских государствах. Мы уверены - эти две школы явятся гарантией стабильности на **полиэтническом Кавказе**, ученики Михаила Курдиани и Ровшана Мустафаева будут гарантами мира и процветания Кавказа, будут той духовной и идеологической арматурой, которая скрепит Кавказ, будет противостоять моноэтническим зонам, будет беречь каждый народ, каждую культурную общность, каждый элемент культуры любой нации на Кавказе.

Считается, что человек живет до тех пор, пока его помнят. Михаил Курдиани будет жить еще очень долго. В очень многих сердцах, в очень многих семьях он оставил свой след. **ПАМЯТЬ** о Михаиле Курдиани, а значит и он сам, будет жить в столетиях.

Намик Гасан оглу Алиев
Чрезвычайный и Полномочный Посол
Азербайджанской Республики в Грузии
доктор юридических наук, профессор,
иностраннный член (академик) Гелатской Академии Наук

მიხეილ ქურდიანის მოსაზრება

ღვინობისთვის მიწურულს ნაადრევად დასრულდა სიცოცხლე თვალსაჩინო ქართველი მეცნიერისა, აკადემიკოს მიხეილ ქურდიანისა. მან სულ 56 წლის ასაკში დატოვა სამზეო და მარადისობაში გადაინაცვლა...

მიხეილთან ანუ მიშასთან, როგორც მას ახლობელ-მეგობართა წრეში ვეძახდით, მრავალწლიანი ურთიერთობა მაკავშირებდა. ვინც მას ახლოს იცნობდა, დამეთანხმება, რომ ის გახლდათ ფრიად კეთილმოსურნე და განსწავლული პიროვნება, რომელთანაც ურთიერთობა სასიამოვნო და მრავლისმომცემი გახლდათ.

ღრმა, მრავალმხრივი ცოდნისა და ფართო დიაპაზონის მქონე მეცნიერი არასდროს იკეტებოდა ლინგვისტის სტანდარტულ, ვიწრო ჩარჩოში. მას ასევე აინტერესებდა მეცნიერების სხვა დარგებიც, სადაც იმავე სფეროს არაერთ ცნობილ სპეციალისტზე მეტი თუ არა, ნაკლები ნამდვილად არ გაეგებოდა.

მოწოდებით კავკასიოლოგს და ამ რეგიონის უბადლო მცოდნეს გულწრფელად უყვარდა მეზობელი კავკასიელი ხალხები, განსაკუთრებით კი ქართველთა ეთნო-ლინგვისტურად მონათესავენი, რასაც, ბუნებრივია, ეს უკანასკნელნიც ამჩნევდნენ და თავადაც ადეკვატურად პასუხობდნენ.

მასხენდება 2008 წლის გაზაფხული... აპრილის მიწურულისათვის უჩვეულოდ მზიანი დღეები იდგა... ადიდეს რესპუბლიკის დედაქალაქ მაიკოპში ტარდებოდა საერთაშორისო კავკასიოლოგიური კონფერენცია. ამ ქალაქში ჩასულ სტუმართა შორის იყო ქართველ კავკასიოლოგთა 9 კაციანი დელეგაცია, რომლის შემადგენლობაშიც ამ სტრიქონების ავტორთან ერთად შედიოდნენ: მიხეილ ქურდიანი, ცირა ბარამიძე, ვაჟა შენგელია, რუსუდან ჯანაშია, შუქია აფრიდონიძე, რევაზ აბაშია, მიხეილ ბეროშვილი და მისი მეუღლე – თამარ უჯუხუ-ბეროშვილისა. ეს ვიზიტი აღმოჩნდა ქართველ კავკასიოლოგთა დელეგაციის ჯერჯერობით უკანასკნელი ჩასვლა ჩრდილო კავკასიაში, ვინაიდან 2008 წლის აგვისტოში განვითარებული ცნობილი მოვლენების გამო, აღნიშნული მეზობელი რეგიონი ჩვენთვის „რკინის ფარდით“ ჩაირაზა...

მართალია, ჩერქეზები, ისევე როგორც სხვა ძირძველი კავკასიელი ხალხები, ყველა სტუმარს ტრადიციულად პატივისცემით შეეგებნენ, მაგრამ ქართველები მაინც გამორჩეულად მიგვიდეს. მასპინძლები თავს გვევლებოდნენ. ერთი მხრივ, ეს გასაგებიც არის, თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ მათმა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა, რომელმაც უმაღლესი განათლება საქართველოში მიიღო, შესანიშნავად იცის ჩვენი ქვეყნისა და ხალხის ფასი. ის დღეები, რომლებიც მაიკოპში გავატარეთ, ჩვენს მესხიერებაში სამუდამოდ აღიბეჭდა, როგორც ერთ-ერთი საუკეთესო მოგონება...

ჩერქეზთა მიწაზე მყოფი მიხეილ ქურდიანი თავს ჭეშმარიტად მშობლიურ გარემოში გრძნობდა. ის იყო არაჩვეულებრივად ხალისიანი და ენერგიით სავსე, ასხივებდა სიტბოსა და ნიჭიერებას, თავისი გასაოცარი ორატორული მონაცემების წყალობით, ანდამატივით იზიდავდა მსმენელებს, ხიბლავდა მათ და აჯადოებდა.

აფხაზი, ადიღელი (ჩერქეზი და ყაბარდოელი), დაღესტნელი, ჩეჩენი, ინგუში, ბალყარელი და ყარაჩაელი კოლექტები მონუსხულივით შესცქეროდნენ ქართველ ოქროპირს, რომელიც აუდიტორიის ტრიბუნიდან თუ კერძო საუბრისას, მისთვის ჩვეული მეცნიერული ტაქტით, ფრიად გონივრულად იშველიებდა უტყუარ არგუმენტებს და კავკასიელ მეცნიერებს, რომ აღედგინათ მეგობრული ურთიერთობები ქართველ კოლექტებთან, ხშირად ჩამოსულიყვნენ საქართველოში, რომელიც ხანგრძლი-

ვი ისტორიის განმავლობაში, ტრადიციულად წარმოადგენდა „სრულიად კავკასიის კარკასს“.

იმუამად, როდესაც ჩვენი სსენებული კოლეგები, ყველასათვის გასაგებ მიზეზთა გამო, მოკლებულნი იყვნენ ჭეშმარიტ ინფორმაციას საქართველოს შესახებ, მიხეილის ეს მოწოდება ფრიად აქტუალურად ჟღერდა.

დღემდე ჩამესმის სიტყვები ერთი გამორჩეულად ახოვანი ჩერქეზისა, რომელიც გარეგნულად საოცრად ჰგავდა ყველასათვის საყვარელ ბატონ კონსტანტინე (კოტე) ჩოლოყაშვილს (სხვათა შორის დედით – ჩერქეზიშვილს): „კავკასიელ ხალხთა თანამედროვე ინტელექტუალური ელიტა რომ მიხეილ ქურდიანივით სიღრმისეულად ერკვეოდეს კავკასიის პრობლემატიკაში, ამ რეგიონში ჭეშმარიტი მეგობრობა და მშვიდობა დაისადგურებდაო!“

ფრიად სამწუხაროა, რომ შემოქმედებითი ენერგიით სავსე მიხეილ ქურდიანის შინაარსიანი სიცოცხლე ასე ნაადრევად შეწყდა. მისი სახით საქართველომ დაკარგა ღრმად ერუდირებული მეცნიერი, ხოლო მისმა ახლობლებმა – კეთილშობილი, გულისხმიერი და უანგარო მეგობარი.

სიმბოლურია, რომ განსვენებულის ცხედარი ძირძველი ქართული ქალაქის – მცხეთის წმიდათაწმიდა მიწამ მიიბარა...

უფალმა ნათელში ამყოფოს მიხეილ ქურდიანის სული!

პროფესორი ნიკო ჯავახიშვილი

**ნანა კუცია
(საქართველო)**

**„მშვენიერი სასონარკვეთა“
თამაზ ბაძალუა, „სიზმარში მაინც ვხვდებით ერთმანეთს“**

სიზმრისფერია თამაზ ბაძალუას ლექსებისა და თარგმანების პატარა წიგნი **„სიზმარში მაინც ვხვდებით ერთმანეთს“** (ბაძალუა, 2009).

ბინდის ქვეყნიდან მონაქროლი, ნალვლიანი ხმა გარდაცვლილი პოეტისა ბინდისფერ წიგნს უნდა დაემარხა.

კარლო ფაჩულიას მიერ გარეკანისთვის უზუსტესად შერჩეულ ფერს, ალბათ, ინდიგო ჰქვია, ან – ბინდისფერი, ან – „ფერი დაბინდულ ქლიავის“, მაგრამ მხატვარი ფერს არ იკმარებს – ბინდისფერს შავი ტოტების სილუეტიც დაეფინება, მწუხარ გზაზე ქარისაგან ტირილით დამტვრეული რტოების – იქნებ, ზეთისხილის პაწია რტოსი, წარღვნის დასასრულის მომასწავებლის, იქნებ – ანასეული თოხიტარასი, იქნებ – გალას ატმის რტოსი, დაღალული რტოსი...

ბინდისფერისა და შავის იდილიური ჯუფთი ბინდისფერი სოფლის სიმრუბეში ზესთასოფლის ღვთიურ ნათელს მოისაკლისებს, მოინატრებს.

მხატვარი ზეციური შუქის ოქროსფერს დააფენს მრუმე ზედაპირს – სიტყვის ოქროვან მხურვალებას დაადვრის – ოქროსფერი ასოებით წაეწერება წიგნს ავტორის სახელი და სათაური.

თამაზ-დემუზის საკრალურ სახედ ამონათებს ჰადესის სამკვიდროდან პოეტის სახელი – თამაზ ბაძალუა; ქართველთა უძველესი სამშობლოს – იდუმალი ქალღმის მზის მხურვალებას ამოიყოლებს...

სათაური კი – ელეგიასავით მშვენიერი „სიზმარში მაინც ვხვდებით ერთმანეთს“ უცნაურად წამოგვაგონებს პეტრარკას ღვთაებრივ სტრიქონს: „ჩვენ კვლავ შევხვდებით სხვა მზესა და სხვა ვარსკვლავებში“...

ათასწლეულებია, ეგზისტენციურ ვარამს იდუმალი სინათლით ალბობს მაცხოვრის მშვიდი, ყუჩი ფრაზა: „მამაჩემის სახლში ბევრი სავანეა...“

მაცხოვრისეული „ბევრი სავანე“, ალბათ, ის „სხვა მზე და სხვა ვარსკვლავებია“, პოეტს რომ სულმესაფრად ეიმედებოდა...

რუსთველის, დანტეს, პეტრარკას მზიური გონი, ალბათ, ვერასოდეს წარმოიდგენდა, თუ ოდესმე დადგებოდა ჟამი, „სხვა საუკუნის გვიან მგზავრს“ სასოწარკვეთით რომ დააცდენინებდა: „არასდროს ჩვენთან აქ არ ყოფილა ნაზარეველი...“

ნაზარეველის მონატრებაა თამაზ ბაძალუას ბინდისფერი წიგნის ვარამიც.

ეგზისტენციის ბინდში ისე ყუჩად, ისე ნამდვილად მოინატრებს ნაზარეველის მშვიდ სინათლეს პოეტი:

„ჩვენ მივდივართ ვიწრო აღმართით.

რადაც დიადზე ფიქრს გვაჩვენებს ნისლი...

რადაც სიღრმეში გვახედებს ნისლი.

ვინ გამოგვიყვანს ეგვიპტიდან,

ვინ გვაშიმშილებს ორმოც დღე-ღამეს?“ (ბაძალუა, 2009:25).

„დაღმართი ბევრია, აღმართი – ცოტა“ (გ. დონანაშვილი).

სევდის სადავით დაფერილი ლექსები ისეთი სიმშვიდით ირეკლავენ კაცის და ქვეყნის უთქმელ ვარამს, „როგორც მშვიდი ზღვა – ვარსკვლავეთს...“ (მ. კოსტავა).

ეს სიმშვიდე, ეგზისტენციური დარდი, „ყოველ მაღლამხედს რომ უწერია ამ ქვეყნად“, ჩუმი სასოწარკვეთა, „თუ გინდა, ჯვარს ეცვი, საშველი არ არის, არ არის“ მზრინავი აკორდები, თუ გაცილებით ძველი – „ამაოება ამაოებათა“, თუ „გილგამეშიანის“ შემადრწუნებლად მზიური პრელუდია – „რომელმან სიღრმე იხილა“ ის მაღალი, ნაღვლიანი დაღაია, ადამიანის გაადამიანების, კათარზისის, ინიციაციის, ეპიფანიის მაღალფარდოვანი სახელებით რომ ინათლება, „მდაბიურის ენით“ კი ესაა სიკვდილის მზრინავი შიში, რწმენის სინათლედ რომ უნდა ტრანსფორმირდეს.

„შიში შეიქმს სიყვარულს“ და სიკვდილის რაობაზე მოფიქრალი, ქმნილება-თაგან აღმატებული მსგავსება და ხატება ღვთისა სიცოცხლის ღვთაებრივ, გულისმომწვევლელ სინატიფეს იგზნებს, სოფლის ჟამიერებით დაბნეული და ჟამიერების მშვენიერების უჟამო სიტყვად გარდამქმნელი.

„საუკუნე მეფისტოფელის“ მიწურულის პოეტს სწორედ ასეთი ხმა უნდა ჰქონოდა – ქარის ხმა წკვარამში, ღვთაებრივი ძალმოსილებისა და შიშის (ეგზისტენციური სასოწარკვეთის) დამმარხველი – ერთდროულად;

ასეთი სახე – ნაღვლიანი, სადღაც მიღმა მიმართული მზერით.

მაღალი და მაღლამხედი პოეტის მზერას ვაჟასეული ოქსიმორონის გზნება – „უნახავის დანახვაც“ შეუძლია [დავიდასტურებთ ულამაზეს ლექსს, „მარტივის მონასტერთან“, ჰაგიოგრაფიის ყუჩი ნათელი რომ ჩაჰღვრია]:

„მე აქ ყოველთვის მახსენდება წმინდა მამები,

მათი ხელები – ვით სანთლის შუქი, სულის შებერვით რომ ირხევინან.

მათი ლოცვები – არაფერსა და არაფერს შორის

გაჩენილი მყარი სითეთრე.

მათი სიტყვები – სივრცის გარეთ,

აღუბლების, ხიფათის და სიკვდილის გარეთ.

სჯეროდათ მამებს, რომ განუწყვეტლივ

საკუთარი თავის ირგვლივ ტრიალი

იმ სპირალის ხვეულია,

რომლის ბოლო ღვთის უძლეველ შუქში შეგიყვანს.

ბიბლიური ფრინველებივით დაფარფატებდნენ მღუმარ ეზოში,

თეთრი კირივით შეფრქვეულნი მონასტრის კედლებს.

მე მახსენდება მათი თვალები – ამაოების უფსკრულები,

რომლის კიდეზე ნევროზით მთრთოლავ ჩემს გულს ვდებდი

და ვმშვიდდებოდი.

მე მახსენდება მათი წმინდა ლიტურგიები,

მათი ჰიმნივით მაღალი შუბლი –

მზის სიფრიფანა შუქზე, ცაცხვის ტკბილ სიგრილეში...

მე აქ ყოველთვის მახსენდება წმინდა მამები,

თუმცა ისინი არასოდეს აქ არ მინახავს...“ (ბაძაღუა, 2009:26).

„არასდროს ჩვენთან აქ არ ყოფილა ნაზარეველი“ – კვლავ ტრაგიკულ აკორდად გახშიანდება გონებაში გალაკტიონისეული.

მაგრამ ნაზარეველი ყოველთვის იყო აქ და ყოველგან...

სხვაგან, სხვა ლექსში, გაკრთება მაცხოვრის ნაღვლიანი ნათელი: „**მე ის მამ-შვიდებს, ვისაც ვერასდროს ვერ დავინახავ“ (ბაძაღუა, 2009:27).**

როგორც ყოველ ლექსში, აქაც დრამაა, უნაპირო ტკივილის დამმარხველი.

მაგრამ ოდესმე, მარადისობის დიდ სინათლეში „პირსა პირისპირ“ (I კორ. 13, 12) გაბრწყინდება მაცხოვრის მშვიდი, სანთლისფერი სახე...

რწმენის სინათლე ეგზისტენციურ ვარამს გააცუდებს.

ლექსთა ტონალობაში, მიუსაფრობის ნადვლიან მელოდიაში თითქოს სხივად კრთის მოციქულის მზიური სტრიქონი: **„ღვენილ-ღათუ ვართ, არამედ არა დატყვებულ ვართ...“**

თამაზ ბაძაღუას პოეზია ის უცნაური სამყაროა, სტრიქონებად დასამსხვრევად რომ დაგენანება, თავად ლექსი უნდა ამოიწერო, უკეთ, ჩურჩულით, ლოცვასავით წაიკითხო, იღუმალი ჰარმონია რომ არ დაირღვეს უნებლიეთ – როგორც მზისგან ვერ მოწყვეტ სხივს, ზღვის იღუმალი წიაღისაგან ვერ განაცალკევებ ტალღას.

თუ შეიძლება, სასოწარკვეთა ქმნიდეს ჰარმონიის ღვთაებრივ მელოდიას, ეს უთუოდ ითქმის თამაზ ბაძაღუას ლექსებზე.

„ბებერო ცაცხვო, გაზაფხულზე მეც ვყვავილობ შენს ხმელ ტოტებთან,

მეც ქარებში ვდგავარ ღიმილით

და თავსხმა წვიმა აუნდენელ სიზმრებს მისველებს.

მეც მაკითხავენ გაზაფხულზე შენი ფუტკრები,

რომ გადახსნილი ყვავილებიდან კრიალა შხამი ამოსწოვონ

და ნელ-ნელა თაფლად აქციონ...“ (ბაძაღუა, 2009:19).

პოეზიის არსი უზუსტესად განიმარტება – კრიალა შხამი, ქცეული თაფლად...

ამ იღუმალ ლექსებში „შხამიც კრიალაა...“

ჟანრს ვერც განმარტავ – რა არის ეს იღუმალი მეტატექსტები – ელეგია? დალია? წინასწარმეტყველება? მეტაფიზიკური ლირიკა?

ყველაფერი ერთად...

თარგმნილ სტრიქონში დაკონკრეტებულია პოეზიის მაღალი მიზანი – **„წარმოიდგინე: ელეგია ჰიმნად აქციო“** (ეუჯენიო მონტალეს სტრიქონი უზუსტესად აირეკლავს მთარგმნელის საკრალურ სათქმელს) (გვ. 131) [აქ „ჰიმნის“ არქეტიპული მნიშვნელობაა დამარხული – „საგალობელი“].

ეგზისტენციური დრამის იღუმალ მიზეზზე ჩუმად მოჰყვება პოეტი (თავისსავ ორანს თუ გაენდობა):

„არ გიცხოვრია ცისაფერის საუკუნეში,

იამბიკოსა და მაღალი შაირის სამლოცველოში,

არ გიკრეფია ღვთის გულიდან წმინდა ყვავილი,

არ ჩაგიყვინთავს ქრისტიანი ბავშვის სიზმარში...

შენ ფრთა ხარ, ჩუმი და მოტეხილი“ (ბაძაღუა, 2009:23)...

აქ დრამაა, მღუმარე, ყოველგვარი პათეტიკისა და დვლარჭნილებისაგან განძარცული.

სხვა ლექსში ნესტან-დარეჯანს გაენდობა დარდით, ვარამით, **„მე ვერ შევედი შენს წმინდა დროში“** (ბაძაღუა, 2009:70).

„მე ფრინველი ვარ, საკუთარ ფრთას ჩამორჩენილი“ – ესეც სხვა ლექსის სტრიქონია, ოღონდ ტკივილი აქაც იგივეა, მეტაფიზიკური:

„ვინ, ვინ მაგემა მომავალი შიშის სურნელი,

ანდა რატომ ვარ მონაწილე ამ მოძრაობის –

სიკვდილის, მთვარის, შემოდგომის, ზღვის და ბურუსის?!“ (ბაძაღუა, 2009:31).

სულ სხვა პოეტი, სულ სხვა ჟამის და სივრცის მესტიყვე, რაბინდრანათ თაგორი, ნირვანული სიმშვიდით დაწერდა:

„რამ გადამშალა ამ ვეება საიდუმლოში,

როგორც შუაღამ ტყეებურვილში გაშლილი კვირტი?!..

და, რადგან მიყვარს ეს სიცოცხლე, ვიცი, სიკვდილიც მეყვარება –
პატარა ტირის, როდესაც დედა მოაშორებს მარცხენა ძუძუს,
რომ იმავე წამს მარჯვენაში პოეოს სიმშვიდე“...

[ერთი დეტალიც, საცნაური და მნიშვნელოვანი: ქრისტიანი პოეტი იკითხავს,
„ვინ მაგემო“, ინდოელი – „რამ გადამშალაო“].

ოთხმოციანი წლების „საქაჯავში“ (მიხეილ ჯავახიშვილის ტერმინია) არც
წამიერი სულმოკლეობა გაგაკვირვებს, ლექსის სტრიქონად დაკრისტალებული:
„წმინდა წიგნებში ფხიზლობს მესია,

ჩვენს დასახსნელად ძალა არ ყოფნის“ (ბაძაღუა, 2009:59).

უძველესი დედანი ამ წამიერი საყვედურისა წიგნთა წიგნშია: „ელი, ელი, ღა-
მა საბაქთანი?!“ – „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რაისათვის დამიტყვე მე?!“ (მათე
27, 46)...

„რა უსიზმრებო სიზმრებში ვხრჩოლავო“ (ბაძაღუა, 2009:69) – მზრინავია მე-
ტაფორა, ეგზისტენციური დრამის ჩამონაწერი...

იქნებ, ამაღაც შეეხიზნა მზიურ იტალიას პოეტი-მთარგმნელი?! ბეატრიქეს გა-
ენდო, გაბრიელე დ'ანუნციოს სიტყვები ქართულად დაიჭაშნიკა: „თქვენი თვალე-
ბის ანარეკლს ვიფეგ“ (ბაძაღუა, 2009:87)...

ეს ის მაღალი თარგმანია, როცა ვაჟასეული „ვიფეგ“ (მუცალი იფევედა ბრძამს
ნატყვიარში!) უზუსტესად ჩაეწვნის იტალიური ლექსის ქართულ ორანს.

ედგარ პოს მზრინავ ნოველაში „აშერთა ოჯახის დაქცევა“ იღუმალი სტრიქო-
ნია: „მოსახდენის მოლოდინი მზარავს“...

უნებლიეთ აგეკვიტება ეს მზრინავი ფრაზა თამაზ ბაძაღუას ლექსთა კით-
ხვისას.

პოეტის უნატიფესი სული ყოველგან, ყოველთვის გზნებს ეგზისტენციურ საფ-
რთხეს: „ღამემ დაივიწყა დილა,

ხესაც არ ახსოვს საკუთარი ფოთლები,

გულგრილ ქარიშხლებში ჩამოწყვეტილი,

სიმღერამ დაივიწყა ჩიტი, შუქმა – სანთელი“... (ბაძაღუა, 2009: 18).

გალაკტიონი ასე იტყოდა: „უცნაური დრო დადგა. აღარავის ახსოვს თავისი
ბავშვობა“...

შემზარავი ფაქტის კონსტატირება ვედრებად ტრანსფორმირდება (ლექსში
ჩნდება ადრესატი): „ვარსკვლავო, ჩემო წინასწარმეტყველო,

შენ გაგატან სამყაროს ზემოთ ჩემს წმინდა სიტყვებს...“

ის ვარსკვლავი თუა, აღმოსავლელ მოგვებს რომ ბეთლემისაკენ უნათებდა
მზიურ გზასავალს...

პოეტის სიტყვები მართლაც წმინდაა: „მე სიტყვებს კი არ ვამბობ, არამედ
სისხლს“ (ბაძაღუა, 2009:60). „სისხლში სულია“ (ლევიტელთა 17, 11).

ივანე ამირხანაშვილის ბოლოსიტყვაობაში მოგონების ფრაგმენტი – „პერეს-
ტროიკის“ გარიჟრაჟზე აღმოდებული მაღაზია უნახავს ნასმურვე პოეტს, მასპინ-
ძელს შინ არ შეჰყოლია: „არ გინდა, არ გინდა, ყველაფერი ამაოა, ყველაფერი იწ-
ვის და ინგრევა, საცაა, ყველაფერი თავზე დაგვემხობა, გამოდი გარეთ...“ (ბაძაღუა,
2009:152).

დიდ ხანძართა უბადრუკ პრელუდიას – პურის მაღაზიის ჩამოქცევას, პოეტის
გარდა, არავინ შეუძრავს.

მოსახდენის მოლოდინი მხოლოდ პოეტს თუ შეზარავდა, კაცთაგან უკეთესს,
ჩვეულებრივთ ერთი ცრემლით აღმატებულს...

მაღაზია პურისა იყო...

პოეტის ტრაგიკული დაღუპვიდან (პოეტის დაღუპვა ყოველთვის ტრაგიკულია!) სულ რაღაც ოთხიოდ წელიწადში აცხადდებოდა „მოსახდენი“ – ეგზისტენციური ტკივილი ყოფით კონტურებს მოისთავდა...

მხოლოდ არსობის როდი, სულის პური დაძვირდებოდა...

მეტაფიზიკა მეტაფორად ჩამოიღვენებოდა, თითქოს სანთლის ცხელ ცრემლებად დაეწვეთებოდა ქაღალდს, რომელიც არ წითლდება, მაგრამ არც იწვის...

„ქვებსა და სიტყვებს შორის“ (თამაზ ბაძაღუას ერთ-ერთი წიგნის სათაურია, დიდებული სათაური!) სვლა თუა პოეზია, არყოფნის ბინდსა და ზესთასოფლის მაღალ ნათელს რომ აწონასწორებს.

ლამის ყოველი სტრიქონი მეტაფორაა ამ იდუმალ ლექსებში.

ოცდარვა წლის ახალგაზრდის „კეთილი მოხუცებულებათა გონებისათ“ საქართველოში არ განგაცვიფრებს:

„ყოველთა წარსავალსა გზასა მეცა წარვალო“, „დღესა მე დავუღამდებო“,

„გონებათ ჩემი ქრისტეის თანა არს ზეცადო“ – ათასწლეულთა სიმრუმიდან

ამოაშუქებდა ჰაგიოგრაფიის პერსონაჟთა „მშვენიერი სასოწარკვეთა“ (უნატიფეს ოქსიმორონს ღია სტურუას დავესესხეთ, ეგზისტენციის ვარამს თავადაც რომ მოეღვარე სტრიქონებად ჩამოღვრის).

ოცდარვაწლისავე ბარათაშვილს „მშვენიერი სასოწარკვეთით“ ეთქვა, „ცუდათ ხომ მაინც არა ჩაივლისო...“

„განწირულის სულის-კვეთება“ უთნაფიშთისაკენ წარუძღვებოდა გილგამეშს, ფსალმუნს აგალობებდა დავით მეფეს, ამოების დარდით დაღალავდა სოლომონს...

ოქსიმორონულია თამაზ ბაძაღუას მშვიდი ტრაგიზმით განათებული მეტატექსტები... ტრაგიზმს აქ ყოფიერების უაზრობის შეგრძნება როდი, უფრო – ყოფიერების წარმავლობის მძაფრი განცდა ესაძირკვლება.

სტრიქონად არა, ლექსად ამოვწერთ (და ერთი ლექსი დაიმარხავს მარადის სათქმელს):

„ილაპარაკე ჩუმად, ჩუმად ილაპარაკე

და გაზაფხულის უწყნარეს ფშვინვას მიუგდე ყური;

ილაპარაკე პურზე, მწიფე თავთავებზე, როცა ღამეში

ვარსკვლავივით იფურჩქნება წითელი ვარდი.

ილაპარაკე ბალახებზე, რომ მათ ნაღვლიან

ჩურჩულში შენი სუნთქვა დაირხეს,

როგორც საფლავზე, ქარიან ღამით – მთვარის სხივები.

ილაპარაკე, როგორ დაბერდა შენი სახლის წინ მაღალი ცაცხვი,

ილაპარაკე, როგორ აკლდება ტოტები ყოველ შემოდგომაზე.

ილაპარაკე ჩუმად, ჩუმად ილაპარაკე –

შენი ტუჩები გადირბენენ გაქრობისა და

დავიწყების მწარე მინდორზე“ (ბაძაღუა, 2009:17).

ფსალმუნის ყუჩ კამერულობას იმარხავს ლექსი, სახარების იგავების მშვიდ სიღრმეს – საწუთროულ ჰარმონიაში ჩუმად უნდა ილაპარაკო, უკეთესი – ილოცო, „გადაზნექილი სიზმრების წელი“ რომ უნებლიეთ არ შეარხიო...

ლექსის მხატვრული ქსოვილი ამოიყოლებს მოგონებას:

„ილაპარაკეთ, გვევდრებით, ოღონდ ქართულად,

ოღონდ ქართულად ილაპარაკეთ...“

თამაზ ბაძაღუას ლექსის გობელენში ისე მშვიდად ჩაეწნა გალაკტიონის მზიური ვედრება... უსასრულოდ შეიძლება საუბარი ამ უნათლეს პოეზიაზე, ნათელ ნაღველად დაღვრილ მეტაფორებზე, თოვლის, ბალახის, ღამის, ფრთის...

პარადიგმებზე, მეტაფიზიკურ ლექსებს პარაბოლის სიმადლეს რომ სძენს.

უნატიფეს პოეზიაზე „ჩუმად უნდა ილაპარაკო“, მაგრამ, ალბათ, უკეთესია, იმღუმარო – ეს ბინდისფერი, ნაღვლიანი წიგნი ჩუმად იკითხო, განმარტოებით, სანთლის „არნათლად-ნათელ“ შუქზე.

ბინდის ქვეყნიდან ჩამოგვევრება მშვენიერი სასოწარკვეთის მაღალი შუქი...

P.S. ტრაგიკულ-მშვენიერი წიგნის წინასიტყვაობაში ანდრო ბუაჩიძე პოეტის იღუმად სილუეტს მოხაზავს:

„სტუდენტობის წლებში ერთად წავედით სოფელში. უკვე გვიანი ღამე იყო. ნამგ ზავრები და დაღლილები მარტვილიდან მისი სოფლისკენ მიმავალ გზას დავადექით და მე მახსოვს, როგორ მიდიოდა თამაზი სოფლის გზაზე ჩამოწოლილ წველიადში, რაღაც ჩუმი მღელვარებით, აჩქარებული და აწრიალებული, მიდიოდა იქ, საიდანაც წამოვიდა“ (ბაძაღუა, 2009:13).

ამას პოეტი წერს პოეტზე და „სოფლის გზაზე ჩამოწოლილი წველიადი“ მეტაფიზიკურ ბინდად აღიქმება.

ეს, ალბათ, არ იყო სოფლისკენ მიმავალი გზა. უფრო – გზაწვრილი ზესთასოფლისა...

მთავრდებოდა ბინდისფერი სოფლის სიზმარი.

თავად პოეტი იტყოდა უკეთ, უფალს ჰკადრებდა:

„მე გამოვდივარ იმ სიზმრიდან ტანჯვით და შმუშვინით

და თვალებს უცებ შენს უმშვიდეს წიაღში ვახელებ...

არა, მე მზად ვარ... მწუხარების და ძრწოლის ბიძგით

მოვედი შენთან – შენი ხატი და შენი მსგავსი,

შენ მაიძულებ მორჩილებას... და ისიც ვიცი:

სასოწარკვეთის მოწამლული ეკლებით ადვსილს

რომ დამიფარავ შენი მყუდრო და თბილი გარსით...

გროვდება ცრემლი – იმედის და სასოწარკვეთის,

ასე, წვეთ-წვეთად, შენც ცრემლივით ჩემში გროვდება“ (ბაძაღუა, 2009:65)...

„უტყვი ჭურჭელი ბოლომდის ვივსები უფლით“ (ბაძაღუა, 2009:77)...

და მისტერიაც დასრულდება – აქ ამ სოფელში, რათა მარადის გაგრძელდეს ზესთასოფლის მშვიდ სინათლეში...

„იქ, მაღლა, მაღლა სინათლეში ლივლივებს ჩვენი წმინდა სიზმარი“ (ბაძაღუა, 2009:84)...

აქ კი, სოფელში – სიზმრისფერი წიგნის ნათელი.

ლიტერატურა:

1. ბაძაღუა თ., სიზმარში მაინც ვხვდებით ერთმანეთს, თბ., 2009.

Nana Kutsia
Poetry of Tamaz Badzaghua
Summary

Verses of a very interesting Georgian poet of the end of XXth century – Tamaz Badzaghua is too important to understand main problems of epos.

Tragic poet lived in tragic period and any reader feels that background.

Reading verses by T. Badzaghua it's absolutely clear that this is "poetry of looking for the Lord God". The poet missed Him, His great quietness and comfort.

It was too "strange" poetry for that period. A lot of issues of verses were incredible.

Tamaz Badzaghua was "the poet of future."

Нана Куциа
Поэзия Тамаза Бадзагуа
Резюме

Стихи интересного грузинского поэта конца 20-го века – Тамаза Бадзагуа – важны для правильного восприятия эпохальных проблем.

Трагический период является фоном трагических стихов и каждый читатель чувствует это. Читая стихи Т. Бадзагуа ясно, что это – Поэзия искания Бога. Поэт мечтает о великом спокойствии, что дается лишь свыше.

Для того времени это была «странная», непонятная поэзия, многие стихи считались «неудобными».

Тамаз Бадзагуа был поэтом будущего.

ЛАЛА АХМЕДОВА
(Азербайджан)

**ГОРОДСКАЯ ПРОЗА В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ЭПОХИ
"ОТТЕПЕЛИ" И "ЗАСТОЯ"
(Молодой герой "молодёжной прозы")**

"Молодежная проза" - термин, устоявшийся в литературоведении. Он объединял в себе и возрастную "цензу" её авторов, и содержательную общность, и при страсти к определенному герою. Таким образом, не только герой был молод, молодым был и автор.

"Молодой герой" - категория относительная. В данном случае так обозначается поколение молодых людей послевоенной формации, живших и работающих в совершенно иных обстоятельствах, нежели предшествующие поколения.

Говоря о "молодой прозе" 50-60-х годов, критики начинают разговор со второй половины 1950-х годов, с так называемой "исповедальной" прозы, которая во время своего появления вызвала резкий отпор. Ведь проза В. Аксенова, А. Гладилина, и Ю. Казакова и др., появившаяся в послевоенное десятилетие, в котором преобладал пафос послевоенного строительства, возвращения к мирному созидательному труду, диссонировала с общим направлением советской литературы как в содержательном, так и формальном плане.

Повесть Трифонова "Студенты" ознаменовала начало 50-ых годов. Она, хотя и была написана молодым, начинающим писателем, студентом Литературного института, вызвала сразу же широкий отклик в критике и вокруг неё разгорелись дискуссии. Повесть выдержала несколько изданий, её переиздания захватили даже 60-е годы. Сразу после публикации повесть "Студенты" была удостоена Государственной премии.

Пафос произведения Ю. Трифонова оказался созвучным всей русской прозе 50-60-х годов. Конфликт, положенный в основу повести, носил идейно-нравственный характер. Противопоставлены здесь две морали: мораль, основанная на чувстве коллективизма, высоком осознании гражданского долга, с одной стороны, и индивидуалистическая, обывательская мораль, с другой. "Ю. Трифонов значительно смелее, чем его предшественники, раскрывает перед читателем научную, трудовую жизнь студенчества. Наука в его повести не фон и не декорация. Она - поле действия, более того - поле боя с идейным противником". Автор ведёт своего читателя и на лекцию, которую читает профессор Козельский, и на заседание студенческого научного кружка, где вспыхивает спор о науке и о её предназначении, перерастающий в дискуссию по моральным проблемам.

Позднее Ю. Трифонов писал: "Меня, - писал позднее Ю. Трифонов, интересуют характеры. А каждый характер - уникальность, единственность, неповторимое сочетание черт и черточек". Характеры людей были самой сильной стороной и повести "Студенты". Ю. Трифонов уже в этой повести сумел показать студенческий коллектив не как безликую, уныло однообразную массу, а как целый ряд неповторимых человеческих характеров. В этом смысле повесть Ю. Трифонова "Студенты" ярко отразила одну из основных тенденций прозы 50-70-х годов - интерес к проблемам индивидуальной человеческой жизни, к человеческой судьбе во всей сложности и многообразии жизненных отношений.

В послевоенное время на студенческую скамью возвращались очень многие фронтовики. Время ставило их в новую психологическую ситуацию, где каждый должен был искать свою линию поведения. Встаёт эта проблема и перед Вадимом Беловым и Сергеем Палавиным. Но решают они эти нравственные проблемы по-разному. Противопоставляя Вадима Сергею и Козельскому, его идейность, принципиальность, нетерпимость к обывательщине, мещанству их индивидуалистическим взглядам на жизнь, на труд, на научное призвание, писатель не идеализирует своего героя, не показывает его носителем набора добродетелей, никогда и ни в чем не ошибающимся положительным героем. Образ Вадима Белова жизненен и художественно убедителен. С самого начала повести перед нами сложившийся, сформировавшийся характер, который по мере развертывания действия обнаруживает всю глубину своего духовного мира, свои нравственные ориентиры и ценности. Вадим часто повторяет слова М. Горького: "Самое высокое уважение к человеку и самые высокие требования к нему". Это нравственная программа писателя и его героя.

Стремление Палавина к личной карьере расценивается и Вадимом, и читателями с подачи писателя как антиобщественное, а слова его о том, что в педагогическом институте "легко выдвинуться на общем сером фоне" - как неприемлемый индивидуализм и эгоизм. И дальше на протяжении всей повести идёт развенчание этого героя. Медленно, постепенно подготавливает писатель перелом в отношениях друзей, сталкивая их по самым различным вопросам. В этих столкновениях всё больше обозначаются существенные отличия в их характерах.

Сразу же обнаруживается наличие в Сергее недостатков, ошибок, которые приземляют его образ. Более того, показав Сергея в начале повести талантливым человеком, что признавал и Вадим, считавший своего друга гораздо более одаренным (а это, на самом деле, было так), Ю. Трифонов подводит читателя к мысли о том, что он бездарен. Торопливое нанизывание отрицательных черт в характере Палавина явно рассчитано на то, чтоб окончательно развенчать этого героя, а вместе с ним и идею эгоизма, индивидуализма, носителем которой он является.

Писатель таким образом облегчает путь нравственных исканий своих героев. Это дань времени, которое требовало четкого разграничения нравственных и безнравственных, хороших и плохих, положительных и отрицательных героев.

Дань времени отдаёт Ю. Трифонов и рисуя образ профессора Козельского. В трактовке этого героя много тенденциозности, красок, характерных "теории бесконфликтности". Эта тенденция имела свои философские и социологические корни, основывалась на идиллическом представлении о жизни социалистического общества, в котором не может быть никаких противоречий.

В образе Лены Медовской намечается один из типов, к которому Ю. Трифонов будет возвращаться в своих последующих произведениях. Поэтому нравственная характеристика, в плане которой развернут образ Лены, заслуживает особого внимания. В её характере много общего с Сергеем Палавиным - тот же эгоизм, тщеславие, стремление к личной исключительности. Но если у Сергея это проявляется в стремлении выделиться во что бы то ни стало, возвыситься над студенческой массой путем явного преувеличения своих научных способностей, в желании любой ценой сделать карьеру, то у Лены это находит несколько иные проявления. Внешне очень красивая, яркая, она привыкла обращать на себе внимание окружающих. Она обладает неплохим голосом и гордится своим "вокалом". Лена пренебрежительно относится к общественной работе, игнорирует субботники, подшефную работу на производстве,

стремится окружить себя избранными личностями. Этот образ - несомненная удача писателя в плане психологического раскрытия характера.

Однако, создав очень завершённый образ, воплотившей в себе типические черты молодежи того времени, Ю. Трифонов в конце повести пытается "выпрямить" его образ, сгладить остроту конфликта, возникшего между ней и Беловым. Он показывает резкое изменение её характера, пытаясь внушить читателю, что Лена не так ограничена, равнодушна ко всему, кроме себя самой, как это казалось в начале повести.

Конструкция моментального "исправления", что была использована Ю. Трифоновым при обрисовке характеров Сергея Палавина и профессора Козельского используется и здесь. Объективное изображение образа идёт вразрез с субъективной позицией автора. Художественно это не мотивируется, а потому и не убеждает. Но это мотивировано позицией автора повести, живущего в определенной литературно-общественной атмосфере, требующей и обуславливающей такую позицию.

В повести "Студенты" Юрий Трифонов в образах своих героев пытается решить задачу осмысления трудностей и противоречий общественного развития, реальной сложности процесса формирования личности социалистического типа. "Каждый писатель сталкивается с нелегким вопросом: как же всё-таки, когда, на каком повороте жизни, в силу каких причин в том или ином персонаже возникают какие-то отрицательные качества? Мы знаем, что обстоятельства формируют характер. Так вот, каковы эти обстоятельства, которые способствуют появлению, предположим, честолюбивого эгоизма?", – писал Д. Гранин.

"Молодёжная проза" второй половины 50-х годов обращается к одному и тому же конфликту - самоопределению молодого человека, только что окончившего школу. Во множестве произведений авторская позиция сводилась к такой схеме: надо, чтобы "незрелый" герой окунулся в трудовую жизнь, работал на заводе, фабрике, а затем пришёл в вуз. Постепенно конфликт этот из современной литературы исчез. Проблема образования, как признака интеллигентности, уступила место проблеме воспитания, причём во взаимодействии человека и общества.

Это получило своё наиболее яркое художественное решение в повести В. Тендрякова "Ночь после выпуска. Здесь также "молодой" герой, только что закончивший школу и оказавшийся один на один с жизнью, "явно не подготовленный к решению многих задач, которые сразу же поставила перед ним жизнь". Выпускники В. Тендрякова демонстрируют не только растерянность перед взрослой жизнью, но и нравственную неразвитость. Они спорят не о том, учиться ли им дальше, их занимают нравственные проблемы: о добре и зле, эгоизме и самоотдаче, любви и ненависти. Параллельно с учениками дискутируют и учителя. Эта характерная тенденция поиска нравственных основ существования чаще всего развивается в пространстве городской прозы, с её атрибутикой городского быта, внешним антуражем городской жизни.

Примечательны и некоторые произведения Н. Евдокимова, особенно повесть "Сказание о Нюрке - городской жительнице". Интерес к героине как городской жительнице носит характер авторской установки, но назвав свою повесть "сказание", автор как бы хочет подчеркнуть, что внешние обстоятельства жизни утрачивают своё определённое значение, будь то город или деревня. Родом из деревни, Нюрка живет в городе и в деревне чувствует себя чужой. Но не это главное. Главное - это её характер с явно подчеркнутой нравственной основой. Писатель словно хочет показать единую сферу бытия человека, независимо от того, город это или деревня, где непременно должны господствовать законы нравственности, гуманности, милосердия, сострадания.

Героя Н. Евдокимова в этом и последующих произведениях характеризует душевное здоровье и сила сопротивления к внешним обстоятельствам, губящим его нравственную чистоту, невосприимчивость к поверхностным приметам цивилизованности, культура, данная не образованием, а связью с народом, народными представлениями о внутренней культуре. Н. Евдокимов создает новый тип молодого героя, очень своеобразный и колоритный. Эта тенденция более широко представлена была в городской прозе 60-70-х годов, где проникновение в интеллектуальную глубину народного сознания выражается в том, что герои становятся порой как бы рупорами народных идей, представлений о нравственности, высокой морали.

Городские юноши Аксенова, Гладилина энергично ищут себе применение в этой жизни, а причины неудач ищут в трудностях времени, в котором живут. Они испытывают растерянность перед лицом меняющейся действительности. Разочарованность - главная черта их характера.

Молодой современник в центре внимания романов "Остановиться, оглянуться" Л. Жуховицкого, "Три минуты молчания" Г. Владимова. Это уже не 17-18-летние юноши и девушки из "Студентов", им около тридцати. Тем значительней нравственный поиск молодых писателей, которые показывают становление личности в социальном и психологическом плане. Интересен образ Тани Мухиной ("Остановиться, оглянуться"). Она практикантка, бесцеремонная, уверенная в себе. Она знает, что должна делать карьеру, а человеческие качества, по её мнению, только мешают и задерживают её победный бег. В отличие от Ю. Трифонова, показывающего в финале героя "исправившимся", Л. Жуховицкий оставляет свою героиню на полдороге, в момент трудного выбора пути. Ему важен сам процесс самоопределения, душевное состояние героя.

И Сеня Шалай ("Три минуты молчания" Г. Владимова) и Георгий Неспанов ("Остановиться, оглянуться" Л. Жуховицкого), главные герои романов, живут в ощущении потребности оглянуться на прожитое, разобраться в себе и в окружающих, понять, кто они, какую жизнь прожили. Это желание обычно возникает в драматических обстоятельствах, в экстремальных условиях, когда нет места привычному эгоцентризму.

В повести В. Аксенова "Коллеги" выучившийся в институте герой чувствует растерянность при столкновении с реальной действительностью. Здесь наиболее сильно выразились общественные акценты. Следующая повесть "Звездный билет" переносит читателя в иную среду, среду 17-18-летних юношей. Поэтому критика говорила, что "Звездный билет" должен был предшествовать "Коллегам", а не наоборот. Но здесь был свой смысл. Писатель показывая следующее поколение, подчеркнул динамичность, изменчивость нравственных стереотипов. Идущие за поколением 27-28-летних, юноши из "Звездного билета" в своем недовольстве жизнью гораздо более активны, категоричнее, чем их старшие братья, в своих суждениях. То, что казалось трагедией для героев "Коллег", перестало быть таковым для героев "Звездного билета". Они напряженной учебе или самоотверженной работе в захолустье откровенно предпочитают прогулку по таллинским пляжам, труд для них - печальная необходимость, не имеющая ничего общего с духовными поисками.

В разрез с этой стилиевой линией Аксенова, появляется иная проза, ставившая перед собой иные задачи. Это книги А. Рекемчука, В. Липатова, А. Ткаченко и многих других. Тематика их произведений перекликается с тематикой вышеназванных писателей. Здесь и проблемы выбора молодым героем своего места в жизни, жизненного пути, и проблемы образования, и проблема поколений. Но решаются они под иным

углом зрения. Так, в городской молодежной прозе с самого её начала образуются два стиливых течения, две противоборствующие идеи показа молодого героя.

Герои В. Липатова, А. Ткаченко мечту о комфортной жизни в цивилизованном городе, о временности пребывания в "глубинке" считают признаком мещанства, обывательщиной. Главное достоинство, которым наделяют писатели своих молодых героев - это сознательное отношение к труду, понимание своей роли на земле как созидателей жизни. Это отразилось уже в самих названиях книг такого плана: "Мои дороги", "Иду в жизнь", "Был ли ты здесь" А. Ткаченко, "Мы здесь живём" В. Войновича, "Сто двадцать километров от железной дороги" В. Семина и др. Молодой герой из столичных городов переносится в глубинку. Он твердо знает, чего хочет от жизни. Так была заявлена иная трактовка городской молодежной прозы, иная проблематика, иной герой. В прозе названных писателей происходила девальвация излюбленной проблематики городской "молодежной" прозы. На передний план выдвигается человек, производящий материальные ценности, человек "грубого" труда, выполняющий свою работу с творческим одухотворением. Таковы герои А. Рекемчука ("Молодо-зелено"), В. Липатова ("Смерть Егора Сузуна").

Это противопоставление различных стиливых течений внутри городской "молодежной" прозы выносится и на страницы художественных книг. К примеру, С. Сартаков во второй книге своей известной трилогии о Косте Барбине - "Не отдавай королеву" - изображает, как молодые сибирские рабочие, строители мостов, обсуждают "молодежную" повесть, где речь идёт о московском парнишке, который после школы попал на большую стройку в Сибирь. Он тяжело переносит своё "погружение" в реальную жизнь, тяготы и трудности неустроенного быта. Герой С. Сартакова возмущен, почему о таком "столичном" мальчишке есть книги, а о них, кто "не падает в обморок от работы", с таким умилением книг не пишут. Таким образом, спор о герое молодежной прозы, о том, каким он должен быть, выносится и на страницы художественной прозы, не столько в сопоставлении, сколько в противопоставлении различных героев.

В городской "молодежной" прозе писатели представляли герою возможность самому широко декларировать свои взгляды, полагая, что эта форма даст возможность показа объективного и многостороннего изображения действительности. Критика отмечала пристрастие по этой причине к "диалогической речи", тенденцию к воспроизведению "жизненного диалога", приближающих эпические жанры к драме. Отсюда и широко распространенная в такого рода произведениях форма диспута как одного из композиционных средств. Исследователями предпринималась и попытка классификации этой формы. Так, например, А. Соловьева выделяет такие разновидности диалога, как "диалог-спор", "диалог-унисон".

Эта форма, широко используемая обоими стиливыми течениями городской "молодежной" прозы, по своему содержанию подчеркивает различия между ними, зависящие от авторских позиций, проблематики и идейных устремлений их авторов. В прозе, представленной произведениями В. Аксенова, В. Гладилина, диалог, противопоставленность линий основана на внимании к психологической индивидуализации героев, порой на "потоке сознания" героев и носит несколько самоцельный характер. Это призвано подчеркнуть смятение духа, нравственные поиски смысла жизни, осмысление окружающей действительности, самосознание и самопознание героев. Лирически окрашенные психологические состояния героев получают в этой прозе своё яркое воплощение. И Аксенов, и Гладилин достаточно

полно используют субъективно-лирический момент, подтекст, идентифицируя таким образом сбивчивость неокрепшего сознания героев.

Повесть Э. Ставского "Домой", названная автором "маленькой повестью", также продемонстрировала типологические особенности городской "молодежной" прозы: рассказ от первого лица, исповедальность, усиление лиризма, поток сознания, столкновение поэтической и прозаической реакции на жизнь и т. п. Всё это позволило критикам искать традиции этой прозы в западной литературе, чаще всего упоминался Э. Хемингуэй, произведения которого характеризовались отсутствием дистанции между художником и его героем.

Городской "молодежной" прозой был выработан своеобразный "кодекс чести", твердая система этических оценок, которые, правда, имели общегуманистический, а не социальный характер. Герой этой прозы вел борьбу с мещанством, с обывателем, с мнимой интеллигентностью, со стремлением к благополучию, прикрытым высокими словами.

Конфликты, как правило, происходят между нравственными антиподами. Чаще всего, это утонченная личность, художественная натура со сложной психологической духовной организацией, с одной стороны, и личность, не знающая колебаний, отличающаяся прямолинейностью оценок, стихийной естественностью, переходящей порой в примитивизм. Таковы конфликты в повести Э. Ставского "Домой", рассказах В. Аксенова "Победа", В. Семина "Шторм на Цимле" и др.

В поколении молодых людей послевоенной прозы было сильно развито не только насаждаемое официальной идеологией стремление к труду, облагораживающему человека, но и к каким-то духовным сферам, к красоте внутреннего мира человека, таящего в себе много противоречивого и непонятного ему самому. Эта проза настоятельно утверждала "естественность" человека, пытаясь проникнуть в его естество ("На полпути к Луне" В. Аксенова).

В связи с "молодежной городской прозой" критика заговорила о проблеме "естественного человека". Почти во всех работах "естественность" рассматривалась как антиобщественность характера человека, его поступков. Но ведь это было прежде всего противостоянием фальши, неискренности, выражению высокопарными словами заученных истин, диктуемых временем "социалистического подъема" и "коммунистического труда". Герои этих произведений порой инфантильны, даже асоциальны, но они - отражение определенной, существующей в жизни социальной группы, как и их авторы. Они выступают рупорами идей автора. Не зря, В. Аксенов словами своего героя утверждает: "Я хочу простоты. Простых, естественных человеческих чувств и ясности. Хочу стоять за своих друзей и любить свою жену, своих детей, жалеть людей, делать для них что-то хорошее. Все эти разговоры о сложности, жизнь вразброд - удобная питательная среда для подонков всех мастей+ Надо идти с чистыми руками и с чистыми глазами. Нельзя наваливаться и давить других".

В городской прозе о молодых были и элементы натурализма, о чём писали в своё время западные критики, говоря о "натурализме новой волны". Натуралистическая тенденция действительно присутствовала в некоторых произведениях молодых авторов, являясь сознательным самоустранением автора от вынесения каких-либо оценок. Герой, показанный в повседневной жизни, в нравственных исканиях, заблуждениях, ищущий ответов на вопросы, поставленные перед ним жизнью, словно призывал читателя самого разобраться в этой сумятице чувств и переживаний.

Примерно о таком герое говорит В. Аксенов, анализируя повесть В. Шугаева "Бегу и возвращаюсь": "Матвей нетерпим к малейшим, даже самым невинным проявлениям фальши и пошлости в отношениях между людьми и в своем собственном внутреннем мире. Именно это качество делает его современным героем. Тонкое ироническое исследование разного рода мелких и, казалось бы, безобидных фальшивочек делает и саму повесть интересной и необычной".

Критика не могла обвинить В. Аксенова в том, что он не делает этических акцентов, не показывает нравственного противопоставления между ними. В целом, признавая "частные" нравственные оценки писателя, критика основной упор делала на отсутствие в них мировоззренческих позиций, социальных, классовых убеждений. И это естественно. На фоне героев, которые прямо или косвенно утверждали свои политические позиции, герой В. Аксенова выглядел аполитичным. Это давало повод соотносить прозу писателя с произведениями Дж. Керуака, С. Беллоу.

Эволюция нравственных оценок находит отражение в творчестве В. Аксенова, нравственных критериях, по которым можно судить о том, как из произведения в произведение он ищет своего героя. В то же время эта эволюция отражает динамику развития взглядов самого автора. И это не просто поиск своего героя, но и поиск истины самого писателя. Так, например, в "Коллегах" герои также рефлектируют, но их рефлексия находит своё разрешение в активном действии. Молодые врачи, нашедшие своё признание в медицине, хотя и мучаются внутренне, трудно отрываются от цивилизованного города, когда приходит время уезжать по распределению в глушь, однако гордость за свою профессию, которая приносит ощутимую пользу людям, поддерживает их: "Вот мы, врачи, - настоящие ребята".

В "Звездном билете" - герои на 10-12 лет младше героев "Коллег", это как бы их младшие братья. Они представители уже следующего поколения. И в какой-то мере им ещё присущи качества их старших братьев. Но главным героем здесь является Димка, чья позитивная программа выражалась в том, чтобы "красить всё красным, бить ломом в старые кирпичи, что-то чинить". Он мучается и терзает себя вопросами: "Что же я значу? чего я хочу?".

В "Апельсинах из Марокко" герои не задумываются над вопросами, которые были поставлены ещё героями "Коллег", и особенно Алексеем Максимовым. Все душевные силы они отдают сугубо личному, любовному чувству, решая извечные проблемы любовных отношений, особенно тяжелых при так называемых "треугольниках", которые здесь присутствуют, двигая сюжет повести.

Чем дальше, тем больше отодвигается труд как сфера раскрытия характеров героев В. Аксенова. На фоне трудового подъема тех лет, возведения труда в основу человеческого существования, диктуемого официальной идеологией, "Катапульта" В. Аксенова выглядела прямым вызовом этой линии литературы. Малопоэтично изображается труд в этой повести, проходя через всю стилистику повести, и главным образом, через изображения героя. Буря нефтяную скважину в "потрясающем, волшебном, вонючем" распадке, герои далеки от разговоров о цели, назначении их труда, от чувства гордости по поводу своей причастности к созидательному, общенародному делу, что было характерно для многих произведений тех лет. Они мечтают при этом "о женщинах, о горячих пляжах, об эстрадных концертах под открытым небом".

В романе "Пора, мой друг, пора" эта сознательная установка на ограничение жизненной проблематики областью интимных переживаний, нравственных коллизий,

утверждений всеобщей доброты, милосердия и любви к человеку без социально-политических акцентов находит своё полное отражение. В сегодняшней литературе это выглядело бы совершенно естественно, но с литературой того времени эта тенденция настолько явно диссонировала, что становилась часто предметом не только обсуждений, но и резко негативных оценок.

Примерно такую же характеристику дал творчеству В. Аксенова Ст. Рассадин: "Аксенов - певец отпускников", "Аксеновский отпускник - человек наедине с самим собой. Человек, у которого наконец-то есть время понять, что с ним происходит". Перефразируя Ст. Рассадина, В. Ковский назвал Гладилина "певцом командировочных". В командировке находится герой "Первого дня нового года", вечно командированным является разведчик Краминов, становятся своеобразной командировкой отъезды из Москвы молодых специалистов в места распределения.

Идея движения, понимается в аксеновских произведениях как состояние души, а не способ достижения цели, как во многих традиционных для того времени произведениях. Писатель подчеркивает всякий раз свое понимание этого всем поэтическим строем произведений, акцентируя внимание на этом, порой прямо и открыто, в декларативной форме утверждая свою позицию. "Любое движение - это цель!" - утверждает герой романа "Пора, мой друг, пора". Хотят почувствовать себя безумными путниками на "большой дороге" герои "Катапульти". И вот за этим героем, постоянно находящимся в движении, нравственном поиске, в погоне за нравственными идеалами, столь своеобразно и не похоже на других утверждаемыми писателями, и стремится поспеть В. Аксенов. Тем более, что всё время меняющаяся жизнь и взгляды на неё приводят героев к новым открытиям себя и окружающего их мира.

Широкое изображение в прозе 50-60-х годов находит быт, бытовая стихия. В городской прозе описания быта, в основном, направлены на поэтизацию городского образа жизни. Почти во всех рассмотренных нами произведениях молодых писателей герой с гордостью говорит о своем городском происхождении, с любовью описывает городской ландшафт, дома, улицы, достопримечательности. Даже уезжая из любимого города, они увозят с собой воспоминание о нём, живут ожиданием встречи с ним. Этот урбанизм, сочетающийся с настороженным отношением к "глуши", "глубинке", "провинции", особенно остро чувствуется в произведениях "молодежной прозы", характеризуя урбанистический строй души героев.

Герои городской прозы - это городские парни, настроенные несколько иронически ко всему, что находится вне пределов их городского пространства. И представители сельской местности, выведенные в этих книгах, неизбежно вытесняются на задний план, так как находятся вне художественных интересов и художественной компетенции автора. Это, как правило, люди интеллектуального, творческого труда, испытывающие даже какое-то чувство вины за то, что не заняты тяжелым физическим трудом. Это своеобразное оправдание перед обществом, которое всячески восхваляло людей простого труда, рабочих, воспевая их трудовые подвиги так же, как недавно подвиги ратные.

В этой прозе несмотря на это получили отражение самые разные по своему художественному мироощущению, и по проблематике, и по сферам деятельности героев линии развития.

ლალა ახმედოვა
XX საუკუნის მეორე ნახევრის რუსული ქალაქური პროზა
რეზიუმე

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარი ძალიან ნაყოფიერი იყო რუსული ქალაქური პროზისათვის. რუსმა მწერლებმა, რომლებმაც ამ პერიოდში დაიწყეს შემოქმედებითი ძიება, თანამედროვეობის განსხვავებული მორალური ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზეს. თანამედროვეობაში ისინი გამოავლენენ ადამიანის ბუნების ეთიკურ საწყისებს.

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრის რუსულმა ქალაქურმა პროზამ, რომელიც არ იყო ერთფეროვანი, გამოავლინა ეპოქის ნათელი მხარეები, წინააღმდეგობა დროსა და პიროვნებას შორის, იმ პერიოდის მორალური პოტენციალი და ფასეულობები.

Lala Akhmedova
The Russian city prose of the second part of XX century
Summury

The second part of XX century was very productive for Russian city prose. Russian writers, which began their creative search in this period, gave special moral interpretation of contemporary. In the given image of contemporary they discover ethical basis of the human nature of that time.

Russian city prose of this period discovered the bright images of that epoch, contradiction between epoch and personality, moral potential and landmarks. The prose of this period was not similar, it is what we tried to show by holding works of various authors up as an example.

**თამარ დიასამიძე
(საქართველო)**

სახის გამომეტყველება როგორც კომუნიკაციის ელემენტი

კომუნიკაცია ჩვენი ცხოვრების განუყრელი ნაწილია და გეჭირდება, იმისთვის, რომ:

- გავიზიაროთ სხვა ადამიანების იდეები და მოსაზრებები;
- მივაწოდოთ სხვა ადამიანებს უკუკავშირი;
- მივიღოთ სხვებისგან ინფორმაცია;
- გვქონდეს სხვა ადამიანებთან ურთიერთობა.

კომუნიკაცია ერთი ადამიანის მიერ მეორისათვის შეტყობინების გადაცემაა. ეს შეტყობინება მოიცავს გაცილებით მეტს, ვიდრე ჩვენ მიერ ნათქვამი სიტყვები. ამ სიტყვებს აზრს ჩვენი სხეულის ენა და ხმის ტონი ანიჭებს. სიტყვებით ინფორმაციის შინაარსს გადმოვცემთ, ხოლო სხეულით, მოძრაობით, ინტონაციით – ამ შინაარსის მიმართ ჩვენს დამოკიდებულებებსა და შეფასებას. უმეტეს შემთხვევაში, სიტყვები ერთმნიშვნელოვნად გამოხატავს აზრს და მათ თითქმის ყველა ერთნაირად იგებს. ხოლო რა მნიშვნელობას ანიჭებს კონკრეტული ადამიანი ამა თუ იმ მოძრაობას, უესტს, ან ინტონაციას, არცთუ ისე ცხადი და ნათელია.

არსებობს რამდენიმე პრინციპი, რაც კარგად გამოხატავს არავერბალური კომუნიკაციის არსს (Wiechecki, 1999:54).

- არავერბალური კომუნიკაცია უფრო ადრეულია, ვიდრე ვერბალური; ადამიანები მეტყველების დაწყებამდე ურთიერთობისათვის არავერბალურ კომუნიკაციას იყენებდნენ;

- ადამიანებთან კომუნიკაციისათვის საჭიროა ვიცნობდეთ სხეულის ენას, რათა:

- წავიკითხოთ ჩვენი მოსაუბრის არავერბალური ინფორმაცია ანუ გვესმოდეთ სხეულის ენა (უესტები, მიმიკა, სივრცის ათვისება) და ამით გავიგოთ მოსაუბრის მდგომარეობა.

- დავაკვირდეთ საკუთარი არაცნობიერის ასეთივე გამოვლინებებს და ორგანიზება გავუკეთოთ მათ, ცნობიერად ვმართოთ.

- არავერბალური კომუნიკაციით საუკეთესოდ გამოიხატება ემოციები, დამოკიდებულება, მიმართულება, რაც ძნელად გამოითქმის სიტყვებით;

- არავერბალური კომუნიკაცია უფრო სანდოდ და გულწრფელად არის მიჩნეული, ვიდრე ვერბალური, რადგან არავერბალური მანიშნებლების კონტროლი უფრო ძნელია, ვიდრე სიტყვების; თუ მათ შორის შეუსაბამობაა, ადამიანები უფრო მეტად არავერბალურ ინფორმაციას ენდობიან.

შესაბამისად, ინფორმაციის თითქმის 3/6-ს მოსაუბრის სხეულით (პოზა, მოძრაობა, მიმიკა) ვიღებთ, 2/6-ს ხმის (ტონი, რითმი, ტემპრი) და მხოლოდ 1/6-სიტყვებით (Argyle, 1991:45). რაღა თქმა უნდა, განსხვავებულ კონტექსტში ეს თანაფარდობა იცვლება, მაგრამ ზოგადი ტენდენცია იგივე რჩება. ყველაზე მნიშვნელოვანი საკომუნიკაციო საშუალება სახის გამომეტყველებაა. სახის გამომეტყველება უმნიშვნელოვანესია ემოციების გადასაცემად, სახის გამომეტყველებაში შედის ღიმილი, თვალებით კონტაქტი, მიმიკები. ემოციების გამოხატვის მხრივ, ადამიანის სხეულის ყველაზე „მაღალგანვითარებული“ ნაწილი მისი სახეა. ზოგიერთი ადამიანისთვის იმდენად ჩვეულია ესა თუ ის ემოცია, რომ მისი სახის კუნთები ერთგვა-

რად აფიქსირებს ამ ემოციას. ალბათ, ბევრჯერ შეხვედრიხართ ადამიანებს, რომელთა სახის გამომეტყველებით ადვილად ხვდებოდით მათ ხასიათს: წუწუნაა თუ პრეტენზიული, მუდმივად უკმაყოფილო თუ, პირიქით, კეთილგანწყობილი და გულწრფელი. ეს იმიტომ ხდება, რომ როდესაც რომელიმე კონკრეტული ემოციის (მაგალითად, უკმაყოფილების) შესაბამისი მიმიკა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში და ხშირ-ხშირად ჩნდება რომელიმე ადამიანის სახეზე, ის კუნთები, რომლებიც ამ მიმიკაში მონაწილეობს, ჰიპერტროფირდება (ზედმეტად ვითარდება და იზრდება); ამდენად, ადამიანის სახის ფორმაც იცვლება და იგი ქრონიკულად „ატარებს“ უკმაყოფილების გამომეტყველებას.

რად თქმა უნდა, გარდა ასეთი „ქრონიკულისა“, არსებობს კიდევ ძალიან ბევრი უფრო ხანმოკლე, ზოგჯერ კი, წამიერი გამომეტყველება, რომელიც ხშირად პიროვნების სურვილისგან დამოუკიდებლად გაიფლავებს მის სახეზე (ჩაფიქრება, გაოცება, სევდა, თავშეკავება, სექსუალური ინტერესი, დაბნეულობა, შიში, შფოთვა, მუქარა და ა.შ.).

მიმიკა ადამიანის სახის გამომეტყველების შეცვლას წარმოადგენს, რომელიც საუბრის დროს ხდება. იგი არავერბალური კომუნიკაციის უმთავრესი ელემენტია. პარტნიორის სახე ნებისთენე უნებლიეთ ჩვენს ყურადღებას იწვევს, რადგანაც მისი სახის გამომეტყველება საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ, ესმის თუ არა პარტნიორს ჩვენი. ადამიანის სახე ხომ ძალიან პლასტიკურია და შეუძლია სხვადასხვანაირი გამომეტყველება მიიღოს. ითვლება, რომ სახის გამომეტყველებაში 55 კომპონენტი მონაწილეობს (Пиз, 2006:10). ყველაზე კარგად გამოკვლეულია ღიმილი. ასე ჩვენ შეგვიძლია გადმოვცეთ სიხარული საჩუქრის მიღებისას, თუმცა ადამიანური ემოციების გამოვლენის სხვადასხვა ფორმებს სპეციფიკური ხასიათი აქვთ, მაგალითად: სიცილი ყველა დასავლურ ქვეყანაში ასოცირდება სიხარულთან და ხუმრობასთან, იაპონიაში, სიცილი მორცხვობისა და არამდგრადობის ნიშანია, ამიტომ ზოგჯერ გაუგებრობას ვაწყდებით, როცა ევროპელი ბრაზდება, ხოლო იაპონელი პარტნიორი მორცხვად იღიმის. თუ ევროპელმა არ იცის იაპონური კულტურის ეს თავისებურება, იგი განრისხდება, რადგანაც იფიქრებს, რომ მას დასცინიან.

როგორც წესი, ადამიანები მეტნაკლებად ცდილობენ გააკონტროლონ სახის გამომეტყველება (მიმიკა). მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ პარალელურად მიმდინარე მრავალი არავერბალური სიგნალიდან ადამიანს შეუძლია ერთდროულად მხოლოდ ორი ან სამი აკონტროლოს, სათანადო ცოდნისა და გამოცდილების შემთხვევაში, შესაძლებელია იმ გრძნობებისა და მისწრაფებების ამოცნობა, რომელთა დამალვასაც ასე ცდილობს მოსაუბრე.

საქმიანი მოლაპარაკებების დროს სახის გამომეტყველების საკმაოდ ფართო დიაპაზონზე შეგვიძლია დაკვირვება. მის ერთ-ერთ პოლუსზეა ადამიანი – აგრესიულად და ხისტად განწყობილი, რომლისთვისაც მოლაპარაკებებზე რაღაცის დათმობა სიკვდილის ტოლფასია. ასეთი ადამიანი, როგორც წესი, პირდაპირ თვალეში გიყურებთ, მისი თვალები ფართოდ გახელილი, ტუჩები – მოკუმული, წარბები კი შეჭმუხნილია; საუბრისას ის ცრის სიტყვებს, რადგან ტუჩებს თითქმის არ ამოძრავებს. სპექტრის მეორე ბოლოშია კარგი მანერებისა და ბავშვური გამოხედვის მქონე, შუბლგახსნილი და ოდნავ მომღიმარე, კონტაქტური ადამიანი, რომელიც, სავარაუდოდ, ფიქრობს, რომ თანამშრომლობა – დინამიკური და მოქნილი პროცესია. ადამიანის ემოციების სიწრფელეზე მიმიკის სიმეტრიულობა მეტყველებს; რაც უფრო მეტია სიყალბე და სიცრუე, მით უფრო განსხვავდება სახის მარცხენა და მარჯვენა ნახევრების მიმიკა. საერთოდ, ნებისმიერი გამომეტყველება სახეზე საკმაოდ ხანმოკლეა და ხშირად შეუმჩნეველი რჩება. მისი დაჭერისა და ამოცნობისთვის

სპეციალური ვარჯიში და პრაქტიკაა საჭირო. ამასთან, დადებითი ემოციები (სიხარული, ბედნიერება) ყოველთვის უფრო იოლად ამოცნობადია, ვიდრე უარყოფითი (სირცხვილი, დამწუხრება, ზიზღი). განსაკუთრებით გამომხატველი და ადვილად მისახვედრია ადამიანის ტუჩების მოძრაობა. ბევრმა იცის, რომ ტუჩების მოკვნეცა მოუსვენრობასა და შფოთვაზე მეტყველებს, ხოლო ცალ მხარეს მოღრეცილი პირი – სკეპტიკური განწყობის ან დაცინვის ნიშანია.

ცალკე საუბრის თემაა ადამიანის **ღიმილი**. ზოგადად, ღიმილიანი სახე მეგობრულ განწყობასა და მოწონების სურვილს გამოხატავს. თუმცა, ღიმილს შესაძლოა ბევრი სხვადასხვა მოტივი ედოს საფუძვლად:

- გადაჭარბებული ღიმილიანობა – მოწონების მოთხოვნილებაზე მეტყველებს;
- მოღრეცილი ღიმილი – კონტროლირებული ნერვიულობის ნიშანია;
- ღიმილი აწეული წარბებით – დამორჩილების მზაობას გამოხატავს;
- ღიმილი დაწეული წარბებით – უპირატესობას აღნიშნავს;
- ღიმილი ქვედა ქუთუთოების აწევის გარეშე – არაგულწრფელობის მანიშნებელია;
- ღიმილი, რომელსაც თან სდევს თვალების მუდმივი გაფართოება (დახუჭვის გარეშე) – მუქარის მატარებელია.

იგივე ითქმის თვალებით კონტაქტზე, ძალიან მნიშვნელოვანია თვალთ კონტაქტის შენარჩუნება; მაგ: მომსენებელს, რომელიც ჭერში იყურება, იატაკს მისჩერებია, ან მხოლოდ ერთ ადამიანს უყურებს, ძალიან გაუჭირდება მსმენელის ყურადღების მიქცევა და მათი დაინტერესება. თვალთ კონტაქტით მომსენებელს ზუსტად შეუძლია უკუკავშირის მიღება.

თვალებით კონტაქტის შესახებ მრავალტომეულის დაწერა შეიძლება. მეცხრამეტე საუკუნის ესპანელი ქალი თვალებით და მარაოს მოძრაობით ახერხებდა ისეთი ტიპის ინფორმაციის გადაცემას, რომლის სახალხოდ გამოთქმა სხვაგვარად ვერ მოხერხდებოდა. ინდიელი ქალები თავიანთ ცეკვაში არავერბალური კომუნიკაციის მთელ არსენალს იყენებენ, დაწყებული ქესტებიდან და დამთავრებული სხეულის მოძრაობით.

თვალებით შესაძლებელია სხვა არავერბალური ქცევის მოდიფიცირება. მაგალითად, მეტროს ესკალატორზე ან სხვა ხალხმრავალ ადგილას თვალის არიდების მეშვეობით შესაძლებელი ხდება პიროვნული სივრცის სიმცირის კომპენსირება. ძალიან ხშირად გვეხვით ფრაზა: თვალებში ამოვიკითხეო. მკვლევრები მიიჩნევენ, რომ თვალების მეშვეობით ადამიანთა ურთიერთობის ყველაზე უფრო ზუსტი და ღია სიგნალები გადმოიცემა, რადგან თვალის გუგა აბსოლუტურად დამოუკიდებლად იქცევა და მისი კონტროლირება შეუძლებელია. როდესაც ადამიანი არაგულწრფელია, ან რაღაცას მალავს, მისი თვალები თქვენსას ურთიერთობის მთლიანი დროის მხოლოდ 30%-ის განმავლობაში ხვდება. თუ ადამიანი თქვენთან ურთიერთობის დროს თვალებით კონტაქტს ხანგრძლივად ინარჩუნებს და მისი გუგები გაფართოებულია, ეს ნიშნავს, რომ თქვენ მას მოსწონხართ. ურთიერთობებში, მათ შორის, საქმიანშიც, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება თვალებით პირველ კონტაქტს. პირველი შეხვედრის და მისაღმების დროს პარტნიორები, როგორც წესი, აუცილებლად უყურებენ ერთმანეთს თვალებში, რადგან ადამიანის მიერ მეორე ადამიანის ცნობიერი აღქმა მხოლოდ უშუალო მხედველობითი კონტაქტის მეშვეობით ხდება, თუ გამოსხედვების ამგვარი რიტუალური გაცვლა არ შედგა, მოსაუბრე თავს იგნორირებულად და შეურაცხყოფილად ჩათვლის („მან სათანადო ყურადღება არ მომაქცია“). საქმიანი ურთიერთობების, მაგალითად, მოლაპარაკებების წარ-

მოებისას, მნიშვნელობა აქვს იმასაც, თუ საით არის მიმართული თქვენი ან თქვენი პარტნიორის მზერა.

არავერბალური კომუნიკაციის, სხეულისა და ქესტების მკვლევარი ა.პი-ზი (Пиз, 2006:181-182) გთავაზობთ გამოხედვის (მზერის) შემდეგ კატეგორიებს:

საქმიანი მზერა: საქმიანი მოლაპარაკებების წარმოებისას წარმოიდგინეთ, რომ თქვენი მოსაუბრის შუბლზე სამკუთხედია გამოსახული. ამ სამკუთხედზე მზერის მიმართვით თქვენ სერიოზულ ატმოსფეროს შექმნით და მოსაუბრეს აგრძნობინებთ, რომ საქმიანად ხართ განწყობილი;

სოციალური მზერა: როდესაც თქვენი მზერა მოსაუბრის თვალების დონესთან შედარებით უფრო დაბლა ეშვება, სოციალური ურთიერთობის ატმოსფერო იქმნება. კვლევებმა აჩვენა, რომ სოციალური ურთიერთობის დროს ადამიანები ისევ და ისევ პირობით სამკუთხედს უმზერენ, ოღონდ, ამ შემთხვევაში, ეს სამკუთხედი თვალებისა და პირის არეზეა მოთავსებული;

ინტიმური მზერა: მზერა მიმართულია არა მოსაუბრის თვალებზე ან სახეზე, არამედ, სახის ქვემოთ – კისრის ან მკერდის არეზე. ასეთი მზერით ადამიანი გამოხატავს ამ კონკრეტული ურთიერთობის მიმართ უფრო მეტ ინტერესს (ვიდრე უბრალოდ საქმიანს).

ცერად გამოხედვა: ინტერესის ან მტრული განწყობის გამოსახატავად გამოიყენება. თუ მას თან ერთვის ოდნავ აწეული წარბები ან ღიმილი – ეს დაინტერესებაა. თუ წარბები დაშვებულია, ხოლო შუბლი მოღუშული – ეს უკვე ეჭვიან, მტრულ ან კრიტიკულ დამოკიდებულებაზე მეტყველებს.

დაშვებული ქუთუთოები: ეს ქვეცნობიერი სიგნალია. ადამიანი, რომელიც დაშვებული ქუთუთოებიდან გიყურებთ, ცდილობს, თვალთახედვის არიდან მოვიშოროთ. მიზეზი შესაძლოა მრავალი იყოს: თქვენ მას ან მობეზრდით, ან აღარ აინტერესებთ, ან ცდილობს, საკუთარი უპირატესობა გაგრძნობინოთ. უპირატესობის ხაზგასმის შემთხვევაში, დაშვებულ ქუთუთოებს თან ახლავს უკან გადაწეული თავი და ხანგრძლივი, ე.წ. “ქედმაღლური” მზერა. ასეთი მზერის შენიშვნისას გაითვალისწინეთ, რომ თქვენი ქცევა უარყოფით რეაქციას იწვევს და თუ მოლაპარაკებების წარმატებით დასრულება გსურთ, უმჯობესია, რაღაც შეცვალოთ. თანამედროვე დასავლურ ბიზნესკულტურაში ფასობს ზომიერი კონტაქტი თვალებით, ხოლო თვალის არიდება ურთიერთობის სურვილის არქონად განიხილება.

თუმცა, ის მოსაზრებაც, თითქოს, საქმიანი შეხვედრის დროს რაც მეტად დაამყარებთ თვალებით კონტაქტს, მით უკეთესია – უდავოდ გადამეტებული და მცდარია. წარმოიდგინეთ, რომ ადამიანი მოვიდა თქვენთან გამოცხადებულ ვაკანსიასთან დაკავშირებით, თქვენ მას ინტერვიუს უტარებთ, ის კი მოგჩერებიათ და თვალს არ გაშორებთ. უმეტესობა იოლად იტანს ხანმოკლე, რამდენიმეწამიან კონტაქტს თვალებით, მაგრამ მისი გაგრძელების შემთხვევაში ადამიანები იძაბებიან, რადგან ვარაუდობენ, რომ ასეთი დაჟინებული მზერის მიღმა კიდევ რაღაც (მაგალითად, არშიყობის მცდელობა) იმალება.

აქიდან გამომდინარე: კომუნიკაციის ეფექტურობა განისაზღვრება არა მარტო გამონათქვამის მნიშვნელობის გაგების ხარისხით, არამედ მოსაუბრის ქცევის სწორი შეფასების უნარით. კერძოდ, კინესიკური პარალინგვიზმები სწორედ ის ელემენტებია, რომელთა მეშვეობითაც გრძნობებს, განცდებს და ემოციებს უფრო სრულყოფილად გამოუხატავთ, ვაველნთ თუ რა დამოკიდებულება გვაქვს სინამდვილეში გამონათქვამისა და კომუნიკანტის მიმართ.

ლიტერატურა:

1. Argyle M., Intercultural Communication. USA, 1991.
2. Wiechecki, B., Non-Verbal Communication. USA. 1999.
3. Пиз А. Язык телодвижений. М., 2006.

Tamar Diasamidze
Facial Expressions as Element of Communication
Summary

Non-verbal communication consists of all the messages other than words that are used in communication. In oral communication these symbolic messages are transferred by means of intonation, tone of voice, vocally produced noises, body posture, body gestures, facial expressions or pauses.

Facial expressions are dynamic features which communicate the speaker's attitude, emotions, intentions and so on. The face is the primary source of emotions.

During oral communication, facial expressions change continually and are constantly monitored and interpreted by the receiver. Examples are: a smile, frown, raised eyebrow, yawn or sneer.

Eye movement is a key part of facial behavior because the eyes are invariably involved in facial displays. The different forms are observed to be cross-cultural. The frequency of eye contact may suggest either interest or boredom or may even betray dishonesty.

Тамар Диасамидзе
Выражение лица как элемент коммуникации
Резюме

Невербальная коммуникация включает в себя все несловесные сообщения, которые используются в общении. В устной речи эти символические сообщения передаются с помощью интонации, тембра голоса, вокального производства звуков, положения тела, жестов, мимикой и паузой.

Основным источником эмоции является лицо человека. В ходе устного общения, выражение лица постоянно меняется, и находится под постоянным контролем и интерпретируются ресивером.

Выражение глаз является ключевой частью лицевого поведения, потому, что глаза неизменно участвуют в выражении лица. В разных культурах наблюдаются разные толкования выражения глаз. Ибо одно и тоже выражение глаз может выразить либо интерес, или скуку в разных культурах.

Именно с этой точки зрения представляется интересным проблема, исследуемая в статье.

Ольга Петриашвили
(Грузия)

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПЕРЕВОД КАК ФОРМА ДИАЛОГА КУЛЬТУР

В 2010 году исполнилось 140 лет со дня рождения замечательного русского поэта и прозаика, талантливого переводчика, первого русского лауреата Нобелевской премии в области литературы Ивана Алексеевича Бунина. Он занимался переводами в процессе собственного литературного творчества, причем так, что несомненное и неоспоримое поэтическое мастерство И.А.Бунина обогащало переводы, а занятия переводами, работа над ними, безусловно, обогащали его собственное творчество.

Как известно, роль медиатора в диалоге культур и цивилизаций всегда играло и продолжает играть искусство во всех своих видах и жанрах. Некоторые виды искусства, в особенности, изобразительные (архитектура, скульптура, живопись, а также музыка, танец, балет, цирк) понятны людям без слов и потому не нуждаются ни в каком переводе. Но литература (поэзия, проза, драма) как искусство слова, равно как и любой письменный текст, для миллионов людей нашего многоязычного мира нуждается в переводе.

Современная концепция межкультурных коммуникаций органично включает в себя диалог культур, в котором важнейшее место занимают переводы письменных текстов с одного языка на другой. Гораздо сложнее обстоит дело с переводом художественных текстов, в особенности, поэзии. На этот счет существуют крайние точки зрения, вплоть до того, что перевод стихов якобы вообще невозможен из-за специфики каждого национального языка. И тем не менее поэтические переводы – важная составная часть мировой литературы, которая как раз и существует в таком качестве, благодаря художественным переводам как современных авторов, так и классики минувших времен.

Известный современный переводчик Владимир Тихомиров называет процесс работы над переводом «воспроизведением» оригинала на другом языке, при помощи присущих этому языку выразительных средств и поэтики, он убежден, что литературными переводами должны заниматься не филологи-лингвисты, а поэты. Иногда, считает Владимир Тихомиров, имя переводчика даже отождествляется с именем автора. Как зовут русского Лонгфелло? Иван Алексеевич Бунин. Поэма Генри Лонгфелло «Песнь о Гайавате» в переводе И.А.Бунина – это явление русской литературы. Талантливый переводчик стал равноправным соавтором поэмы, а его блестящий перевод принадлежит к числу непревзойденных шедевров.

Талант переводчика проявился у И.А.Бунина очень рано. Уже в отрочестве перевод стал важной областью словесного творчества для писателя: еще тогда, когда «своего не печатал», он выучил английский язык и переводил «Гамлета». Владея всеми художественными средствами выразительности русской словесности, И.А.Бунин был признан лучшим стилистом русской литературы конца XIX – начала XX века.

Работу над переводом «Песни о Гайавате» И.А.Бунин начал в 1896 году, когда ему было 26 лет. Именно тогда в газете «Орловский вестник», с мая по сентябрь 1896 года, стал печататься перевод поэмы, а в конце этого же года «Орловский вестник» выпустил отдельной книгой полный текст «Песни о Гайавате» на русском языке в переводе

И.А.Бунина. В дальнейшем в России бунинский перевод поэмы Лонгфелло выходил в 1898, 1899, 1903, 1915, 1916, 1918, 1921 годах.

В 1903 году Иван Алексеевич Бунин был удостоен Пушкинской премии Российской академии наук за перевод поэмы Генри Лонгфелло «Песнь о Гайавате».

В одном из ранних вариантов предисловия к своему переводу «Песни о Гайавате» И.А.Бунин писал: «Я работал с горячею любовью к произведению, дорогому для меня с детства и с полною добросовестностью, этой слабой данью моей благодарности великому поэту, доставившему мне столько чистой и высокой радости». Поэтому не приходится удивляться, что Бунин неутомимо и упорно, от издания к изданию, вплоть до последнего прижизненного издания, шлифовал свой перевод. Это была в подавляющем большинстве случаев не смысловая, а стилистическая правка.

Как отмечал в свое время С.Я. Маршак, русский поэтический язык, которым в таком совершенстве владел И.А.Бунин, придал «Песне о Гайавате» новую свежесть, новое очарование. Такое совершенство перевода достигается не только размерами таланта и силою мастерства. Надо было знать и любить природу, как Бунин, чтобы создать поэтический перевод «Песни о Гайаваты». Одного знания английского текста для этого было недостаточно.

История обращения Бунина к переводу произведений Дж.Байрона «Манфред» (1901), «Каин» (1905) и «Небо и земля» (1909) предстает в контексте его переводческой деятельности и является свидетельством общего повышенного интереса в России к переводам на рубеже XIX – XX вв. В то же время она определяется внутренней, личной потребностью Бунина в переводе, связанной, в том числе, с романтическими корнями его творчества.

Бунинские переводы «метафизических» драм Байрона органично и прочно вошли в русское читательское сознание как явление русской национальной культуры. В то же время переводы сохраняют дистанцию между «своим» и «чужим» в передаче байроновских смыслов на всех уровнях переводимого текста. Сопоставление байроновских драм с бунинскими переводами позволяет глубже проникнуть в вопросы «своего» и «чужого». Такое сопоставление приводит к выводу о глубинной диалогичности перевода, устанавливающего тонкие связи между оригинальным текстом иной эпохи, иного культурного и языкового мира и современной эпохой, национальной культурой и своим национальным языком.

В 1901 году И.А.Бунин занялся переводами «Крымских сонетов» Адама Мицкевича, творчество которого любил с юности и высоко ценил. Чтобы полнее проникнуть в мир поэзии А.Мицкевича, читать его стихи в подлиннике, молодой Бунин стал учить польский язык. Впоследствии из этого увлечения родились переводы трех сонетов из цикла Адама Мицкевича «Крымские сонеты» – «Аккерманские степи», «Чатырдаг», «Алушта ночью». В большинстве случаев И.А. Бунин выбирал для перевода то, что было близко ему как поэту. В случае с Мицкевичем, конечно, общность тем и интересов несомненна. Интерес к высокой классике у польского и русского поэтов сочетался с увлечением Востоком.

Тематика А.Мицкевича была созвучна музе русского поэта, Бунин-переводчик знал и любил Причерноморье. С достаточной долей уверенности можно сказать, что форма сонета в лирике самого Бунина появилась не без влияния А.Мицкевича. Бунин отмечал в «Автобиографической заметке»: «Во мне никогда не рождалось желания писать под воздействием чужого писания. Но, конечно, чужое хорошее всегда

возбуждает желание писать». Уже в 1903 году Бунин пишет сонет «Там, на припеке, спят рыбацкие ковши...», в котором воссоздает пейзаж одного из крымских уголков. Позднее, в 1908-1909 годах появляются сонеты – «Бог», «Саваоф» – на библейские сюжеты, сонеты с восточной экзотической тематикой: «Полдень», «Рассвет», «Бедуин». Поэту нравились эксперименты в области формы, и он продолжал работать в сонетной форме и дальше («Кончина святителя», 1916).

Бунин-переводчик прекрасно сумел передать приемы звукописи Адама Мицкевича, которой романтики придавали большое значение. Поэты видели в звукописи дополнительное и сильное средство создания образной речи. Это музыкальная образность, которая сближает язык слов с языком музыки. В представлении романтиков музыка – единственный язык, который способен выразить невыразимое. Звуковую образность, аллитерационные находки Мицкевича, его музыкальность отмечал Валерий Брюсов. На это обращали внимание поэты и переводчики, в частности, Максим Рыльский, а также композиторы, писавшие музыку на тексты А.Мицкевича.

Литературные заслуги Ивана Алексеевича Бунина были высоко оценены его современниками. Ему были присуждены следующие награды и звания:

1903 г. Удостоен Пушкинской премии за поэтический сборник «Листопад» и перевод поэмы Г. Лонгфелл «Песнь о Гайавате»

1909 г. Удостоен второй Пушкинской премии.

1909 г. И.А. Бунин избран почетным академиком Санкт-Петербургской академии наук по разряду изящной словесности.

1911 г. Присуждена Золотая Пушкинская медаль за перевод мистерий Джорджа Байрона.

1915 г. Присуждена вторая Золотая Пушкинская медаль.

1933 г. И.А.Бунину присуждена Нобелевская премия в области литературы «за строгое мастерство, с которым он развивает традиции русской классической прозы».

ოლღა პეტრიაშვილი
მხატვრული თარგმანი, როგორც კულტურათა დიალოგის ფორმა
რეზიუმე

2010 წელს სრულდება გამორჩენილი რუსი პოეტისა და პროზაიკოსის, ნიჭიერი მთარგმნელის, ლიტერატურის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატის ივანე ბუნი-ნის დაბადებიდან 140 წელი.

ივანე ბუნიჩმა ძალიან ადრე დაიწყო მთარგმნელობითი მოღვაწეობა. მან რუსულ ენაზე თარგმნა ჰენრი ლონგფელოს პოემა „სიმღერა გაიავატზე“, ჯორჯ ბაირონის დრამები „მანფრედი“ და „კაენი“, ადამ მიცკევიჩის რამდენიმე სონეტი. პოეტი და მთარგმნელი ივანე ბუნიჩი აღიარებული იყო მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის საუკეთესო სტილისტად რუსულ ლიტერატურაში.

Olga Petriashvili
Literary translation as a form of dialogue between cultures
Summary

The 140th anniversary of the birth of eminent Russian poet and prose writer, a gifted translator and the first Russian Nobel Prize winner in Literature – Ivan Bunin – is celebrated in 2010.

Ivan Bunin started doing translations from the early stage of his literary activities. He translated Henry Longfellow's poem "The Song of Hiawatha", dramas by George Byron "Manfred" and "Cain" and a few sonnets by Adam Mickiewicz. Poet and translator Ivan Bunin was acknowledged as the best stylist of Russian literature of the late nineteenth and early twentieth century.

სალომე კაპანაძე (საქართველო)

ხელოვნების კრიზისი ინტელექტუალური დრამის კოლიზიაში

ჰამლეტის ტრაგედია არაერთხელ შეარყია კაცობრიული საზრისის მოვლემარე და თვითკმაყოფილი ნაწილი. სულიერ ფასეულობათა ინკვიზიციის ჟამს ადამიანები ხშირად უბრუნდებიან ხოლმე „ყოფნა-არყოფნის“ ამ მარადიულ სიმბოლოს – ადამიანის იდეალისა და აზრის კონფლიქტს სინამდვილესთან. როგორც ჩანს, ახლაც სწორედ ის ჟამია, როცა მოაზროვნე ადამიანებმა რაღაც ძალიან მნიშვნელოვანი უნდა გადაურჩინონ კაცობრიობას და ჰამლეტის განცდა ახალი კოლიზიებით დატვირთონ. როდესაც ჟაკლინ სირაძე თავისი წიგნის „ხელოვნის გზა“ შესავალში ფიგურალურად ამბობს, რომ შექსპირის ჰამლეტმა მას „სასიკვდილო ჭრილობა მიაყენა“, აღიარებს კიდევ, რომ ამ წიგნით მწერლის ინტუიციამ და სინდისმა მნიშვნელოვანი მისიის აღსრულება დაავალა. ჩვენს წინაშე ინტელექტუალური დრამა ხუთ მოქმედებად, რომელსაც „ხელოვნის გზა“ ეწოდება და რომელშიც სათაურშივე გაცხადებულია „ცისა და მიწის მისტიური კავშირი“, პასუხისმგებლობა, შიში და თრთოლვა იმის გამო, რომ ავტორი იმ სასამართლოს წინაშე უნდა წარდგეს, რომელსაც საზოგადოება წარმოადგენს. ნაღვლიანი რიტორიკითა და რეფლექსიით აღსავსე აღორძინების ეპოქის ეს ძეგლი – შექსპირის „ჰამლეტი“ დრამაში ახალ სიცოცხლეს იძენს.

იმთავითვე უნდა აღინიშნოს წიგნის ორიგინალური სტრუქტურა და სათქმელის მკითხველამდე მიტანის კომფორტული ფორმა. დრამის წიაღში შესვლამდე ავტორი განწყობისა და სააზროვნო სივრცის შესაქმნელად საუბრობს: „ჩემი უკვდავი სული გამთლიანდა, ცით დაიბადა“ – ამბობს იგი და ამით შიშთან ერთად იმ ნეტარებაზე მიგვანიშნებს, რომელიც სიტყვასთან მიახლებისას განიცადა. ამ განცდისა და ინტელექტუალური არსენალის გარეშე, რომლის არქონას ავტორს ნამდვილად ვერ დააბრალებ, ბერძნული მითებისა და ჰამლეტის თემის ასეთ სინქრონს ხელოვნების დანიშნულების, მისი არსისა და არსებული კრიზისის გასააზრებლად იგი ვერ შექმნიდა. ჟაკლინ სირაძე როგორც შემოქმედი კარგად გრძნობს მითის უკუშექცევადობის ძალას, მისი მარადიული დაბრუნების წესსა და აუცილებლობას. „ბერძნული მითი და უკვე ცნობილ ავტორთა შედევრების სიუჟეტები თავიანთ თავში უკვე ატარებენ სამყაროს სულისმიერ რუკას, მის არქიტექტონიკას, თუ პროექტის ესკიზს. ეს ის მონეტებია, რომლითაც ნებისმიერი ამბის შესყიდვა და მოპოვება ხდება შესაძლებელი. ეს ის მარცვლებია, სამყაროს არსს, მის გულისგულს რომ გამოხატავენ და გადაგვიხსნიან“. ამ გულისგულში ჩაწვდომა არც მწერლისთვის არის ადვილი და არც მკითხველისთვის. ამდენად, ის სტრუქტურული წყობა, რომელიც მან აირჩია, კარგი მეგზურია მკითხველისათვის, ხოლო მისთვის კიდევ ერთი მოსინჯვაა საკუთარი ძალების. შესავლის სახით დრამას „ხელოვნის გზა“ ახლავს ესე „ჰამლეტის ნიღაბს ამოფარებული ხელოვანი“ და ავტორისეული კომენტარები, რომელსაც მნიშვნელოვანი დატვირთვა ენიჭება მთავარი სათქმელის აღსაქმელად. ჟაკლინ სირაძემ ნაწილობრივ შეითავსა კრიტიკოსის ფუნქცია, რათა დრამის ფილოსოფიური ქვეტექსტები მკითხველისათვის გასაგები და სწორად შესამეცნი ყოფილიყო. მან თავად გახსნა ინტელექტუალური დრამის სივრცეში შესასვლელი ყველა კარიბჭე, თავად გასწია უზარმაზარი შრომა, რადგან კარგად იცის, ის, რაც აქ დევს საფუძვლიან დაფიქრებას მოითხოვს. შესაძლოა მწერალი ამ დრამისაგან იმაზე მეტს მოელოდეს, ვიდრე მწერლობას ძალუქს,

რადგან სულისა და გონების გასამთლიანებლად შექმნილ ამ პიესაში ყველგან იგრძნობა „მესამე თვალი“, რომელიც ისე ღრმად იმზირება სულში, რომ განიჭებს უნარს თანაზიარი იყო იმ ტკივილის, რომელსაც ჰამლეტის მისტერია ატარებს.

მწერალი ორიგინალურია ჰამლეტის ფენომენის გაზიარებას. ის იცნობს ყველა ეპოქასა და დროში გააზრებულ ჰამლეტს, მაგრამ აქამდე არსებული სტერეოტიპების პარალელურად თავის ჰამლეტს ხედავს, იმ შრეებს სწვდება, რომელიც ცნობიერების ნაკადის – მეხსიერების მოუცველ აბსოლუტურ უწესრიგობაში მოჩანს. ჰამლეტი ხომ ყველა დროის უნივერსალური ადამიანია, რომელსაც კრიზისის პერიოდის ჰუმანისტის ყველა თვისება გააჩნია. ჟაკლინ სირაძე აღჭურვილია იმ უნარით, რომელიც ჰამლეტის ნებისმიერ ფრაზას, ნებისმიერ ამოხსნას ხსნის, მის ეტიმოლოგიას კარგად გრძნობს, თუმცა აღიარებს, რომ ჰამლეტის ტრაგედია ხშირად გონიერად აღიქმულია. ავტორმა იცის ჰამლეტის ფენომენის უნივერსალური ხიბლი – ამ მხატვრული სახის იდეურ-ემოციური საფუძველი მისი მამხილებელი შინაარსია, რომელსაც ჟაკლინ სირაძე შესანიშნავად იყენებს. ჰამლეტის ტექსტს იგი სხვადასხვა რაკურსით უდგება. მათ შორის დეთაებრივი და აღმოსავლური სიბრძნის გათვალისწინებითაც. ჰამლეტის დრამა მწერლისათვის, უპირველეს ყოვლისა, „კოსმოსის უსასრულობის მოხილვაა ერთი წამის მეთავედში და იმ შლევური აზრების წყებაა, საბოლოოდ სიბრძნეში რომ იკარგება“.

ამდენად, ბერძნული მითებისა და ჰამლეტის დრამის კონტექსტში ჩატვიფრული ხელოვნების კრიზისთან დაკავშირებული საკითხები იმ კითხვებზე მოითხოვს პასუხს, რომელთა არამარტო გამოვლენა, არამედ მოდერნიზება სასიცოცხლოდ აუცილებელია სახელოვნებო სამყაროსათვის. მწერალმა ერთ სივრცეში განაღება ქრისტე და ბერძნული დრამის პერსონაჟები, ხელოვნების პარნასის ტრიუმფატორები – გოეთე, ილია, დოსტოვესკი, ჯოისი, შექსპირი. ეს უკანასკნელი ამ პიესაში მუდამ ინარჩუნებს განსაკუთრებულ სტატუსს, ძალმოსილებას, რომლითაც მუდამ აზროვნების უმაღლეს სფეროს აზიარებს საზოგადოებას. ავტორს შექსპირი ყოველთვის განსაკუთრებული მისიით შემოჰყავს დრამაში, რათა მკითხველმა „თანამედროვე სამყაროს, ხელოვნების სამყაროს შემშლილი კითხვები მოისმინოს და გაიაზროს“. გაიაზროს ის, რომ თანამედროვე ხელოვნებამ დაკარგა სული, რომ თანამედროვე ადამიანს ფრთები აღარ აქვს და „მანკიერი ცხოვრების ორომტრიალში, ჩვენი სული არარავდება“.

პიესის გმირებში – ემანუელ, სატირი, ორფევსი, ფსიქეა, შექსპირის „ჰამლეტის“ პერსონაჟები ცოცხლდებიან და მათ ალტერ-ეგოში გარდაისახებიან. ისინი იმეორებენ და თავისთავში ატარებენ მათ ბედისწერას. ბერძნული მითოლოგიის სახეები – ეროსი, თანატოსი, აპოლონი, დიონისე, აფროდიტე პიესაში იმ „წყველაკრულვიანი“ საკითხის გასამჟღავნებლად არიან მოხმობილი სცენაზე, რომელმაც თანამედროვე ხელოვნების სულიერი დეკადანსი უნდა ამხილოს. „ადამიანი დედამიწაზე მაშინ ცოცხლდება და სულიერდება, როცა დეთაებრივზე ფიქრობს, ოცნებობს და ზეციურ ცის ნამეს - ცრემლს ღვრის“ – ამბობს ავტორი, მაგრამ ფიქრობს კი ადამიანი დღეს დეთაებრივზე. პიესის პირველივე სურათში სცენაზე ის პერსონაჟები ცოცხლდებიან, ვინც ხელოვნების ოქროს ხანაში პასუხისმგებელი იყვნენ დეთაურობასა და სულიერებაზე. ისინი სწორედ ზეციურთან ნაზიარებ ხელოვნებას განადიდებდნენ. პიესაში ჰამლეტის სიუჟეტი უნივერსალურად არის გამოყენებული, მისადაგებულია მთავარ სათქმელსა და პრობლემას. „დღეს ხელოვნება წყვედად ღამეში ჩაეშვა და საგნები არარად, მზე კი ღაქად გარდაისახა“. ძველისძველი ჭეშმარიტება უპირველესი პოსტულატის სახით რომ უნდა ცოცხლობდეს ხელოვანთა შორის პიესაში ასე უღერს: „არსებობს ორი გზა, – ორი ხელოვანი. ერთი, – ღაქას რომ მზედ აქცევს და მეორე – მზეს რომ ღაქად აქცევს“.

მწერალი იმ დისკომონიაზე სწუხს, რომელიც ხელოვანთა მეორე კატეგორიის მომრავლებამ გამოიწვია. ხელოვნება ყოფიერების შემზარავ ჩარჩოებში მოექცა, სამყარო თითქოს „ამოყირავდა“ და როგორც თავის კომენტარებში აღნიშნავს, ღმერთის ნაცვლად წარმართველი გახდა „სიკვდილის შიშის უსაზომოდ გაზრდილი ფანტომი“.

პიესაში „ხელოვანის გზა“ მოჩანს ცივილიზაციისა და კულტურის ურთიერთმიმართების საკითხიც. მათი გაიდენტურების მცდელობები, რომელიც ხელოვნების კრიზისის კონტექსტში არის მოაზრებული. აფროდიტეს ურცხვი ორეული „ცივილურად გამოიყურება“, „ცივილურად აზროვნებს“ და არაფერი აქვს საერთო თავის არქეტიპთან. „ადამიანს უნდა ეტყობოდეს, რომ ცივილიზაციის პირშია, ტექნიკამ უნდა დაგატყოს კვალი“ – ამბობს იგი. ამის გამოძახილია ისიც, რომ დრამაში აპოლონი თუთიყუშად გარდაისახება, რომელიც იაფფასიანი მოდერნიზებული ნაწარმოებების სიმბოლოა. პიესაში მოდერნიზებული არიან სხვა მითური გმირებიც. ისინი თავისუფლების ღოზუნგით ცდილობენ გზა გაუთავისუფლონ უხამსობასა და უზნეობას. აქამდე არსებული ფასეულობების რევიზიას ახდენენ და ძველი სულიერი და სახიერი ატრიბუტებისგან იძარცვებიან. მათ საქციელსა და აზროვნებას დრამაში მორალურ სანქციას ემანუელო აძლევს. იგი გრძნობს და განიცდის ხელოვნების გაუცხოების ამ საშიშ ტენდენციას, იმას, რომ „ხელოვანის ნაწერებსა და მის პიროვნებას შორის გაუცხოების საზარელი, მყარი კედელი აღმართულა, რომ თანამედროვე ხელოვნება გაბერწდება, თუ ძირს არ დასცეს და არ დაასრულეს ნარცისის ეპოქა. მათ სურთ ასწავლონ ახალი ანბანი ხელოვნებისა.

ადამიანს არ გააჩნია ეროვნულობა, არ გააჩნია სარწმუნოება. ის თავისუფალია იმ ყალბი და უსაზღვრო ბორკილებისაგან, კლასიკოსები სინანულს რომ უწოდებენ.“ ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში ავტორი გლობალიზაციის საფრთხეებზე მიგვანიშნებს, რომლის განსაკუთრებული სამიზნე ხელოვნება და ადამიანების ეთნოფსიქიკაა. საქართველოში უკვე აპრობირებული ახალგაზრდა მწერალთა თვითდამკვიდრების ეპატაჟური სტილი, თავისუფლების – აღვირახსნილობასთან და სარწმუნოების – ფანატიზმთან გაიგივების მცდელობები ჟაკლინ სირაძის მიერ წარმოსახვით ხელოვნების სამეფოში განიცდება და აისახება. ემანუელო გრძნობს, რომ ხელოვნებას შავი ჭირით მოედო ეს საფრთხეები. იგი სამყაროს სუნთქავს, შეიგრძნობს და იმასვე მოუწოდებს სხვებს, რათა დაეწიოს თავის ჭეშმარიტ სახებას.

მის განზრახვას, ოცნებებს, შეშლილობას სიყვარულის ნიადაგზე მეფისტოფელის გესლიანი ღიმილით დარაჯობს სატირი. ეს მოდერნიზებული სახე გაიგივებულია უღმერთო სამყაროს წესრიგთან. „მაღლე გადაშენდება ეს შენი საყვარელი, რაფინირებული კლასიკური წერის მანერა, რომელშიც ტყუილი, პომპეზურობა, პათეტიკურობა და სულის სიცარიელე დევს, ნაზი ქსოვილი ეგზემას ვერ ფარავს. ჩვენი დღევანდელი ხელოვნება წრფელად, პირდაპირ წარმოთქვამს სათქმელს. ჩვენ არ ვხმარობთ ღვარჭლიან სიტყვებს, ჩვენ არ ვიგონებთ მაღალფარდოვან, ბრტყელ-ბრტყელ ფრაზებს, ჩვენ პირდაპირ ვამბობთ, რაც გვინდა“. ამ სიტყვებში ის საცდური იმალება, რომელიც სიმართლის სახელით შემოდის ადამიანთა აზროვნებაში. ერთი შეხედვით, წრფელი მონოლოგის ილუზია იქმნება, რომლის მიღმა ის საფრთხეები იმალება, რომელმაც ქვა პურად გადააქცია. „ყველაფერი პურია! აი რა იმალება სხვა საგანთა იქით“- ამბობს სატირი.

პიესის წარმოსახვით ხელოვნების სამეფოში ეს ფრაზა თავისუფლების ცნების თანამედროვე დეფინიციას ესადაგება, მის მიზანსა და იდეას ახმოვანებს. თავისუფლების ამგვარი გაგება სიამოვნებისა და ვნების მორევში ჩაფლული ადამიანებისათვის ფაქტიურად სასჯელი და კათარზისისათვის სამზადისია. ეშმას ცდუნება აღსრულდა – ქვა იქცა პურად. სატირის მიზნები პიესაში უფრო ამბიციურია

– სიბრძნეთა სიბრძნე გველი შეიქმნას დედამიწის წარმმართველი. ვფიქრობთ, სწორედ აქ, ჟაკლინ სირაძის დრამის „ხელოვანის გზის“ სიმბოლიკა იმ მასშტაბურობას იძენს, როცა ხელოვნების სამეფო მისთვის პროკრუსტეს სარეცელად იქცევა. დრამაში წარმოდგენილი განსხვავებულ ფასეულობათა ჭიდილი არამარტო სახელოვნებო სიერცეხეა გათვლილი. მისი ქვეტექსტები უფრო დრმა და მრავლისმეტყველია. პიესაში იმიფრება სატირის განზრახვის საფრთხეები ადამიანთა სულებისათვის. ამ შემთხვევაში ხელოვნება ლაკმუსის ქაღალდის ფუნქციას ასრულებს. იგი მაშინათვე აირეკლავს ამ პროცესებს და განგაშის ზარებს რეკს.

ყველაზე უკეთ ნაციონალურ-ეთნიკური სამანების მოშლის იდეა თავისუფლების მანტიის ქვეშ ინიღბება. ამ პიესით ჟაკლინ სირაძე მკითხველის მდგრადობის კორექტირებასა და სულიერი ენერგიით შეიარაღებას ახერხებს. პიესის ერთ-ერთ სცენაში თანამედროვე პოეტს კოსმოსური ტანსაცმელი აცვია, როგორც ნიშანი ტექნიკური პროგრესის. მას მხურვალე ტაშით აჯილდოვებენ, იმიტომ, რომ სძულს დედა, მამა, საკუთარი თავიც. იმიტომ, რომ სჯერა, რომ ადამიანი გათავისუფლდა ყალბი ადამიანურობისაგან. „დაე, გაერთოს, დაე, ისიამოვნოს, თავისუფლება სიამოვნებაა! სიამოვნება – თავისუფლება. ადრე ადამიანი ერიდებოდა თავისი ფარული ოცნების აღსრულებას და გადაიდგა ნაბიჯი – ქვა იქცა პურად“.

პიესაში უადრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ფერთამეტყველებას. ფერი აქ პერსონაჟის ხასიათისა და ემოციების გამომხატველია. იისფერი შუქი ხშირად ახლავს ემანუელს, რომელიც ხელოვნების „ცდომილი სამყაროს“ გადასარჩენად იღვწის. იღუმალებისა და შეშლილობის მიღმა მდგარი ეს პერსონაჟი, ავტორის თქმით, მას ჩაფიქრებული ჰყავს ისეთ გმირად, რომელიც სულიერების დაკარგვის ყველა ტკივილს არამარტო გაიზიარებს, არამედ განიცდის და ამ განცდა-გააზრებაში მასში კვდება ძველი ემანუელო და იბადება ახალი ჭეშმარიტი ხელოვანი. მწვანე შუქი, მწვანე ბუხები, აფროდიტესა და ერინიების მწვანე სამოსელი, მწვანე თუთიყუშები სიხარბის, ავხორცობის, ანგარების სიმბოლოდ არის მოაზრებული. სწორედ მწვანე ტანსაცმლით შემოსილი კაცი ახმოვანებს გლობალიზმის მთავარ დოქტრინას – „განსხვავებულ კულტურათა გამთლიანება და დიჰარმონიზაცია – აი, ხელოვნების მიზანი“. მწვანე სამოსშია გამოწყობილი პანი, რომელიც მღერის: „შენ ხარ არავინ! და ამიტომ ერთდროულად ხარ შენ აფრიკელი და ბელგიელი“.

ყვითელი ფერი პიესაში ასოციაციურად უკავშირდება მზეს, მზის დაბადების მისტერიას, სინათლეს, ხელოვანის სინდისსა და სიწრფელეს. ყვითელსამოსიანი ევმენიდები მღერიან: „და მზე დაიბადება, და ამ მზეს შენში ღვთის დაბადება ეწოდება“. ყვითელ სამოსშია გამოწყობილი კაცი, რომელიც ამტკიცებს, რომ „ეპოქის მღვიძარე სინდისი პოეტის სულია“. პიესის მთავარი გმირი არკვევს ადამიანის არსებობის მიზანსა და დანიშნულებას. ამ ძიების პროცესში იგი გადის მთავარ ჭეშმარიტებაზე და სულისმიერ გზაზე სიარულის უფლებას მოიპოვებს. „იგი ღვთაებრივი ფარდით“ დაფარულ გზაზე გაიყვანს კრიზისში მყოფ ხელოვნებას და გააერთიანებს მის მსახურთ. პიესის ასეთი სიმბოლური დასასრული იმის მინიშნებაა, რომ ყველაფერი აღსრულებადია, თუ ადამიანები ღვთაებრივ ძალას

კვლავ მოიპოვებენ და განაცალკევებენ ბოროტებას სიკეთისაგან. ჟაკლინ სირაძის დრამის მთავარი სათქმელი მარტო აწმყოზე არ არის გათვლილი. შემთხვევითი როდია, რომ თანამედროვე ხელოვანის გზას აქ ღვთაებრივი პოეტის ორფევის შვილი – ემანუელო გვიჩვენებს. თუ ხელოვნება ღვთაებრივი სუნთქვით არ იქნება გამთბარი ჩვენ ვერასოდეს შევიგრძნობთ ადამიანად ყოფნის ბედნიერებას.

სხვათაშორის, ჟაკლინ სირაძე ამ თემას თავის შესანიშნავი ლირიკითაც გამოეხმაურა „ჩვენი მწერლობის“ ფურცლებიდან. ამ ტკივილიანი განცდის გამოძახილია სტრიქონები: „რწმენა იგი დაგვარგე და სიცოცხლე შენი, ასე უსასრულო

შესაძლებლობათა ზღვა განჰქრა, ვით სიზმრის ტკბილი შეხება“. აქაც მწერლის მიზნარევი წინასწარგრძნობაა, რომ „ქრისტეს ლურსმნიდან მოდენილი ტკივილის განცდის გარეშე“ ჩვენს სიცოცხლეს ფასი არ ექნება.

და ბოლოს, ჟაკლინ სირადის ეს ინტელექტუალური პიესა, რომელიც თანამედროვე ხელოვნების პრობლემებს ეხმაურება და მისი მეშვეობით უფრო მასშტაბურ სიღრმეებს სწვდება, ქართველი რეჟისორებისათვის პროფესიონალიზმისა და მაღალი თეატრალური კულტურის ნიშნულად შეიძლება იქცეს. უფრო მეტიც, ამ პიესისადმი ინტერესი იმანაც უნდა განაპირობოს, თავისუფლებისა და დემოკრატიის მოტკბო სურნელმა უფლისა და ქვეყნის წინაშე ჩვენი ვალდებულება რომ არ დაგვაკარგინოს.

Salome Kapanadze
Art crisis in the collisions of intellectual drama
Summary

The tragedy of Hamlet has already concussed the somnolent opinion of human beings. During the inquisition of spiritual values, these human beings turn to eternal question of “to be or not to be”, as it is represented in the book: “The way of Art” by Zhaklin Siradze. In this five-act, intellectual drama, the author speaks about the art crisis in the modern world. Above mentioned problem is synchronized with the subject of Greek Myths and Hamlet, and accordingly, the role and mission of art is discussed in the original way. The “third eye” of author feels everywhere, which makes a reader feel participated, as well as feel reached to the mystery of Hamlet. In this drama, all the stereotypes connected to Hamlet are collapsed, that allows the author to analyze the text from the different points of view.

Саломе Капанадзе
Кризис искусства в коллизиях интеллектуальной драмы
Резюме

Трагедия Гамлета не раз будила спящую часть человечества. Во времена пересмотра ценностей люди традиционно возвращаются к вечной теме «быть или не быть» так, как это представлено в книге Жаклин Сирадзе «Путь искусства».

В интеллектуальной драме из пяти действий автор рассказывает о кризисе искусства в современной эпохе. Эта проблема в драме синхронизирована с греческими мифами и бессмертной темой Гамлета, на фоне которой рассмотрено значение искусства и актуальный вопрос сути. В драме повсюду виден «третий глаз» автора, дабы приблизить мистерию Гамлета к читателю. В драме нарушены все стереотипы, связанные с феноменом Гамлета, что дает возможность автору подойти к «тексту Гамлета» с разных ракурсов.

**Марина Ментешашвили
(Грузия)**

ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Исследование взаимодействия языка и пола было вызвано актуальной необходимостью изучения новых тенденций в развитии языка, возникших под влиянием произошедших изменений в социальной, культурной жизни человека в обществе и под воздействием взаимовлияния различных культур. Гендерная проблематика стала одним из приоритетных направлений в современных научных исследованиях конца XX - начала XXI веков, изучающих человека и его взаимосвязи с обществом и окружающим миром.

Ученые считают гендерные исследования одним из самых значимых явлений современной лингвистики последних десятилетий и говорят о появлении новой научной исследовательской парадигмы - гендерной парадигмы (Рябов, 2000:28-37). В их основе лежит понятие гендера, которое до сих пор вызывает множество споров и трактуется по-разному различными концепциями классической феминистской теории (которой он во многом обязан своим появлением), социологии гендера, гендерной психологии, постфеминизма и т.д.

Появились термины «лингвистическая гендерология», «гендерная лингвистика», «лингвистическая гендеристика», «гендергетика». Е.И. Горошко настаивает на использовании термина «лингвистическая гендерология», так как он «наиболее прочно вошел в лингвистическое описание» (Горошко, 2003:97). Формирование гендерного подхода, по мнению О. А. Ворониной, в социальном и гуманитарном знании в сущности является гораздо большим, чем появление просто ещё одной теории: «Это — принципиально новая теория, принятие которой иногда обозначает изменение ценностных ориентации человека и ученого и пересмотр многих привычных представлений и «истин»» (Воронина, 2001:105).

Изучение гендерных отношений приобретает особую актуальность в связи с существенными изменениями, происходящими в социальной жизни людей разных стран.

Гендерные исследования в лингвистике возникли задолго до XX века и уходят своими корнями в античность, когда возникла символично-семантическая концепция категории рода (genus), рассматриваемая в связи с наличием людей и особей разного пола (Аристотель, 1998). Аристотель противопоставлял мужской род, ассоциируемый с действием и энергией, женскому – пассивному и «претерпевающему». Великие немецкие лингвисты конца XVIII – начала XIX столетия (В. Гумбольдт, Я. Гримм, И. Гердер) полагали, что различия между полами в языке связаны с различием полов в природе. Например, Я. Гримм рассматривал грамматический род имен «как порожденное фантазией языка распространение признаков естественного биологического пола на все предметы. Воображение человека видит в различных вещах олицетворение мужского и женского начала» (Ольшанский, 1997).

В лингвистике долгое время тема гендера не занимала важного места. Только в начале двадцатого столетия, когда выдающиеся лингвисты О. Есперсен, Э. Сепир, Ф. Маутнер стали описывать различия носителей языка, обусловленные их полом, тема языка и пола стала занимать все более прочные позиции. С возникновением новых направлений в языкознании – социолингвистики, прагматики, психолингвистики, теории дискурса и коммуникации на первое место стал выдвигаться социальный план,

рассматривающий язык в связи с обществом и находящимся в нем человеком. В 1913 году Ф. Маутнер в своем знаменитом труде «Вклад в критику языка» описал различия в языке немецких рабочих - мужчин и женщин. У рабочих-мужчин он отметил наличие в речи ненормативной лексики, у женщин — использование слов иностранного происхождения, объясняя это меньшей образованностью женщин и их ориентацией на более престижные формы слов, коими являются иностранные заимствования. «Маутнер считал, что только мужчины способны творчески использовать язык, а удел женщин — лишь усваивать то, что создается сильным полом. Он первым абсолютно по-новому сформулировал вопрос о влиянии неравноправного положения полов на тендерную социализацию» (Горошко, Кирилина, 1999:235). Вначале изучение различий между мужскими и женскими вариантами языка происходило на базе так называемых «примитивных языков»: Э. Сепир, изучая язык коасати на острове Ява, описывал тендерные различия. В 1922 году О. Есперсен в своей книге «Язык: его суть, происхождение и развитие» описал различие между «женским» и «мужским» речевым поведением индейцев, проживающих на островах Карибского архипелага. По оценке лингвистов, «О. Есперсен был первым, кто систематически описал различия в вербальном поведении полов на примерах разных языков из различных языковых семей» (Горошко, Кирилина, 1999:236).

Широкое распространение гендерные исследования языка получили, начиная с конца 60-х - начала 70-х годов XX века, когда стали остро ставиться вопросы взаимообусловленности социальной принадлежности и пола человека в связи с исследованием влияния на язык «человеческого фактора», а проблемы категории рода начали рассматриваться с развитием коммуникативной семантики, социолингвистики, прагматики. Языковые явления стали изучаться в их коммуникативном, динамическом аспекте, с учетом психофизиологических и социально-стратификационных особенностей личности (пола, возраста, уровня образования и т.п.). Мощным импульсом развития гендерных исследований послужило возникшее в это время под воздействием Нового женского движения в США и Германии направление, получившее название феминистской лингвистики, или феминистской критики языка. Представительницы феминистской лингвистики утверждали, что все языки строятся на основе мужской картины мира, в которой женщинам отводится второстепенная роль и приписываются в основном негативные качества.

Приведем определение таких фундаментальных понятий данной области научных знаний, как *феминизм*, *гендер*, *гендерный дискурс*, *гендерология*, *маскулинный*, *фемининный*, *патриархатный*.

Феминизм (от латинского *femina* — женщина) — понятие, определяемое с одной стороны как общественное движение за права женщин, а с другой стороны, феминизм - комплекс социально-философских, психологических, культурологических, лингвистических теорий, анализирующих положение дел в обществе, культуре и языке. Заслуга феминистских исследований в лингвистике состояла в том, что от практики первоначальных бунтарских заявлений о дискриминации языка они открыли путь к гендерным исследованиям, сформировавшим теоретический язык, позволивший описать гендерные проблемы в социуме, т.е. создать гендерный дискурс.

В описании гендера используется понятие патриархатный (не патриархальный), и этому есть обоснование. Патриархат — строй, характеризующийся отцовским родом, в котором мужчина занимает господствующее положение. Патриархальный - связанный со стариной, верный традициям, обычаям. Использовать понятие *патриархатный* в гендерном дискурсе - значит подчеркнуть маскулинность современной культуры.

Маскулинный — от латинского *masculinos* - мужской. В научном языке имеет тот же смысл, что и патриархатный, и подчеркивает иерархический принцип современного общественного развития, где главенствующая роль принадлежит мужчине. Соответственно *фемининный* — подчеркивающий женственность.

Само слово «гендер» не имеет однозначного перевода и представляет собой кальку английского слова «gender», которое в англо-русских словарях переводится как «род, пол» и подчеркивает значение грамматической категории рода. В английском языке существует еще одно слово, обозначающее пол, - *секс (sex)*, но оно имеет определенные коннотации в человеческом сознании и ассоциируется с совокуплением или любовной игрой. В русском языке слово *пол* не несет такой нагрузки, как слово *секс*, поскольку понимается шире, а именно, как манифестация пола. Как справедливо замечает А.В. Кирилина, английское соотношение *sex — gender* не соответствует русскому пониманию аналогичных понятий: «...в русском языке пара *секс - пол* оказывается не адекватна английскому *sex - sex*, что, на наш взгляд, несколько «разгружает» слово *пол*» (Кирилина, 1999:19). Для того чтобы снять устойчивые ассоциации при использовании слова «секс», в научный язык в 70-х годах был введен термин «гендер». Если *пол* относится к биологическим характеристикам, то *гендер* — к культурно-социальным. *Гендер* — это определенный набор характеристик психических, физиологических, которые определяют поведение женщин и мужчин и отношения между ними; *гендер* определяет социальные, а не биологические различия между мужчинами и женщинами и был призван подчеркнуть не природную, а социокультурную причину межполовых различий (Кирилина, 1999:20). Американские психологи, употребляя термин «гендер» в интерпретации социальной обусловленности природы мужского и женского, подчеркивают, что многие различия между мужчинами и женщинами создаются внутри общества, обусловлены социальными факторами (Unger, 1993). Возникающие в этой связи понятия «женственное» и «мужественное», или «маскулинное» / «фемининное» отличны от понятий «женское» / «мужское», поскольку вторые суть данные от природы, а первые - понятия, сконструированные обществом и имеющие гендерные различия. Таким образом, если *пол* - это природная данность, то *гендер* - «привнесенность сознанием, и такие конструкты культуры, как «мужественное» и «женственное», могут описываться только с учетом и использованием этого понятия, поскольку появляется возможность выйти за пределы биологических определений» (Трофимова, 2001:247).

По мнению ученых, впервые данный термин употребил психолог Р. Столлер в 1968 году. В социальные науки понятие «гендер» было введено Энн Оуклей в 70-е годы прошлого века. Оно происходит от греческого слова "*genos*", что означает *происхождение, материальный носитель наследственности, рождающийся* (Горошко, 2003:36). Среди ученых, которые первыми выдвинули идею о рассмотрении гендера в научной парадигме, была Джоан Скотт, историк. Она рассмотрела несколько социально-исторических подсистем сквозь призму гендера и дала определение «гендерного концепта», который обуславливается такими понятиями, как *пол, раса, класс*, и на котором базируется образно-символическая система, описывающая женщину и мужчину в обществе, социальные отношения и институты, самоидентификация личности. Джоан Скотт рассматривает *гендер* как конститутивный элемент социальных отношений, основанных на внешних различиях между полами (Scott, 1988:42).

Среди первых работ, где были четко прописаны терминологические различия между понятиями *пол* и *гендер*, была статья Гейл Рабин «Обмен женщинами». Исследовательница ввела понятие поло-гендерной системы, подразумевая под этим

набор соглашений, с помощью которых общество трансформирует биологическую сексуальность в продукт человеческой активности. После работы Г. Рабин выходит исследование Р. Унгер «О переопределении понятий "пол" и "гендер"», в котором предлагается употребление слова *пол* только для определения биологического полового диморфизма. Употребление же термина *гендер* предусмотрено для описания социальных, культурных и психологических аспектов, которые можно соотнести с чертами, нормами, стереотипами и ролями, считающимися характерными или желаемыми для тех, кого общество считает мужчинами или женщинами (Горошко, 2003:103). Таким образом, благодаря представителям феминистского направления, возникшего в начале 70-х годов под влиянием женского движения в США и Германии, вопрос об исследовании гендерных особенностей в различных областях знания был поставлен. Несмотря на разные мнения относительно того, кто первым ввел данный термин в научный оборот, нам представляется правомерным считать, что он появился почти одновременно в разных областях научного знания.

В лингвистике понятие «гендер» появилось во второй половине прошлого столетия, позже, чем в других гуманитарных науках. В этой области основополагающими стали работы американских и немецких ученых. Представительницы феминистской лингвистики исследуют гендерные асимметрии в языке на основе гипотезы Сепира-Уорфа о том, что язык является не только продуктом общества, но и средством формирования его мышления и ментальности. По их утверждению, языки строятся на основе мужской картины мира, поэтому асимметрии в системе языка направлены против женщин. Эти асимметрии получили название языкового сексизма. Под влиянием патриархальных стереотипов, зафиксированных в языке, его носителям навязывается определенная картина мира, в которой женщинам отводится второстепенная роль (Кирилина, 1999). Возникнув на базе феминистской критики языка, гендерные исследования не сводятся к феминистской критике языка, а представляют собой разностороннее рассмотрение проблемы в рамках истории языка, лингвокультурологии, социо- и психолингвистики, этнолингвистики, когнитивной лингвистики, межкультурной коммуникации и т. д.

В российской лингвистике временем становления лингвистической гендерологии являются 80-е - 90-е годы. К концу XX века, по словам Е. Горошко, завершился начальный этап становления этого направления, и лингвистическая гендерология оформилась в самостоятельное научное направление в языкознании, исследующее гендерные аспекты языка и коммуникации (Горошко, 2003:97). Тема гендера последовательно развивается в трудах О. А. Ворониной, А. В. Кирилиной, М. М. Малышевой, Е. И. Горошко, И. И. Халеевой, И.Г. Ольшанского и других. И. И. Халеева рассматривает категорию гендера в лингвофилософском аспекте. Понятие гендера И.И. Халеева соотносит с понятием дискурса в формулировке Ю.С. Степанова: «Дискурс -это "язык в языке", но представленный в виде особой социальной данности... Дискурс существует прежде всего и главным образом в текстах, но таких, за которыми встает особая грамматика, особый лексикон, особые правила словоупотребления и синтаксиса, особая семантика, — в конечном счете — особый мир...». С этой точки зрения гендер выступает как интрига, как вид дискурса, как «ментальное пространство, опосредованное онтогенетически и гносеологически и обусловленное социокультурной данностью конкретного лингвокультурного сообщества» (Халеева, 1999: 106). В работе Н. Л. Пушкаревой «Гендерные исследования и исторические науки» описании «загадок» (термин Н. Л. Пушкаревой) конструирования гендера указывается также, что гендер - это системная характеристика социального порядка, от которой невозможно избавиться или отказаться. Он постоянно

воспроизводится в структурах сознания, действия и воздействия. По мнению Л. Н. Пушкаревой, «главный вопрос гендерной методологии - это выяснение ресурсов создания гендера» (Пушкарева, 1999:171).

Изучая особенности общения с мужчинами и женщинами, И. Стернин выделяет различия в вербальном общении мужчин и женщин, разрабатывает модель описания национального коммуникативного поведения, которая предполагает последовательное описание коммуникативного поведения народа, выделяет «языковой паспорт говорящего», по которому можно наряду с возрастом, профессией, местом жительства, национальностью определить его пол: «языковой паспорт говорящего — это то впечатление, которое он создает о себе своей речью» (Стернин, 2003:59).

О. Л. Каменская считает необходимым подразделить языковую личность (ЯЛ) на ЯЛ мужчины и ЯЛ женщины, полагая, что такое подразделение может стать тем «системообразующим фактором, который способен интегрировать мозаичные аспекты гендерного феномена в единое целое» (Каменская, 2002:13).

В исследовании О.Л. Антинескул о влиянии пола автора на текстообразование на материале текстов художественной литературы отмечалась асимметрия в сторону эмоционально окрашенной и образной лексики, лексики эмфатического и междометного характера, усилительных грамматических конструкций, восклицаний и повторов в произведениях авторов-женщин (Антинескул, 2000:12).

Таким образом, гендерная проблематика проникает во все сферы научного знания. Исследования представителей феминистской критики языка определили направление развития гендерных исследований в лингвистике по пути изучения гендерной специфики языка с целью выявления гендерных асимметрий в его системе. В исследовании гендерных ролей внутри социума лингвисты видят возможность проникновения в глубинные смыслы культуры, в специфику национального сознания и национальной картины мира.

Литература:

1. Антинескул О.Л. Гендер как параметр текстообразования. АКД, Пермь, 2000.
2. Аристотель. Риторика // Античные риторики. М., 1998.
3. Воронина О. А. Теоретико-методологические основы гендерных исследований // Теория и методология гендерных исследований. М., 2001.
4. Горошко Е.И. Языковое сознание: гендерная парадигма. М., 2003.
5. Горошко Е., Кирилина А. Гендерные исследования в лингвистике сегодня // Гендерные исследования, № 2. М., 1999.
6. Каменская О.Л. Гендергетика - наука будущего // Гендер как интрига познания: гендерные исследования в лингвистике, литературоведении и теории коммуникации. М., 2002.
7. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты. М., 1999.
8. Ольшанский, И. Г. Гендерные исследования как одно из направлений социолингвистики // Проблемы социолингвистики и многоязычия. Вып.1. М., 1997.
9. Пушкарева Н. Л. Гендерные исследования и исторические науки // Гендерные исследования. Харьков, 1999, №3.
10. Рябов О. В. Миф о русской женщине в отечественной и западной историософии // Филологические науки. № 3, 2000.
11. Стернин И. А. Практическая риторика. М., 2003.
12. Трофимова Е. И. О терминологических понятиях в гендерных исследованиях // Со-

циальное неравенство и образование: проблема исследования, действия. Саратов, 2001.

13. Халеева И. И. Гендер в теории и практике обучения межъязыковой коммуникации / Гендер: язык, культура, коммуникация. Материалы международной конференции. М., 1999.
14. Scott J. W. Gender and the Politics of History. New York. 1988.
15. Unger R. K., Crawford M. Sex and Gender. The troubled relationship between sex and gender // Psychological Science, 4, 1993.

მარინა მენტეშაშვილი
გენდერული კვლევები უცხოურ ენათმეცნიერებაში
რეზიუმე

თანამედროვე მეცნიერულ კვლევებში, რომლებიც შეისწავლიან ადამიანსა და მის ურთიერთკავშირს საზოგადოებასა და გარესამყაროსთან, ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს გენდერული პრობლემატიკა. გენდერულ კვლევებს მეცნიერები მიიხსენებენ ბოლო ათწლეულების თანამედროვე ლინგვისტიკის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენად. განსაკუთრებულ აქტუალურობას გენდერული ურთიერთობების შესწავლა იქონის იმ არსებით ცვლილებებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ადგილი აქვს სხვადასხვა ქვეყნის ადამიანთა ცხოვრებაში. გენდერული კვლევები ენათმეცნიერებაში XX საუკუნემდე დიდი ხნით ადრე დაიწყო და თავისი ფესვებით ანტიკურ ხანაში მიდის. მაგრამ უფრო მყარ პოზიციებს ეწიას და სქესის თემა იქონის მხოლოდ მეოცე საუკუნის დასაწყისში, როდესაც გამოჩენილი ლინგვისტები – ო. ესპერსენი, ე. სეპირი, ფ. მაუნტერი – შეუდგენენ ენის მატარებლების ისეთი განსხვავებების აღწერას, რომლებიც დაკავშირებული იყო მათ სქესთან.

სტატიაში განხილულია უცხოურ ენათმეცნიერებაში თანამედროვე გენდერული კვლევების განვითარების ზოგიერთი ასპექტი.

Marina Menteshashvili
Gender Researches in the Foreign Linguistics
Summary

Gender problematics has become one of the most prioritized directions in the modern scientific research studying a human being and his/her relationships with the society and the surrounding world. The scientists concern the gender researches one of the most important happenings of the modern linguistics of the recent decades. The special actuality has been asserted to the issue of the gender researches in relation with the existing changes flooding in the ongoing life of the people of various countries. Gender researches in the linguistics have emerged before XX century and by their roots they go deep to the antiquity. Thus more stable positions of the language and sex thematic have been reinforced only in the beginning of the XX century, when the outstanding linguists O. Jespersen, E. Sapir, F. Meitner began to describe the differences of the informant, conditioned by their sex.

In the article the issues of establishing and processing of the modern gender researches in the foreign linguistics are reviewed.

Гульнара Диасамидзе
(Грузия)

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ЭМОТИВОВ В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

В последнее время проводятся всевозможные исследования «языковой картины мира» у носителей определённого языка, создаются словари разных языков. Каждый язык культуры имеет свои особенности, он непередадим ни на один другой язык. Л.В.Щерба «мир постигается различным образом в различных языках».

Понятие «языковой картины мира» связано с понятиями народ, этнос, нация и пониманием национального характера личности. А что такое национальный характер? Под национальным характером подразумевается стереотипный набор качеств, приписанных одному народу.

Немалое значение имеют понятия этнической и национальной культуры. У каждого народа есть свои этнические символы (кимоно – у японцев, клетчатая юбка – у шотландцев, самовар – у русских, тюльбент – у турок и т. д.), характерные жанры народного творчества (овсяная каша – у англичан, борщ – у украинцев, «щи да каша» – у русских, Афйон каймаы и кофе – у турок).

Национальная культура есть совокупность символов, верований, убеждений, ценностей, норм и образцов поведения, которые характеризуют духовную жизнь человеческого существа в той или иной стране, государстве. Но культурный процесс, развитие науки и техники – всё это сближает народы, стандартизирует условия их жизни. Немецкая аккуратность, русский «авось», турецкий темперамент – стереотипные представления о целом народе. В.А.Маслова считает языковым стереотипом любое устойчивое выражение, состоящее из нескольких слов, например: лицо кавказской национальности, новый русский. Употребление таких стереотипов облегчает и упрощает общение. Специалисты по этнической психологии отмечают, что нации, находящиеся на высоком уровне экономического развития, подчёркивают у себя такие качества, как ум, деловитость, предприимчивость, а нации с более отсталой экономикой – доброту, сердечность, гостеприимство. Итак, стереотип – это устойчивое культурно-национальное представление.

Каждый язык отражает мир. Носители разных языков видят мир по-разному. Языковая картина мира включает две идеи: 1) картина, предлагаемая языком и 2) каждый язык «рисует» свою картину, изображающую действительность иначе, чем это делают другие языки. Исследования ведутся в двух направлениях. С одной стороны производится реконструкция системы представлений, отражённой в данном языке, является ли она специфичной или универсальной. С другой стороны исследуются характерные для данного языка концепты: они являются «ключевыми» (понятными) и одновременно плохо переводимые слова, либо вообще непередадимые, например, тоска, удаль, задушность, неудобно и др. Воссозданию русской языковой картины мира посвящаются работы Ю. Д.Апресяна, А. Вежбицкой, А.Д.Шмелева и др. В качестве основной единицы смысловой структуры текста принято рассматривать концептуально значимый смысл (речевой смысл, актуальный смысл), который соотносится с концепцией (содержанием текста) в целом.

Одним из приёмов реконструкции языковой картины мира является анализ

метафорической сочетаемости слов и обеспечивающий допустимость в языке определённого класса словосочетаний. Например: «тоска заела», тоска в русской картине мира предстаёт как хищный зверь. Тоска заела, тоска напала. В турецкой языковой картине мира слово тоска имеет несколько переводов и употребляется в разных выражениях по-разному. Например: эта погода наводит тоску - bu hava insana hüzn verir; зимой на даче страшная тоска - kış vakti yazlıkta oturanın müthiş canı sıkılır; тоска по родине - yurt özlemi, hasreti; тоска по прошлому, былому --- geçmişe özlem; испытывать тоску по природе - doğaya özlem duymak; он с тоской вспоминает былые дни - tski günleri hasretle anıyor; тоска зелёная - mosmor sıkıntı (у турок букв. тёмно-лиловая). В турецкой языковой картине мира «тоска» предстаёт как погружение в воспоминания, размышления, отчаяние и горе. Как глубокий водоём, куда человек погружается. Я испытывал тоску - içime hüzn çöküyordü.

Терпение. Проявлять терпение – sabır göstermek; выйти из терпения, потерять терпение – sabırını yitirmek; sabırını taşımak, tükenmek. Пословица: терпение и труд всё перетрут – sabırla koruk helva olur. Терпение предстаёт в русском языке в виде разнородных предметов. Выражение «терпение иссякло» – высохший источник; имей каплю терпения; последняя капля терпения; терпение лопнуло – внезапно кончилось, эффект подобный взрыву. Здесь метафоры и др. сочетания: выйти из себя, вывести из себя, выйти из строя и т. д. Это свойства невидимого предмета, который мы хотим представить себе и другим. Пословица: терпение горько, зато плоды его сладки – sabır acıdır, meyvəsi tatlıdır. Горько добудет, да сладко съест. Sabırla koruk helva, dut yarpağı atlas olur – при терпении из незрелого винограда получается халва, а из листьев тутовника – атлас. В этих пословицах восточная специфика, в которой слово «терпение» (отрицательная эмоция) даёт надежду на лучшее, успокаивает и превращается в положительную эмоцию.

Главным в языковой картине мира является человек. Атрибутом человека – язык. Человек в зависимости от обстоятельств фигурирует как субъект речи (говорящий), субъект воли, эмоций и т. д. Ему свойственны определённые состояния - восприятия, желания, знания, мнения, эмоции и т. п. Каждым видом деятельности, типом состояния или реакции ведаёт своя система, которая локализуется в определённом органе. Иногда один орган объединяет две системы. Например, в душе локализуются не только эмоции, но и некоторые желания. Таких систем в человеке восемь: 1) физическое восприятие (зрение – глаза, слух – уши, вкус – язык и т.п.). Семантический примитив – воспринимать, ощущать; 2) физиологические состояния (голод, жажда и т. п.); 3) физиологические реакции (холод, жар, сердцебиение и т.п.); 4) физические действия и деятельность (работать, отдыхать, идти, стоять и т. д.); 5) желания (хотеть, жаждать, предпочитать и т. д.); Семантический примитив – хотеть; 6) интеллектуальная деятельность (воображать, считать, понимать, помнить и т. д.). Семантический примитив – знать и считать. И наконец; 7) эмоции (бояться, радоваться, сердиться, восхищаться, сожалеть, ревновать, обижаться и т. д.). Эмоции делятся на низшие, общие для человека и животного (страх, ярость, удовольствие), и высшие, свойственные только человеку (надежда, стыд, восхищение, чувство вины). Эмоции локализуются в душе, в сердце и в груди. Семантический примитив – чувствовать. 8) речь (говорить, сообщать, хвалить и т. д.) Семантический примитив – говорить.

Эмоции – это сложно организованная система человека. Исследованию эмоций посвящены работы В.Ю.Апресяна, Ю.Д.Апресяна, А. Вежбицкой, И. Б. Левонтиной и др. Эмоции – это физическое восприятие, интеллектуальная оценка каких-то событий как желательных, так и нежелательных. Желательные – это положительные эмоции

(радость, счастье, любовь, надежда, восхищение и т. д.). Нежелательные – это отрицательные эмоции (тоска, горе, ненависть, возмущение, отчаянье и т. д.) Оценка эмоций может быть обращена на другое лицо или на самого субъекта. Например: обижаются только на другого; досадуют или огорчаются – по любому поводу. Эмоция – это состояние души. Оно обычно определяется так: «положительное эмоциональное состояние» и «отрицательное эмоциональное состояние». Качество переживания изображается в языке либо метафорически: раздавлен горем, либо метонимически: похолодел от страха – через физические симптомы.

Эмоциональные выражения одинаковы для людей всего мира, безотносительно к их культуре, языку или образовательному уровню. Они могут нести различный эмоциональный настрой, но иметь одно и то же значение в самых разных и даже далеко стоящих друг от друга языках мира. Например, можно понять эмоции благодаря мимике и интонации. А интонация ужаса является целиком универсальной, хотя употребляется в каждом отдельном языке в разных словах. В языке существуют и тоны: высокие, низкие, ровные, вопросительные и восходящие. Благодаря тонам, устная речь обладает голосовой мелодией и оказывает мощное эмоциональное воздействие.

Даже тогда, когда не понимаешь ни слова, благодаря мимике можно понять эмоциональное состояние говорящего. Нет ни одного переживания доступного для одной национальности и недоступно для другой. Но в то же время словарь эмоций в разных языках далеко не одинаков. Он имеет национальную специфику видения мира, обусловленная своеобразием культуры, обычаев, религии т. п.

Итак, известный психолог К. Изард включает в мотивационную систему человека 10 фундаментальных эмоций: интерес, радость, удивление, горе, гнев, отвращение, презрение, страх, стыд, вина. Грусть, доброту, злость тоже можно отнести к ряду универсальных. Они составляют семантическое ядро эмотивной лексики. Вершину эмотивных смыслов занимают такие семантические противопоставления как «любовь – ненависть», «радость – горе». Такая семантическая оппозиция имеет для народов мира универсальный характер. Они имеют широкую представленность как в русском, так и в турецком языке и имеют также национальную специфику. Базовые эмоции варьируют в полюсах удовлетворения – неудовлетворения. Семантические признаки эмотивной лексики передают всё многообразие эмоций. Например, обозначение беды словами: беда, несчастье, бедствие – *bela, dert, felaket, kaza, afet, sefalet içinde yaşamak*. Бойкий – расторопный, ловкий, быстрый, живой -- *kıvrak, becerikli, hamarat, usta, hünarlı, çevik, hızlı; canlı, diri*.

Эмоциональное отношение, выражаемое к предмету действительности, соотносится в первую очередь с чувствами-отношениями типа «презрение, пренебрежение» или «восторг, восхищение» и т. д. Эмоциональная окрашенность слов может опираться на образное их употребление, на связанные с ним приятные или неприятные ассоциации, например, ласковые обращения: дитя – *yavrum*; грубые выражения: тупой – *salak*; пренебрежительные: не болтай – *gevezelik yapma*.

Так, русский национальный характер отличается свободолобием, склонностью к крайним проявлениям эмоций и чувств. » Хорошо, если люди знают, что человек чувствует» (Вежицкая, 1999:780.) Чрезмерная сдержанность приводит к тому, что человек воспринимается как холодный, равнодушный, высокомерный. В некоторых это вызывает удивление, в других --- неприязнь и становится препятствием для установления нормальных отношений между людьми. Выражение эмоций во многом определяется и ситуацией. В некоторых случаях люди не решаются выразить свои чувства,

იბო бояться быть скомпрометированными, отвергнутыми или осмеянными. Иногда сдержанность в проявлении чувств бывает связана с усвоением норм поведения, господствующих в семье. Например: турчанкам несвойственно открыто проявлять эмоции даже в обществе знакомых.

Считается, что степень экспрессивности определяется и этнической принадлежностью. Например: турки, прежде чем начать какой-либо разговор, даже с незнакомым, спрашивают, как он себя чувствует, как поживает и т. п. располагая человека к беседе, помогая ему чувствовать себя более свободно в сложившейся обстановке. Туркам несвойственно сразу, даже после обычного приветствия, переходить к делу.

«Исследования поведения людей, принадлежащих к разным культурам, обнаружили, что в сфере выражения эмоций встречаются как универсальные типы реакций, так и специфические для отдельных исследованных культур» (Рейковский, 1979:133-151).

ლიტერატურა:

1. А. Вежбицкая. Семантические универсалии и описание языков. М., 1999.
2. Я. Рейковский. Эмоции как процесс организующий поведение. М., 1979.
3. Ю. Д. Апресян. Избранные труды. М., 1995.
4. К. Изард. Психология эмоций. С.-Пб., 2007.

გულნარა დიასამიძე ემოციურების ეროვნული მნიშვნელობა რეზიუმე

ემოციური გამოთქმები მსოფლიოს ხალხებისთვის ერთნაირია. მათი კულტურის, ენისა თუ განათლების დონის მიუხედავად, მათ შეუძლიათ სხვადასხვა ემოციური ხასიათის ტარება, მაგრამ ამავე დროს შეუძლიათ ჰქონდეთ ერთი და იგივე მნიშვნელობა მსოფლიოში ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ სხვადასხვა ენაში. არ არსებობს არცერთი მიუწვდომელი განცდა რომელიმე ეროვნებისათვის, მაგრამ ამავე დროს ემოციური ლექსიკონი არცთუ ერთნაირია სხვადასხვა ენაში, მას აქვს მსოფლიოს ხედვის ეროვნული სპეციფიკა, რომელიც განპირობებულია კულტურის, ტრადიციების, რელიგიების თავისებურებებით.

Gulnara Diasamidze National significance of emotives in the world languages Summary

Emotional expressions are the same for peoples all over the world regardless of their culture, language or level of education. They can express different emotional attitudes but have the same meaning in the most different and far standing world languages. There is no such thing which can be experienced by one nation and not experienced by another. But at the same time the dictionary of emotions is not the same in different languages. It bears a national specific nature of world vision which is preconditioned by peculiarity of culture, customs, religion, etc.

Рамиля Мамедова
(Азербайджан)

СРЕДСТВА ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

Значение смысла любой языковой единицы неразрывно связано с его эмоциональной окраской. Переводя слово, словосочетание необходимо разрешить проблему: какие чувства и эмоции связаны со значением или смыслом этих единиц речи. Даже отсутствие эмоциональной окраски стилистически важно, так как это доказательство того факта, что данное слово эмоционально нейтральное и эта нейтральность окраски должна сохраняться в переводе.

Как известно, адекватный перевод не только охватывает смысл, но также и выразительно эмоциональные особенности оригинала. Следовательно, проблема передачи стилистической характеристики лексической единицы всегда изучалась наряду с фразеологизмами (Adilov, Mammadova, 2003:124).

Тем не менее, на практике переводчики сталкиваются с проблемами, которые, в сущности, могут называться стилистическими. Мы говорим о случаях, когда разные средства выразительности преднамеренно используются для передачи текста более чувственным и трогательным, чтобы он произвел максимум впечатлений на читателя с эмоциональной точки зрения. Этой цели можно добиться, используя выразительные лексические средства, также как и стилистические фигуры, посредством комбинаций фраз и предложений, т.е. синтаксически стилистических фигур и выразительных средств.

Каждый из этих фигур обуславливается стилистической окраской, что и обязует переводчика обращаться к числу специальных методов. Более того, переводчик очень часто сталкивается с трудностями исходного языка в плане выбора соответствующего стиля речи. Стилистическая идиосинкранизация (соотношение) определенных жанров в разных языках не совпадает. Переводчику следует знать особые случаи несовпадения и быть в курсе общих принципов перевода текста, принадлежащих к разным жанрам.

Таким образом, стилистические проблемы перевода включают три основные группы: лексико-стилистические, грамматико-стилистические и проблемы стилистических особенностей разных жанров.

Разница лексических и грамматических средств, используемых для достижения определенного стилистического эффекта не означает, что они разделены непреодолимым барьером. Идентичный эмоциональный фон может создаваться разными стилистическими фигурами. Задание переводчика раз и навсегда, передать этот фон с максимальной точностью, но не копировать, тем более не имитировать стилистические фигуры оригинала, которые могут вызвать смещение смысла предложения (Prović, Denes, 2000:124).

Переводя стилистические особенности оригинала, переводчику приходится заменять лексико-выразительные средства грамматическими и наоборот.

Героиня произведения В.М.Теккеря "Ярмарка Тщеславия" описывает невежество, Эра Пит Кроули следующим образом:

"Serve him right" said Sir Pitt "him and his family has been cheating me on that farm these hundred and fifty years" Sir Pitt might have said, he and his family to be sure; but rich baronets do not need to be careful about grammar as poor governesses must be.

Вся ирония, выраженная в этом отрывке, базируется на неправильном употреблении 3-го лица местоимения сэром Питтом. Попытки передачи этой неправильной формы на русский, т.е. передачи местоимения "он", другой какой-либо грамматической формой буквально невозможно. Наилучший способ добиться успеха являются лексические единицы. В одном из русских переводов этого отрывка говорится:

"Он со своей семейкой облапошивал меня на этой ферме целых полтора года лет! Сэр Питт не мог бы, конечно, выразиться поделикатнее; но богатым баронетам не приходится особенно стесняться на счет стиля, не, то что нам, бедным гувернанткам".

Выше приведенный пример английской грамматико-стилистической фигуры был передан в русский посредством жаргонов облапошивал и целых полтора года лет. Целая стилистическая окраска текста была полностью переведена.

Очевидно что, во многих случаях переводчик обязуется вовлечь описательный перевод для достижения полной эмоциональной окраски и передачи текста оригинала (Atford, 2001:116).

In December 1945, President Truman one of the more the outspoken Jin goes, made the eagle scream with: "Whether we like it or not, we must recognize that the victory which we have won has placed upon the American people the continuing burden of responsibility of the world leadership" (W.Foster, Outline of Political History of the America)".

В декабре 1945 года один из самых откровенных шовинистов в США, президент Трумэн, напущено и нагло возопил: "Хотим мы этого или не хотим, мы обязаны признать, что одержанная нами победа возложила на американский народ бремя ответственности за дальнейшее руководство миром".

Тем не менее, переводчику следует передать адекватно всю краску речи оригинала при этом, используя все методы и средства, которые хорошо срабатывают как в теории, так и на практике перевода.

Перед тем как начать изучать пути передачи отдельных стилистических фигур в переводе необходимо сконцентрироваться на идиосинкразии текста оригинала, каламбуры и зевгма, которые базируются на компенсации как принцип и служащие хорошим примером контекстуальной замены. Переводчик должен хорошо знать сущность этого метода и использовать его умело опираясь на характер средств выразительности, используемые в переводе.

Очень часто средства выразительности и стилистические фигуры исходного языка не производят такого же впечатления в переводном тексте, будучи переведенными теми же самыми средствами. В реальности, такие стилистические идиосинкразии могут рассматриваться как непередаваемые. К ним можно отнести в большинстве случаев отклонения от норм, взаимосвязь между значениями омонимов, фигуры, образованные на основе формального аспекта английских слов. Во многих случаях, переводчик обращается к контекстуальной замене выразительных средств, но очень часто и этот метод является бесполезным.

Все это не означает, что переводчик бессилен в передаче таких стилистических фигур с помощью источников переводного языка.

Для того чтобы преодолеть такие трудности переводчик всегда может обращаться к методу компенсации. Сущность этого метода состоит в том, что когда перевод

претерпевает потери в передаче выразительности, переводчик пытается компенсировать эти потери созданием тех или иных идентичных средств одинаковой стилистической ценности. Следовательно, определенный отрывок переводного текста начинает соответствовать исходному тексту в целостности со стилистической точки зрения.

Необходимо знать, что переводчику следует достичь стилистическую равность смысла, нежели фокусироваться на переводе SD (стилистической фигуры) с точностью соблюдения компонентов и места употребления в предложении. Если исходный текст содержит такие стилистические фигуры как каламбур, зевгма и другие, тогда переводной текст должен обладать СФ (стилистическими фигурами) того же рода. Если встречаются случаи, где переводчик не в силах передать эти фигуры с идентичными эквивалентами, то он должен скомпенсировать их придумыванием приблизительных речевых фраз, при этом сохраняя выразительность и эмоциональную окраску данной фигуры. Конечно же, переводчику следует обращаться к методу компенсации лишь в тех случаях, когда он уверен, что ни одна другая фигура не сможет передать стилистическую идиосинкразию исходного языка в переводном языке. Однако переводчику необходимо знать сущность этого метода для готовности употребить его в нужном случае (Savory, 2001:130).

Например, герой произведения Чарльза Диккенса "Дэвид Копперфилд" вот как рассказывает о своих первых днях пребывания у эксцентричной тётки:

On the other day, still bundled up in my curious habiliments, I sat counting the time.

Слово "habiliment" является напыщенным синонимом слова "dress". Это слово гораздо сильнее русского слова "одевание", более того перевод имеет смешной оттенок, который не соответствует выразительной окраске оригинала. Переводчики А.Кривтсова и Е.Ленн решили скомпенсировать потерю слова loftiness (величественность, напыщенность) употреблением в переводе глагола с напыщенным значением, нежели существительного как в оригинале:

Я сидел, облаченный в свой странный костюм.

Метод компенсации в основном применяется для передачи искаженной речи в оригинале, используемый для характеристики речи носителей языка. Например, нянька маленькой Дэви в том же самом произведении Чарльза Диккенса очень часто в произношении искажает английские слова. Этот признак ее речи необходимо передать в переводе, более того, такие признаки в основном подчеркиваются самим автором для образности произведения: "I ought to have made it, perhaps, but I couldn't azakly bring my mind to it". Слово "azakly" является заменой слова "exactly".

Если уж не переводить искаженное слово "exactly", тогда необходимо пропустить авторские слова в целостности, что означает серьезное отклонение от оригинала. Возникает вопрос: Как же передать искажение в переводе?

Фонетическая форма возможных русских или азербайджанских контекстуальных соответствий английского слова "exactly" очень простое, и следовательно, если бы оно не было бы искаженным было бы не столь важно его переводить. Но так как автор показывает образ няньки Пеготти под такт этого слова, то мы можем сократить его и скомпенсировать эту потерю использованием другого слова, которое будет легко передать в искаженном виде безграмотным человеком, как оно описывается в оригинале. В русском переводе Кривтсова и Е.Ленн оно переводится следующим образом:

"I ought to have made it, perhaps, but I couldn't azakly; that was always the substitute for exactly, in Peggoty's militia of words - bring my mind to it".

"Может быть я должна была это сделать, но категорически, на языке Пегготти это всегда означало "категорически" - не могла собраться духом".

Некоторые особенности английской разговорной речи не возможно передать не применив метод компенсации, например, добавление и опущение гласных или согласных, которые ярко характерны речам безграмотных англичан (слово *harra* вместо *harren* - случиться, *it* вместо *hit* - ударить и т.д.), а также отсутствие согласования между подлежащим и сказуемым (*I was, you was*, и т.д.) или же любое другое отклонение от норм грамматики.

Иногда компенсация очень легко переводится. Например, в произведении Бернарда Шоу "Пигмалион" Элиза говорит:

"I nothing to you - not so much as them slippers". Хиггенс исправляет ее: "those slippers".

Очень трудно в русском и азербайджанском языках заменить эти два слова (*them - those*) друг с другом. Но эту потерю можно с легкостью скомпенсировать неправильной формой притяжательного падежа слова туфли. Таким образом, в русском переводе Элиза говорит:

"Я для вас ничто, хуже вот этих туфель". Хиггенс ее исправляет - "туфель". Этим путем вся проблема разрешается.

Как мы видим из вышеприведенных примеров, метод компенсации является одним из типов контекстуальной замены. Основная разница такой контекстуальной замены от других является то, что она очень часто используется в разных местах в переводе. В таких случаях замена используется не только для передачи конкретного элемента образности или стилистической фигуры, но и для сохранения стилистической окраски, присущей оригиналу. Если достичь этой эффективности в переводе, то утрата отдельных выразительных средств и фигур будет незначительной на фоне адекватности перевода в целом (Provic, Denec, 2000:13).

Английская аллегория "as old as the hills" обычно переводится на русский как "старо как мир". Но Чарльз Диккенс использует ее в своем романе "Дэвид Копперфилд" в метафоре: "Quaint little panes of glass and quaint little windows though as old as the hills were as pure as any snow that ever fell upon the hills".

Если перевести его как: "Все эти причудливые оконца были стары, как мир, тогда что же делать со второй частью стилистической фигуры? Тогда придется допустить буквальный перевод аллегории. Можно ли сказать по-русски старые (или древние) как холлы? Так как на русском нет такой идиомы, олицетворяющей древность с помощью слова холм - это будет мало очевидным. Тогда может быть, ограничить его и сказать, что некоторые местные холмы тут подразумеваются в конкретном виде? В переводе А.Кривцова и Е.Ленн можно прочесть следующее:

Хотя и были столь же древними, как Кентерберийские холмы, но казались чистыми, как снег, когда-либо эти холмы покрывавший.

В книге А. Джонстона "Во имя мира" есть такая метафора:

"Dirt for the millionaire scavengers, is worth many times its weight in gold" - Слово грязь можно сохранить в переводе, так как это слово широко используется в переносном смысле на русском, но что, же делать со словом "scavengers". Это слово означает "мусорщики" или "ассенизаторы", но можно ли по-русски сказать "мусорщик высоко ценит грязь". Такой образ было бы бессмысленным, ибо его основная идея остается непонятным. Кроме того, слово "scavengers" в тексте носит оскорбительный характер, тогда как русское слово "мусорщик" едва ли можно употребить с такой целью.

Следовательно, необходимо поменять имидж перевода. Скажем, например, вместо слова "грязи" употребим слово "падаль", который носит оскорбительный характер. Но как - же назвать людей, оценивающих падаль?

Ну, можно использовать русское слово "шакалы", так как оно часто употребляется в русском как оскорбительное и с избитым значением. Таким образом, перевод будет звучать примерно следующим образом.

"У миллионеров, шакалов породы, падаль ценится на вес золота".

Помимо общих принципов передачи стилистических фигур в переводе переводчик должен знать особенности перевода более или менее популярных стилистических фигур используемых в разных ассоциациях, связанных с лексическим значением слова.

Выразительность в речи очень часто достигается использованием лекси ческих единиц с стилистической точки зрения. Автор использует слова в их переносных значениях, в форме метафор, метонимий, эпитетов, сравнивает их со значениями других слов, противопоставляет значениям одних и тех же слов в пределах одного и того же контекста или со значениями омонимов и так далее.

Такие стилистические фигуры создают определенные трудности для переводчиков. Использование слов с переносным значением обуславливается в каждом языке с идиосинкразией сочетания значений в семантической структуре полисемантических слов, особенностями омонимов и других. Если сравнительно легко отыскать соответствующее значение слова в переводном языке, то сложно найти словарных и переносных эквивалентов в исходном и переводном языках. Совершенно невозможно найти идентичных омонимичных пар в двух языках, ибо звуковая форма слов не соответствует друг другу.

Следовательно, трансформация лексико-стилистических фигур в переводе требует творческого подхода и умения от переводчика, чтобы оценить фигуру, использованную в тексте с точки зрения его стилистической окраски в тексте, а также способности сравнить функции этих фигур в исходном и переводном языках (Adilov, Mammadova, 2003:143).

Лიტერატურა:

1. Nida E. Taber Ch. The Theory and Practice of Translation, Leyden, 1998.
2. Provic A, Denec I. Translation as Comparison. Nitra, 2000.
3. Atford I.C. Linguistic theory of translation, London, 2001.
4. Savory Th. The Art of Translation, London, 2001.
5. R. Adilov, R. Mammadova, The Theory of Translation, 2003.

რამილია მამედოვა ექსპრესიული საშუალებები ფრაზეოლოგიური ერთეულების გამოყენებისას რეზიუმე

სტატია სახელწოდებით „ექსპრესიული საშუალებები ფრაზეოლოგიური ერთეულების გამოყენებისას“ მიძღვნილია ადეკვატური თარგმნისადმი, რომელიც გადმოსცემს არა მხოლოდ შინაარსს, არამედ ორიგინალური ტექსტის ექსპრესიულ სტილისტურ თავისებურებებს. საუბარია ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც განსხვავებული ექსპრესიული საშუალებები გამოიყენება ტექსტისადმი უფრო ემოციური და გასაოცარი ელფერის შესაძენად, რომ ტექსტმა შეძლოს მკითხველზე უფრო დიდი შთაბეჭდილების მოხდენა ემოციური თვალსაზრისით. ეს მიზანი შეიძლება მიღწე-

ულ იქნეს ლექსიკური ექსპრესიული საშუალებებით, ფრაზების და წინადადებების სპეციალური კომბინაციით, ანუ სინტაქსური სტილისტური ფიგურების გამოყენებით. მთარგმნელს ხშირად ექმნება პრობლემები თარგმნისას, როდესაც საწყისი ენა განსხვავებულ სტილს მიეკუთვნება. განსხვავებულ ენებში კონკრეტული ჟანრების სტილისტური თავისებურებები არ ემთხვევა ერთმანეთს. მთარგმნელმა უნდა იცოდეს ასეთი შეუთავსებლობებისა და განსხვავებული ჟანრების თარგმნის პირობების შესახებ.

Ramilya Mamedova
“Expressive means in translation of phraseological units”
Summary

The article named "Expressive means in translation of phraseological units" is devoted to the adequate translation that conveys not only sense, but also the expressive-stylistic peculiarities of the original. We speak of those cases when various expressive means are intentionally used to make the text more striking and emotional, to make it impress the reader more from the emotional point of view. This goal may be achieved by using lexical expressive means, as well as stylistic devices, by means of special combination of phrases and sentences, i.e. by using syntactical stylistic devices and expressive means. Each of these devices aimed at making the text stylistically colored obliges the translator to turn to a number of special methods for solving them. Moreover, the translator very often encounters difficulties connected with the problem that the source language text belongs to a definite speech style. Stylistic idiosyncrasy of certain genres in different languages does not coincide. The translator should know the main cases of such discoincidences and be familiar with the general principles of translation of text belonging to various genres.

Анжела Шилина
(Украина)

**СПОСОБЫ МАНИПУЛЯТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ
В ЖАНРАХ ЖЕНСКИХ ЖУРНАЛОВ
(на материале жанров тематической группы
«Женщина и ее внешний вид»)**

Категория жанра – основная генологическая единица – является одним из важных инструментов в научном описании языка (М.М. Бахтин, А. Вежбицкая, Ст. Гайда, В.В. Дементьев, М.А. Кормилицына, К.Ф. Седов, О.Б. Сиротинина, Т.В. Шмелева). Исследование жанровой дифференциации текстов русскоязычного женского журнала в Украине представляет собой новую и неизученную сферу функционирования современного русского литературного языка.

В настоящей статье мы намерены рассмотреть жанры тематической группы «Женщина и ее внешний вид» – *новинки косметики, модный обзор и поддержание красоты и здоровья* – как трансляторы способов вербальной манипуляции сознанием адресата. Вслед за О.Н. Быковой под языковым манипулированием мы понимаем «вид языкового воздействия, используемый для скрытого внедрения в психику адресата целей, желаний, намерений, отношений или установок, не совпадающих с теми, которые имеются у адресата в данный момент. В основе языкового манипулирования лежат такие психологические и психолингвистические механизмы, которые вынуждают адресата некритично воспринимать речевое сообщение, способствуют возникновению в его сознании определенных иллюзий и заблуждений, провоцируют его на совершение выгодных для манипулятора поступков» (Быкова, 1999:99).

Жанры *новинки косметики, модный обзор и поддержание красоты и здоровья* реализуют следующие манипулятивные задачи:

- регламентировать телесные практики женщин и формы их представления «фигура», «лицо» и «возраст». Под телесной практикой понимается «часть работы по формированию и презентации самого себя. В результате этой работы субъект придает себе опознаваемую социальную форму и пытается отвести себе определенное место в обществе» (Алкемейер, 2009:196-197);

- репрезентировать техники реализации женской телесности – «борьба с полнотой», «подтянутая стройность» (или «тирания стройности») (С. Бордо, О.Б. Вайнштейн, О.Ю. Гурова, Т.Ю. Дашкова, К. Чернин), «война целлюлиту» (Д.В. Михель), «телесный менеджмент» (З.Бауман), «современный make up¹», «косметическое и хирургическое омоложение» для универсализации символа счастья для женщины (найти лучшего партнера для совместного проживания или создания семьи, устроиться на приличную работу, завоевать социальный престиж (Меннингхаус, 2009:182));

- культивировать стереотип конsumerистского общества «женщина как подруга и соблазнительница, внимательная к своему телу и нарядам» (Ажгихина, 2000:270).

Успешную реализацию манипулятивных задач обеспечивают вербальные, прецедентные и гендерные аттракторы – объекты, притягивающие и направляющие все процессы организации в системе жанров.

¹ make up (от англ. грим) – макияж.

Вербальный аттрактор выражается в трех основных стилистических приемах.

I Прием – употребление научных понятий, терминов, номенклатур для имитации научного дискурса (Чернявская, 2006:37): 1) (*новинки косметики*) имен существительных, уточняющих состав косметической продукции: *витамин Е* (в выравнивающем тональном креме), *зеленый кофе*, *плющ* (в антицеллюлитном средстве), *кофеин* (в тенях-лифтинг для век), *экстракт из василька и липы* (в гели для кожи вокруг глаз), *оксид цинка*, *салициловая кислота* (в корректирующем креме); 2) (*поддержание красоты и здоровья*) имен существительных, номинирующих: а) профессии, основная цель которых – помочь людям поддержать красоту и здоровье: *косметолог*, *визажист*, *врач-трихолог*, *врач-дерматолог*, *стоматолог*, *пародонтолог*; б) продукты питания, полезные для здоровья: *лук-порей*, *сельдерей*, *фенхель*, *чернослив*, *манго*, *нешлифованный рис*, *соя*; в) косметические процедуры: *массаж*, *лимфодренаж*, *обертывание*, *талассотерапия* (процедуры с йодом), *инъекция*, *эндермология* (вакуумный массаж), *ультразвуковой пилинг*, *марконитерапия* (процедура с использованием магнитного поля), *озонотерапия*, *фонофорез* (клеточный микромассаж), *эпиляция*, *парафинотерапия*; 3) (*поддержание красоты и здоровья*) медицинских терминов, называющих: а) заболевания: *гепатит А*, *вегетососудистая дистония*, *диабет*, *полиартрит*, *ишимия*, *целлюлит*, *парадонтит*; б) анатомическое строение: *желчный пузырь*, *печень*, *легкие*; в) биологически активные вещества: *антиоксидант*, *жирные кислоты омега-3*, *магний*, *фитоэстроген*, *бикарбонат*; г) научные направления: *сомнология* (наука о сне), *онейрология* (наука о снах).

II Прием – интимизация – использование речевых средств, в результате которого создается эффект доверительного непосредственного общения адресанта с адресатом (Культура русской речи, 2003:224). В жанрах тематической группы «Женщина и ее внешний вид» интимизация изложения материала имеет традиционно-классические (Л.А. Булаховский, Ю.А. Бельчиков, Т.Г. Винокур) черты, среди которых можно выделить следующие:

- использование глаголов 2-го лица ед.ч. и мн.ч. в повелительном наклонении, «приглашающем читателя подумать, взвесить, оценить сообщаемое автором» (Булаховский, 1954:456): (*модный обзор*) **Подбирай** пальто, ориентируясь на качество ткани и простоту кроя («Любимая»); Срочно **возьмите** на вооружение информацию о мелких, но очень важных деталях! («Натали»); (*поддержание красоты и здоровья*) а) тематическая группа «создание макияжа»: **По контуру глаз растушуй** тени цвета киви, под бровями – коралловые, а на внешних уголках – светло-коричневые; Если глаза близко посажены, на верхнем веке **подводи** контур, начиная с середины («Единственная»); Легким мазком поверх основы для макияжа **нанеси** бронзант на свою кожу, и она немедленно приобретет потрясающее солнечное сияние. Зачерпнув кисточкой пудру, сначала **стряхни** с нее излишек бронзанта, особенно с кончика («Единственная. Твое здоровье»); **Перед тем как красить губы, затонируй** их корректором для век – помада ляжет ровнее и будет лучше держаться (Oops!); **Прикройте** глаза и уже без усилия тщательно **прокрасьте** ресницы сверху, чтобы убрать «пробелы» («Женский журнал. Здоровье»); б) тематическая группа «уход за кожей»: Ежедневно утром и вечером **протирай** тоником лицо и шею; Ежедневно **втирай** средство в кожу проблемных зон жесткой губкой («Единственная»); в) тематическая группа «уход за волосами»: Можно использовать и натурпродукт – кефир **смешайте** с эфирными эликсирами и **втирайте** в кожу головы за час до мытья волос («Натали»); Все компоненты хорошенько **смешайте** и равномерно **нанесите** на волосы на 30-40 мин. **Смойте** теплой водой

(«Женские советы»); г) тематическая группа «поддержание психологического здоровья»: *Занимайтесь йогой, осваивайте техники релаксации, медитации – без этого сегодня трудно сохранить здоровье и молодость* («Женские секреты»); д) тематическая группа «уход за полостью рта»: *1 ст. ложку мяты перечной залейте 0,5 л кипятка, настаивайте час. Полощите рот 4-6 раз в день* («Женский журнал. Здоровье»); е) тематическая группа «поддержание физической формы»: *Лежа на спине с согнутыми в коленях ногами, поднимай руки с гантелями через стороны вверх 15 раз, затем так же медленно опускай* (Oops!); *Сядь на пол на боковую часть бедра, ноги согнуты в коленях. Вытяни руки, ладони смотрят вниз* («Joy»); ж) тематическая группа «техника маникюра»: *Прокрась ноготь глянцевым белым лаком в один слой. Когда он просохнет, нарисуй розовым лаком у основания ногтя силуэт бантика* (Oops!);

• обращение к «причудливо смешанной» (с точки зрения стиля и культуры речи) лексике для создания «речевой обособленности, щегольства, подчеркивающего недоступные посторонним отношения с предметом (субъектом – А.Ш.) высказывания» (Винокур, 1980: 78):

- к разговорным и просторечным словам: (поддержание красоты и здоровья) *Возьми найденную на дне чашки кофейную гущу, размешай с двумя чайными ложками молотого в муку грецкого ореха (можешь выковырять из остатков торта) – и на морду лица на 10-15 минут, после чего смой прохладной водой* («LQ»); *На подготовленную размягнившуюся пону наносим скрабы, эксфолианты или гоммажи – на выбор* («LQ»);

- к жаргонизмам (сленгизмам): (поддержание красоты и здоровья) *Боишься пополнить ряды «бледнолицых» на весенних улицах? Килограмм «тоналки» замаскирует бледность кожи, но не устраним ее причину* («Единственная. Твое здоровье»); *Механический пилинг осуществляется с помощью мелких твердых или полумягких частиц, действующих, как ластик или наждак (ни фигу себе сравнение! Но косметологи формулируют именно так)* («LQ»);

- к варваризмам: а) транслитерированным: (поддержание красоты и здоровья) *Серая дождливая погода не должна тебя огорчать – ведь это отличный повод надеть яркий плащ, сделать стильный мейк в цвет и отправиться гулять: на фоне увядающей природы и серого неба ты будешь притягивать взгляды, как молния во время грозы!* (Oops!); б) записанным на языке оригинала: (новинки косметики, поддержание красоты и здоровья) *Мягкие линии и природные цвета – в make-up²е осеннего сезона царят женственность и естественная красота* («Единственная»); *Ученые университета Лавалья считают, что у средств anti-age³ могут быть побочные эффекты* («Единственная»); (модный обзор) *коллекция одежды Green life⁴, New club⁵, Chicago lady⁶, Modern art⁷* («Joy», «Oops!»);

- к вульгаризмам: *В нежном возрасте до 35 лет показано проведение поверхностных пилингов, которые прекрасно решают проблему первых морщинок (еще помогает вовремя расстаться с говнюком, который трахает тебе только мозги, а остальное –*

² make-up – косметика, грим.

³ anti-age – антивозрастной, противовозрастной.

⁴ green life – зеленая жизнь.

⁵ new club – новый клуб.

⁶ Chicago lady – чикагская дама.

⁷ modern art – современное искусство.

даже думать противно, но сейчас не об этом) («LQ»); Сначала наносим массирующий удар по **заднице** – маски и обертывания, содержащие морские грязи, водоросли и кофеин («LQ»);

- к макароническим выражениям: *Макияж в стиле а-ля натюрель* («Единственная»); *Самый простой вариант: нанесите на влажные локоны немного мусса и дайте им высохнуть. Получится прическа а-ля «только с пляжа»* («Женские секреты»); *Доверять подобную процедуру можно только профессионалам в условиях косметологических клиник и все равно иметь два-три дня на «шоб меня никто не видел»* («LQ»).

III Прием – употребление оценочной лексики (Зирка, 2004:132) – имен существительных и имен прилагательных: а) для номинации типа макияжа: (*поддержание красоты и здоровья*) *девушка-солнце, роковая женщина, светская дива, сексуальная чувственность, дитя природы, сладкая женщина* («Joy»); причесок: *покорительница сердец* («Joy»), *куколка, смешная девчонка, рок-звезда* (Oops!); б) для описания стиля поведения адресата: *рокерша, светская леди, сердцеедка, красotka* и др.; *хипповый, экстравагантный, роскошный, сексуальный, интригующий, стильный, безупречный, игривый, изысканный* («Joy») с целью «навязать» адресату определенный образ и стиль.

Прецедентный аттрактор, вербализуя сведения, «дополнительно к сообщаемому извлекаемые из имеющихся у адресата запасов памяти» (Лисоченко, 2007:63), поддерживает патриархатные приоритеты в отношении обязательного сохранения красоты.

Источниками прецедентных текстов, активно используемых в анализируемых жанрах, являются а) фразеологические единицы как общенародные языковые единицы и б) некоторые области речевой субкультуры (популярные песни/стихи и названия произведений/ кинофильмов).

Текстовые реминисценции создаются двумя основными способами:

1) использование оригинала без изменений, например:

а) *Omnia mea mecum porto* (материал о дамских сумках) («Cosmolady»). Для трансляции распространенного гендерного стереотипа о том, что в женской сумочке можно найти нужные и ненужные вещи автор обращается к известному изречению древнегреческого мудреца Бианта *omnia mea mecum porto* – все свое ношу с собой;

б) *Снег кружится* (материал об изделиях из кружевной ткани) («Натали»). Цитата из песни на слова Л.Козловой в исполнении ВИА «Пламя» (1981г.):

*Снег кружится, летает, летает,
И позёмкою клубя,
Заметает зима, заметает
Всё, что было до тебя –*

помогает читательницам создать визуальный образ легких, воздушных, летящих кружевных платьев.

Ветер перемен (материал об идеальном осеннем наряде для модниц) («Любимая»). Строчка из песни на слова Н. Олева из к/ф «Мэри Поппинс, до свидания!» (1983 г.)

Завтра ветер переменится, завтра прошлому взамен
Он придет, он будет добрый, ласковый
Ветер перемен –

помогает читательницам внести разнообразие в банальный осенний гардероб;

2) изменение оригинала, например:

а) **Имидж – в шляпе!** (материал о летних шляпках) («Единственная»). Подобное перефразирование крылатого выражения *Дело – в шляпе!* актуализирует мысль дизайнеров о важности летней шляпы в гардеробе любой женщины.

Маслом помазано – материал о кремах D'oliva на основе оливкового масла («Женский журнал. Здоровье»). **Кожу маслом не испортишь** – материал о пользе кремов на основе масел («Единственная. Твое здоровье»). Чтобы подчеркнуть мысль о пользе оливкового масла и других масел для кожи, авторы модифицируют фразеологизмы «медом намазано» и «кашу маслом не испортишь»;

б) **И платье шила белое** (материал о свадебных платьях) («Натали»). По мнению модельеров, удачно выбранное свадебное платье поможет невестам избежать «судьбы» героини песни «Один раз в год сады цветут» на стихи М. Рябинина в исполнении Анны Герман (1976 г.):

...О будущем загадывал,
О свадьбе думал ты.
...И платье шилось белое,
Когда цвели сады...
Но что же тут поделаешь –
Другую встретил ты.

Если звезды зажигаются – материал о куперозе (красной сосудистой сеточке на лице) («Женский журнал. Здоровье») (ср. у В.В. Маяковского «если звезды зажигают - значит - это кому-нибудь нужно?»). По мнению адресанта, «эти звезды» «не нужны» адресату, он должен уметь от них избавиться.

Укрощение строптивых волос – материал о средствах и методах ухода за вьющимися волосами («Женские секреты») (ср. пьеса В.Шекспира «Укрощение строптивой»).

Одна дома (публикация о домашней одежде для женщин) («Натали»). Стилисты убеждают читательниц, что домашняя одежда тоже должна быть модной, несмотря на то, что дома женщину либо никто не видит, либо видят члены семьи. С этой целью заголовок материала – перефразированное название рождественской комедии для семейного просмотра «Один дома» (англ. *Home Alone*) (1990 г.).

Джентльмены выбирают шатенок – заголовок к материалу о краске для волос от *Garnier* («LQ»). Автор апеллирует к названию музыкального фильма режиссера Говарда Хоукса «Джентльмены предпочитают блондинок» (1949).

Гендерный аттрактор с помощью транслирования гендерных стереотипов – «культурно и социально обусловленных мнений о качествах, атрибутах и нормах поведения представителей обоих полов» (Кирилина, 2004:227) – культивирует в сознании коллективного адресата гендерные стереотипы, тем самым формирует у читательниц систему патриархатных суждений, оценок, экспектаций.

Например:

- ”у настоящей женщины обязательно должна быть «изюминка», чтобы покориť мужчину“, но чаще всего в «изюминку» социум включает много разнородных, порой противоречивых качеств, которыми должна одновременно обладать женщина: *Аромат Christian Lacroix Rouge от Christian Lacroix и Avon придаст женщине неповторимую изюминку, сделает ее одновременно загадочной и откровенной, чувственной и*

страстной («Любимая»); Туалетная вода *Rock in Rose Valentino* адресована девушкам, *сочетающим в себе невинность, элегантность и сексуальность* («Натали»);

- ”женщина должна скрывать свой возраст“: *Если тебе за 35 (ни в коем случае не признавайся – наш возраст 23!), твой выбор – срединный пилинг* («LQ»);

- ”женщина должна много времени уделять своей внешности только для того, чтобы быть избранной мужчиной“: *Волнистые пряди больше свойственны надежным хранительницам очага. Мужчины чаще подсознательно выбирают в жены женщин именно такого типа* («Diva»); *Правильно подобранный аппликатор и несколько профессиональных советов визажистов – взгляд станет оружием массового поражения мужских сердец* («Женский журнал. Здоровье»); *Шесть эффективных вечерних причесок от стилиста Джо Елены Фингер помогут тебе создать неповторимый образ и почувствовать себя в центре внимания мужчин!* («Jou»).

Таким образом, адресант, используя жанры тематической группы «Женщина и ее внешний вид», манипулирует сознанием адресата:

а) с помощью вербального аттрактора формирует определенные стандарты красоты, образы социальной статусности – «миф о красоте» (Wolf, 1991: 281-287), в котором невысокая полная немолодая женщина исключена из культурных презентаций адресанта;

б) благодаря прецедентному аттрактору «оправдывает» идеологию женской телесности в контексте моды, макияжа и косметологических и физиотерапевтических практик;

в) апеллируя к гендерному аттрактору, сохраняет возможность контроля над женской телесностью с целью стабилизировать патриархатное общество.

Литература:

1. Ажгихина Н.И. Гендерные стереотипы в современных масс-медиа // Гендерные исследования . – 2000. №5.
2. Алкемейер Т. Стройные и упругие: политическая история физической культуры // Логос. – 2009. №6 (73).
3. Булаховский Л. А. Русский литературный язык первой половины XIX века. Фонетика. Морфология. Ударение. Синтаксис. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1954.
4. Быкова О. Н. Языковое манипулирование // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения: Вестник Российской риторической ассоциации. – Красноярск – Ачинск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1999. Вып. 1.
5. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. – М.: Наука, 1980.
6. Зирка В.В. Манипулятивные игры в рекламе: лингвистический аспект: Монография. – Днепропетровск: ДНУ, 2004.
7. Кирилина А. В. Гендерные исследования в лингвистике и теория коммуникации: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004.
8. Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник. – М: Флинта: Наука, 2003.
9. Лисченко О.В. Риторика для журналистов: прецедентность в языке и в речи: Учебное пособие для студентов вузов. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2007.

10. Меннингхаус В. Цена красоты: польза и вред ее обожания // Логос. – 2009. – №4-5 (72).
11. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса : проблемы речевого воздействия: учеб. пособие. – М. : Флинта : Наука, 2006.
12. Wolf N. The beauty Myth: How images of Beauty Are Used Against Women, New York – William Morrow and Company, inc., 1991.

ანეელა შილინა
მანიპულირების საშუალებები ქალთა ჟურნალებში
(თემატური ჯგუფის მასალებზე)
რეზიუმე

სტატია განიხილავს თემატური ჯგუფის „ქალი და მისი გარეგნობა“ ჟანრებს, როგორც ენობრივი მანიპულირების მთავარ საშუალებებს. ადრესატზე მანიპულირება ვლინდება ვერბალური, პრეცედენტული და გენდერული მიმზიდველობით. ვერბალური მიმზიდველობა გამოვლინდება სამი სტილისტური საშუალების ფუნქციონირებისას – მეცნიერული დისკურსის იმიტირება, მასალის პრეზენტაციის ინტიმიზაცია და შეფასების ლექსიკა. პრეცედენტური მიზიდვის საშუალებები გამოხატულია ტექსტური რემინისცენციებით, გენდერული მიზიდვის საშუალებები კი – გენდერული სტერეოტიპების თარგმანში.

Angela Shilina
Means of manipulating influence in genres of women magazines
(research materials are genres of theme group “Woman and her appearance”)
Summary

In the paper genres of theme group “Woman and her appearance” are considered as translators of the main means of language manipulation. Manipulation of addressee’s consciousness is realized with the help of verbal, precedent and gender attractors. Verbal attractor appears in a functioning of three stylistic devices – imitation of scientific discourse, intimization of the material presentation and using of evaluation vocabulary. Precedent attractor is expressed in appeal to different textual reminiscences, gender – in translation of gender stereotypes.

ციალა მესხია (საქართველო)

ლუარა სორდიას მეცნიერული თვალსაზრისი

ლუარა სორდია თანამედროვე ქართული ლიტერატურის უსაჩინოესი მკვლევარია, მრავალმხრივი ნიჭით გამორჩეული, რომლის მსგავსად არავის ხელეწიფება შეიგრძნოს სამყაროს, ღმერთის, ზეციურისა და მიწიერის, ზესთასოფლისა და ამ სოფლის მარადიული ერთიანობა. მისი, როგორც მეცნიერის თვალსაწიერით მოხიბლულს არ შეიძლება არ გაგახსენდეს იტალიელი გენიოსის დანტეს სიტყვები: „შეძლებას, ნებისყოფას კაცთაგანის ფრთები ასხია უთანაბრო ძალმოსილების“...

მეცნიერი ქალბატონი ბიბლიურ სიბრძნესა და სამყაროს ჭეშმარიტად მაღალ მუხებთან ნაზიარები დიდი ლიტერატორი და ერთ-ერთი წარმატებული მკვლევარია, რომელმაც იცის, სიტბო, სიკეთე, საღებუნო სულსაც ისევე სჭირდება, როგორც ხორცს და ამ სასიცოცხლო ძალებისა და იმპულსების ძიებაში სხვადასხვა მწერლის შემოქმედების მუხებთან იყრის წილს. ვფიქრობ, თითოეული ჩვენგანი მოვალენი ვართ მთელი არსებითა და წრფელი გულით შევუწყოთ ხელი მისი მეცნიერული ნაღვაწის დამკვიდრებას ჩვენს სინამდვილეში. ეს მის მრავალფეროვან მეცნიერულ კვლევებშია განსჯა, ფიქრი, ანალიზი, დასაბუთებული და ლოგიკური დასკვნები, რაც, ცხადია, აუცილებელია მიმდინარე ლიტერატურული პროცესების ღრმად და საფუძვლიანად შეცნობისათვის.

ლუარა სორდიამ სიყრმიდანვე შეითვისა ზნეობრივი მრწამსი ახალი აღქმიდანაც და გალაკტიონის დიდი პოეზიიდანაც. ბიბლიურ ვარიაციებს იგი მეცნიერული პოზიციიდან განჭვრეტს, რადგან „სიბრძნე მხოლოდ ღვთისმოსავეებს მიემადლებათ“ (სიბრძნე ზირაქისა, 1.35).

ძნელია და ერთობ რთულიც ლუარა სორდიას მეცნიერულ სამყაროზე მსჯელობა, მის მიერ წარმოსახულ მხატვრულ-მეტაფორული და სახისმეტყველებითი სურათების გაანალიზება, ნაირგვარად მოკაიფე წახნაგთა ანალიზისა და მისეული არგუმენტების შეფასება.

მეცნიერს 16 წიგნი და 200 ლიტერატურულ-კრიტიკული სტატია, წერილი და ესე აქვს გამოქვეყნებული (20-მდე ხელნაწერი წიგნი-მონოგრაფია ელოდება მზის სინათლეს). თითოეულ მათგანს თავისი ღირებულება, თავისი ხიბლი აქვს და მას, როგორც ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო და ნოვატორული აზროვნების მკვლევარად წარმოაჩენს.

დაბეჯითებით შემოიძლია ხმამაღლა განვაცხადო! ლუარა სორდია ნაღდი მკვლევარია ლიტერატურის ისტორიაში, თეორიასა თუ პოეტურ ხელოვნებაში ღრმად ჩახედული, ის ზნეობრივი ფიგურა და გაუტყეხელი მეციხოვნეა, რომლის დიადი ენერგია ნასაზრდოებია მშობლიური თუ უცხოელი მწერლების, ბიბლიური წინასწარმეტყველების, წმინდანების, ნათელმხილველი და ბრძენი მოძღვრებისა თუ წმინდა მამათა ყოველშემძლეობითი დიადი მაგალითებითა და სამყაროს უმშვენიერესი ყოფითი მოვლენებით, რომლებიც კვლავაც იქნება მისი გონითი ახალ-ახალი სასწაულების საწინდარი.

ლუარა სორდიას უდიდეს დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს გალაკტიონ ტაბიძის, ტერენტი გრანელის, ანა კალანდაძის გასაიდუმლოებული მეტაფორული სახესიმბოლოების შეცნობა და ახსნა. მან მართლაც შეძლო შეუძლებელი – ახლებურად აეხსნა გალაკტიონისეული პოეტური სფინქსები, რომლის წინაშე, ალბათ, ნებისმიერი დიდი მკვლევარიც კი უძღური იქნებოდა.

დიას, მისი გამოკვლევები გალაკტიონზე, ტერენტი გრანელზე, ანა კალანდაძეზე, მიხეილ ჯავახიშვილზე, გრიგოლ რობაქიძეზე, კონსტანტინე და ზვიად გამსახურდიებზე, გოდერძი ჩოხელზე, რევაზ მიშველაძეზე, ვაჟა ეგრისელზე – თავისებური რელიგიაა, გზა უფლისაკენ, ძიებაა ჭეშმარიტებისა, ბიბლიური პარადიგმების ახსნის თავისებური მცდელობა, მკვლევრისა და მეცნიერის შინაგანი ზეიმურობა მიდევნებული შემოქმედების შინაგან სამყაროს და ისიც წამებითა და ნეტარებით მიიკვლევს გზას უფლის ბაღისკენ, როგორც ერთ-ერთი მევენახე მის მოსამენებლად.

მართლაცდა რა დიდი ბედნიერებაა ასეთი ბაღის სურნელოვანი ყვავილის ჭერეტის უნარი, სიკეთის მაცნედ მოვლინებული დღესასწაულის შარავანდედს რომ აირეკლავს და მეცნიერის გამჭირვალე მინიშნებებით რომ ავსებენ და ამჟღავნებენ მწერლის, შემოქმედის მთავარ სათქმელს, ნაწარმოების პერსონაჟის დაფარულ ტრაგიზმს.

მეცნიერი ქალბატონის თითოეული სტრიქონი ერთი ამოსუნთქვითაა დაწერილი. ასე მგონია, მეცნიერის შეფასებები, დასკვნები და დებულებები მძვინვარე ვნებათა მოწოლით გარეთ გამოსხეთქავს და გრძნობ მის მოუთმენლობას, თითქოს, სურს მთელი არსებით დაცალოს გრძნობათა არსენალი: „წერო – ესე იგი გადმოშალო სული“, ჰოდა, უნებურად გახსენდება დიდი რომანისტის ხელოვნება, რომელიც მიზანშეწონილად მიმაჩნია მასზე გავიმეორო: „ვნებათა აუტანელი ტანჯვით დასერილი გული ღამის გასკდეს, სისხლი შადრევანივით ასხამს და ყოველი წვეთი ამ დაღვრილი სისხლისა წააგავს იმ განაყოფიერებულ უჯრედს, საიდანაც ჩნდება შემდეგ წიგნი“ (ანდრე მორუა, 1998:204).

და მაინც, ლუარა სორდიას ერთ-ერთი გამორჩეული მონოგრაფიაა გოდერძი ჩოხელის „მგელი“ (პრობლემემატიკა და სახეები). ვფიქრობ, აქაა ქვეყნისა და ენის განათლება, სიტყვის დიადი ძალა – განბრძნობა, რაღაც ლოგოსური სიბრძნით გამსჭვალვა, აკი სიბრძნე აშენებს ყოველივეს და ყოველივეს აწესრიგებს. მეცნიერის თვალსაწიერი მოიცავს მთელ საქართველოს უსამანო ფიქრს ნაღდ ქართველობაზე...

რა მართებულადაა მინიშნებული ანოტაციაში: „დაწყებული ბიბლიიდან, მითოლოგიიდან ყველა ქვეყნისა და დროის ისტორია და მწერლობა კაცისა და მხეცის გაუთავებელი ჭიდილის მაცნეა. შებრძოლება თუ შერიგება, გათქვეფა თუ მსხვერპლშეწირვა, გოდერძი ჩოხელის წინაშე ალტერნატივა არ მდგარა, სულიწმინდის მადლით ცხებულმა მწერალმა უცდომელად გაარჩია წარმავალი და მარადიული, ეშმაკეული ხორციელი სიბრძნე (ბარუქი, 3.25) და ზეციური, ღვთიური სიბრძნე (პავლე მოციქული, კოლასელთა) სულიერი გონებით, სულიერი თვალთ მომადლებული, სიტყვით ნათლისმცემელი მწერალი აღიჭურვა რწმენის ფარით, სულის მახვილით და გაბედულად შეერკინა აპოკალიფსურ მხეცთა ნაშიერებს იმ მარადიული, დაუმარცხებელი ნათლის სახელით, არსთა განმრიგე რომ უბოძებს ხოლმე თავის რჩეულთ“ (სორდია, 2009).

ლუარა სორდიას გოდერძი ჩოხელის „მგელი“ პირველი მონოგრაფიაა თანამედროვე ლიტერატურულ სივრცეში. მეცნიერმა ახლებურად ახსნა ჩოხელისეული ხილვები, გამოცხადებები და სასწაულები, რომლებიც ერთ მიზანს ემსახურება – „შეგვაცნობინოს მხეცად ყოფნის საშინელებანი, გვაზიაროს იღუმალს და ადამიანური ყოფნის მადლს, მიგვანიშნოს მომავალზე“ (19,61).

„ღორაისხევი – სატანური სახელმწიფოს მოდელი“ – ეს სათაური ერთგვარი მინიშნებაა, თუ როგორ ღრმა და საგულისხმო დასკვნებს გვთავაზობს ქალბატონი ლუარა გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაზე და როგორ ახერხებს თავისი „სიმბოლური თვალსაწიერიდან“ დაგვანახოს ამა ქვეყნის ძლიერთა ტოტალიტარული სა-

ხელმწიფოს ახალი მოდელი, ახალი მიკროკოსმოსი, სადაც „ძირი ეთხრება წმინდა ოცნებას, სოფლის საცდური როცა ძალადობს“ („შენს სილამაზეს მივესალმები“, ანა კალანდაძე [1,215]).

ლუარა სორდიამ შთამბეჭდავად გვაჩვენა გოდერძი ჩოხელის თვალთ დანახული საბჭოთა წყობილების სახე. დორაისხევი სატანური სახელმწიფოს მოდელია – გვარწმუნებს მეცნიერი, ხელისუფლებისაგან ხელდასმული დამქაშებით, გამორჩეული უღმერთობით, გაცემა-დაუნდობლობით, ბოროტი ქმედებებით, სისხლის წყურვილით, რეპრესიებით (21.27).

მეცნიერი ნაწარმოებიდან მიღებულ შთაბეჭდილებებს და საკუთარ შეხედულებებს მწერლის მიერ დახატულ პერსონაჟებზე იმგვარი ნიუანსებით წარმოაჩენს, რომ თითოეულ ჩვენგანს მრავალ ფაქტსა თუ მოვლენაზე დააფიქრებს, უფრო მეტიც, აქაა ეროვნულ-ინტელექტუალური არქეტიპებისა და აპოკალიფსურ მხეცთა თარეშით გულშეძრული ტკივილებისაგან შექმნილი ტექსტი და ამიტომაც არის მრავალმხრივ საინტერესო, საგულისხმო, სანდო, ზუსტი და სიღრმისეული. მინდა ხაზგასმით მივანიშნო ისიც, რომ ავტორისეული ცხოვრებისეული პასაჟების გაშიფვრისას მკვლევარი ყოფიერების ჭეშმარიტ თვისებებს წამოწევს წინ და შემთხვევითსა და წარმავალს მუდმივი განახლების თვისებად მოიაზრებს და საყურეებად ახუნძლული ბიბლიური პარადიგმებით მკითხველის აღქმას კიდევ უფრო მეტ ემოციურ დატვირთვას ანიჭებს.

საოცარი წინააღმდეგობები და პერსონაჟთა სრულიად განსხვავებული ტიპების წარმოჩენა, რაშიც ქრისტიანული სახისმეტყველების ცოდნა განუზომელ დახმარებას გვიწევს გოდერძი ჩოხელის ამ ნაწარმოების განსჯა-გაანალიზებაში, კერძოდ, მეცნიერი ქალბატონი კონკრეტული ფაქტებითა და არგუმენტებით გვისაბუთებს, თუ როგორ იღვაწა მწერალმა ტირანულ ეპოქაში ეროვნული ტრადის – ენა, მამული, სარწმუნოების გადარჩენისათვის.

კითხულობ ამ მონოგრაფიას და ცხადად გრძნობ, რომ მეცნიერის თვალსაწიერიდან ყოველი მოვლენა გარკვეული ფსიქო-სოციალური და ისტორიული საყრდენებით არის შემაგრებული, რასაც დასკვნებსა და დებულებებში ადვილად გამოვარჩევთ და გავისივრძეებთ მთელი ქვეყნის ტკივილის ჭეშმარიტ არსს.

მკვლევარს აქვს საკუთარი, ინდივიდუალური და განუმეორებელი სამყარო, რომელიც უმაღლესი ჩვენი სულიერი სამყაროს ნაწილიც ხდება თავისი სისრულითა და მშვენიერებით, რამეთუ „იგაფურ-ენიგმური აზროვნების მაგალითი არის ბიბლია. ავხსნი, ავამეტყველებ გამოცანებს დასაბამისა“ (78.2).

ნაშრომის ერთ-ერთი თავია „ფერები მოვლენათა არსის წარმომჩენი“. კითხულობ და უნებურად ვფიქრობ ჩემთვის, ლუარა სორდიას ძიებანი, დაკვირვებები და მიგნებები გარკვეულწილად განპირობებულია მისი, როგორც ფერმწერის აზროვნებით, რაც ტოტალურად და ემოციურად მოქმედებს ჩვენს შეგრძნებებსა და გონებაზე. არის ამ თავში რაღაც ახალი და იმდენად ინდივიდუალური, რაც მხოლოდ ლუარა სორდიას საკუთრებაა. მეცნიერი ქალბატონი შთამბეჭდავად აყალიბებს თავის შეხედულებას ფერებზე: „გოდერძი ჩოხელის რომანში ლუკას ესიზმრება კვამლით დაფარული, ცეცხლწაკიდებული დედამიწა, მერე მთელი ცის სივრცე-სივრცეზე გაკრთება ელვა და გამოჩნდება ღმერთი.

თეთრია ლუკას ხილვების მოხუცი (ღმერთი), თეთრად გადააპნტილა ეკლესიის გუმბათი და გარემო, წითელ თოვლს ენაცვლება თეთრი. ეს არის რელიგიური შინაარსის განწმენდის მაუწყებელი ფერი და მართლაც, რომანის ფინალში რწმენა იმარჯვებს ურწმუნოებაზე, ნათელი ბნელზე, სიკეთე ბოროტებაზე“ (8.52, 45,53).

კითხულობ ამ სტრიქონებს და მეცნიერი თითქოს გამწყვდევს ლიტერატურულ მარყუქში, რაღაც საოცარსა და იდუმალში და ამავედროულად თითქოს ყურში ჩაგესმის სოლომონის ქებათა-ქება „ვიდოდეთ ნათელსა უფლისას“.

მეცნიერი მედიტაციური ჭკრებით მიღებული აღმოჩენებითა და შთაბეჭდილებებით გვაოცებს, რომელსაც ღრმად შეუსისხლხორცებია, რომ ზეადამიანური ძალა ერთადერთია, რაც განკურნავს ადამიანურ სნეულებას და მაინც, მისთვის, როგორც მეცნიერისა და პიროვნებისათვის, მისაღებია ტექსტის გაშიფრვით მიღებული შთაბეჭდილება აღძრული მშვენიერების მიერ. რა შთამაგონებლად და დახატული აღტაცება ზაფხულის მიწურულს მზის ამოსვლის ხილვისა, ზღვის ტალღების ხმაურის მოსმენისა, ხოლო გუდამაყრის ხეობაში წამოსული თოვლის ფანტაზიებით გადაპენტილი მსხლის ხეებისა და აყვავებული მთებისა თუ ეკლესიის მოედანზე დაჩოქილი მლოცველების ყვავილების თეთრი სამოსელით (6.50). დიახ, რომანტიკული სიხარული შთამაგონებელი ძალაა მეცნიერისათვის, დაემორჩილოს მას, რაც ადამიანის გარეთაა, ღმერთს, ტრადიციას, ზნეობრივ წესრიგს...

არა მგონია, სხვა ვინმე ისე ფლობდეს ტექსტის აგების ტექნიკას, როგორც ქალბატონი ლაურა. თითოეული მისი სტრიქონი ხომ მკვეთრად გამოხატული აქცენტი, მინიშნება, კონცეფციაა...

ვფიქრობ, მწერალი და მკვლევარი ისე არასოდეს დამსგავსებია ერთმანეთს, როგორც დღეს, როცა ლუარა სორდიაზე ვფიქრობ, როცა მსურს მისი სრული პორტრეტი წარმოვადგინო, უნებურად ანტონ პირველი მახსენდება: „არ დავცხრე ვირე ვიდოდე“, რამეთუ მისეული სიკეთე გადამდებია და მავალდებულებელი, სიკეთე სიბრძნესთან წილნაყარია, რომელსაც ვერცერთი ნაწარმოები ვერ გასწავლის, ვერავინ გიწილადებს, არც სივრცეშია და არც მიწაზე, ის ნათელი გონიერების ნაყოფია და ამდენად, რჩეულთა ხვედრია... ვინც კარგად იცნობს ლაურა სორდიას პიროვნებას, მის გამოკვლევებს, წერილებსა თუ ესეებს, მისთვის ცხადია, თუ რა ფასი აქვს მწერლის ხატოვან თქმებს, თავად სიტყვას, რომელსაც მოჭარბებული ემოციის გარეშე ვერც აღიქვამ და ვერც წაიკითხავ, რამეთუ ისაა დამპყრობელი ენით, სიტყვით, ხატოვნებით, ხოლო მისეულ ხედვასა და აღქმას ნაწარმოების შინაგანი არსისას აქვს უნარი არა მხოლოდ მაღალი ლიტერატურული გემოვნების, არამედ მკითხველის ანექსიისა...

განცვიფრებას იწვევს გოდერძი ჩოხელის „მგელის“ ანალიზისას მეცნიერის მიერ მოხმობილი პარალელები. ნაშრომის ერთ-ერთი თავი „აპოკალიფსური მხეცების თარეში“ გვარწმუნებს, რომ ამ სახეებს მრავლად ჰყავთ წინაპრები ბიბლიაში, სასულიერო მწერლობაში, ქართულ თუ უცხოურ კლასიკურ ლიტერატურაში და სათანადო მაგალითების დამოწმებით ასკვნის: „გოდერძი ჩოხელის თევდორემ დაივიწყა მამის შეგონება, უგულვებელყო ყვაილი და ჯვრის გარეშე იარა, ამიტომაც მხეცების საბუდარში ამოყო თავი. მხოლოდ უფალმა, თან საკუთარმა დიდმა ძალისხმევამ, ჯანსაღმა გენეტიკურმა კოდებმა იხსნეს იგი საუკუნო წაწყმედისაგან, მან თავი დაადწია მგლის ხროვას. გოდერძი ჩოხელმა ცოფად მონათლა საუკუნის უბედურება – ბოლშევიზმი, რათა ცენზურისათვის თვალი აეხვია. ნამგლარი, მაგრამ კვლავ ადამიანად მოქცეული თევდორე ყვაილითა და ჯვრით იგერიებდა ავადმყოფობას, სიკვდილის წინ სულიერი განძი (ყვაილი) ლუკას დაუტოვა, როგორც ღვთისგან რჩეულს.

ლუარა სორდიამ საინტერესო დაკვირვებებითა და მიგნებებით უმაღლესი იდეალების, მაღალი ზნეობრივი ორიენტირების, ცხოვრების ნათელი საზრისის გადარჩენისათვის დაგემოდღვრა, რომ ბნელეთის ამ უდაბნოში „ნაწილიანნიც არიან, რომლებიც გრძნობენ დაფარულს, ჩხრეკენ მიზეზებს, სათუთად ინახავენ ყვაი-

ლის, ცეცხლის (სადმართო სახელების) ხსოვნას, სადაც არა ოდენ ცოდვით დამძიმებული „ტროფობის მთაზე ამადლებულნი არიან, მათ კიდევ ძალუძთ წაბილწულ მიწაზე ამადლება და ფრენა“ (5,34).

მეცნიერი ქალბატონის ლიტერატურული აზროვნება, მისი ხედვის ესთეტიკური არეალი, აზროვნების ანალიტიკური უნარი, სულიერ ღირებულებათა და ფასეულობათა წარმოჩენა, მწერლის, შემოქმედის მიერ გამოხატულ საგანთა თუ მოვლენათა სიღრმისეული განცდა განპირობებულია თვით მისი, როგორც ჭეშმარიტი მკვლევრისა და დიდი ესთეტიკის დახვეწილი, ფაქიზი გემოვნებით, განუმეორებელი და ორიგინალურია მისი სტილი. არავისაში არ შეგეშლება, აქაა ღრმა ინტელექტი, აქვს შესაშური უნარი ვირტუოზულად გამოხატოს ემოცია, როგორც შემოქმედის მიერ გააზრებული სივრცული გარემოს შექმნის ერთ-ერთი აუცილებელი ელემენტი. ეს მის გამოკვლევებშია გულიდან ამოკაფული შური და გაუტანლობა, ქვესკნელში დანთქმული წყვილია, ვარსკვლავთა კოცონით აბრდვიალებული და სურნელოვანი ყვავილით გაბრუებული ჩვენი თვალწარმტაცი საქართველო...

ლუარა სორდიამ ცხადად შეგვაგრძნობინა, რომ ჩვენი ცხოვრება უშინაარსო იქნებოდა მდიდარი წარსულის გარეშე (მან ხომ ბევრი შემოქმედი გამოგლიჯა წარსულს) და განცდა იმისა, რომ დასანანი იქნებოდა, მწერალი მხოლოდ აწმყოთი რომ იცხოვრებს, გვერდს უვლის წარსულისა და მომავლის ფანტასმაგორიებს, ხილულსა და უხილავს, ზეციურსა და მიწიერს, უგულვებელყოფს სახელდახელო ჩანაწერებში მონიშნულ სივრცეს, ქართულ-ეთიკური აზროვნების ამ მიმზიდველ წნულს, მისი მეცნიერული გამოკვლევები რთულია და ღრმა, ესაა უგანათლებულესი ინტელექტუალის, ამადლებული სულის ღვითბობებული ნიჭით დაჯილდოებული მეცნიერისა და შემოქმედის ტექსტები. ამ წიგნში მოცემული სათაურები მიგვანიშნებს მეცნიერის რელიგიურობაზე, მწერლის, შემოქმედის ყოფითი დეტალების პოეზიის თემად აყვანის დიდ ნიჭზე.

„არ დამეკარგოს გულიდან მე შენი სახსოვარია, ცხვრადვე მამყოფე ისევე ოღონდ ამშორდეს მგელობა“.

... სიყვარული ხიდია ღმერთსა და კაცს შორის.

ჰოდა, თანდილას მიერ დატოვებული ღმერთთან წილნაყარი ყვავილის პოვნა სიწმინდის, ბედნიერების, ქრისტიანული რწმენის განუმეორებელი სიმბოლოა, განუმეორებელი სურნელით რომ აბრუებს კაცობრიობას..

„მადლობა უფალს, რომელიც ყოველთვის ძღვევას გვანიჭებს ქრისტეში და ჩვენი ხელით ავრცელებს თავისი შემეცნების კეთილსურნელებას ყოველ ადგილას“ (გვანუგეშებს პავლე მოციქული).

დადგება დრო და ლუარა სორდიას მეცნიერული მემკვიდრეობა, ყვავილის კეთილსურნელებით გამორჩეული, თაობების ინტერესის საგანი გახდება, დაიწერება წერილები, მონოგრაფიები, დისერტაციები და, ვფიქრობ, ბოლომდე მაინც ამოუხსნელი იქნება მისი ფენომენი.

ასეთია ამ მონოგრაფიის ავტორი, რომლის რწმენით, „გოდერძი ჩოხელის შემოქმედება უეჭველად მოასწავებს ქართული მწერლობის დიდი ეროვნულ-ზნეობრივი მისიის შეცნობას, გზათა განახლებას, ძველისძველ საძირკვლებზე ახალი სულის სასახლის გამორჩენას, რომელსაც ღირსეული ადგილი ელოდება არა მხოლოდ ჩვენში, არამედ საერთაშორისო არენაზე (33,91).

დიახ, მეცნიერის თვალსაწიერიდან დანახული გოდერძი ჩოხელის შემოქმედება მინიშნებაა პიროვნების მისიაზე, რომ სამარადჟამოდ, დღენიდაც აფხიზლებდეს თაობებს მაღალი ზნეობისა და სულიერების შესანარჩუნებლად.

P.S. მიმდინარე წლის 22 ოქტომბერს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ქართული ლიტერატურის ისტორიის კვლევითი ინსტიტუტის ინიციატივით ჩატარდა ლუარა სორდიას 2009 წელს გამოცემული წიგნების პრეზენტაცია. ეს დღე ღრმად აღიბეჭდება სტუდენტებისა და კოლეგების მესხიერებაში, მისი, როგორც მაღალი ნიჭიერებით გამორჩეული მეცნიერის შემოქმედებითი გზისა და სუფთად განვლილი ცხოვრების გვირგვინი.

ლიტერატურა:

1. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები, სტოკჰოლმი, 1992.
2. ანდრე მორუა, ლიტერატურული პორტრეტები, თბ., 1998.
3. გოდერძი ჩოხელი, „მგელი“, თბ., 1998.
4. ლუარა სორდია, გოდერძი ჩოხელის „მგელი“ (პრობლემატიკა და სახეები), თბ., 2009.

Tsiala Meskhia
Scientific Outlook of Luara Sordia
Summary

Luara Sordia is one of the most outstanding researcher of modern Georgian Literature. Her talent is too wide and deep. She feels mystery of God, of Universe, eternity, sameness of heaven and earth.

The scientist has published 16 monographs and about 200 literary articles and essays (about 20 Book-manuscripts are not published yet). Each of them is too valuable and charming. They reflect research heir's soul and intellect, very interesting way of thinking.

The researcher is ethic(al) person who knows history of literature, theory and poetic art too deeply. Her great energy is based on deep knowledge of the heritage of great thinkers of the ancient world, Georgian and foreign writers, Biblical profets, saints, wise philosophers and mystic(al) examples and events of history.

The most important result of the scientist's works is an explanation of metaphors and paradigms of Galaktion Tabidze's, A. Kalandadze, T. Graneli artistic world. She could explain poetic(al) paradigms of these greatest Georgian poets, works that are very difficult to know.

Monograph of Luara Sordia "The Wolf" by Goderdzi Chokheli is the first serious research of this important Georgian novel in Georgian critical literature. She could to explain mysteries and visions of being human being and the whole "nightmare" of "being a wolf". She shows the way to the right future, to the Lord God.

We think that her works are a hymn to the native country and language, the great strength of the word (Logos). Her wisdom is divine as it creates cosmos instead of chaos.

Her outlook is too deep – she feels Georgia, thinks of it using metaphors, paradigms, images certain facts and arguments to show how the writer (G. Chokheli) could rescue free soul and personality.

The researcher has her own individual and unrepeatabe world which is the part of the universe as well. It is beautiful, full, allegoric(al), enigmatic(al) as well as its archetype – Bible ("I'll explain and speak of mysteries of beginning" (Psalms 78.2)).

Циала Месхиа
Научное мировоззрение Луары Сордиа
Резюме

Луара Сордиа является одной из виднейших исследователей современной грузинской литературы, учёным с многосторонним талантом. Она глубоко чувствует универсум, Бога, небесное и земное, вечное и преходящее.

Луара Сордиа является автором 16 монографий и более чем 200 литературных статей и эссе (около 20 рукописей ещё не опубликованы). Л.Сордиа представляется нам виднейшим учёным с новаторским мышлением.

Исследователь осведомлена как в истории литературы, искусстве, так и теории поэтического слова; Она – личность этическая, энергия которой обусловлена глубокими знаниями.

Важнейшим вкладом в истории грузинской критической мысли является то, что именно Л. Сордиа смогла объяснить энигмы и метафоры многих произведений великого Г. Табидзе, Т. Гранели, А. Каландадзе. Она по-новому раскрыла значение многих «Поэтических сфинксов» Галактиона.

Монография Л. Сордиа, посвящённая роману Г. Чохели «Волк» является примером новаторского мышления в современной грузинской критике. Она по-своему объяснила мистерии и чудо, описанное в романе. Она показала всю красоту человеческого и ужас «волчьего» бытия.

Л. Сордиа заставляет читателя задуматься над будущим.

Мы считаем, что в её статьях – видение национального и личностного пути, великое чувство слова (Слова – Логоса).

В статьях объята вся Грузия, здесь мысли о грузинском духе, мысли, переданные библейскими парадигмами, конкретными фактами и аргументами.

У Луары Сордиа есть свой собственный, неповторимый мир, библейский взгляд на универсум, ибо именно Библия является архетипом аллегорического мышления. («Расскажу о мистерии начал» (Псалмы 78,2)).

Tarana Huseynbalayeva
(Azerbaijan)

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF OLD AND MODERN HEBREW ORTHOGRAPHY

Research of orthography was one of the most urgent topics in general linguistics in all times. Study of orthography as the other fields of linguistics is very important in learning and research of every language. For example, with learning of Hebrew written language and alphabet, and etymological origins of orthographic characteristics, you can define the neighbour languages with which influence the language has developed. In this way, it is possible to find out the necessity of entrance of any form once into language. From this point, study of the Hebrew language and its written monuments belonging to different historical periods, research of orthographic characteristics in them were always urgent (Chomsky, 1976:168-171).

From middle ages philologists Chiuga, Ibn-Ezra and others including some European scientists claiming for antiquity of Hebrew diacritic signs, to the period of Ezra (VI-V AD) who had great services in creating of unic copy of Torah for the first time, belong it to the old Hebrew written form known as scripto plena. It is impossible to accept the rightness of this thought, because in script examples belonging not only that period, even the periods before that and relatively after that, there was not any of these signs.

Researching Hebrew texts attentively, Eliya Lewit (1590) who published Masorah for the first time, and afterwards from European scientists Calvin, Luter, Capellus, Morin, Gezenius, Koniq, Grets, Evald and others related the origination of diacritic signs to Massoret. But Gupfeld and Bull consider that vowel signs system was created by great Jewish scientists who was the ancestor of Aharon ben-Asherin (X century BC). Because they discover the appearance of some signs in some ancient Hebrew texts existing upto Masoret texts (app. X cent. BC). The Massorets have applied this system completely in their texts (Гезениус, 1874:34-40).

Some modern scientists unanimously consider that, the consonants - alef, he, vav and yud have already been used to notify the vowels in old Hebrew alphabet (in appearance period of the Old Testament). These consonants are called matres lectionis used as ktav male form in modern Hebrew. These consonants as in present-day, in old times had the functions of not pronounced consonant and clearly pronounced vowel. The usage of those consonants as vowel in old Hebrew orthography has a special purpose and provide the correct pronunciation of vowels in some words (3, 6, 8, 10,11). We have to mention that the usage of these consonants as vowel function was not met in early books from the standpoint of the Old Testament history and epigraphic monuments existed upto the Old Testament. This tradition mainly was applied after Jews return from Babel slavery (VI-V BC). These characteristics of Hebrew orthography can be explained in the way that old Hebrew was the language used and understood by everyone till Babel slavery and only the written texts consisting of consonants was clear and correctly understood. But after return from Babel slavery the number of speakers in this language decreased and gradually the possibility for the use of some consonants (alef, he, vav and yud) as vowels appeared in order not to lose the correct pronunciation of texts. As a visual example of it, we can see in the most ancient texts of the Old Testament the nouns (house, man, etc.) which shown without vowel were shown with vowels in following books. (I Historical Chronicles book, 12:30; Yezek book 34:23; Daniel's book 11:30; etc.)

It is advisable, to look through the old epigraphic monuments in first turn in order to define the beginning period of usage of matres lectiones (alef, he, vav and yud) as vowels. The orthographic analysis proves that till 10 century b.c. old Hebrew, including phoenician manuscripts only consonant sounds were expressed, but matres lectiones mainly and firstly were used afterwards in the end of words, after some period even in the middle of the word. During the analysis of Bene-Gezir and Kefr Bereim manuscripts belonging to 176 BC and 180 AD and Makkabi coins, It was known that matres lectiones were much more used than in other sources. Specially these signs turned to the inseparable and important part of modern hebrew sign system by passing a long historical way (Weinberg, 1975:457-487).

One of the most splendid sources of research diacretic signs in hebrew language is considered Samaritan Torah (b.c. V-VI centuries). In this literature sample alef, he, vav and yud consonants were used in the vowel functions almost in the most parts of the text. Besides it, special signs in form of small horizontal lines were used on some words in this text. The scientists who investigated these signs carefully have come to the conclusion that the authors (soferim) of that period applied those signs to differentiate the words which have the same consonant but different vowel structure. It looks like these horizontal lines have been almost used as diacritic signs and has provided a different pronunciation of some words and become an integral part of Modern Hebrew diacritic system. Because of this reason those signs can be considered one of the Hebrew diacritic system's systematic development process's stages. And this is also the sign of the creation of Hebrew diacritic system (Weinberg, 1975:457-487).

In the period of Talmud's creation the Old Testament signs were not sounded and they interdicted entrance of any signs and changes into the religious texts. But just these prohibitions give us to suppose that in that period some scribes have already appealed to some signs in the texts. So, we can say that in that period some definite diacritic signs for vowel expression existed. Just in Talmud's period they began to use special signs and they called them the "Signs" (simanim) and "Signs that bring taste to Torah" (ta'ame tora) (Davila, James, 2000). But there is not any information about their functions and their conformity with the modern diacritic signs. According to Bukstorf, these signs and diacritics and accentuation existing in Modern Hebrew language are the same. Talmud investigator Rashi who lived in middle ages, says that these signs revived Hebrew words, have given them a new life and are the same the diacritics which was known to religious scientist Geronimo who translated the Old Testament into latin (Driver, 1960:138). But Gupfeld consider that, the signs applied in Torah are the signs that express only accents, they are signs which have a symbolic character for logical stress in order to pronounce very important words in Hebrew texts correctly and keep them in mind.

One of the facing problems in determination of the essence of signs spoken in Torah is the notification of two texts in Talmuds period - masoret and mikra texts. From its name masoret text clearly implies to the sounded Old Testament text. That is, the masoret text was well-composed text in special religious schools with mistakes have been corrected and simplified for reading. But mikra text is the text that kept its ancient form and wasn't exposed to any changes. But till this day it is not known by whom and from what period the masoret text was simplified for the pronunciation.

Masorets themselves noted in their works for many times that the Old Testament texts have already been ready and known to everyone till their period, and they only added their notes to the manuscript for its protection and not to be changed in future. From above mentioned we can come to the conclusion that the activity of masorets was to put in order and

complete the works have been done till their period, and delivery of ancient texts to the future without any changes made.

1. In any case all facts show that in VII-VIII centuries diacritic signs existed in Hebrew texts. These diacritics were not created in one day and they appeared from the tradition that settled in literature both in Hebrew and Semitic languages. While researching epigraphic monuments and the Old Testament texts, we see that the authors who lived and created after Babel slavery used the signs that are used in modern writing (e.g. the vowel function of vav and yud consonants). In Samaritan Torah horizontal lines which are the integral part of the modern punctuation were used on the words. In ancient Syria texts well-developed transcription signs like Hebrew diacritic system in form existed. In ancient Syria texts as in Hebrew texts in order to show some vowels and to differ the same written consonants dots were used in, on and under the words (http://bibleapologet.narod.ru/statii/lxx_masor/nujen_li.htm).

Exactly in that period Arabian diacritic system having very old history has reached its splendid development. In Arabic diacritic system in the comparison with the Hebrew writing, dots in more number and in perfect forms were used.

In many old Hebrew works vowels sometimes were named as in Arabic language. E.g. damma, kasra, kama etc, can be met in Hebrew language. The influence of Arabic diacritic system on Hebrew vowel signs was great. Old Hebrew philological works generally coincide with Arabian philological blossoming period and benefited from it.

The great similarity in diacritic systems of the three relative languages, and comparison of ancient the Old Testament texts with Samaritan Torah texts, prove that diacritic system has a very old history from origin standpoint.

After looking through exactly the works created in the period till the formation, arrangement and completion of masoret texts, we can surely come to the conclusion that since IX-X centuries BC alef, he, vav, yud consonants which are called matres lectiones have the functions of early Hebrew diacritic signs. The traces of lines and dots put in, on and under the consonants appeared for the first time in Samaritan Torah. Though some authors of ancient period in their works have spoken about the system of dots and signs applied fully in VIII century Masoret texts, no written manuscript have been preserved.

The Dead Sea manuscripts written in different centuries, compiled according to different orthographic traditions, composed a very big library. After looking through some of these manuscripts we can come into conclusion that though the compliance of the Dead Sea manuscripts orthography epigraphic monuments with written traditions of the Old Testament books in whole, in this texts scripto plane writing form used in the Old Testament last books already has found its perfect expression (Weinberg, 1975:324-338). From orthographical point we can classify these books into different groups. Orthography of the books belonging to the first group have been written completely without diacritic signs (*scriptio defectiva*) as in epigraphic monuments (Gezer calendar, Siloam inscriptions) of ancient period, including ancient books of the Old Testament (Judges book, Parts of Torah etc.). One can't almost met usage of matres lectiones consonants in these manuscripts. In manuscripts belonging to the other group *scriptio plene* writing form beside *scriptio defectiva* widely developed. That is in this texts one can regularly come across the usage of matres lectiones consonants in vowel functions.

Babel and Tiberian schools were the most well-known and advanced ones among massoret schools activated in that period. Especially representatives of Tiberian School have great services in research of manuscripts and in the correction of mistakes while the copy of them in different periods. They have compiled the Old Testament texts in a unit form and

canonized them in order not to be distorted and to be changed. Because of this reason masorets have calculated the complete number of signs and verses. At the result it was known that the number of signs was 1.152.207 in the Old Testament. There are 305.607 signs and 5.845 ayes in Torah. Afterwards the scribes who copied the Old Testament texts observed the number order of these signs absolutely and didn't let any little changes to be. The main service of masorets is characterized by invention of diacritic system expressing vowels and accentuation and it had a great role in the study of orthography and phonetics of Hebrew language on scientific bases. Thanks to this service the Old Testament books have been delivered to present without any change have been made. The book that have compiled in a unique copy and provided with diacritic signs was known under the name- Masoret Old Testament Textus Receptus (in latin).

Besides masoret copy there is Samaritan copy. Samaritan Torah differs from general masoret text. There are 6000 differences in Samaritan text not corresponding to masoret text. And these differences are mainly in orthography field.

Modern Hebrew orthography has developed by passing a long historical period, exposing to some changes and reflecting itself writing peculiarities of every historical period. Today they work to construct the Modern Hebrew orthographic rules not only to protect beauty, smoothness and harmony of the language but also in the direction of to develop, to increase and to enlarge these peculiarities. That's why defining orthographic rules in modern Hebrew, obstinately protection of events and rules happened in the language formerly, and also considering instinctively the innovations that happened in the language having not definite future, and making special rules for the cases called innovation are considered as a negative condition and even is considered to be very dangerous from the standpoint of general development of the language.

After research of Hebrew orthography from historical standpoint we decisively can say that the above mentioned this or other peculiarities either was not taken into account or one point was displayed more interest and the other was given a little attention. Sometimes orthography was not established on a basis of a common and firm principle. In the definite stages of revival process of Hebrew, significantly various unlike orthographic rules existed in different books, text-books and press means. Sometimes there were differences even in the written form of the same words in the same newspaper and magazines.

2. Such diversity organizes contrast between the real essence and purpose of orthography, because the real purpose of orthography is to provide written understanding, precise and correct expression of the thought by writing between the members of people. The social essence of orthography is related with it and that is why orthography rules are as obligatory as social rules for everyone. These rules can't be broken and no one can change and replace them with others. With regard to all of these the Hebrew Academy situated in Jerusalem achieved success in preparation constant orthographic rules investigating continually orthography as the other fields of the language (<http://www.garshin.ru/linguistics/scripts/proto-abc.html>).

At last we have to mention that the orthography of Hebrew language having a very old history, its being detailed investigated in present haven't given an opportunity to solve definite problems. And it can be explained by that the Hebrew language has passed a different development way from other languages. Though the Hebrew language has a very old history, it hasn't passed an uninterrupted development way as the other languages, wasn't a spoken language in certain periods, in other words after long break was revived by enlightener section of Jew people and continuously is developed in artificial form. From this reason in despite of

Hebrew academy very serious efforts, for compiling of the constant, non-contradictory orthography rules, next reforms need is observed.

Literature:

1. Гезениус В. Еврейская грамматика. Перев. К.А.Коссовича. СПб., 1874.
2. Дьяконов И.М. Древнееврейский язык и некоторые данные о финикийском (пуническом) языке // Языки Азии и Африки, ч. IV, кн 1. М., 1991.
3. Chomsky W. Developments in Hebrew orthography // JQR. Vol.LXVI, January, 1976, No.3.
4. Chomsky W. The history of our vowel-system in Hebrew // JQR, Vol. XXXII, July 1941, No.1. p. 27-49.
5. David Kimhi – *David Kimhi's* Hebrew grammar (Mikhlol) systematically presented and critically annotated by William Chomsky. Philadelphia. The Dropsie college for Hebrew and cognate learning, 1933.
6. Davila, James R. "Orthography", Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls, ed. Lawrence H. Schiffman and James C. VanderKam, Oxford: Oxford University Press, 2000.
7. Driver G.R. Abbreviations in the Masoretic Text // TEXTUS , Vol. I, p. 112ff. Jerusalem, 1960.
8. Freedman David Noel and Frank Moore Cross, Jr. Early Hebrew Orthography. A Study of the Epigraphic Evidence. American Oriental Society, 1990.
9. Freedman, D.N. "Massoretic Text and Qumran Scrolls: A Study in Orthography" // Textus 2, 1962, p. 87-102.
10. Sperber Alexander. Problems of the Masora // HUCA, Vol. XVII. New York 1968, p.293-394.
11. Weinberg W. The History of Hebrew Plene Spelling:From antiquity to Haskalah // HUCA, Vol. XLVI Centennial issue. Cincinnati, 1975.
12. Weinberg W. The History of Hebrew Plene SpellingIV. The Academy of the Hebrew Language: In Search of Beller Rules, 1959-1904 // HUCA, Vol. XLVIII. Cincinnati 1977, p.301-333.
13. Weinberg W. The History of Hebrew Plene Spelling V.More Committees and Government Action, 1964-1969 // HUCA, Vol. XLIX. Cincinnati 1978, p.324-338.
14. Zeitlin S. An Historical Study of the Canonization of the Hebrew Scriptures, 1933.
15. **Internet sites:**
16. <http://www.eleven.co.il>
17. <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le4/le4-0421.htm>
18. http://bibleapologet.narod.ru/statii/lxx_masor/nujen_li.htm
19. <http://www.garshin.ru/linguistics/scripts/proto-abc.html>
20. <http://hebrew-academy.huji.ac.il/decision4.html>
21. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Аббревиатура>

ტარანა ჰუსეინბალაევა
ძველი და თანამედროვე ივრითის ორთოგრაფიის ძირითადი განსხვავებანი
რეზიუმე

სტატია ეხება კლასიკური და თანამედროვე ივრითის ორთოგრაფიას. ნაშრომში შესწავლილია დიაკრიტიკული ნიშნების გამოყენება ისტორიულ-შედარებით ასპექტში.

Тарана Гусейнбалаева
Основные различия древнееврейской и современной еврейской орфографии
Резюме

Статья посвящена особенностям классической и современной ивритской орфографии. В статье изучается употребление диакритических знаков в историко-сравнительном аспекте.

Лала Ахмедова
(Азербайджан)

ГОРОДСКАЯ ПРОЗА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ЭПОХИ "ОТТЕПЕЛИ" И "ЗАСТОЯ"

В процессе своего развития городская проза России и Азербайджана прошла за полвека ряд этапов, дала огромный спектр характеров и конфликтов, в которых раскрывался нравственный мир современника и облик времени, в котором он живёт. Наблюдения над эволюцией нравственных стереотипов, происходивших в городской прозе в различные периоды общественного развития, дают возможность проследить, как усложняется на каждом новом этапе концепция человека и действительности, появляются новые способы и приёмы отражения этих изменений и перемен. Наиболее ощутимые сдвиги происходили в периоды "оттепели", "застоя", "перестройки".

50-60-е годы были продуктивными и для азербайджанской городской прозы. Молодые писатели, активно начавшие свой творческий поиск в эти годы, дали свою трактовку молодого героя, своего современника, горожанина, в образе которого раскрывается нравственная основа характера человека той поры. Промышленные центры Азербайджана, такие города, как Баку, Сумгаит, Мингечаур и другие, в которых работали тысячи рабочих, инженеров, а также деятели литературы и искусства, интеллигенции, давали большой материал для художественного исследования.

В азербайджанской городской прозе, начиная с середины 60-х годов, также, как и в русской, одной из центральных проблем становится проблема нравственного облика современника, решаемая в противопоставлении характеров-антиподов, представляющих разные этические нормы поведения. Так, например, в повести Чингиза Гусейнова "Воскресный день" отражена ситуация, характерная для послевоенного времени. Противостояние положительного и отрицательного персонифицировано в образах Кудрата и Шахина, олицетворяющих день сегодняшний и день вчерашний. И хотя нравственное противостояние героев показано на фоне производственных процессов, но писатель больше акцентирует внимание на нравственно-психологическом состоянии своих героев.

Город для вчерашних жителей села становится своеобразной "школой жизни", сферой первых столкновений с жизнью и психологических неурядиц молодых людей (В. Бабанлы "Жизнь учит нас", И. Меликзаде "Неокрепшие крылья" и др.).

Герой, ушедший из села, как правило, оказывается на периферии города. Г. Гулиев, в одном из разделов своей книги "На полпути в город" объясняет это тем, что "есть два плана в городе - внешний (асфальт, развлечения, услуги, "базар", наконец) и главный, несущий знаки НТР, ритмы технического и научного прогресса. Однако герой попадает в черту "базара", видит перед собой внешний, так сказать, визуально просматривающийся город. А то, что характеризует подлинный, существенный облик города, остается вне поля его зрения"(61,с.13).

Это молодой герой, читающий газеты, смотрящий телевизор, который всё знает о городе, но тем не менее город для него чужая сфера. Таков Сарвар, герой повести Акрама Айлисли "Сердце - это такая штука". И хотя критика считала такие эпизоды

частными, не типичными, но они во многом соответствовали тенденциям самой жизни, её течению, традициям.

Говоря о миграции молодежи в город, В. Переведенцев, социолог, писал, что "миграция населения - явление молодежное", что молодых людей привлекает в городе возможность получить образование, улучшить условия своего труда и быта, наиболее эффективно использовать своё свободное время. "Социально-психологическая адаптация бывших сельских жителей к условиям города - одна из самых трудных и наименее разработанных частей всего учения о миграции"(123,с.106-107). Гораздо больше сделано в этом направлении художественной литературой.

Городской прозе, следовательно присущ и такой персонаж, который обнаруживает "колоритность" своей деревенской натуры. Он не может адаптироваться к чужой ему городской среде, не воспринимает то, что кажется ему вторичным, не принимает многих нравственных правил поведения городских жителей. Его характеризует стремление сохранить и в городе свой деревенский уклад. Он противостоит веяниям, чуждым его естественной природе, не меняет выработанных годами представлений о жизни, нравственных ценностях.

Примером может служить, попавший в город "чудик" В. Шукшина. Этот герой демонстрирует свою неприспособленность к чужеродной среде, к городским условиям жизни, отличающимся своими бытовыми, урбанистическими несоответствиями, их представлениям. Это наиболее типичный образ горожанина из деревни. Он чаще всего возвращается "на круги своя", испытывая ностальгию по привычному быту, обстановке, моральным клише и привычным нравственным стереотипам.

Герой С. Ахмедова ("Вечерняя прогулка") тоже так и не стал горожанином. Такой герой очень типичен как для русской, так и азербайджанской прозы. В основном такие городские персонажи создаются писателями, которые и сами являются выходцами из деревни, и большинство произведений, которых посвящено сельской жизни. Герой Иси Меликзаде Ислам ("Двухдневный гость"), работающий в городе, всеми помыслами там, где прошло его детство, где остались его родители. Он здесь "двухдневный гость", в то время как он хотел бы остаться в своем селе навсегда. Но это позиция, в основном, "деревенских" писателей, которые считают, что человек сохраняет свои лучшие, нравственные качества, не отрываясь от родной земли, истоков, Родины.

Акрам Айлисли в своем рассказе "Сказка о хрустальной пепельнице" выводит образ горожанина - выходца из деревни, работника издательства Мирзы Манафа. Здесь дана очень интересная трактовка образа. Герой не стремится обратно в село, но его в самые трудные моменты жизни поддерживает память о прошлом. Связь с корнями даёт ему силу адаптироваться в новых условиях. Эта мысль обыгрывается и в рассказе "Профессор из Бузбулага", где показаны два выходца из села, живущие в городе, ученые, которые по-разному сохраняют верность своей памяти. На этом противопоставлении и реализуется мысль писателя.

Вливает новые силы в героя для преодоления трудностей жизни родное село и в романе Видади Бабанлы "Когда молчит совесть". Можно спорить с этой установкой авторов, что только деревня возвращает утраченную в городе гармонию духа. Но эти примеры показывают ещё один тип городского жителя, интересный для рассмотрения в нравственном плане. Это тип героя, видящего нравственный и гражданский смысл бытия исключительно в деревенском образе жизни.

Художественная литература в отмеченный период создает как бы два типа горожанина - выходца из села, не приживающегося в городе, и "истинно горожанина",

дорожающего именно своей принадлежностью к этой категории. Оба эти типа разработаны в литературе, так как имеют под собой реальную почву.

На рубеже 60-70-х годов эта проблема миграции молодежи в город, в результате чего происходят сложные процессы столкновения деревенской и городской психологий, находит широкое отражение в литературе. Именно в этот период по статистическим данным намечается особый скачок в этом постепенном эволюционном процессе, начавшемся в 1920-е годы. К этому времени, как известно, относится и расцвет так называемой "деревенской прозы" с её ностальгическими нотами, мотивами прощания, сожаления по поводу уходящей в прошлое патриархальной деревни. "Прощание с Матёрой" - знаковое название, которое применимо ко всем произведениям подобного плана, авторы которых, сами становясь горожанами, на своем личном опыте ощущали всю тяжесть этого процесса.

С. Алиева писала о горожанах в первом поколении - героях А. Айлисли, которые "пленники города, но они ничего не могут: ни оторваться, ни противопоставить городу что-то более существенное, чем пустые мечтания о селении Бузбулаг, отчизне их детства, теряющий в этих мечтаниях свои реальные черты". Об этой же проблеме пишут и писатели, выходцы из города. Так, например, С. Алиева отмечает, что повесть

Р. Ибрагимбекова "Деловая поездка" интересна сопоставлением - столкновением деревенской и городской психологий, самоощущением крестьянского парня, впервые попавшего в город, к которому в нем воспитана упрямая и стойкая неприязнь герой приезжает судить и не отступать, но наталкивается на сложные человеческие взаимоотношения и - застревает в городе "на время". Однако город "засасывает" и теперь уже вряд ли отпустит от себя этого парня".

Проблема нравственного воспитания молодого человека в это время становится одной из проблем молодой прозы Азербайджана. Её ставит Гусейн Аббасзаде в повести "Случай в Карадаге", где изображается история любви двух молодых людей - Надира и Василя. Решается эта проблема в духе времени. Писатель противопоставляет позиции Надира, который в день помолвки, оказавшись на катере, на котором происходит авария, оставляет своих товарищей и вплавь добирается до берега, и позиции Василя. Она оценивает поступок любимого как проявления индивидуализма, противоречащего социалистической морали, и поэтому меняет к нему отношение.

Нравственный максимализм характеризует и многих героев И.Эфендиева. Они честны, им чужды обывательские интересы и представления, в стремлении к счастью они не признают никаких компромиссов. Верность моральным принципам - главное, что утверждает писатель через образы своих героев. Герои ставятся писателем перед выбором - переступить через нравственно-этические нормы, которые для них ценны или отказаться от своего счастья. Они выбирают, как правило, последнее. Так поступает Сария ("Кизилый мост"), оставляя своего мужа, в котором она обнаруживает неприемлемые для неё черты обывателя, мещанина, эгоиста.

Нравственная проблематика у Анара, очень своеобразно преломляется в произведениях о городе. Жажда выявления лучших качеств человеческой природы движет его пером, когда он создает образы таких героев как, например, Неймат Намазов ("Круг"). Всё в жизни этого героя, казалось бы, удачно сложилось. Но его терзают сомнения, внутреннее беспокойство, ощущение бессмысленности его существования в круговерти повседневных дел, обязанностей, забот. Здесь тоже конфликт противоборствующих представлений, но противник Неймата не конкретный человек, а окружающая его благополучная, обывательская среда.

Герой Анара находится в одном ряду со многими другими героями книг с обостренным вниманием к "жизни человеческого духа" (К.С.Станиславский). Писатели показывают эту жизнь через самых разных людей, делая объектом повествования процесс становления личности через самопознание. Одним из таких произведений стал и рассказ А. Битова "Пенелопа", построенный как внутренний монолог - самоанализ. Герой рассказа через внимание к внешней среде, фиксируя свою реакцию на неё, начинает оценивать, прежде всего, свои поступки, своё поведение. Как Неймат Анара обращается к Тахмине, прося её совета, как нужно жить, так и Лобышев ищет вокруг себя кого-то, кому можно было бы сказать всё, что у него на душе. Герои, подобные Неймату Намазову ("Круг" Анара), Лобышеву ("Пенелопа" А. Битова), стремятся к свободе, но не умея понять, чего они хотят, чего ждут от жизни, не умея оценить свои поступки и свои мысли, а самое главное, не ощущая ответственности за них, всё больше теряют свободу, к которой так стремятся.

Совершенно противоположный тип современника нарисован П. Нилиным. Это Венька Малышев ("Жестокость") - носитель осознанной нравственности. Его девиз - "Мы обязаны думать". Но это не означает, что герой довольствуется лишь разумом, пренебрегая велениями сердца. В основе нравственного кодекса Веньки Малышева - ответственность перед людьми и большая требовательность к себе. Но связывает автор эту нравственную основу характера с его политическими убеждениями. Так, например, Венька живёт искренней верой в то, что все умные люди должны стоять за советскую власть, а если они против неё - значит "в их мозгу есть какая-то ошибка". Он отстаивает идеалы коммунизма со всей искренностью, рассматривая и свою работу в «угрозыске» как часть своей борьбы за коммунизм.

Нельзя упрекнуть писателя в недостоверности этого характера, как в жизненном преломлении, так и в художественном. Это - отражение целого поколения, жившего с верой в коммунизм. Логика построения книги П. Нилина - логика самой жизни, а её герой - типический характер современника, увиденный глазами писателя 50-х годов, также верящего в высокие идеалы коммунистического будущего. "Жестокость" П. Нилина положила, можно сказать, начало той обостренной привязанности к этической проблематике, связанной со временем и обществом, которая характеризовала целое направление в литературе 60-х годов, давшее более развернутый анализ затронутых здесь морально-нравственных проблем во всей их сложности, противоречивости понимания нравственных ценностей, моральных принципов.

К дискуссионной этической проблематике обращается и В. Тендряков в повести "Тройка, семерка, туз" (1960). Сфера действия его героев - это поселок городского типа. Здесь также, как в "Жестокости" Нилина, в центр повествования ставится испытание человека человеком. Ситуация выбора резко дифференцирует героев в соответствии с их пониманием смысла жизни, активной защитой добра или пассивным приятием зла. Герои Тендрякова не формулируют свои этические принципы, как это было в "Жестокости" Нилина. Они не выявляют себя в словах, а только лишь в поступках. Зато писатель широко использует авторское толкование поступков людей, мотивов того или иного их поведения. И здесь сильна притчевая назидательная интонация, которая окрашивает авторский комментарий. В нравственной установке автора и героев преобладает социальный мотив в ущерб психологическому. Это отмечалось уже в первых рецензиях: "Логика художественности и логика социологическая" оказываются "во взаимных неладах".

Увлеченность нравственной проблематикой характеризует и повести В. Максимова. В центре повести "Мы обживаем землю" (1961) скачок к нравственной зрелости молодого человека. Всё повествование - это взволнованный рассказ юноши о жизни, где сталкиваются две правды: его собственные представления о том, какой должна быть жизнь, каков по сути человек, и самой жизнью, самими людьми, окружающими героя.

Монологична и вторая повесть "Жив человек" (1962). Её герой так же прокручивает в памяти свою жизнь и комментирует её. Нравственная ущербность героя повести - Царева, бежавшего из лагеря уголовника, обнажается в его столкновениях с людьми. И в нем постепенно просыпается совесть. А раз жива совесть - жив человек. Такова исходная идея повести, которой подчинено всё в её структуре.

Ситуация нравственного выбора, ведущая к размежеванию этических позиций героев, в "молодой" прозе часто ведет к острому конфликту, разрешение которого вносит ясность в идею произведения, авторскую позицию, её понимание. Проза молодых писателей о молодом герое реализует себя в самых различных жанровых формах, главными из которых являются рассказ и повесть. Новая волна новеллистики возникла во

II половине 50-х годов и плавно была продолжена в 60-е годы. И если вторая половина 50-х годов богата всё-таки рассказами очеркового характера, то конец 50-х - начало 60-х - это время бурного расцвета собственно рассказа. 60-70-е годы характеризуются доминантным обращением к повести.

В молодёжной городской прозе особенно сильна была струя исповедальности. Герой, вчерашний школьник, студент, выпускник вуза, молодой специалист в различных областях и т.п., т.е. герой, занимающийся интеллектуальным трудом или готовящийся к нему, ставится в этих произведениях в ситуацию нравственного выбора. Он находится в процессе своего нравственного самоусовершенствования или самооправдания, поисков смысла жизни, осознания правильности избранного пути. Это тем более интересно, что литература всегда была показателем уровня общественного сознания, свидетельством эпохи, её нравственных параметров, духовной жизни общества в целом. Чем ярче и своеобразнее художник, тем интересней его идейно-эстетическая концепция мира и человека.

Таким образом, русская и азербайджанская городская "молодежная проза" 1950-70-х годов дала ярчайшие образцы людей того времени, позволила увидеть противоречия эпохи и человека, его моральный потенциал и нравственные ориентиры. Она не была однородна, что мы и попытались показать на примере самых различных произведений разных авторов. Этот широкий спектр художественных решений отражал тенденцию времени. Ведь именно с середины 50-х годов усиливается гуманистическое звучание в русской литературе, эхом откликнувшейся на потребность общества в уяснении того, "чем жив человек", каков он, молодой человек - представитель послевоенного поколения, строитель будущего.

ლალა ახმედოვა
XX საუკუნის მეორე ნახევრის აზერბაიჯანული ქალაქური პროზა
რეზიუმე

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარი ძალიან ნაყოფიერი იყო აზერბაიჯანული ქალაქური პროზისათვის. აზერბაიჯანელმა მწერლებმა, რომლებმაც ამ პერიოდში დაიწყეს შემოქმედებითი ძიება, თანამედროვეობის განსხვავებული მორალური ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზეს. თანამედროვეობაში ისინი გამოავლენენ ადამიანის ბუნების ეთიკურ საწყისებს.

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრის აზერბაიჯანულმა ქალაქურმა პროზამ, რომელიც არ იყო ერთფეროვანი, გამოავლინა ეპოქის ნათელი მხარეები, წინააღმდეგობა დროსა და პიროვნებას შორის, იმ პერიოდის მორალური პოტენციალი და ფასეულობები.

Lala Akhmedova
The Azerbaijani city prose of the second part of XX century
Summury

The second part of XX century was very productive for Azerbaijani city prose. Azerbaijan writers which began there creative search in this period gave special moral interpretation of contemporary. In the given image of contemporary they discover ethical basis of the human nature of that time.

Azerbaijan city prose of this period discovered the bright images of that epoch, contradiction between epoch and personality, moral potential and landmarks. The prose of this period was not similar, it is what that we tried to show by holding works of various authors up as an example.

Irina Galaeva
(Sweden)

RULE OF LAW: NECESSITY AND IMPORTANCE

Statute of the Council of Europe, which Azerbaijan had ratified on 25 January 2001 (with it entering into force at the same time) states in its Article 3 that “[e]very member of the Council of Europe must accept the principles of the rule of law and of the enjoyment by all persons within its jurisdiction of human rights and fundamental freedoms...”

The rule of law is an ambiguous term that can mean different things in different contexts. In its broad notion the term means rule according to law. For example, an individual can be punished only in strict accordance with well-established and clearly defined laws and procedures. In another context the term can also mean rule under law, in other words, no branch of government is above the law, and no public official may act outside the law. There is also a third, more questioned, meaning of the term – rule according to a higher law. This meaning presupposes existence of certain unwritten, universal principles of fairness, morality, and justice that transcends human legal systems and no written law may be enforced by the government unless it conforms with such unwritten law.

This article shall be focused on the first definition and slightly touch upon the second definition without looking into the third due to the limits of this work.

The Importance of the Rule of Law

There is a broad consensus that the rule of law is essential for the state to function properly and for the democracy to develop. Without clear laws and rules, a society will not be safe and secure and human rights will not be protected. Contrariwise, human rights cannot be secured in a state where the rule of law is not respected. Such society will neither fulfill requirements as a democracy. In turn, democracy is a necessity for human rights. There can be different governments that can promote human rights, but at least in today’s world, only democratic government can ensure fulfilment of requirements, that international human rights obligations impose on a state. The role of the government is crucial for implementing human rights. International human rights norms are not self-enforcing and require a lot of action in order to bring them to the domestic level. Therefore, it is possible to say that democracy, human rights and the rule of law are tightly linked together and interdependent.

Below is the widely accepted John Rawls’ definition of the rule of law as an institution.

[A] public system of rules which defines offices and positions with their rights and duties, powers and immunities, and the like. These rules specify certain forms of

action as permissible, others as forbidden; and they provide for certain penalties and defences, and so on, when violation occur. As examples of institutions, or more generally social practices, we may think of games and rituals, trials and parliaments, markets and systems of property. An institution may be thought of in two ways: first as an abstract object, that is, as a possible form of conduct expressed by a system of rules; and second, as the realization in the thought and conduct of certain persons at a certain time and place of the actions specified by the rules.[...] The institution as an abstract object is just or unjust in the sense that any realization of it would be just or unjust. [7, pp. 47-48]

However, for the rule of law it is not sufficient to have only judicial institutions and to adopt new laws. The rule of law cannot be established only by putting pen to paper. The rule of law must be viewed as “a rich and multi-faceted concept that encompasses far more than electoralism, constitutionalism, or codifications”. [5, p. 360] Moreover, there is not only the need for existence of such state institutions as organs of law-enforcement or judiciary, but there is also a requirement for non-state institutions like professional bar association or organized legal education. There must be many supporting professionals and organisations as accountants or investigators and public registers or credit bureaus *etc.*

The rule of law is an institute that has many different effects on the state’s function, development of democracy and people’s behaviour. It affects the boundaries of state bureaucracy and plays a crucial role for the national political culture. It affects the development of mass attitudes and controls commercial freedom and individual action. Probably, the most important feature is that the rule of law requires some level of shared expectations and some foreseeability for lawyers, political elites *etc.* For example, there is a need for some level of consensus on what are the limits of judicial power and what from spheres of life the law should be excluded. [5, p. 360]

Three Main Principles of the Rule of Law

There is a general agreement that the law must be binding for the government, in other words, there is supremacy of law over the government. Such political system, where statutes and other legislation are the supreme authority and the legislation is changed only through a formal predetermined legislative process, is commonly called a *Rechtsstaat*. However, the conditions of a *Rechtsstaat* are not sufficient for a modern democratic state. The state is subordinated to its own rules in a *Rechtsstaat*, but the state can change these rules following certain procedures. For the rule of law, this “positivist approach to law is an insufficient guarantee of the procedural and substantive requirements”. [5, p. 364] Nazi Germany and the Soviet Union are the examples of how the government can change laws in an appropriate procedure, but without excising the rule of law. The supremacy of law must go deeper into a state and create broader set of constraints on state power. [5, p. 364]

There are three principles that are essential to the notion ‘the rule of law’. First, the basic concept – *nullem crimen sine lege*, there can be no offence without law, which applies to all spheres: criminal, civil, political and administrative. This concept in itself implies several components. [7, p. 208] No person may be prosecuted for an act that is not punishable by law and the action must be viewed as permissible if the law does not prohibit it. No person may be punished for an act that was not deemed criminal at the time it was committed even though the

act might be punishable at the time of the trial. The law cannot be retroactive in its application and the law cannot create duties that are impossible to perform. *Id est*, there is a need for legal certainty and predictability so people can plan their actions accordingly with the law. The law must also be publicly accessible – the people who are bound by the law must know it. The text of the law must be written with sufficient precision and clarity so the meaning would be accessible to everyone. Moreover, ill-defined laws confer too much discretion upon state officials who are given authority to prosecute individuals for criminal wrongdoing. The more a decision is based on the personal discretion, the less it is based on law.

Second, all laws must be applied equally to all citizens. This principle of equality promotes both certain predictability about legal judgments and a formal equality of arms disregarding the status in the society and political and economical power. It is especially important for groups that are in the minority, such as indigenous people, or groups that have less political or other power. Equality before the law means as well that judges, government officials and police are also accountable to the same body of law.

Third, both of mentioned above principles require capacity for enforcement – an independent judiciary. The United Nations has endorsed the essential importance of an independent judiciary by its adoption of the Basic Principles on the Independence of the Judiciary at its Seventh Congress in 1985. [see General Assembly resolution 40/146, 1985] The principal role of an independent judiciary is to uphold the rule of law and to ensure the supremacy of the law. Judicial independence comprises the ability of a judge to decide a matter free from pressures or inducements as well as guaranteeing independence of judicial institutions as a whole by their separation from government and other concentrations of power. However, in addition, in a modern society, an independent judiciary implies not only independence of courts and other legal state organisations, but also law schools and different non-state organisations. [5, p. 364 *et seq*].

Professor John Rawls has summarized the relationship between rule of law and personal liberties.

“But if the percept of no crime without a law is violated, say by statutes, being vague and imprecise, what we are at liberty to do is likewise vague and imprecise. The boundaries of our liberty are uncertain. And to the extent that this is so, liberty is restricted by a legitimate fear of its exercise. The same sort of consequences follow if similar cases are not treated similarly, if the judicial process lacks its essential integrity, if the law does not recognize impossibility of performance as a defence, and so on...

Knowing what things it penalizes and knowing that these are within their power to do or not to do, citizens can draw up their plans accordingly. One who complies with the announced rules never fears an infringement of this liberty.” [7, pp. 210-212].

Social Norms as a Foundation for the Rule of Law

The rule of law will be unable to exist in a society where legal norms do not reflect social norms. A social norm arises when a specific behaviour is considered as beneficial for

community and it is effective when a sufficient number of community members enforce this norm. The emergence of a social norm usually requires consensus among the community members that they ought to obey the norm. When the state enforces laws that are based on social norms such consensus provides the justification for coercion of the law. In a democracy elections typically follow the principle of majority rule, in other words, people show their consensus on an issue. This provides the justification for the enforcement of new regulations. Overall, the existence of a regulation and people's subordination to law depends on its enactment and promulgation.

Usually, a state enacts many laws that few people obey. People might think that the law is unjust, superfluous, illogical, too strict etc. If a person does not believe that the law is right or is inconsistent with social norms, the person tends to disobey, or obey out of fear. This behaviour is rational. However, when state law reflects social norms, most people perceive the law as just, logical, necessary etc. and people tend to obey the law out of respect, thereby creating a rule of law state.

Enforcement of the law is also affected by people's perception of the law. Enforcement of a regulation can be made by state officials and the state's judicial system but also through social control of people by people. When laws reflect social norms, private citizens take risks or use their time and resources to help officials to enforce law. It is done for example through filing complaints, testifying against presumptive criminals, and in general people tend to be more attentive. There is also a social control where people enforce social norms by imposing informal punishments, such as gossip, rebukes, and shunning. Such social control can be very efficient. As example can be mentioned communistic societies, where friends, neighbours, family members listen and squeal. Such social control was more effective than state control, however, one could not perceive it as just. Therefore, social control is only beneficial to some degree. Nevertheless, usually the state can provide more certain and secure enforcement of the law. In an ideal situation, courts apply the rule with impartiality and written law provides an authoritative formulation of underlying obligations, therefore state enforcement is more certain than private one. In addition, the state's monopoly on the official use of force strengthens certainty of state enforcement. [6, sect. 136 f.]

Regarding all said above, the conclusion is that private enforcement and state enforcement typically complement each other. The cooperation between citizens and officials increases the effectiveness of state enforcement and lowers its costs and a good response from state officials lowers the risks that citizens might take and increases the effectiveness of private control. [2] Consequently, if many will perceive laws that are inconsistent with social norms as irrelevant or unjust, citizens will be reluctant to help state officials. In addition, citizens will also be unwilling to assist the state in detection and punishment of officials who corrupt such laws.

Rule of Law as a political weapon

Law can be regarded as reason without passion, like Aristotle thought of law, however law could be used to frame and serve both democratic and autocratic regimes. Law's indeterminacy and the fact that law is stated by men can lead to contradictory results depending on "political winds". [4, p. 125] Law is created by the elected representatives and they are responsible for it so it is politicians that govern through law. Law cannot govern on its own. That is, whatever contents the law has (unless it is just like laws of gravity and natural causality), it is conditional

on actions taken by politicians. Politicians tend to want to be in office and to maximize their autonomy in the decision-making process. Citizens on the other hand tend to want to avoid abuses by the state and politicians. There are two protective mechanisms that are available to the citizens: democracy and the rule of law. In other words, there is a possibility to throw the ruling politicians out of office at election time and to enforce, through institutions, legal limits to the ruling political authority. Democracy and rule of law complement each other. Democracies operate under binding laws that guarantee the rules of the game. The constitutional law can be regarded as a base for politicians to work from, which cannot be changed easily by the ruling democratic government. These laws both limit the discretionary power of politicians and empower them. A law can enable a parliament with the possibility of dismissing a government with a motion of no confidence. In other words, the law introduces control over the government but empowers the parliament. Yet, the law in its broad sense as the rule of law also established limitations - alleged minimal conditions – the conception of the three principles, which are discussed above, that are essential for the rule of law. Judicial institutions are playing an essential role in this counterbalance of law and power. Courts and other legal institutes are placed in a critical position regarding implementation of the constitutional principles, despite of the way the power is organized. [1] We risk judicial lawlessness if judges depart from the law on the basis of their personal moral and political views and it becomes impossible to control political branches if the arbitration of disputes is influenced by external, political pressures. An objective judicial branch is therefore of paramount importance in keeping public officials accountable to the law on one side, but, on another side, judicial institutions are crucial for implementation of the principle of separation of powers.

The separation of powers

Generally speaking, the rule of law is the opposite of the rule of power due to its meaning as the supremacy of law over the supremacy of individual will.

In a democracy the legislature enacts regulations and the executive branch promulgates them. Clearly, in a parliamentary system of government, there cannot be a total separation of legislative and executive powers. It is obvious that, the legislature must be able to delegate legislative power to the executive for reasons of practicality and convenience. However, the values served such separation suggest that there must be limits on the extent to which legislative power can be transferred to the executive branch. The legitimacy and authority of law will be jeopardized if those who are not people's elected representatives are given too broad power to legislate.

The principle of separation of powers supports the accountability aspect of the rule of law. In providing that only the courts can exercise executive power the doctrine prevents government officials from having the last word on whether they have acted illegally. The separation of executive power thereby provides for an effective check on the legislative branch. As dr. Ralf Dahrendorf notes: [s]uch independence of the 'judicial department' may indeed be regarded as the very definition of the 'rule of law'; it is certainly an important part of it [T]he partisan administration of law is in fact the perversion of law, and the denial of the rule of law. [3, pp. 1, 9]

Conclusion

The rule of law is more than just an exercise of the power *by law*. Rule of law is a matter concerning the sources of law and its diversity; the use of law and judicial institutes; political branch and its accountability; public opinion in particular, social norms and many more aspects. The rule of law is a very broad notion that embraces many components; however, its logic creates stable structure for democratic state's functioning. Nevertheless, it should be stressed that the rule of law, as described above, remains an ideal, whose objectives are still to be achieved.

Literature:

1. Bellamy R. The rule of law and the separation of powers // Dartmouth: Ashgate, 2005, pp. 596
2. Cooter R. D. The Rule of State Law and the Rule-of-Law State: Economic Analysis of the Legal Foundations of Development. Annual World Bank Conference on Development Economics. 1996 (1997) // http://works.bepress.com/robert_cooter/48
3. Dahrendorf R. A Confusion of Powers: Politics and the Rule of Law // Modern Law Review, 1977, 40, pp. 1-15
4. Gordon R. Critical Legal Histories // Stanford Law Review, 1984, 36, pp. 57-125
5. Kahn J. The Search for the Rule of Law in Russia // Georgetown Journal of International Law, 2006, 37:2, pp. 353-409
6. Locke J. The Second Treatise Of Civil Government. 1690, // <http://oregonstate.edu/instruct/phl302/texts/locke/locke2/2nd-contents.html>
7. Rawls J. A Theory of Justice. (revised ed.) Oxford: Oxford University Press, 1999, pp. 607

ირინა გალაევა
კანონის უზენაესობა: აუცილებლობა და მნიშვნელობა
რეზიუმე

კანონის უზენაესობა არის ორაზროვანი ტერმინი, რომელსაც სხვადასხვა კონტექსტში სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. არსებობს ამ ტერმინის სამი განმარტება. მოცემული სტატია განიხილავს უზენაესი კანონის ტერმინის პირველ და ნაწილობრივ, მეორე განმარტებებს.

Ирина Галаева
Верховенство закона: необходимость и значимость
Резюме

Верховенство закона может иметь несколько значений. Существует три значения этого термина.

Данная статья рассматривает первое и, частично, второе значение этого термина.

Urmat Ryskulov
(Kirgyzstan)

LOBBYING AS A FORM OF CORRUPTION

INTRODUCTION

Corruption as a form of shadow economic interests of lobbying groups has overwhelmed modern political and public authorities on many levels. Due attention should be paid to the public danger this phenomenon carries.

Lobbyists on behalf of government officials contributed to their wards to obtain lucrative government contracts, loans, aid, benefits, licenses and favorable conditions of economic and commercial activity to establish new organizations and for the suppression of competition.

Currently, lobbying is increasingly being used in the daily life of countries, but its' forms and instruments are not civilized yet. In this situation it becomes important the form of relationship between business and government, which is appropriate to the principles of state regulation of economy, and business motivation. A significant role in this kind of relationship formation plays a civilized lobbying, which eliminates personal enrichment of business society and government individuals, but it leads to the balance of the interests for effective interaction that improve the quality of life.

Lobbying in the modern developed economic and political structures plays important and responsible role, acting as a tool for coordination of interests between business, society and the government in a civilized manner and used in the process of implementing the necessary relations. However, the presence of uncertainty and instability in the relationship between business, society and government impede the development of civilized lobbying. Currently, dominates the view according to which lobbying is recognized as one of the most important mechanisms for the successful solution of problems among business society and government in terms of state regulation of the economy and emerging free market.

Corruption corrupts the democratic institutions and threatens their existence. This problem is particularly important for developing countries, in their attempts, to diffuse democratic values. Corruption makes the access of people to material and social benefits unequal. Corruption breaks down the moral foundations of society: people distance themselves from political life, overall impression persists that highest state officials are generally corrupt and dishonest.

The aim of this paper is to study and analyze corruption in the broadest sense of this term. I will introduce the concept of lobbying as an important phenomenon in the political reality.

THE CONCEPT OF LOBBYING

Institute of lobbying as a tool for interaction between business and power structures, or as a means to influence the various stakeholders, in particular, entrepreneurs, public authorities and administration has become quite common. As a mass social phenomenon it represents a

form of political activity, a universal political phenomenon, a variety of policies related to the expression and realization of the interests of certain social communities.

Apparently, the lobby, as an institution of pushing the interests of particular groups of business people is not a new phenomenon. But as a recognized institution regardless of its negative or positive evaluation, it is a modern creation. Institute of lobbying has seen particularly widespread development in the twentieth century with the expansion of the regulatory role of the state in the economy.

Lobbying is generally considered in three aspects: lobbying as a social phenomenon, lobbying as a form of political activity and lobbying as a form of political organization concerned. Lobbying might be open, if carried out in accordance with the law, or concealed, if it violates the premises of the law.

Lobbying has become a normal phenomenon in a market economy and a mature civil society, the liberal economy and a pluralistic social and political system. It receives increased public attention in developing countries, countries in transition, and third world countries in general. It can be viewed as a social institution for training and adoption of relevant laws and regulations Lobbying has become a normal phenomenon in a market economy and a mature civil society, the liberal economy and a pluralistic social and political system. It receives increased public attention in developing countries, countries in transition, and third world countries in general. It can be viewed as a social institution of training and adoption of relevant laws and regulations, for implementation of laws by state bodies.

THE MECHANISM OF LOBBYING

One of the major factors underlying this phenomenon is the dynamism of modern politics which has contributed to an unprecedented expansion of the role of the state bureaucracy. State and political institutions do not always act in concert. Decision-making mechanisms at all levels of government are in constant motion; and quite often they confront each other. This is primarily due to the fact that different agencies, departments, ministries are built on the principle of more or less narrow specialization, respectively, programs and solutions they offer reflect both the professional interests of their agencies, and the interests of those spheres of public life, which they intend to manage. In addition, government agencies and officials have the prerogative to make decisions which are based on attitudes and sympathies. Therefore, they are available to influence a variety of economic, social, ethnic and nationality groups and others, which seek to realize its interests.

The concept of lobbying is broader than corruption. Since corruption has oftentimes to do with lobbying, the causes of corruption are part of the causes of lobbying. The mechanism is the appearance of corruption in almost all similar to the mechanism of the emergence of lobbying, but in spite of this, of course, requires further study.

THE NOTION OF CORRUPTION

Corruption is viewed in modern reference literature as bribery, venality of social and political leaders, officials, i.e. as criminal activities in the political, economic, military and other spheres, perpetrated by officials in power for personal gain.

Council of Europe experts has developed a common definition of corruption. "corruption means requesting, offering, giving or accepting, directly or indirectly, a bribe or any other undue advantage or prospect thereof, which distorts the proper performance of any duty or behavior required of the recipient of the bribe, the undue advantage or the prospect thereof".¹

¹ Civil law convention on corruption, Strasbourg, 1999.

Moreover, there is a broad definition of corruption given in criminal law convention on corruption which was signed in Strasbourg, 27.01.1999. The definition specifies in ten categories, such as: active bribery of domestic public officials, passive bribery of domestic public officials, bribery of member of domestic public assemblies, bribery of foreign public officials, bribery of member of foreign public assemblies, active bribery in the private sector, passive bribery in private sector, bribery of officials of international organizations, bribery of members of international parliamentary assemblies and Bribery of judges and officials of international courts.² This convention helps to indicate the principle new subjects of the crime.

According to Article.2 of Russia's draft federal law "On Combating Corruption" prepared by the Committee on Security and tabled in the State Duma in November 1997, corruption refers to "not a statutory adoption of economic and moral wealth and property by persons authorized to perform public functions, or persons equated to them, using his status with the associated opportunities (venality) as well as bribery of such persons by the wrongful submission of natural and legal persons referred to the benefits and advantages. However, a new federal law "on combating corruption", ratified in December 25, refers to corruption as the abuse of public office, giving or receiving bribes, abuse of powers, commercial or other illegitimate use by an individual of his/her official status against legal interests of society. According to the law a state official is forbidden to receive private gain in the form of money, values, other property or services involving property, and other property rights for himself/herself or for third parties.³ This definition is very similar to the definition of corruption developed by Council of Europe.

The most typical manifestations of corruption also include bribing officials and government leaders of all ranks; such bribery aims at reaping benefits or advantages from the state, overprotecting employees on the basis of personal loyalties, family ties, and friendly relations. Corruption gets most prevalent, when the society and the state turn bureaucracy into a special corporate social strata, endowed with wide powers. In this case, the greater the mutual dissociation of members of society, the less possible it is to control the activities of the bureaucracy, the easier it is to disregard common interests in favor of private, special interests of this apparatus.

Analyzing the bureaucracy, even Karl Marx noted in the Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte that "the smaller the social and class forces in society, the stronger the power of the bureaucracy, so that in general the political influence of the bureaucracy is inversely proportional to the maturity and strength of basic social classes constituting the state"⁴.

To pursue their private interests, representatives of the bureaucratic apparatus of control consider the appropriate institutions and procedures as the source of its (their) enrichment and existence. Of course, they cannot fully neglect the interests of society but whenever an opportunity arises they tend to use them to their selfish interests and needs. Here lies the relationship between state bureaucracy and corruption. Corruption is in one way or another present in all countries in the world, and in many places it has become commonplace. Corruption - sooner or later will lead to the degradation of statehood, democratic institutions, and their development.

² Criminal law convention on corruption, Strasbourg, 1999

Additional protocol to the criminal law convention on corruption, Strasbourg, 2003

³ www.europeandcis.undp.org/.../RF%20Federal%20Law-20Combating%20Corruption%20ENG.doc

⁴ www.gutenberg.org/files/1346/1346-h/1346-h.htm

In other words, corruption - is a form of criminal enrichment of the bureaucratic state apparatus by the personified shadow interaction of different structures. At all times it was, is and will be the main source and guarantor of the criminalization of social life and its degradation. It is no accident the ancient Romans included in this concept a broad meaning, and equated corruption to: bribery - damage - decline. That is why corruption is a prerequisite and a consequence of the shadow economy, which strengthens property differentiation of society, anomie (it means lack of social norms and values) and the degradation of social and political life. For example, in the second half of 1990s, the shadow economy in developed countries was estimated to be 12% of Gross Domestic Product (GDP) on average, 23% of GDP in transition countries and 39% of GDP in developing countries (Schneider, 2003). The former Soviet Republics are no exception. The estimates produced in this report indicate that the levels of the shadow economy in the country are comparable to similar countries in the region. Tables below are indicators of shadow economy by Schneider and Dominik for the period of 1989 to 2003.

Mean size of the shadow economy for developing, transition and OECD countries

Region	Mean size of shadow economy			
	1989/ 1993	1999/00	2001/02	2002/03
Developing countries				
Africa	39,4-43,9	41,3	42,3	43,2
Asia	35,0	28,5	29,5	30,4
Central and South America	38,9	41,1	42,2	43,4
Transition countries				
Central and Eastern Europe	20,7-32,4	38,1	39,1	40,1
Developed countries (OECD)	11,9-15,1	16,8	16,7	16,3
Communist regimes	-	19,8	21,1	22,3
Mean value	32,0	33,6	34,5	35,2

Source: Schneider and Dominik (2000); Schneider (2005)

Size of the shadow economy in transition economies

Countries	Mean size of shadow economy				
	1990/1993	1994/1995	1999/00	2001/02	2002/03
Azerbaijan	41,0	49,1	60,6	61,1	61,3
Belarus	31,7	45,2	48,1	49,3	50,4
Georgia	50,8	62,1	67,3	67,6	68,0
Kazakhstan	29,8	38,2	43,2	44,1	45,2
Kyrgyzstan	27,1	35,7	39,8	40,3	41,2
Russia	36,9	39,2	46,1	47,5	48,7
Ukraine	37,5	53,7	52,2	53,6	54,7
Uzbekistan	34,9	29,5	34,1	35,7	37,2
Mean value	36,2	44,1	52,4	53,5	54,6

Source: Schneider and Dominik (2000); Schneider (2005)

The state policy in this sphere should be aimed at preventing the transition of economic crime into the criminalization of the entire economic system of the state. Unfortunately, the reality of developing or third world countries is quite the contrary and business entities tend to engage in criminal activities. Criminalization of the entire system of economic relations implies a transition process of regulation and control of economic activity to organized criminal structures. Corruption penetrates into the key sectors of countries economy.

In today's CIS countries the important sites and sectors of the economy are under severe pressure from criminal organizations. Experts note an unprecedented expansion of organized crime and its capital in the economy of these countries, especially in the most profitable areas.

The steadily growing economic and financial capacity of dealers in shadow economy leads to an increase in the extent of bribery of public officials. According to U.S. estimates, bribing influential officials in government costs major criminal groups in Russia about 30 to 50% of their profits. In Ukraine, the amount of bribes annually reaches trade turnover⁵ of the country of two months.

Oftentimes it is hard to tell corrupt public officials from mafia structures. At times mafia even tries to break through to the levers of state power. The extent of organized economic crime in developing and CIS countries, and the risks posed by corruption at all levels of government, are so large that it jeopardizes not only the smooth implementation of transformation processes, but importantly the underlying foundations of statehood.

Conclusion

Summing up the study of corruption as a form of shadow economic institutions of the interested lobbying groups I will make some important conclusions about this issue.

First, corruption is, admittedly, the inevitable companion of politics. So, when the office-holder has access to the distribution of wealth there will always be a potential pressure on him by the concerned persons. In this case wealth is not only material resources but it is also the will of an official to impose or to lift the ban, or to allow any activity.

Secondly, the high level of corruption needs more attention. Modern means of anti-corruption should include not only measures of a repressive nature, but also improvement of legislation. Last line should be a priority for most of the developing countries at the present stage of building the legal state.

Thirdly, consolidation of society to counter this social evil is a necessary condition for success in the fight against corruption.

In general, it seems clear that the problem of corruption investigations have not yet been fully exhausted. It is possible that in the future new forms of corruption and shady activities in general will emerge. The task of society and the state is to reduce the likelihood of this to a minimum.

Literature:

1. Axel Dreher, Christos Kotsogiannis, Steve McCorrison, Corruption around the world: Evidence from structural model, June 2004.
2. Hussain, M. Haider, Ahmed, Qazi. Masood, Estimating the Black Economy through Monetary Approach: A case study of Pakistan, October 2006.
3. John Morgan, Felix Vardy, Corruption, Competition, and Contracts: A Model of Vote Buying, IMF working paper, January 2006.
4. K. Marx and F. Engels, Collected Works.
5. Richard Holloway, Corruption and Civil Society organizations in Indonesia, 2002.
6. Raymond Fisman, Edward Miguel, Cultures of corruption: Evidence from diplomatic parking tickets, NBER working paper, June 2006.

⁵ Trade turnover is revenue earned from trade within a period of time.

ურმატ რისკულოვი
ლობირება, როგორც კორუფციის ფორმა
რეზიუმე

აღნიშნულ ნაშრომში კორუფცია განხილულია ლობირების კონტექსტში. ლობირება, როგორც ინსტიტუტი, არსებობს საკმაოდ ხანგრძლივი დროის მანძილზე და გავლენას ახდენს სახელმწიფოს არსებობის ისეთ სხვადასხვა სფეროზე, როგორებიცაა სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური სფეროები. განსაკუთრებით რთული სახის ურთიერთქმედების მქონე სფეროს წარმოადგენს მსხვილი ბიზნესისა და სახელისუფლებო ორგანოების ურთიერთობები, რომლებიც ემყარება ურთიერთშორის მერკანტილური ინტერესების არსებობას, სადაც, ერთ-ერთი მხარე იღებს ფულად ანაზღაურებას, სხვადასხვა სახის ჯილდოს, შეღავათებისა და გამარტივებების სანაცვლოდ. ნაშრომში აღნიშნულ კონტექსტში განხილულია ლობიზმის მექანიზმები.

Урмат Рискулов
Лоббирование как форма коррупции
Резюме

В данном исследовании коррупция рассмотрена в контексте института лоббирования. Лоббирование как институт существует уже достаточно давно и оказывает свое влияние на различные сферы жизни страны, таких, как социальная, экономическая и политическая. Особенно сложным характером взаимодействия являются взаимоотношения крупного бизнеса и органов государственной власти, которые зачастую построены на наличие меркантильного интереса по отношению друг к другу, где одна сторона получает денежное вознаграждение за предоставление льгот и послаблений. В контексте данной работы рассмотрены механизмы лоббизма.

**ნუგზარ ნავაძე, გიორგი თედორაძე, გურამ მეტეხელი
(საქართველო)**

საგარეუბნო მარშრუტზე მგზავრობის უთანაბრობის და მოძრავი შემადგენლობის განსაზღვრის ძირითადი ფაქტორები

მრავალწლიანი პირობითი განმარტების საფუძველზე საგარეუბნო მარშრუტების ძირითად დანიშნულებას წარმოადგენს სხვა ქალაქის ტერიტორიის გავლის გარეშე, ქალაქის ან მსგავსი ტიპის დასახლებულ პუნქტებსა და 50 კმ-ის ფარგლებში მდებარე გარეუბნებს შორის მოსახლეობის მიმოსვლიანობის უზრუნველყოფა.

უკანასკნელ პერიოდში ნათლად შეიმჩნევა განსახლების საქალაქო ფორმათა ინტეგრაციის ინტენსიური პროცესი მიმდებარე საგარეუბნო ზონებთან, ამის გამო მცირდება განსხვავება შიდასაქალაქო და საგარეუბნო გადაყვანათა შორის, ხშირია შემთხვევები, როდესაც ქალაქისა და ქალაქის ტიპის დასახლებულ პუნქტებში მოქმედი საავტომობილო მარშრუტები გადის მიმდებარე ან ახლოს მდებარე დასახლებული პუნქტის ტერიტორიაზე და ემსახურება საგარეუბნო ზონას.

ქალაქის ტერიტორიის ზრდასთან ერთად წარმოიშობა ტიპური (სუფთა) შიდასაქალაქო საავტომობილო მარშრუტები, თუმცა საგარეუბნო მარშრუტების ფუნქციის შესრულება გრძელდება და იგი კვლავაც აქტუალურია.

ზემოთ აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა ქალაქ თბილისის მაგალითი, რომლის საზღვრებიც მაქსიმალურად გაფართოვდა მიმდებარე სოფლების და საკურორტო ზონების შემოერთებით, თუმცა ტრადიციული საგარეუბნო მარშრუტების (კიკეთი, კოჯორი, ტაბახმელა, ქსანი, წავკისი და ა.შ.) მუშაობა შენარჩუნებულ იქნა.

საგარეუბნო გადაყვანების ორგანიზაციის ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას წარმოადგენს მარშრუტზე მოძრავი შემადგენლობის მოთხოვნილების განსაზღვრა: ავტობუსების ტიპი (მარკა, კლასი), მარშრუტზე მათი აუცილებელი რაოდენობა და გადაყვანების მოთხოვნილების დაკმაყოფილება. ამ ამოცანების სწორ გადაწყვეტაზე დამოკიდებული, როგორც ავტოსატრანსპორტო ორგანიზაციის ეკონომიკური, ისე მგზავრობის სატრანსპორტო მომსახურების დონის მაჩვენებლები: მგზავრობის კომფორტაბელურობა, დროის დანახარჯები ავტობუსში ჩასხდომამდე, ავტობუსების გადატვირთვა მგზავრებით, გადატვირთულობის გამო ავტობუსში შესვლის შეუძლებლობა და სხვა.

მოძრავი შემადგენლობის მოთხოვნილების განსაზღვრისათვის საჭიროა გავითვალისწინოთ ყველა რესურსი, რომელიც გააჩნია გადაყვანას, ასევე ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ავტომობილის ტევადობის შერჩევაზე, მათ რაოდენობასა და მარშრუტების მიხედვით განაწილებაზე.

ამ ფაქტორებს შორის ძირითადია:

1. ეკონომიკური – დანახარჯები, რომლებიც დაკავშირებულია ავტობუსების შეძენასთან, შენახვასთან, ექსპლუატაციასა და მის რემონტთან.
2. სოციალური – ღირებულების საფასური, მოსახლეობის ძვრადობა (გადაადგილებები), მძღოლების და მძღოლთა ბრიგადების საკმარისი რაოდენობა.
3. ტექნიკური – პარკის ტექნიკური მდგომარეობა, მოძრავი შემადგენლობის ტევადობა, ძრავის სიმძლავრე, საწვავის ხარჯი, კარების რაოდენობა და ფორმა (ლიობის გაბარიტები, საგდულების რაოდენობა), ავტობუსის გაბარიტები, საბარგო განყოფილების არსებობა, ავტობუსის დინამიური მაჩვენებლები.

4. საგზაო – გზების ტექნიკური მდგომარეობა და საგზაო ნაგებობები, ქუჩების და მაგისტრალების გამტარუნარიანობის შესაძლებლობა, გაჩერების პუნქტების გამტარუნარიანობა.

5. საექსპლოატაციო – მარშრუტის სიგრძე, მოცდენის დრო შუალედურ და ბოლო (კიდურა) გაჩერებებზე, შუალედური გაჩერებების რაოდენობა, ტექნიკური სინქარე, ადგილების გამოყენების კოეფიციენტი, მაქსიმალურად დასაშვები ინტერვალი, კლიმატური პირობები.

6. ნორმატიული – გადატვირთული შევსების ზღვარი, მოთხოვნები მოძრაობის უსაფრთხოებაზე, ეკოლოგიური მოთხოვნები.

ფაქტორები, რომლებიც უნდა გავითვალისწინოთ სატრანსპორტო საშუალების აუცილებელი რაოდენობის განსაზღვრისათვის, მრავალგვარია. ჩვენ მიერ მათი რანგირების შედეგად ძირითადი ნაწილი მოვიტანეთ ცხრილის სახით (იხ. ცხრილი), ეს ფაქტორები საშუალებას გვაძლევს მისი გათვალისწინების და მოძრავი შემადგენლობის საჭირო რაოდენობის განსაზღვრის ზოგადი წესების მიხედვით, ძირითადად სწორად, ოპტიმალურად შევარჩიოთ მათი რაოდენობა საგარეუბნო მარშრუტებზე, გარკვეული ეკონომიკური გაანგარიშების და მათემატიკური მოდელის შემუშავებით.

პირველადი ფაქტორები		ცხრილი	
ფაქტორთა ჯგუფი	ფაქტორების ჩამონათვალი	ფაქტორებიდან გამომდინარე	
ორბანონაციული ფაქტორები	მარშრუტის სიგრძე. მგზავრთნაკადების ფორმირების კანონზომიერება. გაჩერებებზე დახარჯული დრო. ტექნიკური სინქარე. ტევადობის გამოყენების კოეფიციენტი. შევსების კოეფიციენტი. მოძრაობის მაქსიმალურად დასაშვები ინტერვალი. მატერიალური რესურსების არსებობა.	ავტობუსების ტიპის შერჩევა და მისი აუცილებელი რაოდენობის განგარიშება	ავტობუსების რაოდენობა მარშრუტზე
ტექნიკური ფაქტორები	მგზავრთტევადობა. მოძრავი შემადგენლობის ხაზიდან მოხსნის ალბათობა. ძრავის სიმძლავრე. საწვავის ხარჯი. კარებების ფორმა და რაოდენობა. ბაქნები ფეხზე მდგომი მგზავრებისათვის. მოძრავი შემადგენლობის გაბარიტები.		
ეკონომიკური ფაქტორები	დანახარჯები ავტობუსების შექმნაზე. დანახარჯები რემონტსა და შენახვაზე. მძღოლების (კონდუქტორების) შრომის ანაზღაურება. მიმდინარე საექსპლოატაციო ხარჯები. ზედნადები ხარჯები. სამორტიზაციო ხარჯები. ერთი მგზავრის გადაყვანის თვითღირებულება. ბილეთის ფასი.		

საგარეუბნო მარშრუტებზე, წინასწარ ცნობილი ავტობუსის მგზავრთტევადობის და სადღეღამისო გადაყვანათა მოცულობის შემთხვევაში, ავტობუსების რაოდენობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება ფორმულა

$$A = \frac{Q_{დღ} * \eta_{სთ} * \eta_{\text{კ}} * t_{\text{კ}}}{t_{\text{გ.კ}} * q_{\text{კ}} * K_{\text{შეც}}}$$

სადაც,

$Q_{დღე}$ – არის გადაყვანათა სადღეღამისო მოცულობა, მგზ;

$Q_{საქ}$, $Q_{ს}$ – მგზავრთნაკადის უთანაბრობის კოეფიციენტებია დღე-ღამის საათების და მარშრუტის სიგრძეზე მისი უბნების მიხედვით;

$t_{გარ}$ – რეისისათვის საჭირო დრო, სთ;

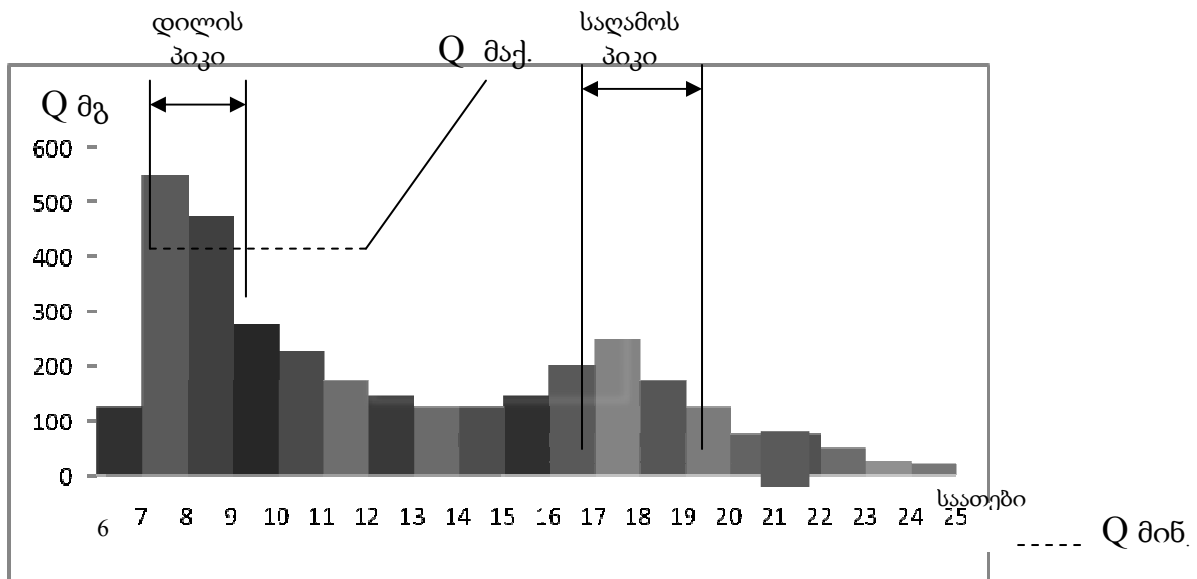
$t_{მარშ}$ – მარშრუტზე მუშაობის სადღეღამისო დრო, სთ;

$Q_{ავტ}$ – ავტობუსის მგზავრთტევადობა, მგზ;

$K_{გეგ}$ – მარშრუტზე მუშაობის პერიოდში მის მთელ სიგრძეზე მგზავრთა შეცვლადობის კოეფიციენტი.

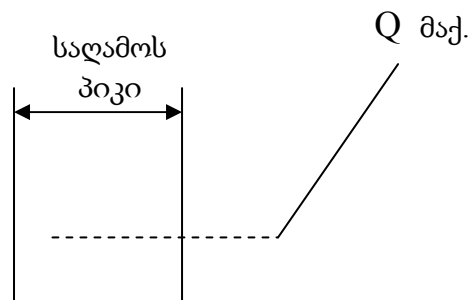
საგარეუბნო მარშრუტებზე გვხვდება მგზავრთა უთანაბრობის მრავალი ფორმა, კერძოდ: მარშრუტის მიმართულებების (პირდაპირი და უკუ), დღე-ღამის საათების, მარშრუტის უბნების, კვირის დღეების, წლის პერიოდების, გარეუბნის განაშენიანების, დასახლების ფორმის, სოციალური მდგომარეობის და სხვა, რის გამოც მგზავრთნაკადების მაქსიმალური სიზუსტით გამოკვლევა, მგზავრთნაკადების გამოკვლევის არსებული ყველა წესის (საანგარიშო-სტატისტიკური, ანკეტური, ტალონური, თვალზომითი და ავტომატიზირებული) მეტ-ნაკლებად და პერიოდულად გამოყენების აუცილებლობაზე მიგვანიშნებს.

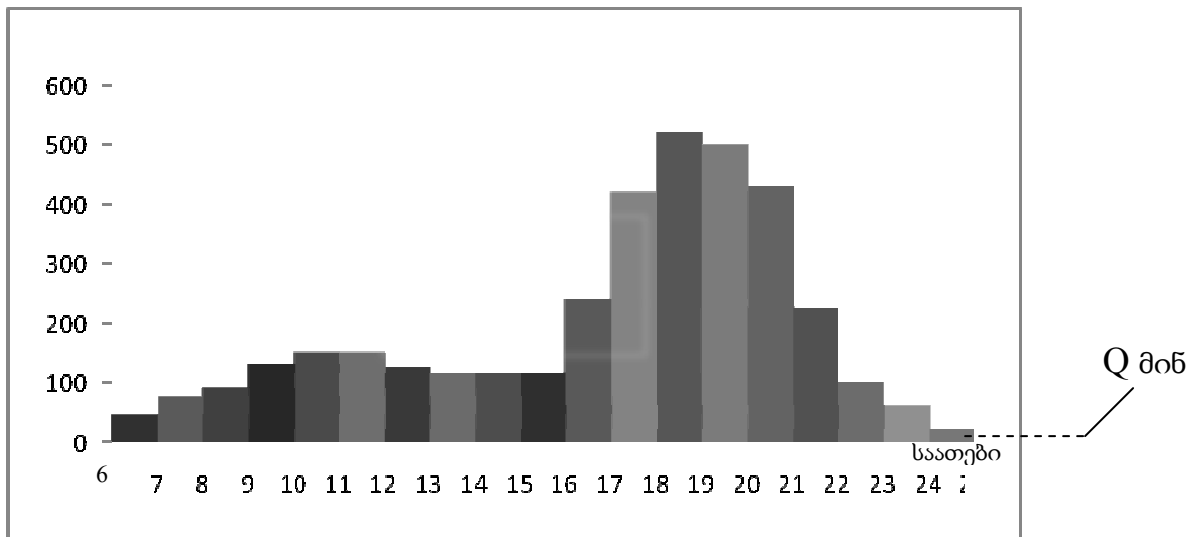
საავტობუსო მარშრუტზე ავტობუსების რაოდენობის დადგენისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ფაქტორია ის, რომ საგარეუბნო მარშრუტები უმეტესად ემსახურება ისეთ გარეუბნებს, რომლებიც შესაბამისი ქალაქის მოსახლეობისთვის წარმოადგენს საკურორტო-დასასვენებელ ადგილებს ან უზრუნველყოფს მათ მომარაგებას სოფლის მეურნეობის ნამატი პროდუქტებით, ან ორივეს ერთად. ასეთი საგარეუბნო მარშრუტების მგზავრთნაკადი ხასიათდება ე.წ. შებრუნებული მგზავრთნაკადით (იხ. მიმართულებების მიხედვით მგზავრთნაკადების ეპიურები).

მგზავრთნაკადის ეპიურა დღე-ღამის საათების მიხედვით გარეუბნიდან ქალაქისკენ

92 Q მგ

მგზავრთნაკადის ეპიურა დღე-ღამის საათების მიხედვით ქალაქიდან გარეუბნისკენ

ეპიურებზე თვალნათლივ ჩანს, რომ განხილულ მარშრუტზე განსხვავებული პიკის საათების ფორმა ჩვეულებრივი, საქალაქო საავტობუსო მარშრუტებისაგან, დილის პიკი იწყება დილით ადრე და იგი შემჭიდროებულია დროში, სადამოს პიკი კი ბევრად გაშლილია, მთავარი სპეციფიკური მახასიათებელი კი ის არის, რომ პიკი ცალმხრივია და შებრუნებული, მაქსიმალური მგზავრთნაკადი დილით არის გარეუბნიდან ქალაქისაკენ, სადამოს ქალაქიდან გარეუბნისაკენ – დილის პიკი კი ქალაქიდან ფაქტიურად არ ფიქსირდება. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც აუცილებელი ხდება მარშრუტზე მოძრავი შემადგენლობის ტიპის და რაოდენობის განსაზღვრის დროს განსაკუთრებული განხილვის საგნად იქცეს მარშრუტზე მუშაობის დაწყება-დამთავრების დრო და რაც მთავარია სხვადასხვა ორგანიზაციულ-ტექნიკური საკითხის მოგვარების შესაძლებლობის შემთხვევაში, დღის წესრიგში დააყენებს ავტობუსების მუშაობის გარეუბნიდან დაწყების საკითხს, რაც მკვეთრად შეამცირებს ე.წ. ნულოვან გარბენს და შესაბამისად გაზრდის ეკონომიკურ ეფექტს.

ამრიგად, საგარეუბნო მარშრუტებზე, მისი მუშაობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, მოძრავი შემადგენლობის შერჩევის და მისი ოპტიმალური რაოდენობის განსაზღვრისათვის საჭიროა გათვალისწინებულ იქნეს:

1. წინამდებარე ტექსტში ცხრილის სახით მოტანილი ორგანიზაციული, ტექნიკური და ეკონომიკური ფაქტორები.
2. მგზავრთნაკადების უთანაბრობის ფაქტორები, რომლებიც მკვეთრად იცვლება მარშრუტის მიმართულებების (პირდაპირი და უკუ), დღე-ღამის საათების, კვირის დღეების და წლის პერიოდების მიხედვით.
3. გარეუბნის განაშენიანების და დასახლების ტიპი, მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა და დასაქმების პირობები.
4. პიკის საათების განსხვავებული რეჟიმი, რომელიც ცალმხრივი და შებრუნებულია, ამავე დროს გარეუბნიდან ქალაქისაკენ შემჭიდროებული, ხოლო ქალაქიდან გარეუბნისაკენ გაშლილი.

5. მარშრუტზე მუშაობის დაწყება-დამთავრების დროის და საწყისი და საბოლოო (კიდურა) პუნქტების განსაზღვრის გონივრული გადაწყვეტილების აუცილებლობა.

ლიტერატურა:

1. ნ. ნავაძე, ვ. ქართველიშვილი, თ. გორშოკოვი, სამგზავრო საავტომობილო გადაყვანები, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბ., 2009, გვ. 222-224.
2. ვ. გუდკოვი, ს. შიროვი, ო. უსტინოვა, მარშრუტებზე სამგზავრო სატრანსპორტო საშუალებების მოთხოვნის შესაბამისი რაოდენობის გამსაზღვრაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი, საერთაშორისო კონფერენცია „სატრანსპორტო საშუალებების და სისტემების პროგრესი“, მოხსენებათა კრებული. ვოლგოგრადი, 2005, გვ. 525-526.

Nugzar Navadze, George Tedoradze, Guram Metekheli

The Basic Forms to Determine the Irregularity of Passengor Traffic Flow and Rolling Stock on Commuter Routes

Summary

Uneven stream of people population on the commuter traffic mainly depends on the settling suburb as well as its social condition. Such multifactor data of mobility of suburban inhabitants makes difficult to select type and definition of optimal quantity of vehicles on the commuter traffic suburb route. Consequently in article is considered forms and methods of account specificity mobility of passenger traffic in suburb bus route by selection types and quantity of vehicles.

Нугзар Навадзе, Георгий Тедорадзе, Гурам Метехели

Основные формы для определения неравномерности пассажиропотоков и подвижного состава на пригородных маршрутах

Резюме

Пригородные маршруты характеризуются следующими специфическими факторами: неравномерность пассажиров как по направлениям маршрутов, так и по часам дня, по дням недели и по периодам года. Неравномерность пассажиров на пригородных маршрутах большей степенью определяется расселением пригорода, а также его социальным состоянием. Такая многофакторность подвижности пригородного населения осложняет определения типа и оптимального количества подвижного состава на пригородных маршрутах. Поэтому в статье рассматриваются формы и методы учета специфичности подвижности пассажиров на пригородных маршрутах при подборе типа и количества подвижного состава.

WHAT BRINGS FOREIGN BANK IN EMERGING COUNTRIES.

Introduction

In many emerging market economies, the presence of foreign banks has increased, especially during the 1990s. In Southeast Asia foreign bank control of the domestic financial market rose from 1.6 per cent in 1994 to 6 per cent in 1999. Foreign bank control rose from 7.5 to 25 per cent during the same period in Latin America. In Eastern Europe the rise of foreign control was most dramatic: from almost 8 per cent in 1994 to 52 per cent in 1999 (IMF 2000: 153). Among other things, these increases in foreign bank control are due to the fact that since the early 1990s many countries have implemented financial liberalization policies, allowing foreign banks to set up branches and domestic banks to become (at least partly) foreign-owned. The rapid growth of foreign control of the banking system, especially in Eastern European countries, may raise questions about the potential consequences of foreign bank entry for domestic banks.

Several articles have investigated the effects of the increased presence of foreign banks on the domestic banking sector and have found that foreign bank presence affects the performance of the domestic banking system by increasing competition in the banking sector and improving efficiency of domestic banks. This article elaborates on these earlier findings. In particular, we hypothesise that the level of financial development of the recipient country is a potentially important factor in determining the relationship between foreign bank presence and domestic bank performance. The analysis in this article is similar to the article by Lensink and Hermes (2004). Yet, in that article the level of economic development of the host country was used as an indirect measure of the level of financial development of a country. The contribution of the present article is that we use a direct measure of the level of financial development to investigate whether this affects the impact of foreign entry on the performance of domestic banks.

International banks have been active in the transition countries since the early 1990s, after a significant financial market liberalization and elimination of entry barriers. Today foreign banks already own more than 50 per cent of the equity capital of banks in Central and Eastern Europe (CEE). In many countries foreign banks control over 80% of the banking market.

Growing foreign ownership in the banking sector raises an interesting question about the role played by foreign banks in transition economies. In previous studies the main focus has been on how foreign banks entry affects the performance of domestic banks (profitability, costs and incomes, interest margins and loan loss provisions). In many CEE countries, such as Estonia, Bulgaria, the Czech Republic, Slovakia, foreign banks control 60-80% of the banking market. Therefore it is reasonable to analyse the effects of foreign banks entry on the banking market as a whole, including both foreign and domestic banks in the sample

Effects of foreign bank on domestic bank

The literature mentions several arguments why foreign bank presence may influence domestic bank performance 4). The CEE countries differ significantly in terms of foreign ownership of banks as well as the development of their economies and banking markets. Several authors have concluded that foreign banks entry effects depend on how well developed the host countries' economic and banking sectors are.. In the current paper, we try to estimate if these effects differ among the transition countries with different levels of financial development. It is argued that liberalization will significantly affect the degree of cross-border competition in the integrated banking sector's performance and efficiency (see Claessens et al., 2001; Gual, 1999; De Brandt and Davis, 2000; Hasan et al., 2000; Berger et al., 2000).

Levine (2001) analyzed the relationship between financial liberalisation and banking efficiency, finding that greater presence of foreign banks enhances the efficiency of the domestic banking system by decreasing banks' overhead costs and profits.

An important issue for emerging market economies is whether the entry of foreign banks will contribute to the banking system's stability and being a stable source of credit, especially in periods of crisis. Mathieson and Roldos (2001) have pointed to two related issues: whether the presence of foreign banks makes systematic banking crises more or less likely to occur, and whether there is a tendency for foreign banks to "cut and run" during a crisis. In general, it has been suggested that foreign banks can provide a more stable source of credit because the branches and subsidiaries of large international banks can draw on their parents (which typically hold more diversified portfolios) for additional funding. Large international banks are likely to have better access to global financial markets and the entry of foreign banks can improve the overall stability of the host country's banking system (stronger prudential supervision, better disclosure, accounting and reporting practice, etc.).

Benefit and Cost of Foreign Banks

The main expected benefits and drawbacks from the entry of foreign banks are clearly defined: First, the presence of foreign banks may stimulate domestic banks to reduce costs and increase efficiency of existing financial services through competition. In the presence of foreign banks domestic banks are pressured to improve the quality of their services in order to retain their market shares. This may improve the quality of existing financial services of domestic banks. In particular, foreign bank presence may put old-style banking practices under pressure. Moreover, increased competition may lead to lower interest rate margins and profits.

Second, foreign bank presence may lead to positive spillover effects. To begin with, foreign banks may introduce new financial services. The introduction of these services may stimulate domestic banks to also develop such new services, improving the efficiency of financial intermediation of the domestic financial system. Moreover, foreign banks may also introduce modern and more efficient banking techniques that are new to domestic banks. These modern banking techniques may be copied. Additionally, foreign banks may help to improve management of domestic banks, especially if foreign banks directly participate in the management of a domestic bank, for example in the case of a joint venture. Foreign bank presence may also lead to improvements of bank regulation and supervision, since these banks may demand improved systems of regulation and supervision from the regulatory authorities in the recipient countries. This may contribute to improving the quality of banking operations of domestic banks. All these spillover effects may contribute to more efficient domestic banking practices, which might help to reduce costs.

Third, foreign banks may increase the quality of human capital in the domestic banking system in a number of ways. To begin with, if foreign banks import high-skilled bank managers to work in their foreign branches, local employees/bankers may learn from the practices of these foreign bank managers. Moreover, foreign banks may invest in the training of local employees. Increasing the quality of available human capital for the domestic banking system may also contribute to more efficient domestic banking practices, which again may help to reduce costs.

Fourth, foreign bank presence may contribute to a reduced influence of the government on the domestic financial sector, which may reduce the importance of financial repression policies, such as interest rate controls, directed credit policies, etc. Governments in many transition and developing economies have used (and sometimes still use) this kind of policies. Several studies have shown that such policies may reduce the efficiency of banks. Thus, by breaking the role of government in domestic financial markets, foreign bank presence may also contribute to improving the efficiency of domestic banks.

Finally, foreign bank presence may also lead to higher costs for domestic banks. Most importantly, domestic banks need to incur costs to keep up with the large, highly reputed, international banks. Thus, for instance, they may need to make costs to implement new services, improve the quality of existing services and operations, and implement new bank management techniques. Moreover, they may need to make costs first to upgrade their staff. Such costs need to be incurred, at least in the short run. In the longer run, costs of investments focused on implementing new services, improving the quality of existing activities, improving management, and the upgrading of staff should contribute to overall cost reductions of domestic banks.

A most comprehensive empirical survey about foreign banks entry was carried out by Claessens et al (2001) who investigated the relationship between foreign banks entry and the performance of the domestic banking sector in 80 countries. They used panel estimations with 7,900 bank observations for 1988-1995. The main result of the study was that foreign banks tend to have higher profits than domestic banks in the developing countries, while in developed countries foreign banks are less profitable than domestic banks. Their results also indicated that higher foreign bank presence is related with lower profitability, costs and margins of domestic banks.

Hermes and Lensink (2003) developed further the model used by Claessens et al (2001). They used bank-level accounting data from 990 banks in 48 countries for the period 1990-1996. Threshold estimations were used to study how foreign banks entry effects are related, in a short term, with the economic development of the countries involved. The results indicate that at a lower level of economic development, foreign banks entry is associated with higher costs and margins for domestic banks. At a higher level of economic development, on the other hand, foreign banks entry has a less significant effect on domestic banks' profitability. This result adds some support to the technology gap hypothesis.¹

Zajc (2002) analyzed foreign banks entry effects on domestic banks in the Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia for the period 1995-2000. His results are somewhat different from those presented by Claessens et al (2001). He found that foreign banks entry is associated with lower non-interest income but increases overhead expenses.

Figure 1 shows that average foreign banks' share increased significantly in the CEE countries in the period 1993-2001. Average foreign banks' share in total assets was almost 80%. Foreign banks' share in assets was significantly higher than their share in the total number. Therefore it can be concluded that foreign banks have high market shares in the transition countries. In most cases, the biggest banks in the CEE countries are at least partly and often fully foreign-owned.

The foreign banks' share in each country's total number of banks is given in Figure 2. The number of foreign banks has increased over time in almost all the CEE countries. By the end of 2001, the foreign banks' share in number had fallen in Lithuania and Latvia compared to the year 2000. The reason is market concentration via bank mergers.

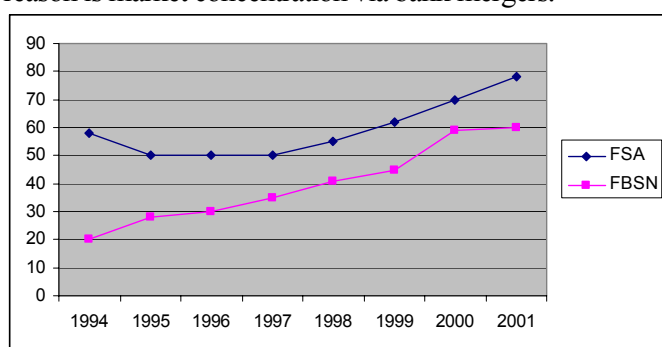

Figure 1. Average foreign banks' share in the CEE markets.
Source: central banks

Activities of Domestic versus Foreign Banks

There are various motives for banks to go abroad and various determinants are involved in foreign banking. One of the main reasons for foreign expansion is that foreign banks follow their customers; However, there are many research show that foreign-owned banks first and foremost lend to borrowers other than customers from the home nation. Foreign subsidiaries of multinational enterprises have incentives to borrow from local, in particular domestic, banks, rather than from the parent's bank. The main reason is that bank co-financing with local participation hardens the budget constraint because local banks have strength in seizing firm assets in liquidation. Foreign banks tend to have high proportions of their assets invested in loans to domestic borrowers. Foreign banks have problems supplying funds to small businesses. Once established abroad, foreign banks focus their activities mainly on large enterprises.

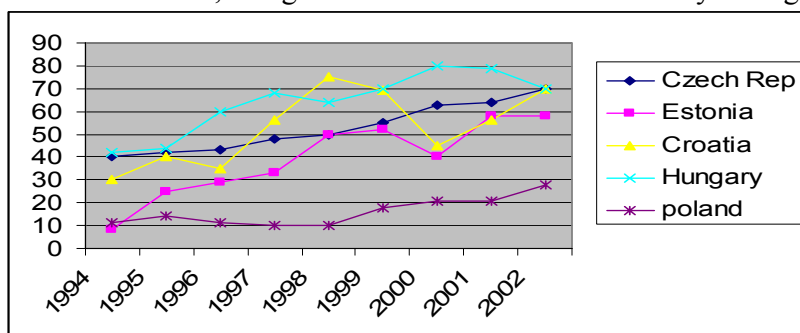

Figure 2. Share of foreign banks in the total number of banks. Source: EBRD, 2003

The activities of foreign banks are also dependent on the mode of entry. A takeover goes along with the acquisition of the existing client base, including its retail banking activities. Along with the greenfield investment goes the ability to build up the activities from scratch. The bank does not have to cope with the potential of a bad loans portfolio from past activities. Regulation may also affect the activities of foreign banks. In Slovenia, for example, liberalization of foreign borrowing by residents and the abolition of interest-rate ceilings on deposits have created a more competitive environment, but only since 1999.³

Figure 3 shows the development of the average volume of credit to the private as share of total bank credit over the period 1993—2000 both by domestic and foreign banks. It is clear that domestic banks have been replaced by foreign banks as creditors. In 1993, domestic banks were the primary source of credit for the private sector, while in 2000 foreign banks dominate both markets.

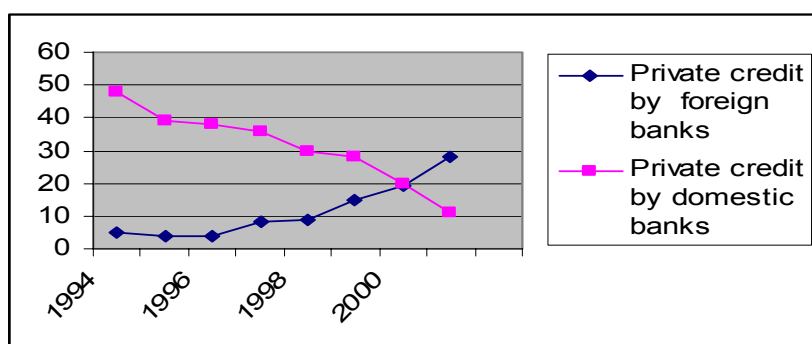

Figure 3: Credit supply of domestic and Foreign banks as percent of GDP
Source: Central banks of countries

With the Czech Republic not taken into account, credit to the private sector by foreign banks would exceed credit to the public sector as of 1998. Leaving out the Czech Republic hardly has any effect on the trend in credit supply by domestic banks; they still lend primarily to the public sector.

As can be observed from Figure 4, foreign banks in all transition countries, except for Slovenia, appear to be more involved with lending to the private sector than domestic banks. Still, there are substantial differences among the transition countries as to the relative importance of private lending by foreign banks. The most extreme case is Estonia, where domestic banks hardly provide credit to the private sector.

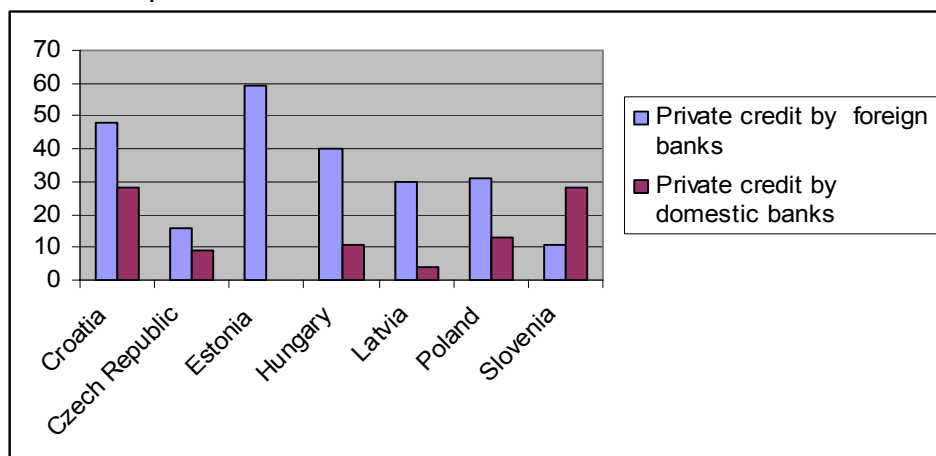

Figure4: Credit to the private sector as percent of total credit.

Concluding

Foreign bank entry has been one of the most striking features of the development of the banking system in the European transition economies. At present, more than half the number of banks in the transition economies is foreign-owned and foreign-owned banks possess two-thirds of total bank assets. This 'takeover' occurred within a period of less than 10 years. However, the speed of financial development has been rather slow in the transition countries, in particular the level of credit to the private sector. In the early years of transition, foreign banks established representative offices and took minority interests in domestic banks. It appears that geographical relatedness has been an important factor as far as the choice of the country of entry is concerned.

The overall conclusion of the paper is that foreign banks entry is likely to raise the competitive level of the Central and Eastern European countries. In further research it would be interesting to study the effect of foreign banks entry on the stability of the banking markets in the CEE countries.

Literature:

1. Bonin, J.P., K. Mizsei, I.P. Székely, P. Wachtel, "Banking in Transition Economies, Developing Market Oriented Banking Sectors in Eastern Europe".
2. Claessens, S., A. Demirguc-Kunt, and H. Huizinga, 2001, "How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?," *Journal of Banking and Finance*, 25, 891 -911.
3. Clarke, G, R. Cull, L. D'Amato, and A. Molinari, 2000, "On the Kindness of Strangers? The Impact of Foreign Entry on Domestic Banks in Argentina," in S. Claessens and M. Jansen

- (eds.), *The Internationalization of Financial Services: Issues and Lessons for Developing Countries*, Kluwer Academic Press, Dordrecht and Boston
4. Du, L., (2003) "Why do multinational enterprises borrow from local banks?", *Economics Letters*, 78(2): pp, 287-91
 5. EBRD 2003 Transition Reports , www.ebrg.org
 6. Hermes, N., and R. Lensink, 2002, "The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banks in LDCs: An Econometric Analysis," in T. Kowalski, R. Lensink and V. Vensel, (eds.), *Foreign Banks and Economic Transition*, Poznan University Press, Poznan.
 7. Hermes, N., and R. Lensink, 2002, "The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banks in LDCs: An Econometric Analysis," in T. Kowalski, R. Lensink and V. Vensel, (eds.), *Foreign Banks and Economic Transition*, Poznan University Press, Poznan.
 8. IMF ,2000 www.imf.org
 9. Mathieson, D.J and J.Roldos (2001) "The role of Foreign Banks in Emerging Markets prepared for IMF –World Bank Brooking Institution Conference on Financial Markets and Development, New York, 19-21 April
 10. Naaborg I., Scholtens B., Haan De J., Haas De R. ,2004 " How important are Foreign Banks in Financial Development of European Transition Countries" *Journal of Emerging Market Finance* ,3:2, 99-123
 11. Zajc, P., "The effect of foreign bank entry on domestic banks in CEE" Wovrking paper, University of Ljubljana,2002

მეთინ მერკანი
უცხოური ბანკების მნიშვნელობა განვითარებადი ქვეყნებისთვის
რეზიუმე

სტატია აანალიზებს საბანკო სექტორის განვითარებას განვითარებად ქვეყნებში. უცხოური ბანკები განვითარებადი ქვეყნების ფინანსურ სისტემაში მთავარი მოთამაშეები გახდნენ. ნაკლებად განვითარებულ ფინანსურ სისტემაში უცხოურ ბანკებს აქვთ უფრო მეტი მოგება და ნაკლები ხარჯი, ვიდრე ადგილობრივ ბანკებს. ბევრ განვითარებად საბაზრო ეკონომიკაში უცხოური ბანკების არსებობის აუცილებლობა გაიზარდა განსაკუთრებით 1990-იანი წლების დროს. 1994 წლიდან 1999 წლამდე სამხრეთ აზიაში უცხოური ბანკების კონტროლი ადგილობრივ ბანკებზე 1,6% - დან 6% - მდე გაიზარდა. უცხოური ბანკების კონტროლი იგივე პერიოდის განმავლობაში 7,5% - დან 25% - მდე გაიზარდა ლათინურ ამერიკაში. აღმოსავლეთ ევროპაში უცხოური ბანკების კონტროლის ზრდა შესამჩნევი იყო: თითქმის 8% - დან 52% - მდე ზრდა 1994 წლიდან 1999 - მდე. სხვა ფაქტორებთან ერთად უცხოური ბანკების კონტროლის ასეთი ზრდა მოხდა იმის გამო, რომ 1990 წლიდან ბევრმა ქვეყანამ შეიმუშავა ფინანსური ლიბერალიზაციის პროცესი, რაც საშუალებას აძლევდა უცხოურ ბანკებს ჩამოეყალიბებინათ ფილიალები და ადგილობრივ ბანკებს გამხდარიყვნენ უცხოური ბანკების მფლობელობის ქვეშ. საბანკო სისტემის უცხოური კონტროლის მკვეთრმა ზრდამ შეიძლება წარმოშვას კითხვები უცხოური ბანკებისთვის.

Метин Меркан
Значение зарубежных банков в развитии страны
Резюме

Статья анализирует развитие банковского сектора, появляющегося в странах. Иностранные банки становятся крупными игроками в финансовой системе стран. Иностранный банк более выгоден и имеет меньше накладного расхода, чем внутренний банк в менее развитой финансовой системе. Во многих экономических системах развивающегося рынка присутствие иностранных банков увеличилось, особенно в течение 1990-ых. На Юге - контроль иностранного банка Восточной Азии внутреннего финансового рынка повысился с 1.6 процентов от в 1994 до 6 процентов в 1999. Контроль иностранного банка повысился от 7.5 до 25 процентов во время того же самого периода в Латинской Америке. В Восточной Европе повышение иностранного контроля было самым существенным: почти от 8 процентов от в 1994 до 52 процентов в 1999 году. Быстрый рост иностранного контроля банковской системы может повысить вопросы о потенциальных последствиях входа иностранного банка для внутренних банков.

Salavat Sayfullin
(Azerbaijan)

THE MARKET DEMAND CURVE

Introduction

The market demand curve or market demand function is not only of the interest of the practicing researcher of economics who develops theories trying to explain economic behavior in the market or who searches for model to be applied to analyze market demand but also in the interest of the firms in the market who are looking for the maximizing their profits by analysis of their market demands.

Varian (1982) in his work outlines the economic theory of consumer demand to basic hypothesis with three basic issues: consistency, recoverability, and extrapolation. The consistency is related to linking observed consumer behaviour with the preference maximization model. The recoverability is related with identifying preferences based on the observed consumer behaviour. The extrapolation is concerned with forecasting consumer behaviour on other price configurations based on available information on some consumer behaviour for some price settings.

The standard approach to this hypothesis is to develop some kind of demand functions and to fit them to observed data. Once estimated demand functions are obtained, they are tested for consistency with profit (satisfaction) maximization hypothesis so that to make some welfare judgements or to estimate demand for other price settings. However, the results can be satisfactory only in case when estimated demand functions are reflecting or near to the true demand functions.

Arguing for the likelihood that economic data typically used by most practitioners may not have been generated by a constant structure depends, of course, on a somewhat narrow definition of what is the relevant economic structure. The relevant structure should be that implied by theory, but this characterization is not conclusive because economic theories are, by necessity, simplifications. For example, and with a notation that suits the demand focus of what follows, a theory may characterize a variable q in terms of a set of variables p by the function $q = f(p)$ while, at the same time, it may be known that a more general characterization involves another set of variables z as in the function $q = F(p, z)$. However, explicit modeling of the effects of the variables in z may not be essential because they are only marginally interesting, or quantitatively unimportant, or quite simply unobservable (at least to the analyst). Under some plausible conditions, the effect of z can be subsumed in the function $f(p)$, which can serve well as a "theoretical" relation, but in other cases, say associated with considerable changes in z , the concise theoretical relation $q = f(p)$ will also change. From the point of view of the theory that explains q in terms of p alone, we would say that we are in the presence of a structural change.

In demand analysis q typically represents the per capita aggregate consumption of one or more goods, and p is a vector of prices deflated by per capita income. Abstracting from considerations of exactly which quantities and which relative prices are explicitly considered, $f(p)$ can then represent a market demand model such as those in a great many studies using time series data. In some cases, however, another set of variables z may turn out to be important in explaining demand behavior. For example, z may include important demographic variables, or conditioning variables such as advertising, or a state variable capturing

systematically evolving preferences. The existence of structural change has important implications for demand analysis, generally affecting a variety of welfare and policy evaluations that depend on elasticity and other estimates typically of interest in empirical demand models.

Much of the debate on whether it is acceptable or useful to postulate structural change in demand analysis is a matter of semantics, and depends on whether one thinks in terms of $q = f(p)$ or views the problem from the more general relationship $q = F(p, z)$. From an operational point of view, more pressing issues are: (i) to determine when a model of the $q = f(p)$ type is appropriate and when a more general model is warranted; (ii) to find which model, among the many possible extensions of the $q = F(p, z)$ type, may be more appropriate; and (iii) to tie the selected empirical model to a theoretical framework so that a consistent interpretation of empirical findings may be possible. Many procedures are available to deal with these specification problems. Although these may already be familiar in some other fields of economic analysis, we will review many of them here in the light of their application to demand analysis. At the end I propose an alternative approach to address the derivation of the market demand functions.

The nonparametric approach

There are two basic ways of characterizing consumer demand. Classical demand theory, moving from basic rationality axioms, assumes that consumers have preferences over goods which are described by a utility function. Demand behavior is then seen as the result of the consumer maximizing her utility (subject to a budget constraint). Alternatively, revealed-preference theory takes individual choices as primitive elements, and sets forth restrictions on these choices that parallel the rationality axioms of classical demand theory. Although much of the intellectual appeal of revealed preferences derives from the fact that it frees demand theory from the burden of a “utility function”, what is being exploited in modern nonparametric demand analysis, in fact, the equivalence of the restrictions that revealed preferences and utility maximization impose on a finite set of observed consumer choices.

Varian (1982, 1983), after the contributions of Afriat (1967, 1973), developed a series of operational procedures to check the consistency of a body of data with the theoretical properties of revealed preferences or utility maximization. Specifically, these procedures entail testing for consistency of the data with the weak, strong or generalized axioms of revealed preference (WARP, SARP and GARP, respectively). Failure to meet requirements for these axioms may be interpreted as an indication of structural change in demand: if we maintain that consumers are, in fact, maximizing utility, then a change in the structure of preferences could account for the observed violations.

The most important feature of this approach is that it allows one to draw inferences on the nature of a particular data set without making assumptions about the functional form of demand functions. This clearly eliminates one source of arbitrariness present in parametric procedures. Unfortunately, the nonparametric approach has shortcomings of its own that make the interpretation of findings from such an approach somewhat difficult. One of the major concerns is the power and size of such tests, especially in view of their “exact” nature. Epstein and Yatchew (1985) pointed out the fact that these tests are non - statistical.

Some final points should be kept in mind. First, insofar as applications pertain to a subset of the goods comprising consumer's choice (say, three or four meat goods), there are virtually no restrictions that one can place on such a subset of data, unless the assumption of separability is invoked. Varian (1988) concludes that consistency of observed data must be interpreted only

“... as tests for separability of the observed choices from other variables in the utility function rather than as a test of maximization per se”. Hence, nonparametric tests on subsets of data are conditional on a correct assumption of separability. Put another way, the null hypothesis of a consistency check is composite, and the problem remains of how to interpret consistency. To be sure, this is a specification problem that affects parametric and nonparametric applications alike. Still, it should suggest more caution in claiming that structural change has not occurred when the analysis is based on a handful of goods only. Second, the whole revealed theory apparatus pertains to one individual's choices, but empirical applications typically rely on aggregate (market) data. The validity of this procedure would seem to depend on the exact aggregation conditions to be satisfied. Such conditions are known to be rather stringent (Deaton and Muellbauer, 1980a: Chapt. 6), but they are typically ignored in empirical applications of nonparametric methods.

The parametric approach

In this approach an explicit model to represent demand functions is specified, either directly or in terms of a primitive utility (direct or indirect) or expenditure function. Relative to the nonparametric approach just described, the analyst is required to make an assumption about the functional form relating the variables of interest. Whereas this concession to arbitrariness may be deemed undesirable, there is really no particular novelty here, as this step is required in virtually every econometric application. It is common to try and ensure that the arbitrariness of this step does not prejudice important aspects of the analysis by choosing a “general enough” specification. Having chosen a functional representation of preferences, there are at least three alternative (but related) ways of examining structural change issues: consistency analysis, parameter instability analysis and explicit modeling of structural change by a trend or other economic variables.

Consistency analysis

Given the chosen functional representation of preferences, the analysis could proceed as in the nonparametric approach. Specifically, one could test whether a body of data satisfies the theoretical restrictions of demand theory, such as homogeneity of degree zero in prices and income, and symmetry and negative semidefiniteness of the matrix of Slutsky substitution terms. The relation of the nonparametric approach with integrability of demand functions is reviewed in Mas-Colell (1978), and related developments can be found in Chiappori and Rochet (1987).

Although the relationship between common nonparametric consistency checks and tests of homogeneity, symmetry, and negativity is obvious, few studies seem to have taken that approach. Perhaps it is due to the recognition that other sources of misspecification can affect the outcome of such tests, including separability assumptions, aggregation conditions, omitted variables, distributional assumptions, and functional form choice. Although true, it is important to emphasize that all these limitations (with the exception of the functional form selection) also affect the nonparametric procedures described above. Perhaps more important, the fact that the parametric approach has followed other routes may be due to the relative richness of options that it offers. Thus, analysts have typically preferred to maintain the theoretical properties of demand theory as much as possible, and look for evidence of structural change in other ways.

Tests of parameter stability

A more common approach to detecting structural change originates from the observation

that such changes will alter parameter values, given an unchanged functional form. Thus, testing for parameter instability has been a common way to test for structural change. Tests that can be used include the classical Chow test and the CUSUM test, with their modifications and generalizations, the Farley-Hinich test, the fluctuation test and other tests.

The relevant issues here are the size and power of the proposed tests. The size of the test is crucial, because the null hypothesis that we are typically testing is actually a set of hypotheses that are best grouped generically as a null hypothesis for misspecification (type-I errors). Again, the main problem is that parameter instability may arise from different sources, with structural change being only one of the possibilities. Hence, these tests are properly interpreted as tests for misspecification arising from any source of invalid conditioning. The problem has been widely recognized in the econometric literature, and it has received a great deal of attention in applied demand analysis. As for power, the performance of the tests for parameter instability proposed in literature often depends on the nature of the alternative hypothesis. Testing the null hypothesis that a parameter vector is stable over the sample period implies a comparison with an alternative hypothesis that can take different forms, like a one-time 'structural' change, with a known or unknown change point, or smooth patterns of change, or other cases where no information is available on the timing of structural change. Thus, the particular nature of the structural change may be important, and therefore it is convenient to resort to tests that have high power against different alternatives of structural change: a priori information may be useful in choosing the appropriate test.

Explicit modeling of structural change

A related procedure consists of explicitly modeling the effect of structural change by introducing, in the estimating model, variables indexing taste shifters. The simplest version of this approach is to include a time trend or a (set of) dummy variable(s). One basic application of this approach is the use of dummy variables to account for seasonality in consumption when using frequent time series data (say, quarterly). Alternatively, under the assumption that preferences have changed smoothly over the observation period, a trend variable can provide a useful proxy for these effects, and this approach has been adopted in a number of studies. Furthermore, a distinction can be made between systematic and random variations in parameters: systematic variations imply that a certain deterministic pattern of change for the parameter vector can be modeled, even the most general, while stochastic variations allow for a more flexible specification of the pattern of change. The statistical problem then reduces to that of the significance of the added variable(s). The relationship with parameter instability tests is obvious. For example, one can restate the Chow tests in terms of the significance of a set of dummy variables. Thus, our econometric discussion of parameter instability tests applies here as well.

The issue of functional form

Consistency, parameter instability and explicit modeling of structural change are all concerned with the issue of model specification. As such, they address the basic problem of structural change, which relates to both the parametric and nonparametric methods we have discussed. On the other hand, the parametric approach requires a few additional assumptions, which exposes it to some additional problems. First, one often needs to make a prior choice of endogeneity and/or exogeneity of prices, quantities and income in standard demand studies. Overlooking the endogeneity of some variables has the potential of introducing considerable biases in inference (LaFrance, 1991). Whereas preliminary tests may help in adopting a correct

specification, it is clear that wrong assumptions may lead to spurious identification of structural change (Wahl and Hayes, 1990). For instance, structural change in supply, such as technological change, can appear as a demand shift. However, the most obvious shortcoming of parametric relative to nonparametric methods is that one typically needs to assume a specific functional form. Hence, inference in parametric models is usually conditional on the choice of the functional form. This has led to considerable controversy over the analysis of structural change with parametric models, typically centering on the interpretation of the results and questioning the possibility of ever concluding anything useful from a parametric analysis of structural change (Alston and Chalfant, 1991).

Alternative Approach

Nathaniel (1975) in his work gives an approach on analyzing market demand curve based on disaggregated demand curves for different groups with different income levels. The resulting market demand curve will have a large elastic segment (perhaps with a “kink” or discontinuity) even though the product may have inelastic characteristics.

Therefore the approach of horizontal summation gives an interesting insight. As Nathaniel (1975) notes “...even if all household demand curves are inelastic, aggregation over households in the different income brackets, with weights reflecting the highly skewed distribution of income, leads to a market demand curve with the shape of a sideways S. That is, moving down the demand curve, after an inelastic segment reflecting the relative insensitivity with respect to price of the higher income households, the price elasticity of demand increases greatly as the middle-income and eventually the large number of low-income households enters the market. Finally, in the region where market satiation eventually occurs, the demand curve becomes inelastic again, generating the bottom segment of the sideways S.”

Based on these insights of aggregating of individual demand curves through horizontal summation one can formulate a model that describes the current position of the price configuration and later test for the price maximization and maximum profit (yield). On the one hand, the proposed model can be useful in finding out the group of disaggregated individual demand curves that contribute to the obtained model and adjusting the pricing strategy accordingly. On the other hand having only individual demand curves one may find out the real market demand curve.

Summarizing approaches

A number of explanations of certain features of market demand may fall under the heading of “structural change”. Several methods are used to detect these situations in applied analysis, and to improve demand models typically used for welfare and policy analysis. In this paper, we have reviewed most of these procedures, grouping them under the broad categories of “nonparametric” and “parametric” methods. Nonparametric methods based on revealed-preference theory can be used to analyze the consistency of a body of consumption data with the assumption of utility maximization. Because this can be accomplished with few accessory assumptions, nonparametric methods have the potential of yielding conclusions needing minimal qualifications. However, such methods are difficult to extend over the most basic framework of standard demand analysis, and are incapable of producing accurate quantitative predictions and response functions typically necessary for applied problems.

Parametric methods usually require one to specify a functional form, and thus conclusions are conditional on a degree of arbitrariness. However, such methods are typically easy to adapt and generalize in order to handle a greater variety of problems and questions, and

the careful analyst can take precautions against the danger of being misled by a grossly incorrect functional form. Most of the parametric approaches that we have reviewed are, in fact, model specification tests. Whereas this is quite appropriate for a number of hypotheses concerning structural change in demand analysis, it does raise the issue of interpreting the results one obtains, and emphasizes the fact that a carefully constructed theoretical model should always precede any empirical application.

Literature:

1. Afriat, S. N. (1973). On a system of inequalities in demand analysis: An extension of the classical method. *International Economic Review* (14), 460-472.
2. Afriat, S. N. (1973). On a System of Inequalities in Demand Analysis: An Extension of the Classical Method. *International Economic Review*, 14 (2), 460.
3. Afriat, S. N. (1967). The construction of a utility function from expenditure data. *International Economic Review* (8), 67-77.
4. Alston, J. M., & Chalfant, J. (1991). Unstable models from incorrect forms. *American Journal of Agricultural Economics* (73), 1171-1181.
5. Chiappori, P. A., & Rochet, J. C. (1987). Revealed preferences and differentiable demand. *Econometrica* (55), 687-691.
6. Clements, K. W., Salvanathan, A., & Selvanathan, S. (1996). Applied Demand Analysis: A Survey. *Economic Record*, 72 (216).
7. Deaton, A., & Muellbauer, J. (1980). *Economics and Consumer Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Epstein, L., & Yatchew, A. (1985). Nonparametric hypothesis testing procedures and applications to demand analysis. *Journal of Econometrics* (30), 149-169.
9. LaFrance, J. (1991). When is expenditure 'exogenous' in separable demand models? *Western Journal of Agricultural Economics* (16), 49-62.
10. Leff, N. H. (1975). Multinational Corporate Pricing Strategy in the Developing Countries. *Journal of International Business Studies*, 6 (2), 55-64.
11. Mas-Collel, A. (1978). On revealed-preference analysis. *Review of Economic Studies* (45), 121-132.
12. Varian, H. (1983). Nonparametric tests of consumer behavior. *Review of Economic Studies*, 99-110.
13. Varian, H. (1988). Revealed Preference with a Subset of Goods. *Journal of Economic Theory* (46), 179-185.
14. Varian, H. (1982). The Nonparametric Approach to Demand Analysis. *Econometrica*, 50 (4), 945-973.
15. Wahl, T. I., & Hayes, D. (1990). Demand system estimation with upward-sloping supply. *Demand system estimation with upward-sloping supply*. (38), 107-122.

**საღვათ საიფულისი
საბაზრო მოთხოვნის მრუდი
რეზიუმე**

სტატიაში საუბარია საბაზრო მოთხოვნის მრუდის წარმოშობის საერთო მეთოდებზე. თითოეული მეთოდი, რომელიც სტატიაშია განხილული, ფართოდ გამოიყენება ეკონომიკასა და ეკონომეტრიკაში მოთხოვნის ტრენდებისა და ფასების

ლოკალიზაციის ანალიზის დროს. სტატია ასევე მიმოიხილავს საბაზრო მოთხოვნის მრუდის წარმოშობის ალტერნატიულ მიდგომებს. მიღებულ შედეგებზე დაფრდნობით შეთავაზებულია ფასების კონფიგურაციის მეთოდები.

Салават Сайфуллин
Кривая рыночного спроса
Резюме

В статье обсуждаются общие методы получения кривой рыночного спроса. Каждый из методов, рассмотренных в данной работе, хорошо известен и широко используется в области экономики и эконометрики при анализе тенденций спроса и определения цен. Эта статья представляет альтернативный подход для получения кривой рыночного спроса. На основании полученных результатов предлагается метод конфигурации цен.

**Tea Kbiltsetskhlashvili
(Georgia)**

FDI AND ECONOMIC GROWTH IN GEORGIA: EVOLUTION, PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Introduction

The article focuses on effectiveness of investment climate in Georgia after transition period, so called “Rose Revolution”, analysis results faced after global financial crisis on Georgia’s investment and presents evolution of Georgian economy, existed problems and authors’ perspectives how to attract Foreign Direct Investment (FDI) in the country and help Georgian economy to prosper. The paper examines the transformation process of investment climate of the country and the importance of FDI on economic development of Georgia. As a post-Soviet country, Georgia is undergoing significant economic, political, and social changes with remarkable impacts on all aspects of the life, so one of the major determinations of country’s economic developments and well-being can be considered as the indicators of investment structure and volume. Hypothesizing that long – term effect of foreign investment will result in increased employment and household income, poverty will be decreased and Georgian economy will be developed. From this perspective, a good investment climate becomes an essential pillar of a country’s strategy to stimulate economic growth, which in turn generates opportunities for poor people to have more productive jobs and higher income. Article also explains and deals with the real market situation, the economic hardships, its disadvantages and discusses reasons for decreased investment process and gives recommendations how to attract foreign investors and in which particular fields to invest money.

Why FDI is Important for the Country?

The concept of the investment climate is understood as the quality of the economic and institutional environment, in which the economic entities develop and invest. A good investment climate is an essential pillar of a country’s strategy to stimulate economic growth, which in turn generates opportunities for poor people to have more productive jobs and higher income. Investment climate matters for the total factor productivity, average wage rates, the rate of return on fixed assets, growth rate of output, employment, corruption plus government regulations, taxes, political and economical stability, migration. The quality of the investment climate has become a topic of interest to developing and transition countries that are trying to increase economic growth rates and alleviate poverty.

Investments are important to a country’s economy because it acts as a driving force behind long – term economic growth; increases in the quantity and/or quality of investment normally leads to the increase in outputs, which in turn influences: market demand/supply scheme and prices, resulting in higher consumption and saving rates thus promoting further investment. In short, the more the nation invests in infrastructure development and capital stock accumulation the higher the level of output, employment, incomes, purchasing power, consumption and savings. A modern economy requires a huge amount of capital goods; the only way the country can accumulate and modernize capital stock is to invest (Unanyants, et. al., 2003, 2).

The current decrease in amount of FDI coming into Georgia may have the following negative effects:

- The hampering of Georgia's aspirations to enter such international organizations as NATO and the EU.
- Poor national publicity both in Georgia and abroad, as well as during major international political events.
- Georgia risks being isolated from the global process of economical development, with the effect that it will take much more time and resources to catch up with the rest of the world in the future (Unanyants, et. al., 2003, 3).

Country with a long history of government intervention and administrative direction in economic decisions has complex controls on investment. Ending import licensing, liberalizing foreign exchange, and reducing tariffs are all necessary steps to improving the policy environment for exports. If the country would not reduce administrative barriers then country may lose "good" foreign investors they attempt to attract. The ultimate objective of investors is to maximize profit and minimize risk. Therefore investors seek to avoid doing business in a costly and risky environment that is corrupt, unpredictable and bureaucratic. In the particular case of Georgia, geopolitical instability is a significant factor that constitutes a major deterrent to investment, especially foreign investment. With the reduction of these barriers and the resolution of the larger geo – political problems, Georgia will have a better chance of attracting more FDI.

The availability of strategic or natural resources and/or skilled labour (especially if costs are low relative to productivity) tends to attract investors. Given these fundamentals, government policies can be important and countries that provide a welcoming 'investment climate' will attract more investment (Morrissey, 2006).

Over the last few years, the Georgian Government has taken considerable efforts to improve the country's business environment. Despite the improvement of the investment climate in Georgia, after Rose Revolution, 2003, there still remain a number of persistent problems about defending property, financial transparency, stability, and outdated material – technical base, underdeveloped infrastructure and so on. By consideration these and other factors, in the respect of effectiveness, FDI still do not have enough and corresponding impact on employment and social existence or well – being of society. In this situation: decreased number of investments in Georgia, acute deficit of international investment resources (which is created in the world after crises), poor FDI resources and mobilization problems (mistrust) raise a question for investment policies' next improvement and creating solid guarantees for the protection of investors. According to Olivier Descamps "Georgia needs to improve its business environment to recover from a dramatic drop in foreign investment and secure economic growth".

The Aim of the Research

The main purpose of this study is to increase understanding of the concept and role of the investment climate and investment (as FDI as well as domestic) related issues for growth and development, explain the current situation in the country, assess the state investment policy framework, identify major problematic areas, develop competitive country specific investment strategy. To analyse and focus on barriers those mostly affect foreign and domestic business development in Georgia. What where reasons for decreased investment in the country and what are recommendations to attract foreign investors in the country.

Economic Overview

Since transition period it was difficult and practically impossible to attract investors and funds to Georgia, due to the high political risk, local conflicts and instability, weak economy. Why Georgia is attractive place for investment? Georgia and caucasus region, first of all, have suitable geographical location, concentration of natural and energy resources, cheap and more or less educated workforce, also tradition of production and manufacturing and we can say that main investments were mostly related to FDI to Azerbaijan's energy sector and the construction of an oil-gas pipelines linking the caspian sea with the Georgian black sea ports, so investments to Georgia mostly were caused due to its location as a transit country for energy transportation. Georgia is a bridge connecting several economic regions and is particularly important as a transit country. Located at the crossroads of Europe and Central Asia, it serves as a natural transport corridor. Georgia is the shortest transit route between the West and Central Asia for transportation of oil and gas as well as dry cargo.

Institutional reforms conducted in many spheres in Georgia during last year, stable political and economic situation attracted foreign investors. The implemented tax reform system led to positive changes in business environment in Georgia. It achieved relatively high rates of economic development, which is reflected in Gross National Product (GNP) growth rates. The Georgian government has made a commitment to greater transparency and simplicity of regulation. Georgia's fast paced economic reforms, which included new tax and custom codes, reduced the level of corruption and aggressive privatization and had created more attractive business climate than it was in previous years (Akhmeteli, 2008).

As the tax system is one of the most basic economic mechanisms determining the development of economics and ensuring that the most important functions of a state are executed, than the number of taxes sharply decreased (from 18 to 7) as well as their rates. Namely, instead of differentiated income tax (12-20 percent), a unified 12 percent rate has been established, the social tax rate went down from 33 to 20 percent and VAT from 20 to 18 percent. Implementing reforms of the tax system led to positive changes in Business environment in Georgia, and achieved relatively high rates of economic development, reflected in GNP growth rate. Other indicator of economic growth was expressed in export growth leading to higher inflow in budget – state and municipal, which in turn ensured better financing for social and educational programs. However it should be noted that the tax administration is still among the major problems for investors and it is necessary to continue further improvements in tax system. More attention should be paid to reduction of taxation of work income and tax administration.

According Milner, Morrissey & Zvogu (2007) key factors in attracting FDI are: political stability, economic fundamentals, regulations, investment promotion and incentives and etc. The problems most developing countries face in respect of FDI are that the level is generally very low and typically highly concentrated in particular countries and/or sectors, with low levels of technology transfer and low linkages or spillovers for the rest of the economy (Milner, Morrissey, & Zvogu, 2007).

Georgia as well as every "emerging market" has liberalized its economy to some extent in recent years. Attention was focused in following areas: 1) Creating a more stable macroeconomic environment. 2) Liberalizing of controls on foreign exchange transactions. 3) Trade liberalization. 4) Rationalizing tax structures. 5) Liberalizing investment laws and restrictions, and 6) Promoting foreign investment and exports.

Economic fundamentals are generally regarded as the key determinants of investment. In reviewing the Georgian economy, macroeconomic indicators are of great importance. To have

a look to their change according years in quite interesting picture. In 2005-09 the Georgian economy has been developing in a dynamic way with the real GDP annual growth rate exceeding 10 percent on average. Georgia's economic growth was mainly driven by intensive private capital inflows (FDI, bank loans and portfolio investments) and increasing government spending. According to the official data, which is also confirmed by the IMF, these inflows increased by 4.6 times in 2004-07 and reached USD 2.3 billion (22.5 percent of GDP). The consolidated budget expenditure over the same period grew by 2.5 times and exceeded GEL 6 billion (35.8 percent of GDP).

Table 1.1. Main Economic Indicators (2005 - 2009).

	2005	2006	2007	2008	2009
Real GDP Growth (%)	9.6	9.4	12.4	2.1	-3.9
Foreign Trade Turnover (ml. USD)	3355.4	4670.4	6456.9	7555.8	5513.3
Export (ml. USD)	865.5	992.6	1240.2	1497.7	1135.0
Import (ml. USD)	2490.0	3677.8	5216.7	6058.1	4378.3
Exports (growth, %)	34	14	32.5	21.5	24.1 (reduce)
Imports (growth, %)	34.8	47.8	41.8	16.2	30.6 (reduce)
Inflation Rate (%)	6.2	8.8	11.0	5.5	3.0
Foreign Direct Investments (ml. USD)	449.8	1 190	2 014.8	1 564	759.1
GDP (ml. USD)	6.145	7.849	10 175	12 797	10.741
GDP per capita (USD)	1 479	1 779	2 315	2 920	2 450

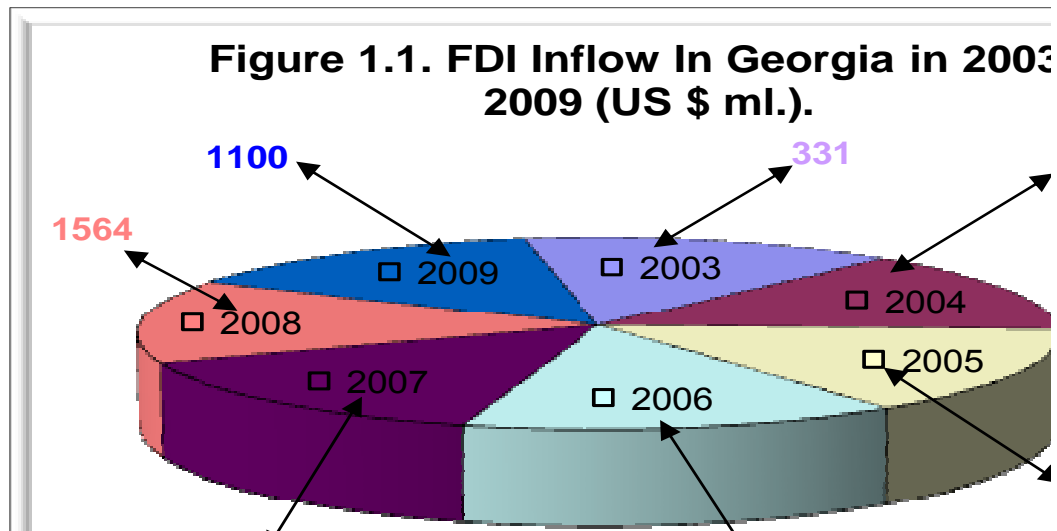
Source: Ministry of foreign affairs of Georgia

According to Table 1.1., the GDP growth rate in 2008 was 2.1 per cent, while it has dramatically reduced to -3.9 in 2009. GDP in market prices amounted to 19 070 ml. GEL (12 797 ml. USD) and GDP per capita equaled to GEL 4 352 (2 920 USD) while by 2009 preliminary data GDP in market prices amounted to 3 846 ml. GEL (10. 741 ml. USD) and GDP per capita equaled to 2 450 USD in 2009 (www.mfa.gov.ge).

The Foreign Direct Investment (FDI's) in 2008 amounted 1 564 ml. USD while it has decreased and amounted 124.7 ml. in 2009 due to different reasons, especially the south - Ossetian war.¹³ USD and foreign trade turnover amounted to 5513.3 ml. USD in 2009 (37.2% reduce in comparison with the last year. In 2008 the foreign trade turnover amounted to 7555.8 ml. USD (17.2% increase in comparison with the last year), where the export was 1497.7 ml. USD (21.5% increase) and import - 6058.1 ml. USD (16.2% increase). The negative trade balance of Georgia was equal to 4560.4 ml. USD. The ratio of import coverage by export was 24.7 %.), where the export was 515.1 ml. USD (35.3% reduce) and import – 4378.3 ml. USD (37.7 reduce). The negative trade balance of Georgia was equal to 1477.4 ml. USD (38.5% reduce). The ratio of import coverage by export was 25.8 %.

Real GDP growth rate has been forecast at 1% for 2009, down from an initial forecast of 2.5%. Net FDI forecast for 2009 was at US\$1.1 bn., 8.4% of '09 GDP. *Inflation* has been declining since November 2008 (In 2008 the inflation rate was 5.5% (In 2007 the inflation rate in Georgia was 11.0%; in 2006 - 8,8%, in 2005 - 6,2% and in 2004 - 7,5%) - annual period-average consumer price index (*CPI*) in March 2009 fell to 7.8% from 9% in February 2009 and 2.3 as the end of 2009, whereas the annual end-of-period CPI decreased to 1.6% from 2.1%. *Net FDI* forecast for 2009 was at US\$1.1 bn., 8.4% of '09 GDP (Georgian Economic Overview, 2009).

The amount of foreign direct investment in Georgia is changing according to years: FDI inflows were too small in 2003, just 8.3% compared to previous years, it made 331 ml USD in 2003, increased to 483 million USD in 2004, which is 9.4% more, 542 USD, which is 8.5% more in 2005, than 13.9% increase in 2006 and the largest investment in the Georgian economy and highest FDI inflow was in 2007 – 1100 USD, 19.8% more than in previous years. After this period investment decreased by 10.1% in 2008 and by 8.4% in 2009.

FDI from EU member countries in 2006 amounted to 407.1 ml. USD (that on 163.4 ml. USD increase a parameter of the last year). Despite a nominal growth, however, the EU share in total investments sharply dropped in both annual and quarterly terms. This can be explained by the fact that the South Caucasus (Shah-Deniz) gas pipeline entered the final phase of its construction. In 2007 FDIs from EU member countries amounted to 1132.7 ml. USD (increased by 725.6 ml. USD in comparison to 2006). In 2008 FDIs from EU member countries amounted to 476.6 ml. USD (decreased by 656.0 ml. USD in comparison to 2007). FDIs from EU member countries amounted to 81.6 ml. USD in 2009 (decreased by 98 ml. USD in comparison to same period 2008).

The speed of investment activities that existed after the Rose Revolution has changed since 2007 and investment streams started to gradually decrease. As part of the global economy, Georgia was eventually affected negatively by the world crisis. After the events of August 2008, the investment environment of Georgia significantly worsened, led by the tendency of decreasing investments caused by the financial crisis of 2009 (Narmania, 2009, 117).

Despite the decrease, the situation is better than the previous years. But due to World Crisis, you can see that FDI has dramatically decreased in Georgia.

Table 1.2. Major Trade Partners of Georgia by Turnover in 2009

Countries	Export		Import		External trade	
	1000 USD	%	1000 USD	%	1000 USD	%
Turkey	120 220,1	23,3	377 232,7	18,9	497 452,8	19,8
Azerbaijan	76 982,1	14,9	175 055,4	8,8	252 037,5	10,1
Ukraine	37 219,9	7,2	195 834,2	9,8	233 053,5	9,3
USA	18 897,5	3,7	133 211,3	6,7	152 108,8	6,1
Russia	10 288,4	2,0	139 828,3	7,0	150 116,7	6,0
Germany	8 622,6	1,7	135 670,7	6,8	144 293,4	5,8
Italy	11 628,8	2,3	65 263,4	3,3	76 892,2	3,1
Bulgaria	41 921,8	8,1	33 610,3	1,7	75 532,1	3,0
China	1 745,2	0,3	64 927,9	3,3	66 673,1	2,7
Armenia	36 118,5	7,0	21 107,1	1,1	57 225,6	2,3
Other partner countries	151 460,6	29,4	650 784,4	32,7	802 245,0	32,0
Total:	515 104,8	100,0	1 992 525,8	100,0	2 507 630,5	100,0

Source: Ministry of foreign affairs of Georgia

If we will compare data's for 2008 and 2009, we can see that external trade has increased for all countries but

- Export turnover decreased from 795 544, 0 in 2008 till 515 104, 8 in 2009.
- Import turnover decreased from 3 196 654, 6 in 2008 till 1 992 525, 8 in 2009.

For a country to effectively compete in international markets and realize its comparative advantage, a number of basic macroeconomic and microeconomic conditions need to be in place.

- ✓ First, it requires a stable macroeconomic framework and a competitive exchange rate.
- ✓ Second, it should have a liberal trade regime and enjoy reasonably easy access to export markets.
- ✓ Third, it should have a favourable investment climate, including supporting trade services and institutions.
- ✓ Fourth, it should have efficient mechanisms for technology transfer and “learning” at the firm level.

Let me begin my analysis with the comparison of our export basket before and after reforms. Let's study what were top goods till 2004 and what are we exporting now. Table 1.4 shows the trend about export development in Georgia, from 2008 till 2009.

The process of democratization and transition to the market economy in Georgia has in the first place brought changes and positive consequences. Georgian market economy and increased investment flow influenced in a good way on Georgian family but Georgia still needs economic development and reduction of poverty in the country, so the problems with special impact on the welfare of the country and its citizens, economic situation and poverty must be solved. We think that production factors can be increased only via attraction of foreign direct investments.

Since it is not easy to revive the confidence of investors, especially under the global financial crisis, the country should apply the existent political risk insurance mechanisms.

Country needs to apply extraordinary methods for the attraction of new investors. In this regard it seems reasonable to grant them some of those privileges, including tax breaks which can be enjoyed only by the investors operating under effective legislation in the free industrial zone, for a certain period and throughout the country. Moreover, special benefits should be offered to those investors who would invest their capital into export – oriented industries and create new jobs.

Research Methodology

We decided to use regression analysis to determine the relationship between a dependent variable (FDI) and independent variables (GDP). More specifically, regression analysis helped us understand how the typical value of FDI changes when GDP is varied. Data collected were analyzed and used to identify the relationship between FDI and GDP.

Economists all over the world agree that there is a certain positive relationship between GDP and FDI inflows. Empirical results of numerous econometric researches have shown that foreign direct investments include economic growth (Grybaite, 2007, 112).

Most commonly, our regression analysis estimated the conditional expectation of the dependent variable (FDI) given the independent variable (GDP). Regression analysis helped us to understand how FDI is related to GDP, explore the forms of these relationships.

We used dependent variables: GDP current prices, by which we found the mean (1.87) and standard deviation (0.99) and draw a frequency histogram, using dependent variable GDP current prices we found expected Cumulative Probability and draw normal P-P plot of regression standardized residual, we draw scatter plot using GDP current prices. The empirical results are robust in general for alternative variables determining FDI flows. This analysis is aimed at addressing the true relationship and also correlation between FDI and GDP.

Data Analysis, Research Findings and Results

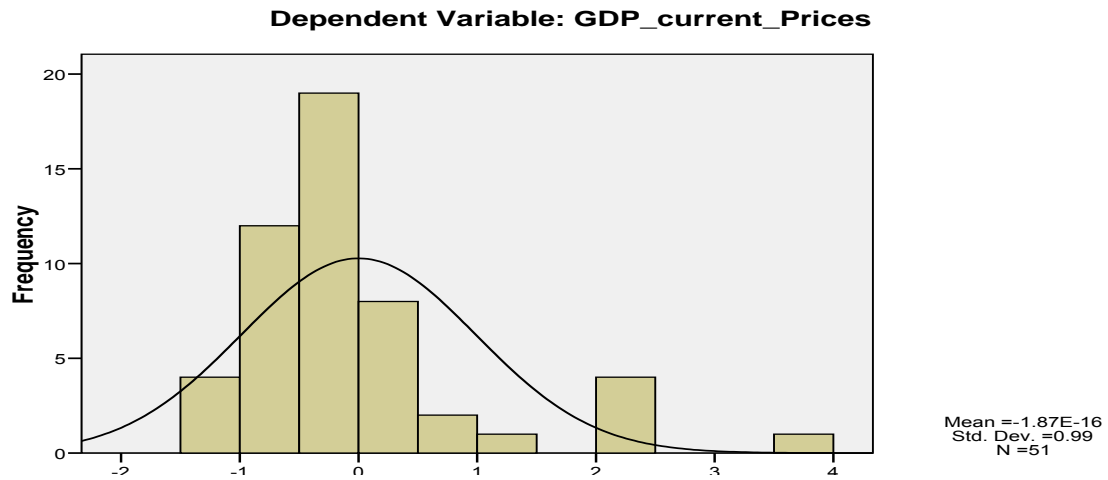
The role played by FDI in Economic growth and the influence on GDP raises our curiosity and we tried to explore the relationship between FDI and GDP and identify factors of FDI growth.

Table 1.3. Regression Results and interpretation

Dependent Variable: GDP_ current Prices	Coefficients		t Statistics	95% CI	
	B	Std. Error		Lower Bound	Upper Bound
(Constant)	1273.335	258.753	4.921	753.077	1793.593
FDI	4.189	.420	9.963	3.344	5.034
QUARTER	91.592	90.695	1.010	-90.763	273.948

Figure 1.2.

Histogram

We constructed this graph using dependent variables, GDP current prices, by which we found the mean (1.87) and standard deviation (0.99) and draw a frequency histogram.

Table 1.4. Model Summary

Dependent variable: GDP				
Predictors: (Constant), FDI (Million GEL)				
Method: Least Squares				
Sample (adjusted): 1997 – 2009				
Included observations:				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.821(a)	.674	.668	716.09535

We used dependent variable, GDP current prices and constant predictor FDI in the model summary analysis. It is interesting to investigate how the FDI inflows in Georgia affect the GDP growth and whether the relationship between these two variables is significant. If we take FDI as an independent variable while denoting GDP as a dependent variable, we get the following results: according to the correlation analysis, the goodness of fit R-squared is 0.674, that is, 67% of GDP variability is explained by changes in FDI, and 33% - by other factors. The correlation coefficient R equals 0.821, demonstrating a strong correlation between GDP and FDI (based on the data of 1997-2009). R Square shows us that 67.4% variation in GDP can be explained by FDI. Looking at t statistics we can conclude that FDI is statistically significant even at 99% significance level. The standard error of a method of measurement or estimation is 716.09 (table 4.3.) and it shows the standard deviation of the sampling distribution associated with our estimation method. It refers to an estimate of that standard deviation of 0.99, derived

from a particular sample we used to compute the estimate using GDP current prices (figure 4.3.). The sample mean is the estimator of a population mean and it is 1.87 (figure 4.3.). The standard error of the mean refers to an estimate of standard deviation, computed from the sample of data being analyzed.

Table 1.5. Coefficients

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients Beta	t	Sig.	95% Confidence Interval for B	
	B	Std. Error				Lower Bound	Upper Bound
1 (Constant)	1491.542	142.391		10.475	.000	1205.396	1777.688
FDI (Million GEL)	4.222	.419	.821	10.072	.000	3.380	5.065

The regression analysis yields the following relationship: a one-percent increase in FDI leads to 0.42 percent increase in GDP (estimated coefficient for FDI is 4.2, which means that if foreign direct investment increases by 1 million Gel, expected increase in GDP is 4.2 million Gel). In 95% cases it will increase from 3.38 (that is calculated by 95% confidence interval for B) to 5.06 million Gel (Standard error). We used standardized coefficients or beta coefficients to determine what kind of effect independent variables (GDP) have on the dependent variable (FDI) in our multiple regression analysis and it is 82.1%. But we should take into consideration that both variables are not detrended and to see the true relationship between GDP and FDI, first we should detrend our time variables (exclude time effect). That's why we include time variable in the next regression. Looking at t statistics we can conclude that FDI is statistically significant even at 99% significance level.

Table 1.6. Residuals Statistics

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	1599.1058	5481.8735	2509.8194	1020.03722	51
Residual	-869.42590	2661.01367	.00000	708.89823	51
Std. Predicted Value	-.893	2.914	.000	1.000	51
Std. Residual	-1.214	3.716	.000	.990	51

We used residual statistics to measure the difference between the sample and the estimated function value. As a result of the regression analysis we can say that FDI positively influences economic growth in Georgia and thus the increase in FDI inflows is of immense importance for the economic prosperity of our country. The greatest importance, when talking about FDI inflows in Georgia, pertains to the existing investment climate, which is the major determinant of the amount of FDI that flows into the country yearly.

Concluding Remarks

Georgian Government has made considerable progress on improving certain aspects of the investment climate. However, there are many areas that still need attention. As Foreign Direct Investment (FDI) is a huge perspective to bring capital, productive facilities and technology transfers as well as new jobs and management expertise to Georgia and long term effects of foreign investment will result in increased employment and household income,

poverty will be decreased and Georgian economy will be developed then FDI is a huge importance for the country still today.. Despite the progress in the liberalization of business environment, much is still to be done. In particular, property rights are not fully secured; transparency, protection of property rights and expropriation problems still exist. To close the business in Georgia requires twice as much time as in OECD countries.

Since the Rose Revolution Georgia has made considerable progress on improving certain aspects of the investment climate. However, there are many areas that still need attention. Georgia attracts Foreign Direct Investors but still needs improvements in the business climate for the implementation of a few visible actions in the strategy for attracting FDI. Despite the progress in the liberalization of business environment, much is still to be done. In particular, property rights are not fully secured; transparency, protection of property rights and expropriation problems still exist. Corruption remains high and non-transparency prevails in many places. This increases serious doubts on the application of the mentioned active trade policies that are highly sensible to careful implementation. There are some problems in judiciary too. Closing the business in Georgia requires twice as much time as in OECD countries. The bankruptcy practice is inefficient. The dispute resolution at courts is, in businessmen's opinion, biased. It can be said that the reforms in judiciary lag behind the liberalization of business environment.

In spite of unstable economic environment and territorial conflict Georgia has a high potential for long term relations with foreign investors and developing different spheres of industries. It's important to stress that there are no single solutions to this problem. Effective reform must be directed to change the system in the better direction. Georgian authorities have to take into account the following list of factors to attract more FDI in the country:

- Political and economic stability (to reduce investment risk and provide reasonable predictability for making business decisions).
- Government behavior that facilitates doing business.
- FDI legal framework in line with the best international practice (with security of property and persons and enforceability of contracts).
- Enabling environment for domestic market growth including adequately developed infrastructure and human capital.
- Liberalization of trade and diversification of foreign economic relations in an environment of fair competition as essential elements of foreign trade policy.
- Development of a network of multilateral and bilateral trade and economic agreements.

Property and control structure should be more transparent and easy to access. For this reason, improvement of legislative base and as well as reinforcement of its practical realization mechanisms are very important.

Above mentioned recommendations indicate that attracting foreign investment automatically do not stipulates the achievement of main goals of country's development and for the growth of the influence the economy of the country and society prosperity and wellbeing complex, investment policy draw out is very important. Concretely:

- Country should improve investment climate, which will be competitive compared to other countries and what is very important, will be established on consequent analysis and encouragement of those investment which will take care of realization of country competitive advantages.

- The strategy related to investment promotion mechanisms and foreign investments must be improved by: rights and obligations of investors and host country should be balanced. In addition all investment policies and mechanisms should include cost and benefit analysis.
- Government should estimate incentive related political, social and environmental costs.
- More attention should be paid to the investment incentives and barriers to investment.
- Corruption creates problems to foreign investors, so it should be decreased to avoid any trouble.
- Agriculture, tourism, food industry (especially tea & wine), mineral waters, must be promoted by government to give investors perspectives in host country.
- Country should apply the existent political risk insurance mechanisms.
- To grant investors some of those privileges, including tax breaks – operating under effective legislation.
- Special benefits should be offered to those who would invest capital into export – oriented industries and create new jobs.
- Rehabilitation of banking sector that face current liquidity problems – deposit insurance system needs to be set up.
- High quality worker skills.
- Independence of the judiciary system
- Good and efficient governance method.
- Administrative barriers concerning market and trade openness to investment must be reduced.

Literature:

1. Akhmeteli, N. (February – March, 2008). FDI in 2008: \$2 billion? *Investor.ge*, Issue 1, Georgia, Retrieved April 25, 2009, from www.investmentguide.ge/files/250_288_503744_MerrillLynchEconomicFocusonGeorgia2008.pdf
2. Biglaiser, G., & De Rouen, K.R. (2006). Economic Reforms and Inflows of Foreign Direct Investment in Latin America, *Latin American Research Review*, #41, No1.
3. Department of Statistics of Georgia, 2009. www.statistics.ge
4. Georgian Economic Overview (May, 2009). Retrieved September 10, 2009 from www.georgia.gov.ge
5. Grybaite, V., & Tvaronaviciene, M. (2007). Quantitative Economic Analysis of Foreign Direct Investment in Lithuania, Retrieved September 5, 2009 from www.doaj.org, 112-115.
6. Kapuria-Foreman, V. (2007). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in Developing Countries, *The Journal of Developing Areas*, Vol. 41, #1.
7. Milner, C., Morrissey, O., & Zvogu, E. (2007). Adjusting to Bilateral Trade Liberalization under an EPA: Evidence for Mauritius, University of Nottingham, School of Economics: CREDIT Research Paper 07/11.
8. Ministry of economic development of Georgia. Meeting with the representatives of the American Chamber of Commerce in Georgia. Retrieved on 15 September, 2009 from http://www.amcham.ge/photos/luncheon_2009-0325/Ministry%20of%20Economic%20Development.pps#289,2
9. Ministry of foreign affairs of Georgia. Retrieved on 15 September, 2009 from http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=76
10. Morrissey, O., (2006), Investment Provisions in Regional Integration Agreements for Developing Countries, *CREDIT Research Paper*, No. 08/2006.
11. Narmania, D. (2009). Economic Policy In Georgia: Liberalization, Economic Crisis and Changes. Retrieved on 12 May, 2009 from http://www.ciesr.org/uploads/publications/tpq_davitnarmania.pdf
12. Schmidt, M. (February 16, 2007). Recommendations on Measures to Promote Investment with regard to EU-Georgia Action Plan, *GEPLAC Policy Note*, #6. Retrieved April 25, 2009, from www.geplac.ge

13. Schmidt, M. (2007). Foreign Direct Investment to Georgia: Can Active Investment Promotion Policies Make A Difference? 1. Retrieved March 23, 2009, from www.geplac.org/newfiles/reports/4.Michael_Schmidt.pdf
14. Unanyants, E., Sharashenidze, T., Ghvinjilia, L., Dzigrashvili, R., Tskitishvili, I & Gorgiladze, I. (February 5, 2003). Assessment of Investment Climate in Georgia. Georgian Institute of Public Affairs. www.gipa.ge
15. United Nations Conference on Trade and Development (2007). *World Investment Report*. United Nations publication, sales no. E.07.II.D.9, New York and Geneva. Retrieved November 29, 2009, from www.unctad.org
16. United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD Investment Brief. (2009). #1.

თვა კბილცეცხლაშვილი
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ეკონომიკური ზრდა საქართველოში:
ეკოლოგია, პრობლემები და პერსპექტივები
რეზიუმე

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს (პუი) დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის, ვინაიდან იგი მამოძრავებელი ძალაა ტექნოლოგიებისა და ქვეყნის საექსპორტო ბაზრის განვითარებისათვის. პუი ხელს უწყობს მუშა ხელის დასაქმებას, მაღალ პროდუქტიულობას, სავალუტო კურსის განსაზღვრას, რომელმაც შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ექსპორტზე. საქართველოში მიმდინარეობს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ცვლილებები, რაც მკაფიოდ აისახება ქვეყნის მოსახლეობაზე და ნებისმიერ სფეროზე, ამიტომ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და სოციალური კეთილდღეობისათვის პუი შეიძლება მივიჩნიოთ როგორც ერთ-ერთი აუცილებელი საფრდენი. ამ თვალსაზრისით, მეტად მნიშვნელოვანია ქვეყანაში კარგი საინვესტიციო კლიმატის შექმნა. კარგი საინვესტიციო კლიმატი ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებისთვის ქვეყნის სტრატეგიის არსებითი საფრდენია, რაც, თავის მხრივ, წარმოშობს შესაძლებლობებს ღარიბი ხალხისთვის, რათა ჰქონდეთ მეტი ნაყოფიერი სამუშაო ადგილი და მაღალი შემოსავალი. პუის შემოდინება შექმნის ქვეყნის ეკონომიკისთვის აგრეთვე სხვა მრავალ სარგებელს: გაზრდის ადგილობრივი ბაზრის კონკურენტუნარიანობას, შექმნის მეტ სამუშაო ადგილს, გაზრდის აგრეთვე მსოფლიო ბაზარზე შესვლის შესაძლებლობას, რათა გავიტანოთ და გავყიდოთ ადგილობრივი პროდუქტი, გააადვილებს განვითარებული ქვეყნებიდან კვალიფიციური კადრების შემოსვლას და ეს ყველაფერი, უდავოდ წვლილს შეიტანს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში. თუმცა, პუი-ს ჯერ კიდევ არა აქვს სათანადო ზეგავლენა დასაქმებაზე და საზოგადოების კეთილდღეობაზე, რაც ქვეყნისთვის საკმაოდ მტკივნეული საკითხია. ინვესტიციების შემცირება, საერთაშორისო საინვესტიციო რესურსების მკვეთრი დეფიციტი, რაც გამოწვეულია მსოფლიოში ეკონომიკური კრიზისის გამო, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რესურსებისა და მობილიზაციის პრობლემები, კერძოდ კი, უნდობლობა, წარმოქმნის კითხვებს საინვესტიციო პოლიტიკის შემდგომ გაუმჯობესებასა და ინვესტორების დაცვის მყარი გარანტიების შექმნის თაობაზე. საქართველომ უნდა გააუმჯობესოს ქვეყნის ბიზნეს გარემო, რათა ადადგინოს უცხოურ ინვესტიციებში არსებული საგრძნობი ჩავარდნა და განავითაროს ეკონომიკური ზრდა.

Тейя Кбилцецхлашвили
Прямые иностранные инвестиции и экономическое развитие
в Грузии: Проблемы и перспективы
Резюме

Статья объясняет важность прямых иностранных инвестиций для экономического развития страны, результаты анализа, перед которыми стоят после глобального финансового кризиса инвестиции в Грузии и развитие грузинской экономики. Автор анализирует проблемы и перспективы привлечения прямых иностранных инвестиций в страну и как помочь грузинской экономике .

Прямые иностранные инвестиции помогают в трудоустройстве рабочей силы, в высокой продукции, в определении валютного курса. Грузия находится в процессе экономических, политических и социальных изменений, поэтому прямые иностранные инвестиции играют главную роль в развитии экономики страны. Вливание прямых иностранных инвестиций может создать и принести много других выгод для экономики страны, оно может увеличить местное соревнование рынка, создать современные вакансии, увеличить глобальный доступ рынка в местном масштабе для произведенных экспортных предметов потребления, облегчить передачу организаторских навыков и технологического знания. Несмотря на усовершенствование инвестиционного климата в Грузии, все ещё остаются проблемы: защита собственности, финансовая прозрачность, стабильность, и устаревший материал – техническая основа, слаборазвитая инфраструктура и так далее. Рассмотрение этих и других факторов, относительно эффективности. У прямых иностранных инвестиций все ещё нет достаточного и соответствующего воздействия на занятость и социальное существование.

Несмотря на непостоянную экономическую ситуацию и территориальный конфликт, у Грузии есть высокий потенциал для длительных отношений с зарубежными инвесторами для развития различных сфер отраслей промышленности.

ხათუნა ამალლობელი
(საქართველო)

ელვინ ტოფლერი და „მესამე ტალღა“

ამერიკელი სოციოლოგი, „მომავლის შოკის“, „მესამე ტალღისა“ და „ძალაუფლების ცვლილების“ ავტორი ელვინ ტოფლერი მსოფლიოში ცნობილი მკვლევარია. მისი ტრილოგია ეძღვნება იმ ფუნდამენტური ცვლილებების კვლევასა და ანალიზს, რომლებსაც ადგილი აქვს თანამედროვე საზოგადოებაში და რომლებმაც ძირეულად შეცვალა თანამედროვე ადამიანის მსოფლხედვა და მსოფლგანცდა.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესის ანალიზის ფარგლებში ე. ტოფლერმა განავითარა „მესამე ტალღის“ კონცეფცია. მისი აზრით, „პირველი ტალღა“ აგრარულ – სასოფლო-სამეურნეო სივრცესთანაა დაკავშირებული და მან ათასწლეულების განმავლობაში უდიდესი როლი შეასრულა კაცობრიობის ისტორიაში. მე-17 საუკუნიდან იწყება ე.წ. „მეორე ტალღა“, რომელიც ინდუსტრიული ცივილიზაციის სახელითაა ცნობილი და რომელმაც უმოკლეს პერიოდში მსოფლიოს საკმაოდ დიდი ნაწილი მოიცვა. ცვლილებათა მეორე ტალღამ გარდაქმნა სამყარო და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სოციალური ინსტიტუტის მოდერნიზება განაპირობა. თუმცა, ე. ტოფლერის აზრით, დღესდღეობით (ე. ტოფლერს მხედველობაში აქვს გასული საუკუნის 80-90-იანი წლები – ხ.ა.) ამ ცივილიზაციის ენერგეტიკა კლებულობს და ამის მიზეზები უნდა ვეძიოთ იმ ფუნდამენტურ ცვლილებებში, რომლებიც იწყება მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ეკონომიკაში. საქმე ისაა, რომ გასული საუკუნის 40-იანი წლების შემდეგ გაჩნდა მოთხოვნილება სერვისზე და ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებაზე. ამან კი საფუძველი ჩაუყარა „მესამე ტალღას“, რომელიც დღეს უკვე ინდუსტრიული ცივილიზაციისათვის რეალურ საფრთხეს წარმოადგენს, რადგან განადგურებით ემუქრება მის ინსტიტუტებს, მეთოდებსა და ღირებულებებს. ე. ტოფლერი ამტკიცებს, რომ დინამიკის ანალიზი, რომელიც იქმნება მეორე და მესამე ტალღას შორის დაპირისპირებით, შესაძლებლობას გვაძლევს ავსნათ თანამედროვე საზოგადოების მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ტენდენციები.

მე-20 საუკუნის 60-იან წლებში ე. ტოფლერი თავის მეუღლესთან ერთად ერთ-ერთი სოციოლოგიური ჟურნალისათვის წერს სტატიას სათაურით: „მომავალი, როგორც ცხოვრების წესი“. ამ სტატიის ძირითადი პათოსი ისაა, რომ მომავალში საზოგადოებაზე, ზოგადად, და ადამიანზე, კონკრეტულად, ტექნოლოგიების გავლენა იმდენად დიდი იქნება და აქედან გამომდინარე, ცვლილებათა სისწრაფე – იმდენად მაღალი, რომ შედეგად მივიღებთ ადამიანის სიღრმისეულ დეზორიენტაციას და მის სრულ მოუშადებლობას მომავლის გამოწვევების წინაშე. წარსულში ჩარჩენილი ადამიანის მომავალთან შეხვედრის შიშის განცდის აღსაწერად ე. ტოფლერს შემოაქვს „მომავლის შოკის“ სპეციალური ცნება.

ე. ტოფლერის ტრილოგიის პირველი წიგნი „მომავლის შოკი“ („Future Shock“) დაწერისთანავე (1970წ.) ბესცელერად იქცა და დღემდე არ დაუკარგავს თავისი აქტუალურობა. გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოყოლებული, ე. ტოფლერი

იყო ერთ-ერთი პირველი იმ მოაზროვნეთაგან, რომელიც მომავლის ეკონომიკაში გადაამწყვეტ როლს ანიჭებდა ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს.

არსებული რეალობის გაანალიზებისა და საკუთარ ინტუიციასზე დაყრდნობით მკვლევარი ამტკიცებს, რომ განსხვავებით წარსულისაგან, მომავალში ტექნოლოგიური ცვლილებები განხორციელდება თვისობრივად სწრაფი ტემპით. ე. ტოფლერის აზრით, ინდუსტრიულ ცივილიზაციასთან დაკავშირებული ინსტიტუტები და ღირებულებათა სისტემა წარმოადგენს ზემოქმედების ობიექტს სულ უფრო მზარდი ცოდნის მოცულობის ცვლილებისა. ინფორმაციულმა აფეთქებამ შექმნა სივრცე, რომელშიც მომავალი და აწმყო პრაქტიკულად ძნელად გასარჩევი ხდება ერთმანეთისაგან. ჩვენი ცხოვრების ძირითადი მახასიათებელი სწრაფმდინარეობა გახდა, რასაც, თავის მხრივ, მივყავართ არსებული სივრცის ყველა სფეროს ძირფესვიანი ცვლილებებისაკენ – ეკონომიკურით დაწყებული და ძალიან პირადულით დამთავრებული. ე. ტოფლერი აფრთხილებს ხელისუფლებისა და ბიზნესის წარმომადგენლებს: ქონდეთ მგრძობელობა ამ ცვლილებების მიმართ (რადგან ეს ცვლილებები შეუქცევადია) და მომავლისგან არ ელოდონ არაფერს ისეთს, რაც იყო წარსულში.

მკვლევრის აზრით, თანამედროვე საზოგადოება იმყოფება მანამდე არნახულ ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაში და ეს მდგომარეობა შეიძლება შევადაროთ დაავადებას, რომლის სახელია „ფუტუროშოკი – მომავლის შოკი“. კაცობრიობა შეიძლება დაიღუპოს არა იმის გამო, რომ ბუნებრივი რესურსები იწურება, რომ კონტროლიდან გამოვა ატომური ენერჯია, ან თუნდაც იმის გამო, რომ დაიღუპება „ნაწამები“ ბუნება, არამედ იმიტომ, რომ კაცობრიობა ვერ გაუძლებს ფსიქოლოგიურ დატვირთვას.

ფუტუროშოკი ხასიათდება რეალობის შეგრძნებისა და ცხოვრებისეული ორიენტირების მოულოდნელი, განმაცვიფრებელი დაკარგვით, რაც გამოწვეულია შიშით (შფოთვით) მოახლოებული მომავლის მიმართ. მილიონობით ჯანმრთელი ფსიქიკისა და გონების ადამიანი უცბად აღმოჩნდა მომავლის პირისპირ. კითხვაზე, თუ სად არის ფუტუროშოკის საწყისი, ე. ტოფლერი პასუხობს, რომ ეს საწყისი ტექნოლოგიებშია. ინფორმაციულ ტექნოლოგიათა განვითარების სისწრაფე ბადებს მუტაციათა აქამდე არნახულ ტემპს. სწორედ ამიტომ ეშინიათ ადამიანებს, სწორედ ამიტომ არიან ისინი მუდმივ შფოთვაში. მათ არ ძალუბთ გარემომცველ სამყაროში ორიენტირება, კარგავენ უნარს გონივრულად მართონ ის მოვლენები, რომლებიც ლავასავით თავს ატყდებოდა. შეუცნობადი შიში, მასობრივი ნევროზები, ქმედებები, რომლებიც არ ექვემდებარება გონივრულ ახსნას, ძალადობის აულაგმავი აქტები – ყველაფერი ეს, ე. ტოფლერის აზრით, იმ დაავადების სიმპტომებია, რომელიც კაცობრიობას მომავალში ელოდება. შეძლებენ ადამიანები შეეგუონ (შეეწყონ) ცოდნის, მეცნიერების, ტექნიკისა და სხვადასხვა სახის ინფორმაციის სულ უფრო მზარდ გავლენას? ხომ არ მიგვიყვანს ეს სერიოზულ სოციალურ და ფსიქოლოგიურ შედეგებამდე? მკვლევარი თვლის, რომ მიგვიყვანს, რადგან ადამიანი ნაკლებად ეწყობა მუდმივად ცვალებად რეალობას და სწორედ ამიტომ, ის ფსიქოლოგიურად ზარალდება. თანამედროვე ადამიანმა, რომელიც, წინაპრებისაგან განსხვავებით, „სხვანაირად“ შეიგრძნობს ცხოვრებას, უნდა ისწავლოს თავის პირად საქმეებში ცვლილებათა სისწრაფის კონტროლირება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის „ადაპტაციური ჩავარდნისთვისაა“ განწირული. ე. ტოფლერი წერს: „ტერმინი მომავლის შოკი გამოიყენება იმ დამანგრეველი სტრესისა და დეზორიენტაციის აღსაწერად, რომლის წინაშეც დგება ადამიანი ძალიან დიდი ცვლილებების დროს, მით უფრო, როცა ეს ცვლილებები დროის მცირე მონაკვეთში ხორციელდება“ (Тоффлер, 2002:16). ე. ტოფლერი თავის წიგნში მიზნად ისახავს დაეხმაროს ჩვეულებრივ ადა-

მიანს მოვიდეს თანხმობაში მომავალთან და უფრო ეფექტურად გაუმკლავდეს ცვლილებებს. სამყარო მუდმივად ცვალებადია და ერთადერთი, რაც ადამიანს დარჩენია, ესაა ამ ცვლილებების მიმართ ადაპტირება. იმისათვის, რომ ადამიანმა წარმატებულად გაართვას თავი სწრაფმავალ ცვლილებებს, მან უნდა, პირველი, გარდაქმნას თავისი დამოკიდებულება მომავლის მიმართ, ანუ გააცნობიეროს ის როლი, რომელსაც მომავალი აწმყოში თამაშობს (ე. ტოფლერი დარწმუნებულია იმაში, რომ მომავლის მკაფიოდ დანახვა აწმყოს უკეთესად გაგებაში დაგვეხმარება) და მეორე, გარდაქმნას თავისი ფსიქიკა. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეძლებს ის ფუტუროშოკის დაძლევას.

და კიდევ ერთი მთავარი შტრიხი. მკვლევრის აზრით, ყველა გამოკვლევა ცვლილებათა ზემოქმედების სფეროში იმ შედეგებზე იყო ორიენტირებული, რომლებისკენაც ამ ცვლილებებს მივყავდით და არა თავად ამ ცვლილებების სისწრაფეზე. ე. ტოფლერის აზრით, ცვლილებების სისწრაფეს აქვს განსაკუთრებული მნიშვნელობა და ხშირად ეს უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ცვლილებების მიმართულება. სწრაფმავალ ცვლილებებთან ადაპტირება ვერ და არც იქნება წარმატებული, თუ ეს ზემოხსენებული სისწრაფე არ მივიღეთ მხედველობაში.

მომავლის შოკის კონცეფცია და მისგან გამომდინარე ადაპტაციის თეორია ვარაუდობს, რომ უნდა არსებობდეს წონასწორობა არა მხოლოდ სხვადასხვა სექტორში მიმდინარე ცვლილებების სისწრაფეს შორის, არამედ გარემოს ცვლილებების სისწრაფესა და ადამიანის ამ ცვლილებებზე შემოსაზღვრული რეაქციის სისწრაფეს შორის, „რამეთუ მომავლის შოკის მიზეზი – ესაა სულ უფრო მზარდი განხეთქილება მათ შორის“ (Тофлер, 2002:18).

ე. ტოფლერი ტრილოგიის მეორე წიგნში „მესამე ტალღა“ (“Third Wave”, 1980) ყოველმომცველი ცვლილებების სქემას ამუშავებს და მას ახალი პოსტინდუსტრიული ცივილიზაციის ცვლილებებს უწოდებს. მაშინ, როცა ცივილიზებული სამყაროს მთელი რიგი ქვეყნები ჯერ კიდევ მეორე ტალღის მიმართ არიან მგრძობიარენი, დედამიწის გარკვეულ სივრცეში იწყება ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრების სიღრმისეული ცვლილებების პროცესი, რომელმაც ადამიანური ყოფიერების ასპექტებიც გარდაქმნა. მესამე ტალღამ, რომლის სიმბოლოებია – კომპიუტერი, რეაქტიული თვითმფრინავი, ჩასახვის საწინააღმდეგო აბები და მაღალი ტექნოლოგიები, ფუნდამენტურად შეცვალა ჩვენი ცხოვრება და ჩვენ მიერ გამოყენებული წარმოების საშუალებები. ე. ტოფლერის თანახმად, ამ პროცესის დინამიკა საკმაოდ თვალნათლივ ვლინდება სამრეწველო წარმოებიდან ცოდნის სფეროს განვითარებაზე გადასვლისას.

ე. ტოფლერის აზრით, მეორე ტალღის პერიოდში სიმდიდრის დაგროვების საფუძველი იყო წარმოების ფაბრიკული სისტემა, რომელიც, თავის მხრივ, მასობრივ სამრეწველო წარმოებას, სტანდარტიზაციას, მოგების მაქსიმიზაციას და მსხვილ, ბიუროკრატიული წარმოების ორგანიზაციებს ეყრდნობოდა. წარმოების მატერიალურ ფაქტორებზე დაფუძნებული წარმოებითი კულტურა იწყებს რყევას ინფორმაციული ტექნოლოგიების მძაფრი განვითარების შედეგად. აქედან გამომდინარე, აგრეთვე ვარაუდობს, რომ მესამე ტალღა ფუნდამენტურად შეცვლის თავად ღირებულებათა შექმნის არსს, რადგან ის (მესამე ტალღა) მოცემულობების, იდეებისა და სიმბოლოების მყისიერ მიღებასა და გადაცემას ეფუძნება.

ე. ტოფლერი ეწინააღმდეგება „დვინდუსტრიალიზაციის“ იდეას და ამტკიცებს, რომ წარმოება ცოდნის რევოლუციური ზემოქმედებით გარდაიქმნება (იცვლება). მესამე ტალღა ეფუძნება „დემასიფიკაციას“ ანუ ეკონომიკის მასობრივი წარმოების, მასობრივი გასაღების ტენდენციების უარყოფას, ასევე ინფორმაციის მასობრივი საშუალებების გავრცელებისა და მასობრივი ჰომოგენურობის უარყოფას.

დემასიფიკაციის პროცესის შედეგია გადასვლა მასობრივი წარმოებიდან საქონლის სულ უფრო მეტი ინდივიდუალიზაციისაკენ, მასობრივი მარკეტინგიდან მიკრომარკეტინგზე და საკუთარი ნიშის ფორმირებისკენ, მონოლითური, იერარქიული მაკონტროლებელი ორგანიზაციებიდან ქსელის დეცენტრალიზაციისაკენ.

ტრილოგიის მესამე წიგნში „ძალაუფლების შეცვლა“ („Power Shift“, 1990) ე. ტოფლერი საუბრობს რა ძალაუფლების ურთიერთდამოკიდებულებაზე, ავითარებს საინტერესო იდეას თანამედროვე საზოგადოებაში ცოდნის როლის შესახებ. მისი აზრით, ცოდნა შეადგენს ძალაუფლების საფუძველს: როგორც სიმდიდრე, ისე ფიზიკური ძალადობის საშუალებები ეფუძნება ცოდნას. ე. ტოფლერი მუდმივად აერთხილებს პოლიტიკოსებს და კომპანიის ხელმძღვანელებს იმ საფრთხეებზე, რომელთა წინაშეც ისინი აღმოჩნდებიან ცოდნის იგნორირების შემთხვევაში, რადგან ცოდნა – ღირებული ინფორმაციით მანიპულირება, არის ეკონომიკური წარმატების გარანტი.

მესამე ტალღას აქვს როგორც კონსტრუქციული, ისე დესტრუქციული თავისებურებები. მკვლევარი თვლის, რომ კონფლიქტების უმრავლესობა ნებისმიერ დონეზე (გლობალურიდან პიროვნებათაშორისამდე) შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს როგორც ძალთა შეჯახება (რომელთა წყარო, ერთი მხრივ, ინდუსტრიული ცივილიზაციის მეორე ტალღაში უნდა ვეძიოთ, ხოლო, მეორე მხრივ, იმ ძალებში, რომელთაც მესამე ტალღა წარმოშობს). ე. ტოფლერის აზრით, სწორედ ის ფაქტი, რომ ძალაუფლების საფუძველს უმეტეს წილად განაპირობებს ცოდნა და არა მატერიალური სიმდიდრე თუ ძალადობის შესაძლო განხორციელება, წარმოშობს (განაპირობებს) კონფლიქტებს. მომავალში ცოდნის ახალი წყაროებისათვის ბრძოლა გახდება კიდევაც ძალაუფლებისათვის ბრძოლის ძირითადი ფორმა.

ცოდნა, როგორც ძალაუფლების წყარო – ეს არის ე. ტოფლერის ძირითადი იდეა და ის გასაღები, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია გავიაზროთ ცვლილებების ის მასშტაბი, რომლითაც ცოდნის ინდუსტრია ცვლის ჩვენს საზოგადოებას და ეკონომიკას.

ე. ტოფლერი დარწმუნებულია, რომ სუპერინდუსტრიული (ზეინდუსტრიული) ცივილიზაცია უნივერსალური ფენომენია. თუმცა, სამყაროში ხომ ძალიან ბევრი განსხვავებული კულტურა არსებობს. გახდება თუ არა მოდერნიზაცია საყოველთაო – სამყაროსეული პროცესი? ამ კითხვაზე ცალსახა პასუხი ე. ტოფლერს არა აქვს და, ვფიქრობთ, რომ სხვასაც გაუჭირდება მასზე გადამწყვეტი პასუხის გაცემა. აზიის ძალიან ბევრი ქვეყანა – იაპონია, კორეა, ჩინეთი, სინგაპური – მიემართება სუპერინდუსტრიული საზოგადოების მოდელისაკენ. თუმცა, ეს ქვეყნები თავიანთ კულტურულ თავისთავადობას კი არ უარყოფენ, არამედ პირიქით, სულ უფრო მგრძობობიარენი ხდებიან თავიანთი კულტურული იდენტობების მიმართ. სწორედ ეს მგრძობებელობაა, ჩვენი აზრით, მათი თავისთავადობის შენარჩუნების გარანტი. სწორედ ასეთი მგრძობებელობა სჭირდება ჩვენს ქვეყანას და მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება ის ერთნაირად საინტერესო როგორც ევროპისათვის, ასევე აზიისთვისაც.

ლიტერატურა:

1. კაციტაძე კ., მოგონებები მომავალზე ანუ პოსტინდუსტრიალიზაცია, გლობალიზაცია და საქართველო. სერია „ევროპული ძიებანი“, სტატიების კრებული, 2006.
2. Элвин Тоффлер. Шок будущего, М., 2002.
3. ინტერნეტ მასალები, www.elitarium.ru

Khatuna Amaghlobeli
Alvin Toffler and “Third Wave”
Summary

In the framework of the process of social-economic development Alvin Toffler developed the concept of “third wave”. In his point of view, the first wave is connected with the agricultural sphere and it has played a significant role in the history of humanity during the millenium. In the 17th century “the second wave” arises, which is also known under the name of industrial civilization. At present the third wave represents thread for industrial civilization. Toffler believes that the contradiction between second and third waves gives the opportunities to analyse the military tendencies of modern society.

Хатуна Амаглобели
Элвин Тофлер и «третья волна»
Резюме

В пределах анализа социально-экономического процесса Э. Тофлер развил концепцию «третьей волны».

«Первая волна» связана с аграрно-сельскохозяйственным пространством. С 17-го века начинается т.н. «вторая волна», которая известна под названием индустриальной цивилизации. «Третья волна» сегодня представляет реальную угрозу индустриальной цивилизации.

Тофлер утверждает, что противоречие, которое существует между «второй» и «третьей» волной, дает возможность проанализировать важные тенденции современного общества.

Gulnara Abdullayeva
(Azerbaijan)

SHLOMO IBN GABORUL'S PHILOSOPHICAL ACTIVITY

Shlomo ibn Gabirul is one of the outstanding philosophers of the Medieval Century's Arabic Spain. The name of Shlomo ben Gabirul sounds in Arabic as ibn Gabirul Abu Ayyub Suleyman Ibn Yahya, and as Avichebron in Latin. In XIX century, French researcher Solomon Munk proved that both neoplatonian philosopher Avichebron, known throughout Europe and poet Shlomo ibn Gabirul were precisely the same men. The Jewish historian G.Grech (4,225;8,173) calls him the first philosopher of the European Medieval Century. In any case, he was the first Jew in the West, who created his own original system. This, in its turn, played the great role in growth of the Medieval Century's christian scholastics.

Shlomo ibn Gabirul was born in 1021 (22) in the city of Malaga, situated in the South of Spain. His father Yehuda escaped from Cordova to Malaga in 1013. The reason of the escape was the invasion (capture) of Cordova by northern African Arabs. Afterwards, Gabirul together with his father moved to Saragossa. His life was full of difficulties. He suffered from the cutis cancer. His disease always hurt him along his life. Gabirul's childhood ended with his father's death. Gabirul spent his youth in Saragossa, which was the scientific center of Spanish cities of that time. Arab and Jewish scholars settled in this city. He got the most of his education, his comprehensive Arab-Jewish outlook in this city. Gathering of the poets in palaces was the main characteristic feature of that period. Not only here, but also entirely in the East, the rulers gathered aplenty of poets with the purpose of praise and glorify the caliph's victory. Gabirul, regarding such poems as abasement and flattery, always criticized them. Another peculiar feature of that period was persecution and pressure against the poets, who were without any protectors.

Even Gabirul, who had difficult character, also needed the protector. As we mentioned above, scholars and statesmen of that time, lived in Saragossa. Yekutiel ben Ishak ibn Hassan was one of these people (13;220). This messenant (the rich man, protecting Science and Art) retained in minds and remained in the Jewish history, namely, for the help and protection to Gabirul. Gabirul perpetuated his name in his poems (3,112). As Gabirul devoted himself to poetry and philosophy, he condemned to depend on the protectors. Yekutiel was assassinated during the political confrontations and conflicts. Afterwards on, Shmuel (Samuel) Ha Nagid took him under his patronage. As we knew, Shmuel Ha Nagid was the vizier of the caliph of Granada at that period (11, 57). However, the friendship between Shmuel Ha Nagid and Gabirul was not long-lasting. There always was continuous controversy between them, and Gabirul, sometimes, criticized him in his poems. The manuscripts of Moshe ibn Ezra approves these facts about the poet.(6,236) Gabirul left Saragossa in 1045. He spent the last days of his life in Valencia. A part of historical data claims that, he died at the age of 34 in Valencia. But, there are several of hypothesis about the mysterious death of the poet, who had a strange life. A lot of legends had been arisen about his death. It is said that, he died at the age of 50. Since he depicted in one his poems the palace of Al-Gambra, which was built in 1066 and was considered the masterpiece by one of Andalusian architecture (1, 234). In one of the legends, written, about the death of the poet, it is supposed that, he was executed by one of his rivals and was buried under the fig tree in his yard. To this legend, the fig tree began yielding the fruit before its time. As caliph knew about it, he ordered to investigate the matter of this

miracle. Murderer confessed everything he did. By the order of the caliph, the man was hanging from the gallows. There a lot of various fables (legends) about Gabirul's personality. In one of the legends, it is mentioned that he ostensibly was the master of magic. To the legend, he had made the woman of the wood and this woman served and took after of him. However, he forced to retipple the woman back to the wood.

Since the news about this miracle had been reached the local authorities where he lived. The poet did not start the family along his life. And it was the main reason for arising of such legends like that (12, 528-530). Moshe ibn Ezra wrote about the poet: "Although he was philosopher by his nature and by his knowledge, the devil of curiosity and nervosa ruled upon and over his consciousness, and he never was able to gain the victory over the Satan" (6.237).

And nowadays, there is the monument of Shlomo ibn Gabirul in Malaga, in Alkasabey Street, near the Alkasaba Palace. The sculptor of the monument is Armstrong, In the bottom of the monument is written «To Shlomo ibn Gabirul, the native-born of Malaga, the great poet and philosopher of Jewish people, by the citizens of Malaga» (1, 236).

Shlomo ibn Gabirul's strange nature passed onto his literal activity. Internal constraints, that he spent along his all life, were reflected in both of his poetry and in his philosophy. All his vulnerability raised from his talent, He was haughty, alone man, displeased with his life, who loved only himself, and lived with his own zeals and dreams. Being young, he was strongly eager to learn, he was zealous for education and Science and his aim was to reach the divine wisdom. We can see these ideas both in his poems and in his philosophical treatises. Gabirul, being the connoisseur of Bible and Talmud, and nourished from, both Greek and Arab philosophy and thought he made new ideas and number of philosophical assumptions. He wrote his philosophical works both in Arab and Hebrew. To Gabirul's own information, he wrote more than 500 poems and was the author of twenty books.(10,59) Among his philosophical treatises "Tikkun ha nefesh" (Improvement of moral values), one forth part of his treatises about the grammer of the Hebrew Language and philosophical poem called "Keter Malxut" (Crown of Reign) reached up to present day.(13,220) But there is a great deal of information about his many other works and philosophical treatises. In 1045 he wrote his philosophical treaty named "Kitab islah el-exlag". The book covers moral topics. The book was written in Arabic in original and was translated into Hebrew and in Hebrew translation it is known as "Tikkun midot ha Nefesh". Gabirul is also regarded the author of works, such as "The book about the Soul" and Mukhtar el-Djavahir" (in Hebrew Mikhvar Pninim). "Mikhvar el-Djavahir" is the philosophical-moral collection of aphorisms.

These works were written in Latin and reached nowadays. The most famous and known, among his works, is the philosophical treatises called "Mekor Khayim" ("The Source of Life"). This book is turned to the handbook of all European philosophers. In most of these works he tried to present himself as a type of a man, who craved for asceticism, endeavored to cognize the world and wanted the mankind to be purified from moral point. He presented himself as the man who knew the source of life (14). His inclination to asceticism and the readiness to refuse the world's pleasure and delight. Moshe ibn Ezra remarks about his inclinations as the following: " He refrained from the world's deed, he dedicated himself thoroughly to God. His heart, his soul and spirit ruled over all his deeds" (6,137). A number of scholars assume that, his such character and nature arised from his disease and, due to it he lost his appearance (10, 70). Gabirul's disease forced him to faint away from the world's delight. And from this point, he gave the broad place to the ideas, based on the importance and beauty of human morality. He wanted all people to be eager to reach the internal purity. In his mystic ideas Gabirul tried to show that, only the pure men and those who want to cognize the arise

and creation of reality, those who got the mental purity those always try to reach moral purity can reach and rise to the level of cognition of God at the end. We can see the influence of one of the leading trend (or school) of Arabic philosophical thought - the impact of Sufism in these ideas (9.433). However, on the other hand Gabirul's philosophy leans on (stands on) Aristotle's ideas. In his book, called "Mekor Khayim", Gabirul is nourished from Aristotle's philosophy. The book originally was written in Arabic, and was translated both in Latin and Hebrew. The book's first translation was done in XII century, into Latin. The author of the translation was the monks of the church of Franciscan. And namely, in this copy, which is in Latin the main author was shown as Avichebron. And it let Gabirul to become known and to be prominent as Avichebron in Europe. Only the main parts of above mentioned work was translated in Hebrew in XIII century. The author of this translation was Shem Tov Falaker (4; 228; 10; 63).

This treaty was written in traditional style. It was written in the form of dialogue, inherent in this period.

The dialogue takes place between the teacher and his disciple (his pupil) and commonly comprises 5 parts. All the parts of the work are based on discussion of matter and form conception and forms. The book is devoted to metaphysics. Gabirul here is nourished from Bible, exactly, from the part of the Bible, called "Holy scripts 36". The name of the treaties shows the main problem of the book-the interrelation (correlation) between matter and form, forms stem of the arized world. Due to this book Gabirul was given the name "Jewish Platoon" (2,214;10, 64). Thinking and poetical creativity, beauty and justice combine together with each-other in Gabirul's outlook. For him, man is the diminutive (tiny) statue in the world. The body of the man is the embodiment of matter and of the man embodies (reflects) the form. The heart is the embodiment of will, but the consciousness is the embodiment of God, the base of which is the substance. Being in the right way, takes the people to self-cognition, and it, in its turn, takes to cognize the main principles of human being and know the aim and the reason of life.

In the extraction from "Mekor Khayim", translated into Russian, it is said: "the purpose of the life in the world is the cognition of divine world. This divine world possesses the absolute scale, near it everything is diminutive. This way comprises two stages. First, we must possess the highest power and might of this world, and afterwards, we must rise, improve ourselves to cognize God. We must rise step-by-step unless we reach the beginning and its source. Salvation from death, and unity with the source of life - they together are results of the way that we are going. (4,226) For Gabirul, consciousness is the best property that the man has, and that's why it must be directed to cognition. And, it must be begun from self cognition. Together with self-cognition the man must crave to understand the reason of his creation. Since everything is under God's will, so it is clear that every being has its own aim. Although all things differ from each-other according their forms, they arise from the same matter. Due to this work we can consider that Gabirul's philosophy is close to Neo-Platonism. Gabirul expressed his thought in two main points:

1. Conception (idea) of matter and form.
2. Conception of God's will and God's sentence.

Somehow, there is the dualist character in Gabirul's philosophy. His teaching had not studied the matter in a simple form. In his works we can see the impact of Aristotle's philosophy on one hand and the influence of stoicism on the other hand. (Stoicism is the rationalist philosophical theory in Ancient Greece, hesitating between materialism and idealism - G.A.) The divine matter conception, directed to Neo-Platonism, is the peculiar feature for Shlomo ibn Gabirul. God's will, existing everywhere, and the identification of it

with science was the main principle of Gabirul's teaching. We can meet alike parallel thoughts in Saadiya Gaohn's doctrines such as: "Sefer Yechira" and "Ismaili" (Muslims). Gabirul's teaching found resembles ideas in above mentioned books of Saadiya Gaohn.

"Unity - it is the most essential happiness. Nothing, existing in nature wants to be broken into pieces, all things are eager to be united". By that mean, Gabirul expressed his main idea. It implies that the unity of heart with divine world is the main mercy. And namely we can call it the main mission of the man. The book «Mekor khayim» has its own place in Medieval Century's Philosophy. It played a great role in growth of European Christian Scholastics. The works of poet-philosopher nourished from Eastern philosophical ideas. Later on it turned to the valuable source for prominent philosophers of the whole world, namely for German, English and French philosophers who are regarded the outstanding representatives of world philosophy. In his work "World: as will and idea"(XIX century) idealist German Philosopher noticed the resemblance between his system and ideas of "Mekor Khayim" (5,586). The peculiar point of the book is that, in this book there is no any quotation either from Bible or from Talmud. It was the rare situation for Jewish poets of that time. Since Jews even described the manner of thought and essentials of Judaism in the their works. But Gabirul's work was beyond out of it. Due to this factor, belonging of Avichebron to Muslim, Jew or Christian was indefinite for a long time. In the book, called "The man and his destiny" We can meet a number of Gabirul's own ideas. The main principle of this book is, to show the role of man in the world and to broaden the conception of God's will" There such lines in the work: "Don't wonder at all and don't say with doubt" range of

Is the man able to do anything, he wants? Is the man able to control his manners and motion? Can you imagine that the man does something without God's permission, against the will of God? Cognize and know that, although everything is under the God's will, our motion and manners, our deeds is absolutely not beyond the self-control. What do I mean? Allah wants everything to be under his will. However, at the same time, He wants every man to have the liberty of his own will. And, nothing will be able to seduce the man, and no one could ban his deeds. Every creature must be able to live relevant to the consciousness, given by God... And exactly the man would be judged accordingly to his deed (16;17). By this way, Gabirul tried to enlighten people from religious point of view. He called the people to stand aside from fanatics and prejudice, he advised them to learn thoroughly the principles of religion, while believing in it.

Since majority of confessors of that time, ruled upon the people, namely, using their religious ignorance, and their general illiteracy, thus arising a number of social crashes. Gabirul challenged people to stand aside of any compromise. He regarded that, each person has to have his or her own thoughts, to approach to something in his own manner and to listen to his own voice. All these were Gabirul's main principles in life. Gabirul, exactly gave the broad place to the conception of the self-cognition of the man himself (7,172-173). For him, all people have to find the way, reaching the wisdom. Namely, this conception we can see in his treaties, called "Mukhtar el- Cavahir" (in Hebrew it is called "Mikhvar Pninim"). The work is written in Arabic and is established on the basis of philosophical-moral aphorisms (7,187; 10, 60). Aphorisms and edifying sayings are considered the best folklore samples of Jewish people. We can give the following examples:

There five steps to the way, taking to wisdom; the first step is to keep silence, the second is to listen, the third is to remember, the fourth is the man's deed, and the fifth is the study of the wisdom.

The best character of the man is his inclination to studying.

Four types of man exist:

1. He, who knows that, he is wise, goes after him.
2. He, who has knowledge, but does not know what he knows, helps him to determine his knowledge.

3. He who confess, that he knows nothing, teach him

4. He who knows nothing, but regards that he knows everything, evade from this man.

The best answer to the stupid man is to keep silence.

He, who refuses God's will, he never could run away from his own stupidity.

The close friend of a man is his consciousness, and the inveterate enemy of a man is his passion.

The best form of worship to God is wish and silence.

Talk laconic as much as possible: the fewer the word would be, the fewer mistakes you would make.

This book is turned to significant work for society and has significant importance in undeveloped European Society of that time. This book covers the important issues of society and comprises significant problems, touched by eastern philosophers and poets. Gabirul's work was a new one in the West and it brought fresh ideas to European Society. And from this point the book was widely read in Europe.

"Improvement of moral values" is one of the philosophical works of Gabirul, written in Arabic in original. The is also have been translated into Hebrew, and the author of this translation is Yehuda ibn Tibbon and it is known as "Tikkun Midot ha Nefesh". In this work Gabirul shows the paralelness of macro and micro worlds and explains that 20 types of human character are expressed by the 5 parts (organs) of the sense (15;17).

For instance; love disgust and savagery assemble in the auditory sense, but pride, immodesty and timidity in visual sense. He emphasizes that heat, frigidity, humidity and dryness are established on the basis of four elements-fire, water, air and earth. It was also mentioned in the work that the fundament of the world consisted of these four elements.

In this work, Gabirul investigated the subjects of Nature Science. In this treaty we can also see the basic principles of Psychology, not being, independent branch of Science, and turning to a big branch of it.

In comparison with the works of Maymonid, a prominent man of Jewish philosophical thought Gabirul's works remain in the shadow. But Gabirul's works gave a push to the growth of Jewish philosophical thought later on.

Literature:

1. Александр Иванов. «Путешествие по Андалусии в поисках страны Сефарад». М., 1998.
2. Грец Т. История евреев от процветания еврейско-испанской культуры до Маймонида. пер. с нем. Э.Ляоснер и Ю.Роман. М., 1880.
3. Еврейская средневековая поэзия в Испании. Иерусалим,1981.
4. Краткая еврейская энциклопедия. Т-2, Иерусалим, 1990. с.868.
5. Краткая еврейская энциклопедия. Т-5, Ирусалим, 1990.
6. Еврейская Энциклопедия (под. общ.ред. д-ра. Л.Каценельсона и барона Д.Г.Гинцбурга). Т-6, С(П)б.
7. Рут Семюзлс. По тропам еврейской истории. Иерусалим, 1991.
8. A history of the jews . by Abram Leon Sachar. New York, 1968.
9. Бернад Ж. «А Жудаео- Арабиъ ворк ундер суфи инфлуенье».

10. Исааџ Шусик «А щисторџ оф медиаевел жевисщ пщилосопщџ». Пщиладелпщиа, 1941.
11. Norman A. Stillman. The jews of arab lands. Philadelphia, 1979.
12. Shalom Spiegel. On Medieval Hebrew poetry. – The jews- their history, culture and religion. Vol.I. New York, 1949.
13. The encyclopedia of jewish knowledge. In one volume. Edited by Jakov De Haas. N.Y., 1946.
14. www. nwekshin.narod.ru
15. www. жевтеен.py
16. www. Ido.rudn.ru
17. www. щисторџ.педьлуб.py

გულნარა აბდულაევა
შლომო იბნ გაბიროლის ფილოსოფიური მოღვაწეობა
რეზიუმე

სტატია ეძღვნება შლომო იბნ გაბიროლის ფილოსოფიურ მოღვაწეობას. პოეტის რამდენიმე ფილოსოფიური თხზულების ანალიზი ცხადყოფს, რომ მისი ფილოსოფია არისტოტელეს იდეებს ეყრდნობა.

Гульнара Абдуллаева
Философская деятельность Шломо ибн Габироль
Резюме

Эта статья посвящена философской деятельности Шломо ибн Габироль. Анализ ряда философских произведений поэта показывает, что его философия опирается на идеи Аристотеля.

ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ

**Ульвия Аббасова
(Азербайджан)**

ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ СТРАН ЕВРОСОЮЗА (Основные проблемы и пути их решения)

Поступательное развитие мировой энергетики ведет к увеличению влияния энергетических факторов на систему международных отношений, на мировую экономику и геополитику. Как известно, после первого энергетического кризиса середины 70-х гг. энергетический фактор стал играть в мировой политике не меньшую роль, чем военный, что привело к формированию и дальнейшему развитию энергетической дипломатии ряда ведущих государств мира. Ее важной особенностью стало тесное взаимодействие внешнеполитических ведомств и компаний, а также активная роль самих компаний на международной арене в качестве самостоятельных «игроков». В течение последних десятилетий наблюдается развитие концептуальных основ и механизмов реализации энергетической дипломатии в многостороннем и двустороннем форматах.

В начале XXI в. существенно выросли масштабы мировой торговли энергетическими ресурсами, что привело к тому, что увеличивающиеся объемы этих ресурсов пересекают все больше границ по пути от добывающих регионов до потребительских рынков. Соответственно растет количество и усложняется география международных транзитных систем, надежность которых испытывает воздействие технологических, политических и экономических рисков. Для обеспечения бесперебойного и надежного функционирования энергетического сектора экономики в целом и международных транзитных маршрутов, в частности необходимо формирование соответствующей международно-правовой базы не только на двусторонней, но и многосторонней основе. В этой связи большое значение может иметь разработка Транзитного протокола к Энергетической хартии. В практике энергетической дипломатии проблемы международного транзита возникают все чаще и чаще. Значительная доля энергоресурсов, поставляемых на европейский рынок, пересекает несколько государственных границ. В этой связи возникает вопрос о регулировании проблем, связанных с транзитом энергоресурсов на основе международного права. Также стоит особенно выделить как отдельный фактор, влияющий на энергетическую дипломатию, внутреннее право ЕС в энергетической сфере.

В качестве основополагающих документов, характеризующего основные цели и методы единой энергетической политики ЕС, были выбраны Сообщение Еврокомиссии «Энергетическая политика для Европы» и принятый на его основе одноименный План действий (с 2007 по 2009 гг.). Хронологически совпав с моментом вступления в ЕС

последних государств-членов, эти документы в то же время явились кульминацией в формировании нового подхода ЕС к вопросам энергетики, который, с одной стороны, обострил противоречия внутри ЕС по вопросам энергетики, а с другой, потребовал от стран-членов Союза скорейшей консолидации их энергетических политик (1).

Ограниченность собственной ресурсной базы Европы обуславливает существенную зависимость стран Евросоюза от внешних энергетических поставок, поэтому в настоящее время обеспечение энергетической безопасности диверсификации импорта энергетических ресурсов становится стратегической задачей для Европейского Союза. Новый подход к формированию энергетической политики потребовал от стран-членов ЕС создания единой энергетической дипломатии. Так, в Сообщении Еврокомиссии «Энергетическая политика для Европы» впервые было выдвинуто требование ко всем странам – членам ЕС во всех внешних сношениях по энергетическим вопросам выступать единым голосом, «...налаживая эффективные партнерские отношения, чтобы превратить их в выразительную внешнюю политику». С этой точки зрения, странам ЕС нужны были надежные партнеры, которые могли бы диверсифицировать источники энергии и минимизировать их зависимость от России. Нефтяная стратегия заложенная общенациональным лидером Азербайджана Гейдаром Алиевым помогла нашей республике предстать перед мировым сообществом в роли надежного партнера, что не могло пройти мимо внимания европейских держав. Этот фактор играет важную роль в инициировании проекта Набукко, где Азербайджану отводится существенная роль.

Проекты создания двух конкурирующих газопроводов – «Набукко» (названный в честь классической оперы знаменитого итальянского композитора Джузеппе Верди) и «Южного Поток» стали чуть ли не самыми популярными темами для всевозможных обсуждений.

Азербайджан, являясь важнейшим элементом в строительстве «Набукко», может выступить как в роли транзитной страны, так и в роли поставщика. По словам министра промышленности и энергетики Азербайджана Натига Алиева, «Азербайджан заинтересован в реализации данного проекта, и чем ближе организаторы будут к его реализации, тем активнее страна подключится к обсуждению условий участия в нем» (2).

Для справки отметим что, строительство газопровода "Набукко", стоимостью 7,9 миллиардов евро намечено на 2011 год. Первые поставки газа - в 2014 году.

Максимальная мощность трубопровода составит 31 миллиард кубометров в год. Участниками проекта являются австрийская OMV, венгерская MOL, болгарская Bulgargaz, румынская Transgaz, турецкая Botas и немецкая RWE, каждый из которых обладает равными долями - по 16,67 процентов. 30 процентов от общей

стоимости проекта будет инвестироваться акционерами Nabucco Gas Pipeline International, оставшиеся 70 процентов будут оплачены за счет кредитов.

"Наш проект не направлен на то, чтобы составить в будущем конкуренцию российским газопроводам", - заявил в своем недавнем интервью турецкому печатному органу *Hürriyet* исполнительный директор проекта "Набукко" Рейнхард Митчек. Поскольку, как утверждает Митчек, европейский энергетический рынок продолжает активно развиваться, место найдется для всех. Какое завтра у "Набукко"? [3]. "Проект обязательно будет реализован. Уже подписано межгосударственное соглашение, проводятся инженерные работы. Мы верим в свое начинание", - сказал Рейнхард Митчек.

Разрешение газовой проблемы между Азербайджаном и Турцией дает большой оптимизм на скорейшую реализацию данного проекта. Подписанный договор между двумя странами 7 июня 2010 года помог решить все спорные вопросы, в результате чего азербайджанский газ будет поступать в Турцию по цене, ниже российской. Однако при этом стороны не сообщили, по какой цене Турция будет покупать газ у Азербайджана. Следует отметить, что Азербайджан и Турция подписали три отдельных протокола по газовому вопросу.

Россия, со своей стороны, предлагает альтернативы "Набукко" - проект Nord Stream (газопровод в обход Балтийских стран и Польши) и проект 'South Stream' (газопровод в Австрию, в обход Украины). Однако эти проекты не соответствуют основному требованию ЕС - диверсификации поставщиков. Кроме того, они только усилят экономическую зависимость стран ЕС от России, что не в интересах Евросоюза, учитывая еще газовые конфликты между Россией и Украиной, а также недавний инцидент с Белоруссией, связанный с задолженностью Минска по газовым поставкам, отчего также пострадали страны ЕС.

Nabucco – не единственный способ Евросоюза защититься от России. Еще €80 млн ЕС выделит на строительство терминала по приему сжиженного природного газа (СПГ) в Польше (4). Кроме Польши, такой терминал строит Хорватия. Такую же сумму ЕС даст на подготовку восточноевропейских газопроводов к реверсному использованию - в обратном направлении. Эти деньги получают Польша, Чехия, Австрия, Литва, Латвия, Венгрия, Словакия и Румыния. Сейчас газ через эти страны идет только с востока на запад. Если он пойдет в обратную сторону, Восточная Европа больше не будет зависеть от российского газа, а сможет получать сжиженный газ из Катара, Норвегии, Алжира или Тринидада и Тобаго. Глава East European Gas Analysis Михаил Корчемкин говорит, что в перспективе это может быть чревато для России потерей не только восточноевропейского рынка, но даже Украины - самого крупного потребителя российского газа.

Объем сжиженного газа на европейском рынке в ближайшее время будет расти огромными темпами. Это связано со сланцевой революцией, которая произошла в США в прошлом году. Там резко выросло производство сланцевого газа, и США отобрали у России первое место в мире по газодобыче - 745,3 млрд м³ против 582,9 млрд м³ [4].

При достаточно небольшом уровне потребления энергии каждым из государств-членов ЕС (особенно по сравнению с такими странами, как США и Китай), только Евросоюз в составе 27 государств, выступающий «единым голосом» от имени всех стран-членов ЕС, может иметь какие-либо рычаги влияния на поставщиков энергии на мировой рынок.

А учитывая планы ЕС по дальнейшему снижению уровня потребления и, кроме того, глобальную конкуренцию за ресурсы, резкое усиление которой было предсказано Международным энергетическим агентством (МЭА), подсчитавшим что к 2030 г. мировой спрос на нефть возрастет на 41%, утрата государствами-членами ЕС позиций стратегического торгового партнера может обернуться для Европейского Союза «политическими и экономическими рисками». При этом принципиальная поддержка усилий по обеспечению единства дипломатических действий со стороны Новой Европы легко объяснима, т. к. страны Центральной и Восточной Европы, с одной стороны, продолжают испытывать страх перед политикой России (в том числе и как «великой энергетической державы»), а с другой, обладают значительно меньшим политическим весом (нежели государства Старой Европы), чтобы обеспечить себе выгодные условия при заключении торговых договоров в области энергетики. Кроме того, уровень потребления энергии в Новой Европе значительно ниже, чем у их западных партнеров по Европейскому Союзу, что лишает эти страны привилегированного статуса стратегического торгового партнера.

Таким образом, диверсификация источников энергии и минимизация зависимости от России является приоритетным вопросом для стран Европейского Союза в деле энергетической безопасности. С этой точки зрения, центральной проблемой, на наш взгляд, выступает согласование разносторонних и порой противоречивых интересов в сфере энергетики между странами Старой и Новой Европы. Несмотря на положительные отзывы Еврокомиссии об успехах единой энергетической дипломатии Союза (ЕС уже выступает единым голосом при обсуждении международных соглашений, главным образом в сфере торговли), между странами членами ЕС в области их сношений с третьими странами по вопросам энергетики в настоящее время существует больше противоречий, чем когда-либо. Европейскому Союзу удастся добиться значительных результатов в энергетической сфере (как на внутреннем, так и на мировом уровне) лишь в том случае, если странам-членам ЕС удастся с успехом пройти сложный период консолидации своих энергетических политик, и действительно выступить «единым голосом» на мировой арене. С этой точки зрения ЕС должна найти в себе силы и политическую волю чтобы прийти к общему соглашению о финансировании альтернативных проектов, в частности Набукко. Английская газета «Индепендент» опубликовала недавно статью с заголовком, где автор утверждает что «Европе необходимо заручиться поддержкой Азербайджана, если она хочет видеть "Набукко" чем-то большим, чем пустой трубопровод». Автор статьи отмечает, что Азербайджан с его природными ресурсами может сыграть важную роль в ослаблении контроля России над энергетикой ЕС, если будут проложены и пущены новые трубопроводы (5).

Literature:

1. McGowan, F. Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of "Economic Nationalism"?// JCER. 2008. Vol. 4, No. 2. P. 92-93).
2. Азербайджан заинтересован в скорой реализации проекта "Набукко" Агентство Тренд, 12 мая, 2010 год <http://ru.trend.az/capital/pengineering/1686127.html>

3. Роберт Катлер “Трубопровод Nabucco подстегивает каспийские проекты” Asia Times 04.06.2010
4. Михаил Зыгарь. «Путинский проект South Stream практически похоронен». Newsland информационно-дискуссионный портал 16 марта 2010
<http://www.newsland.ru/News/Detail/id/475128/cat/86/>
5. Mark Leftly: “Azerbaijan: Pumping oil and gas” The Independent 21 March

ულვია აბასოვა
ევროკავშირის ქვეყნების ენერგოუსაფრთხოება
(მთავარი გამოწვევები და მათი გადაჭრის გზები)
რეზიუმე

მოცემული სტატიის ავტორმა შეისწავლა ევროპის ქვეყნების ენერგოპოლიტიკა და მათი ძალისხმევა არსებული პრობლემების გადასაჭრელად. ევროკომისიამ გამართა კონსულტაციები ევროკავშირის 2011-2020 წლების ენერგო პოლიტიკის მომავლის შესახებ. ავტორი შეეცადა გამოეფინა აზერბაიჯანის როლი ახალი სტრატეგიის კონცეფციაში. არსებული სიტუაციის ანალიზი და კვლევები ცხადყოფენ, რომ უფრო გარანტირებული ენერგოუსაფრთხოებისათვის ევროკავშირმა უნდა მოახდინოს ენერგოსახსრების დივერსიფიკაცია ახალი ალტერნატიული გზების გამოყენებით და რუსეთზე დამოკიდებულების შემცირებით. გარდა ამისა, ევროკავშირის ქვეყნებმა უნდა გადალახონ აზრთა სხვადასხვაობა და იმუშაონ საერთო ენერგოპოლიტიკის დამკვიდრებაზე.

Ulvia Abbasova
Energy security of the EU states:
main challenges and the ways to settle them.
Summary

The author of this article, which is entitled “Energy security of the EU states: main challenges and the ways to settle them”, has studied current issues of the European energy policy and the efforts of member-states to tackle energy challenges. The European Commission has launched a large consultation on the future of the EU’s energy policy for 2011-2020. The author has tried to find out the role of Azerbaijan in the new strategy concept. The researches and the analysis of current situation have shown that for more guaranteed energy security the EU has to diversify its energy sources through construction of new alternative routs and minimizing its dependence on Russia. Besides, the EU countries should also lift the discrepancies in opinions and work on establishment of unified energy policy.

**Sona Aliyeva
(Azerbaijan)**

ROLE OF INFORMATION MEANS IN STRUGGLE AGAINST SEPARATIST TERRORISM

Important role of information society in the modern political system is known all over the world. How the political tension of the international world increasing day by day has deepened the struggle between the states, it has also increased the role of mass media both in equilibrating the balance of security and realization of struggle mechanism against terrorism. As we have stated above, a lot of international organizations, the world union make efforts in prevention of separatist terror. But the investigations show that this is not only the problem that can be solved by the international legal mechanisms and military means. From this point of view the provisions on the role of mass media as struggle means are included in all legal acts. Thus, besides international legal directions available in the struggle against separatist terrorism, mass media has its own place too. It is possible to come to some conclusions from the point of view of investigation of the essence of the problem.

First of all mass media plays the role of a serious hindrance in the realization of the interests of the separatist terrorists. Today the information published on terrorism puts the dangerous disaster in the discussion of the wide public in the society where pluralism and free press is available. The organizations breaching human rights, bringing to violation of national-ethnic relations, armed and established relations with the terrorists are strictly criticized there. At the same time the forces interested in it are appeared when the information is spread. In most cases this process has moral political ideological importance. In the result the mass media closely assists both in prevention of separatist inclinations and in showing normal attitude towards the state and the society.

Secondly, preference of diplomatic negotiations in the world policy puts investigation of all directions of the relations between the states as a task in front of it. Nowadays mass media implements wide organization of such relations and discover the policy of the states supporting terrorism and struggling against it in the world. They contribute to organize the direction of terrorism wave, development inclinations and the positions of the states in the comparative method. From this point of view mass media means has great importance in correct implementation of struggle against terrorism, selection of tactics and strategies for the states, for elimination of the source of danger and for obtaining necessary information for the states struggling against terrorism. The sources show that USA State Department analyzes the activities of the groups protecting terrorism both in the Near East and in Iran on the basis of the information discovered by mass media besides the prospectors. It can make out a list of those states and realizes struggle methods against it (IRNA – News Azerin of Iran, 1996).

It is necessary to note that wide information on realization of terrorist acts against the ethnic kurd and turkman residing in the Northern Irak ad to the citizens of western states by the terrorist groups of Irak are reflected in the information obtained by UNO, USA State Department, USA congress and in the reports submitted by the institutions investigating terrorism and spreading information in 1990th. Attitude against Irak was changed in a short time on the basis of above-mentioned information.

“Declaration of the International terrorism” was signed on June 07, 1984 in London during the 10th meeting of the states of the Union before called Great Seven then Great Eight

with the participation of USA, Canada, Great Britain, France, Germany, Italy and Russia. The methods of elimination of increasing terrorism and separatism was the subject of discussion in that meeting and was noted in the point of the declaration that “besides the operations implemented by all types of struggle carried out against terrorism, as well as security and the other operations carried out by the other authoritative organs, the works and information exchange has been widened. Let the struggle methods be carried out in the condition of close collaboration”.

Those countries stated in their official declaration in the 18th meeting held in Munich city of Germany on June 6-8, 1992 that the information work against terrorism shall be strengthened in the struggle against terrorism, the measures available in this field shall be distributed, and so the collaboration shall be widened. Finally, in 1997 those states met in the meeting held in USA signed a new declaration and came to such conclusion that “it is necessary to improve exchange of information obtained by mass media for the purpose to implement antiterrorism policy more rationally”. Thus, “Antiterrorism Information directory” was established in that meeting. After the terrorist act taken on September 11, 2001 in USA the President Jorge Bush called all mass media to denounce terrorism and to implement wide works against realization of this action all over the world. USA has involved many states in the struggle against terrorism in a short time by wide spreading of information against terrorism. The name of the Azerbaijan Republic suffered from separatism and terrorism and tasted its bitterness was among the first states joined in the antiterrorist coalition.

Antiterrorist operations of USA in Afghanistan were begun on October 07, 2001. On the eve of this operation the terrorist Usama Ibn Laden rejected the information on surrender of his supporter, the terrorist organization Al-Gaida received from the information centers of USA. The terrorist gave interview to the cable television of Qatar Al-Gazire and spread the information that those operations of USA and its supporters were a war against Islam in reality in order to justify himself. (Newspaper “Milliyyet”, 2001). In the reality the terrorist groups intended to direct the attention of the world society to America and tried to justify their terrorist activities by spreading such information.

“Agreement on struggle methods against terrorism and extremism” was concluded on April 22, 1988 with the participation of 22 members of the League of Arabian States for the purpose of strengthening of the role of mass media in connection with struggle against terrorism. It is stated in the relevant point of above-mentioned agreement that it is necessary to provide investigation of the relevant data and information and exchange of experiences, as well as giving information in the field of widening practice possibilities of the persons being engaged in antiterrorist actions and organization of trainings for this purpose. Despite decrease of terrorism in the Arabian region that they visited, denouncement of the results of terrorism increasing in the world, realization of spreading of severe information against them and stimulation of struggle against this dangerous calamity by the society was put as very serious matter before the mass media.

The heads of the states came to Baku for the purpose of participation in the IV Summit of the Heads of the States Speaking the Turkish language were received in high level here on April 08, 2000. It was put again to the attention of participants in that meeting again that Azerbaijan had suffered from terrorism and separatism and stated that it was necessary to implement serious works for providing all states of the world with the information concerning this matter. It is stated in the 14th provision of the adopted “Declaration” that “The heads of the States emphasize again the necessity of establishment of rational mechanism of the international collaboration in the struggle against terrorism, religious extremism and

separatism and exchanged of information in this field” (IV Summit of the heads... 2000). The collaboration of mass media of the states speaking the Turkish language between the states discovered a lot of facts in a short time and increased information on the Armenian separatism too.

Let's state that the Azerbaijan Republic has closely participated in adoption of a lot of important documents in order to widen exchange of information in the struggle against terrorism. Specially, it is stated in the Decree adopted by the President of the Azerbaijan Republic Ilham Aliyev on May 21, 2004 to certify the agreement on “establishment of Virtual Center of ƏYİOAM and the System of Formation of Information between the States” (SFIS) of ƏYİOAM upon struggle against spreading of terrorism, organized criminality, distribution of drugs and the other dangerous crimes (Decree ... 2004). This document put implementation of exchange of information in a short time and in a correct manner in the field of struggle against terrorism as a serious matter before the states. From the other hand the measures taken by UNO during the last years attract attention too. Formation of national regional centers for organization of exchange of information in the field of struggle against terrorism, as well as fulfillment of passage of effective information to the other international organizations by considering very seriously was discussed in the 61st session of the General Assembly of SC of Uno held on September 21, 2006. “Madrid declaration” was signed in connection with this matter (United Nations Organization... 2006).

Generally taking the control of the role of mass media in the struggle against terrorism by the states and the international organs, giving necessary support for them are the important factors increasing the rationality of this matter. State care in the press of Azerbaijan for the purpose of realization of this process more rationally has been on the focus of attention during the last years. Unfortunately abundance of press organs and spreading of information not professionally, not investigating them are the factors forming confusion in the society. But let's not that the activities of mass media for protection of the national interests, as well as creating severe hate against expansionist policy, discovering barbarism of the Armenian and showing separatism and terrorism to the world are available too. This mass media brought about fundamental changes not only in Azerbaijan, but in the thoughts on Azerbaijan of press and mass media of the foreign states too. Thus, information centers of some states not paying attention to the objective information of Azerbaijan were obliged to acknowledge terrorist and separatism action of the Armenian on the basis of information spread and proved by our national mass media. It was its result that “Moskovskiy Komsomolech”, “Pravda o terrore”, “New York times” and etc. famous information centers called for the first time the actions of the Armenian invaders terror in their some numbers (What was said on Armenian people? ...160).

Struggle against terrorism begun to have great importance in the information systems of a lot of countries. Let's note that the importance of this matter is reflected in the Law of the Azerbaijan Republic on obtaining information too (The Law... 2006: 83).

So, struggle against separatist terrorism was shown as the important direction of the policy of the Azerbaijan Republic in the contracts, official declarations signed with a lot of states. Strengthening of efforts of all humanity in this direction and prevention of heavy results of separatist terrorism with support of mass media is necessary. As to us, this responsibility is required by the wish to joint to the civilized world of millions of innocent people being the victim of terrorism and a lot of people suffered from national ethnic collisions.

Literature:

1. IRNA – News Azerin of Iran, New Bulletin February 20, 1996.
2. Newspaper “Milliyet” – Turkey, October 08, 2001.
3. IV Summit of the heads of the States speaking the Turkish language, newspaper “Khalg”, April 9, 2000, №78.
4. Decree of the President of the Azerbaijan Republic Ilham Aliyev, May 21, 2004. №665, NQ.
5. United Nations Organization A/61/368-S/2006/756. General Assembly of Security Council. www.MSA.Az
6. What was said on Armenian people? Armenian terror.
7. The Law of the Azerbaijan Republic on obtaining information too, Baku, Law 2006.

სონა ალიევა
საინფორმაციო საშუალებების როლი სეპარატისტული
ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში
რეზიუმე

სეპარატიზმის აღმოცენებასა და გავრცელებაში არ შეიძლება პოლიტიკური ჯგუფებისა და ორგანიზაციების როლის გამორიცხვა. სეპარატისტული ტერორიზმის ანალიზის შედეგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ის სხვადასხვანაირია. ამასთან დაკავშირებით, აქტუალურია აღნიშნულ საკითხში მედიის როლის გამოკვლევა. როგორც პრობლემის მოგვარების ვარიანტი, მითითებულია უფრო ზუსტი ინფორმაციის მისაღებად ყველა ქვეყნის საინფორმაციო ცენტრების გაერთიანების აუცილებლობაზე.

Сона Алиева
Роль информационных способов в борьбе с сепаратистским терроризмом
Резюме

В возникновении и распространении сепаратизма нельзя исключать роль политических групп и организаций. В совершенный период при анализе сепаратистского терроризма, можно прийти к выводу, о том, что различны. В этой связи актуально исследование роли СМИ в этом вопросе. Как вариант решения указывается необходимость объединения информационных центров всех государств для получения более точной информации.

მარინა ზარქუა
(საქართველო)

მცენარეები და გლობალური დათბობა

კლიმატის ცვლილების ამჟამინდელი ფენომენი ცნობილი გახდა XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან, როცა აღინიშნა მსოფლიო საშუალო წლიური ტემპერატურის მკვეთრი ზრდის ტენდენცია და გახშირებული კლიმატური კატასტროფები. დღეისათვის უკვე მეცნიერულად დადასტურებულია, რომ კლიმატის ცვლილება პლანეტის მასშტაბით ნამდვილად ხდება.

ფაქტორებს, რომლებიც კლიმატის ფორმირებაში იღებენ მონაწილეობას, კლიმატის განმსაზღვრელი კომპონენტები ეწოდება და მოიცავს ისეთ პროცესებს, როგორებიცაა: მზის რადიაცია, დედამიწის ორბიტის გადახრა, დრეიფი და ღინებები, „სათბურის აირების“ კონცენტრაციის ზრდა ატმოსფეროში, ატმოსფეროს გამჭვირვალობის ცვლა და სხვ. ასეთი ფაქტორები ამცირებენ ან აძლიერებენ კლიმატის ზეგავლენას გარემოზე. კლიმატის განმსაზღვრელი ზოგიერთი კომპონენტი, როგორცაა ოკეანეები და ყინულის საფარი, ნელა პასუხობს ასეთ ცვლილებებს მათი ზომებიდან და მასიდან გამომდინარე და, შესაბამისად, საუკუნეები გადის მანამ, სანამ კლიმატის თუნდაც ერთი ფაქტორის შეცვლის შედეგად მივიღებთ საპასუხო რეაქციას. კლიმატის ცვლილება განპირობებულია „სათბურის აირების“ მაღალი და მუდმივად მზარდი კონცენტრაციით, რომელიც გამოიყოფა ადამიანის საწარმოო საქმიანობის დროს და დედამიწის გარშემო ქმნის „ღრუბელს“, რითაც ახდენს „სათბურის ეფექტს“. ეს ეფექტი, თავის მხრივ, იწვევს კლიმატის ცვლილებას და გამოიხატება საშუალო ტემპერატურის აწევით, ნალექების გახშირებით, რაც მრავალი, უკიდურესად უარყოფითი ფორმით აისახება ექსტრემალური მოვლენების სიხშირეზე.

ჩვენს პლანეტას გარს აკრავს აირების თხელი გარსი. მზის ენერგია შემოდის, ატმოსფეროში გაივლის აირების თხელ გარსს, მზის ენერგიის ნაწილს შთანთქავს დედამიწა, ნაწილი კი უკან ბრუნდება სახეშეცვლილი ფორმით. უკან დაბრუნებულ სითბოს ნაწილს მთლიანად იჭერს ატმოსფეროს გარსში შემავალი აირები. ეს გაზები შთანთქავენ ამ ენერგიას და კვლავ აბრუნებენ დედამიწაზე. ასე თბება ატმოსფეროს ქვედა ფენები.

სათბურის ეფექტი ბუნებრივი მოვლენაა, რომელმაც განაპირობა სიცოცხლე დედამიწაზე. რომ არა სათბურის ეფექტის აირები, როგორებიცაა: წყლის ორთქლი, ნახშირბადის დიოქსიდი, მეთანი, აზოტ(II)-ის ქანგი, ჰაერის ტემპერატურა 33 გრადუსით დაბლა იქნებოდა. გამოთვლილია, რომ საშუალო ტემპერატურა დედამიწაზე 15 გრადუსია. ეს პროცესი რომ არ მიმდინარეობდეს, ტემპერატურა დაეცემოდა -18°C-მდე.

„სათბურის ეფექტი“ – ეს ტერმინი იმის ასაღწერად გამოიყენება, თუ როგორ იწვევს ჰაერში ნახშირბადის დიოქსიდის დონის აწევა გლობალურ დათბობას – მსოფლიოში საშუალო წლიური ტემპერატურის ზრდას. ნახშირბადის დიოქსიდის შემცველობის ზრდისას დედამიწის ატმოსფეროში მეტი სითბო კავდება. ტემპერატურის ოდნავ ზრდაც კი იწვევს ზღვის დონის ცვლილებას, მოქმედებს ქარებსა

და ამინდზე, ხდება პოლარული ყინულების ნაწილის ღლობის მიზეზი. მეცნიერებს მიაჩნიათ, რომ თუ ნახშირბადის დიოქსიდის შემცველობის ზრდა უწინდებური ტემპით გაგრძელდება, უახლოეს 50 წელიწადში საშუალო ტემპერატურა 1,5-4 გრადუსით აიწვეს.

ბოტანიკოსებმა აღმოაჩინეს კიდევ ერთი ფაქტორი, რომელიც გლობალურად მოქმედებს ატმოსფეროს ტემპერატურაზე. აღმოჩნდა, რომ მცენარეები არ ზრდიან ნახშირბადის დიოქსიდის მოხმარებას, თუ ატმოსფეროში მისი კონცენტრაცია მატულობს. მეცნიერთა ჯგუფი (Cao და სხვები, 2010:2) მივიდა დასკვნამდე, რომ საშუალო წლიური ტემპერატურის მატება დაკავშირებულია სითბურ ბალანსზე CO₂-ის არა მარტო პირდაპირ გავლენაზე. ცნობილია, რომ ეს აირი მოქმედებს მცენარეების ბაგეთა ზომაზე. თუ ატმოსფეროში CO₂-ის კონცენტრაცია მატულობს, მცენარეთა ბაგეები იხურება, ე.ი. ბაგის ხვრელი ზომაში მცირდება. ამის გამო, მცენარე შთანთქავს ზუსტად იმდენ CO₂-ს, რამდენიც მას ფოტოსინთეზისათვის სჭირდება, არც მეტს, არც ნაკლებს (Cao და სხვები, 2010:2). იმ მოდელიდან გამომდინარე, რომელიც მეცნიერებმა შექმნეს, ამ თითქოსდა კერძო ფიზიოლოგიურ რეაქციას დიდი მნიშვნელობა აქვს მთლიანად გლობალური კლიმატისათვის. ასეთ თვითრეგულაციას გააჩნია უკუჩვენება, მცირდება ბაგეების მეშვეობით გატარებულ ნივთიერებათა რაოდენობა. საქმე იმაშია, რომ ბაგეები არა მარტო შთანთქავენ ჟანგბადსა და ნახშირბადის დიოქსიდს, არამედ გამოყოფენ ამავე აირებს. გარდა ამისა, ბაგეების მეშვეობით მიმდინარეობს ტრანსპირაცია (მსგავსი ცხოველების მიერ ოფლის გამოყოფასთან). თუ განვიხილავთ მთელ ეკოსისტემას, აღმოჩნდება, რომ წყლის ასეთი აორთქლება მოქმედებს მიკროკლიმატზე და თბილ დღეებში აგრილებს მცენარის ირგვლივ ჰაერს. ამიტომ, როგორც კი ბაგეები დაიხურება, გაგრილების ეფექტი დაიკლებს. დოქტორმა ლუნმა (ბანგადორი, ინდოეთი) განიხილა მოდელი, რომელშიც CO₂-ის კონცენტრაცია ატმოსფეროში 2-ჯერ აღემატება დღევანდელს. გამოთვლებმა უჩვენა, რომ CO₂-ის ასეთი რაოდენობისას „დახურული ბაგეების ეფექტი“ იწვევს ატმოსფეროს ტემპერატურის 16%-ით მომატებას (დანარჩენი 84% მოდის CO₂-ის პირდაპირ ეფექტზე). დოქტორი ლუნი ამბობს: „ჩვენმა გამოთვლებმა უჩვენა, რომ CO₂-ის თანამედროვე კონცენტრაციის გაორმაგება გამოიწვევს ტემპერატურის 4°-ით მომატებას, აქედან 3° დაკავშირებულია CO₂-ის სათბურ ეფექტთან, ხოლო ერთი გრადუსი დაწეული ტრანსპირაციის შედეგია“ (Cao და სხვები, 2009).

მეცნიერები არ შეჩერებულან მარტო ტემპერატურაზე, მათ გამოთვალეს, როგორ იმოქმედებს ტრანსპირაციის შემცირება მდინარეთა ჩამონადენზე (Ramanathan და სხვები, 2005). CO₂-ის კონცენტრაციის გაზრდისას ატმოსფეროში და ატმოსფეროს ტემპერატურის მატებისას იზრდება ზედაპირული ჩამონადენი, ე.ი. წყლის ის რაოდენობა, რომელიც ხმელეთიდან ოკეანეში ხვდება. მისი მიზეზი არის ნალექების რაოდენობის მატება. მაგრამ ეს მოდელები არ განიხილავენ მცენარეულობის როლს მოცემულ პროცესში. გამოკვლევებმა უჩვენა, რომ ტრანსპირაციის შემცირების ხარჯზე ეს ციფრი აიწვეს კიდევ 8,4%-ით.

ზედაპირული ჩამონადენის რაოდენობა შედგება ორი მახვენებლის ურთიერთქმედებისაგან, ეს არის აორთქლებასთან შედარებით ნალექების რიცხვის მატება. როდესაც CO₂-ის კონცენტრაციის მატებასთან ერთად მცენარის ტრანსპირაცია კლებულობს, კლებულობს აორთქლებაც და მაშინ ზედაპირული ჩამონადენი იზრდება 14,9%-ით.

მაგრამ მომავლის პროგნოზირებას ამ კონტექსტიდან ამოვარდნილი ფრაზებით, ალბათ, აზრი არა აქვს. მოცემული მოდელი არ ითვალისწინებს, როგორც მინიმუმ, ერთ პარამეტრს, კერძოდ, იმას, რომ მთავარ სათბურ აირს დედამიწაზე წარმოადგენს წყლის ორთქლი. სწორედ ის იძლევა 60%-ს სათბური ეფექტისა, ამიტომ მისი კონცენტრაციის იგნორირება არ იქნება სწორი, მით უმეტეს, თუ ამ დროს ვითვლით ნალექების რაოდენობას.

CO₂-ის კონცენტრაციის ზრდა ატმოსფეროში იწვევს კლიმატის ტემპერატურის მატებას არა მხოლოდ სათბურის ეფექტის გამო, არამედ იმის გამო, რომ ქვეითდება მცენარის უნარი გააგრილოს ჰაერი ფოთლებიდან აორთქლების შედეგად (Beerling და სხვები, 2009). ეს მოვლენა შეიტანს მნიშვნელოვან შესწორებას გლობალური დათბობის პროგნოზირებაში, თუ მას გაითვალისწინებენ თანამედროვე კლიმატური მოდელის შექმნისას.

მცენარის კლიმატზე მოქმედების მექანიზმი ძალიან რთულია. მცენარე შთანთქავს CO₂-ს ატმოსფეროდან, მაგრამ ამავე დროს ის აკონტროლებს წყლის აორთქლების დონეს ხმელეთის ზედაპირიდან. გაკეთდეს ზუსტი კლიმატური პროგნოზი ამ ფაქტორების გათვალისწინების გარეშე, შეუძლებელია.

მცენარის მიერ CO₂-ის შთანთქმა და წყლის აორთქლება ხორციელდება ერთი და იგივე ფორების – ბაგეთა ხვრელების საშუალებით. ერთი ხე-მცენარიდან ეს აორთქლება შეიძლება განისაზღვროს რამდენიმე ათეული ლიტრით, რაც იწვევს ფოთლების ტემპერატურის დაწევას და მნიშვნელოვნად ამცირებს მცენარის ირგვლივ ტემპერატურას.

შემჩნეულია, რომ ატმოსფეროში CO₂-ის რაოდენობის ზრდისას ფოთლების ბაგეები ვიწროვდება, რათა შეამციროს CO₂-ის შთანთქმა. ეს იწვევს აორთქლების შემცირებასა და „ბუნებრივი კონდიციონერის“ ეფექტურობის დაწევას, რასაც წარმოადგენენ ტყეების ეკოსისტემები.

ზემოთ მოყვანილი მონაცემები გვიჩვენებენ, რომ მცენარის რეაქცია CO₂-ის კონცენტრაციის ცვლილებაზე ძალიან მნიშვნელოვანია კლიმატის პროგნოზირებისათვის, უფრო მეტიც, ეს პროგნოზი დამოკიდებულია მცენარეულობის ტიპზე, რომლითაც დასახლებულია დედამიწის ესა თუ ის რეგიონი.

კიდევ ერთი საინტერესო შედეგი, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს გლობალურმა დათბობამ არის ის, რომ არომატული მცენარეების სურნელება მოიმატებს. ატმოსფეროში CO₂-ის მატება და ტემპერატურის გაზრდა გამოიწვევს მცენარეების მიერ აქროლადი ორგანული ნაერთების გამოყოფის გაზრდას (Climate change will make...). ამის გამო მნიშვნელოვნად შეიცვლება მცენარეთა ურთიერთზემოქმედება და მათი უნარი თავი დაიცვან მავნებლებისაგან.

მეცნიერები ამტკიცებენ, რომ დღევანდელი სამყარო გახდა უფრო სურნელოვანი ბოლო 30 წლის მანძილზე. არომატულმა მცენარეებმა გაზარდეს პლანეტის სურნელი 10%-ით. თუ უახლოეს ათწლეულებში საშუალო ტემპერატურა გაიზარდა 2-3 გრადუსით, მაშინ ჰაერის არომატულობა გაიზრდება 30-40%-ით. ტემპერატურის უმნიშვნელო მატებისასაც კი სუბტროპიკული კლიმატის რეგიონში მოზარდი მცენარე მანანა ატმოსფეროში გამოყოფს 56-83%-ით მეტ იზოპრენს ნორმასთან შედარებით.

მავნებლებისაგან თავდაცვისა და ერთმანეთთან ურთიერთზემოქმედების მიზნით არომატული მცენარეები გამოყოფენ ბიოგენურ აქროლად ორგანულ ნაერთებს. ისინი წარმოადგენენ სხვადასხვა ნივთიერებას: იზოპრენებს, სესკვიტერპენებს, მონოტერპენებს, ორგანულ მჟავებსა და სპირტებს.

ფუნქციონალური ეკოლოგიისა და ევოლუციის ფრანგული ცენტრის (მონპელიე) თანამშრომელმა, დოქტორმა მიშელ შმიდტმა შეისწავლა დათბობისა და სხვა ცვლილებების გავლენა არომატულ მცენარეებზე. მან განსაზღვრა, რომ ტემპერატურის ორი გრადუსით მატებასთან ერთად ფერმენტები, რომლებიც ასინთეზირებენ ბიოგენურ აქროლად ორგანულ ნაერთებს, იმუშავენ უფრო აქტიურად, შესაბამისად, ამ ნაერთთა რაოდენობა ეკოსისტემაში გაიზრდება. ყოველივე ამას შეიძლება ჰქონდეს გაუთვალისწინებელი შედეგი. მაგალითად, ისეთი აქროლადი ნაერთები, როგორებიცაა მეთილის სალიცილატი, მეთილის ჟასმონატი, ტერპენები გვევლინებიან „განგაშის“ სიგნალებად. ისინი აფრთხილებენ მცენარეებს ცხოველების შემოტევის შესახებ. თუ ასეთი ნაერთები დაიწყებენ დიდი რაოდენობით გამოყოფას, ფლორის წარმომადგენლები მუდმივად „შიშის“ ქვეშ იქნებიან, რაც ფუტკრებისა და სხვა დამტვერავე მწერების მუშაობაში შეფერხებას გამოიწვევს.

ამდენად, მცენარის ზემოქმედების მექანიზმი კლიმატის ცვლილებაზე ძალიან რთულია: მცენარეები შთანთქავენ CO₂-ს ატმოსფეროდან და ამავე დროს აკონტროლებენ ხმელეთის ზედაპირიდან წყლის აორთქლების დონეს. გაკეთდეს კლიმატის ზუსტი პროგნოზი ამ ფაქტორების გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია, ვინაიდან ატმოსფეროში CO₂-ის კონცენტრაციის მატება იწვევს კლიმატის ტემპერატურის ზრდას, არა მარტო სათბურის ეფექტის გამო, არამედ იმის გამო, რომ მცენარის მიერ ფოთლებიდან აორთქლების უნარი ქვეითდება. ეს მოვლენა შეიტანს მნიშვნელოვან შესწორებას გლობალური დათბობის პროგნოზირებაში, თუ მას გაითვალისწინებენ თანამედროვე კლიმატურ მოდელებში. ასევე, ატმოსფეროში CO₂-ის კონცენტრაციისა და ტემპერატურის მატებისას, მცენარეები დაიწყებენ ბევრად მეტი აქროლადი ორგანული ნაერთის გამოყოფას, რის გამოც მნიშვნელოვნად შეიცვლება მათი ურთიერთქმედება და უნარი თავი დაიკვან მავნებლები-საგან.

ლიტერატურა:

1. **Cao, L.,** , G. Bala, K. Caldeira, R. Nemani, and G. Ban-Weiss (2010), Importance of carbon dioxide physiological forcing to future climate change, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, DOI 10.1073/pnas.0913000107.
2. **Cao, L.,** , G. Bala, R. Nemani, K. Caldeira and G. Ban-Weiss (2009), Climate response to physiological forcing of carbon dioxide simulated by the coupled Community Atmosphere Model (CAM3.1) and Community Land Model (CLM3.0), *Geophysical Research Letters*, 36, L10402, doi:10.1029/2009GL037724.
3. V. Ramanathan, C. Chung, D. Kim, T. Bettge, L. Buja, J. T. Kiehl, W. M. Washington, Q. Fu, D. R. Sikka, and M. Wild Inaugural Article: Atmospheric brown clouds: Impacts on South Asian climate and hydrological cycle *PNAS 2005 102 (15) 5326-5333; published ahead of print March 4, 2005, doi:10.1073/pnas.0500656102.*
4. [Beerling, D.J., Berner, R., Caldeira, K., and Pagani, M., The role of terrestrial plants in limiting atmospheric CO2 decline over the past 24 million years, Nature 460, 85-89; doi:10.1038/nature081333, 2009.](https://doi.org/10.1038/nature081333)
5. "Climate change will make world more 'fragrant,'" [BBC Earth News](http://www.bbc.com/earth/news/2015/03/150315_earth_news_fragrant).

Marina Zarkua
Plants and Global Warming
Summary

Consequently, the mechanism of influence of plants on climate change is very complicated. Plants absorb CO₂ from the atmosphere and at the same time they have control on the evaporation level of water from the surface of the land. Making exact forecast of climate without taking into account these factors practically impossible as increase of CO₂ concentration in the atmosphere causes increase of climate temperature not only due to the effect of warmth but for the reason that the ability of evaporation from leaves of plants is decreased. This event gets significant correction into forecasting of global warming, provided that it is considered in the modern climate models. Also, while concentration of CO₂ and temperature increase in the atmosphere, plants begin to release more volatile organic substances as a result of this their interaction and ability to defense themselves from pests will be varied significantly.

Марина Заркуа
Растения и глобальное потепление
Резюме

Механизм влияния растений на климат очень сложен: растения забирают CO₂ из атмосферы, однако в то же самое время они контролируют уровень испарения воды с поверхности суши. Сделать точный климатический прогноз без взаимного учета этих факторов невозможно, так как повышение атмосферной концентрации углекислого газа повышает температуру климата не только из-за парникового эффекта, но и из-за снижения способности растений охлаждать воздух за счет испарения с поверхности своих листьев. Это явление внесет существенные поправки в прогнозы по глобальному потеплению, если будет учитываться в современных климатических моделях. Также по мере увеличения содержания в воздухе углекислого газа и повышения температуры растения начнут выделять намного больше летучих органических соединений, чем сейчас. В результате этого существенно изменится взаимодействие растений между собой, а также их способность защищаться от вредителей.

Владимир Иванов, Сергей Чернуха
(Россия)

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ВОЗДЕЛЫВАНИЯ ЯРОВОЙ ПШЕНИЦЫ В ВОЛГОГРАДСКОМ ЗАВОЛЖЬЕ

По результатам исследований установлено, что в условиях засушливого Волгоградского Заволжья оптимальная норма высева яровой пшеницы составляет 2 млн. всхожих семян/га. Обработка физиологически активными веществами положительно влияет на урожайность, качество зерна и семян в более благоприятные по увлажнению годы.

Выведение новых высокопродуктивных сортов яровой пшеницы, устойчивых к засухе, болезням, с высоким качеством зерна, является наиболее дешевым, доступным и эффективным средством повышения урожайности этой культуры (2). По мнению многих исследователей, сорт должен отвечать экономически оправданными прибавками урожая на дополнительные вложения в агротехнику, что является особенно актуальным в сложившихся рыночных условиях, а также обладать пластичностью и стабильной урожайностью в разные по метеорологическим условиям годы (3).

В 2008 году в Государственный реестр селекционных достижений РФ внесен сорт яровой мягкой пшеницы Альбидум 32, рекомендованный для возделывания в левобережных (Заволжских) зонах Волгоградской и Саратовской областей. Средняя урожайность по данным оригинатора – Краснокутской опытно-селекционной станции - составила 12,2 ц/га, что на 1,5 ц/га выше стандарта. Новый сорт обладает повышенной устойчивостью к полеганию и засухе (1).

Целью наших исследований являлось сравнительное изучение двух сортов яровой мягкой пшеницы Альбидум 32 и Альбидум 29 (районирован в 1994г.), изучение комплексного воздействия технологических приёмов на формирование урожая, качество зерна и семян данных сортов в условиях Волгоградского Заволжья.

Опыты проводились в 2007-2009 гг. на полях КХ «Лазарева Л. М.» в Палласовском районе Волгоградской области. Почвы опытного участка каштановые, содержание гумуса 2,77...3,02%. Предшественником яровой пшеницы во все годы исследований являлся черный пар.

Полевые опыты проводились по методу расщепленной делянки при систематическом расположении вариантов в четырехкратной повторности. На делянках первого порядка изучались сорта яровой пшеницы Альбидум 29 и 32. На делянках второго порядка изучали нормы высева от 2 до 4 млн. всхожих семян/га с шагом 0,5 млн. В свою очередь, делянки второго порядка расщеплялись на делянки третьего порядка, на которых изучалось действие регуляторов роста (Гумат калия, Агат-25К, Эдагум СМ, Цитовит, Биосил) на урожайность, качество зерна и семян в сравнении с контролем, где не проводили никаких обработок. Регуляторами роста обрабатывали семена и опрыскивали растения в фазы кушения и колошения. Протравливание семян с одновременной обработкой их препаратами проводилось за 3 дня до посева. При протравливании 1 т семян расход рабочего раствора составил 10 л, при обработке растений яровой пшеницы в вегетацию расход рабочей жидкости составил 100 л/га. Дозировка регуляторов роста была следующей: Гумат калия - 0,2л/0,4л, Агат-25К - 0,012/0,014, Эдагум СМ - 0,03/0,45, Цитовит - 0,01/0,1, Биосил - 0,05л/0,03л соответственно видам обработки. Учетная площадь делянки третьего порядка составляла 115 м².

Погодные условия в 2007 году характеризовались как острозасушливые (ГТК=0,38). Всего с апреля по август выпало 88,2 мм осадков, что меньше среднегодовой нормы на 54 мм и это оказало сильное отрицательное влияние на урожайность. Однако засушливая погода способствовала улучшению качества зерна яровой пшеницы. В более благоприятном по обеспеченности влагой 2008 году (ГТК=0,77) за период вегетации с апреля по август выпало 192 мм осадков, что больше среднегодового показателя на 49,8 мм. Но распределение осадков за вегетацию было крайне неравномерным. Так, в конце мая и начале июня, когда растения проходили фазы кущения – выхода в трубку, выпало всего 5,6 мм осадков, что не могло в полной мере удовлетворить потребности растений во влаге и повлияло, в конечном итоге, на урожайность. Осадки, выпавшие в конце июня и начале июля (64,2 мм) способствовали развитию продуктивных стеблей и подгона. Экстремально засушливым за период исследований был 2009 год (ГТК=0,29), когда за вегетацию выпало 61,8 мм, что составило всего 60,5% от среднегодового количества осадков. Большая часть осадков выпала в мае (64% всех осадков за вегетацию), что способствовало активному кущению яровой пшеницы на начальных фазах развития. В июне и июле осадки выпадали эпизодически, быстро испарялись, что в конечном итоге на фоне низкого содержания продуктивной влаги в почве привело к практически полной гибели яровой пшеницы.

В засушливых 2007 и 2009 гг. наступление фенологических фаз почти не зависело от применяемых регуляторов роста, а в большей степени наблюдалась зависимость от норм высева и погодных условий. С увеличением норм высева длина межфазных периодов сокращалась на 3...4 дня. В 2008 году дата наступления фенологических фаз зависела от применяемых физиологически активных веществ, норм высева, сортовых особенностей, а также от погодных условий. С увеличением норм высева длина межфазных периодов сокращалась на 1...2 дня. Фаза выхода в трубку у яровой пшеницы сорта Альбидум 29 наступила на 1...2 дня раньше, чем у сорта Альбидум 32 и в процессе вегетации такая тенденция сохранилась вплоть до полной спелости. У яровой пшеницы на вариантах, где применялись Гумат калия и Эдагум СМ, вступление в фенофазы наблюдалось на 1...2 дня позже по сравнению с контролем. Продолжительность периода «посев – полная спелость» в 2008 году у сорта Альбидум 32 составила 88...91 день, у сорта Альбидум 29 86...89. В 2007 году аналогичный период у сорта Альбидум 32 составил 76...79 дней, у Альбидум 29 73...77 дней. В острозасушливом 2009 году у обоих сортов через 55 дней после посева на нормах высева 3...4 млн. всхожих семян/га наблюдалась практически полная гибель посевов. На нормах высева 2...2,5 млн. всхожих семян/га продолжительность периода «посев – полная спелость» составила 68...70 дней.

Установлено, что сорт Альбидум 32 является более урожайным по сравнению с Альбидум 29 в среднем на 0,69 ц/га. По обоим сортам максимальная урожайность в 2007 году была получена при норме высева 2 млн./га, в среднем 4,4 ц/га, достоверно превышая урожайность на других нормах высева на 0,5...1,5 ц/га. В 2008 году самая высокая урожайность была получена при норме высева 3 млн./га – 13,5 ц/га и была больше на 2,5...4,5 ц/га (таблица 1). Среди исследуемых регуляторов роста наибольшие прибавки по сравнению с контролем в 2007 г. были получены при обработке растений Гуматом калия, Агатом-25К и Эдагумом СМ (в среднем на 0,6ц/га).

В 2008 г. практически все исследуемые препараты, кроме Цитовита, способствовали повышению урожайности на 0,4...1,7ц/га. Наибольшая эффективность от применения препаратов отмечалась при применении Гумата калия, по которому средняя урожайность за 2007-2008 гг. была выше на 0,5...1,6 ц/га по сравнению с контролем (6,65 ц/га). При увеличении нормы высева регуляторы роста достоверно не увеличивали урожайность. В 2009

году из-за очень низкой влагообеспеченности положительное действие физиологически активных веществ на урожайность не проявилось.

Содержание сырой клейковины было выше на всех вариантах у сорта Альбидум 32. Наибольшее количество клейковины было получено на варианте с нормой высева 3 млн./га при применении Гумата калия и Эдагума СМ – 43,2 и 43,6% соответственно. С увеличением нормы высева от 3 до 4 млн./га количество клейковины снижалось в среднем на 4...5%. Лучшим качеством клейковины (I группа) характеризовался сорт Альбидум 29, показатели прибора ИДК находились в диапазоне 58...75. Клейковина зерна сорта Альбидум 32, относилась ко II группе (удовлетворительно слабая) - 80...95. Четкого изменения показателей прибора ИДК в зависимости от норм высева и регуляторов роста не наблюдалось.

Табл. 1. Урожайность сортов яровой пшеницы в зависимости от норм высева и физиологически активных веществ (ц/га)

Варианты	Альбидум 29				Альбидум 32			
	2007г.	2008г.	2009г.	Среднее	2007г.	2008г.	2009г.	Среднее
Норма высева = 2 млн. семян/га								
Контроль	3,70	7,50	1,59	4,26	3,94	9,20	1,98	5,04
Гумат калия	4,68	8,78	1,60	5,02	5,29	10,80	1,94	6,01
Агат – 25К	4,66	7,70	1,48	4,61	4,81	10,40	1,93	5,71
Эдагум СМ	4,65	8,65	1,57	4,96	4,77	10,80	1,96	5,84
Цитовит	3,39	7,55	1,45	4,13	4,89	9,10	1,90	5,30
Биосил	3,98	7,55	1,48	4,34	4,43	10,20	1,94	5,52
Норма высева = 2,5 млн. семян/га								
Контроль	3,18	10,20	1,11	4,83	3,56	10,40	1,28	5,08
Гумат калия	4,36	11,55	1,14	5,68	4,67	12,70	1,33	6,23
Агат – 25К	4,14	10,25	1,07	5,15	4,57	10,75	1,22	5,51
Эдагум СМ	4,05	11,20	1,22	5,49	4,19	11,25	1,47	5,64
Цитовит	3,24	10,23	0,86	4,78	3,80	10,60	1,34	5,25
Биосил	3,93	10,38	0,98	5,10	3,96	11,20	1,39	5,52
Норма высева = 3 млн. семян/га								
Контроль	3,07	11,50	-	4,86	3,47	12,87	1,03	5,79
Гумат калия	3,24	14,75	-	6,00	4,03	15,54	1,09	6,89
Агат – 25К	3,21	13,30	-	5,50	3,72	13,67	0,95	6,11
Эдагум СМ	3,20	13,80	-	5,67	3,54	14,52	1,06	6,37
Цитовит	3,11	12,44	-	5,18	3,37	13,87	1,01	6,08
Биосил	3,11	12,34	-	5,15	3,69	13,39	1,01	6,03
Норма высева = 3,5 млн. семян/га								
Контроль	3,03	9,80	-	4,28	3,26	11,29	-	4,85
Гумат калия	3,15	11,30	-	4,82	3,51	12,47	-	5,33
Агат – 25К	3,16	9,95	-	4,37	3,52	11,34	-	4,95
Эдагум СМ	3,18	11,05	-	4,74	3,40	12,42	-	5,27
Цитовит	3,09	9,95	-	4,35	3,21	11,41	-	4,87
Биосил	3,10	10,21	-	4,44	3,49	11,40	-	4,96
Норма высева = 4 млн. семян/га								
Контроль	2,84	7,34	-	3,39	3,02	9,87	-	4,30
Гумат калия	3,03	8,72	-	3,92	3,17	10,60	-	4,59
Агат – 25К	2,85	8,00	-	3,62	3,12	9,39	-	4,17
Эдагум СМ	2,84	8,04	-	3,63	3,11	9,60	-	4,24
Цитовит	2,78	7,38	-	3,39	3,04	9,80	-	4,28
Биосил	2,87	7,45	-	3,44	3,01	9,80	-	4,27

2007г. НСР05: A=0,05, B=0,08, C= 0,08, AB=0,03, AC=0,03, BC=0,04, ABC=0,04

2008г. НСР05: A=0,07, B=0,11, C= 0,13, AB=0,04, AC=0,05, BC=0,06, ABC=0,06

1. Новый сорт Альбидум 32 является более урожайным и, соответственно, экономически более выгодным по сравнению с сортом Альбидум 29.

2. Оптимальной нормой высева при выращивании яровой мягкой пшеницы на семена в условиях засушливого Волгоградского Заволжья является 2 млн. всхожих семян/га.

3. Применение регуляторов роста способствовало в 2007...2008 гг. достоверному увеличению урожайности; наибольшая эффективность от их применения наблюдалась в более благоприятном по увлажнению 2008 г. Гумат калия обеспечивал наибольшие прибавки урожайности по сравнению с другими препаратами.

Литერატურა:

1. Государственный реестр селекционных достижений, допущенных к использованию Т.1 Сорта растений. М.: ФГУ «Государственная комиссия РФ по испытанию и охране селекционных достижений», 2009.
2. Сариев, К. Влияние предшественников и норм высева на урожайность и качество зерна яровой пшеницы на светло-каштановых почвах Волгоградского Заволжья: дисс. ... канд. с.-х. наук: 06.01.09. / Сариев Кайдар. Волгоград, 2004.
3. Семина, С. А. Урожай и качество зерна яровой мягкой пшеницы в зависимости от сорта / С.А. Семина, В.В. Мачнева // Зерновое хозяйство. 2005, №3.

ვლადიმერ ივანოვი, სერგეი ჩერნუხა
საგაზაფხულო ხორბლის წარმოების ტექნოლოგიის გაუმჯობესება ვოლგოგრადში
რეზიუმე

საგაზაფხულო ხორბლის თესვის ოპტიმალური ნორმა ვოლგოგრადში არის 2 მლნ ამოსული თესლი. ფიზიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებებით დამუშავება დადებითად მოქმედებს მოსავალზე, მარცვლის ხარისხსა და თესლზე.

Vladimir Ivanov, Sergei Shernucha
Spring Wheat's Processing Technological Improvement in Volgograd Zavolzhje
Summary

Optimal spring wheat sowing standard of 2 mln. germinating seeds per ha was established in Volgograd Zavolzhje conditions. Physiologically active matters processing positively influences on crop capacity, grain and seeds quality in more favourable on moistening years.

**კახი კოპალიანი
(საქართველო)**

**მასწავლებლის ავტორიტეტის მაფორმირებელი
სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები**

აღზრდის იმ მრავალ საშუალებას შორის, რომლებსაც სკოლა ფლობს, არის მასწავლებელთა ავტორიტეტი. პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ცნობილი მკვლევარი პროფესორი შ. ჩხარტიშვილი აღნიშნავდა, რომ „ყოველგვარი სააღმზრდელო ღონისძიება კარგავს ძალას იმ მასწავლებლის ხელში, რომელიც მოსწავლეთათვის მორალურ საფუძველზე აღიარებულ ავტორიტეტს არ წარმოადგენს. ამიტომ ყველაზე ძვირფასი, რაც მასწავლებელს, როგორც აღმზრდელს, მოეპოვება, ესაა ავტორიტეტი“ (ჩხარტიშვილი, 1974).

რა არის ავტორიტეტი? როგორც ცნობილია, ავტორიტეტად მიიჩნევა ხელმძღვანელის (ორგანიზატორის) საზოგადოებრივი აღიარება, რომელიც გამოიხატება მის უნარში, იძულების გარეშე, მოახდინოს სასურველი გავლენა ადამიანზე. ამასთან ერთად, ავტორიტეტი დაკისრებული საქმისადმი ხელმძღვანელის შესაფერისობის გარეგანი მაჩვენებელიცაა. იგი შეფასება და პროდუქტია, რომელსაც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში აკეთებს კოლექტივი, მისი თითოეული წევრი (ჩხარტიშვილი, 1974:2).

ყველაზე მეტი აღმზრდელობითი ზემოქმედების უნარი აქვს თვითონ ცხოვრების პრაქტიკულ მიმდინარეობას. იმას, რასაც ბავშვი ყოველდღიურ ცხოვრებაში უშუალოდ ხედავს და განიცდის, რასაც იგი თავისი სასიცოცხლო ინტერესებით უკავშირდება.

მშობელი, აღმზრდელი, მასწავლებელი ბავშვისათვის ავტორიტეტს წარმოადგენს, რომელთანაც იგი ამავე დროს სიყვარულისა და პატივისცემის გრძნობით არის დაკავშირებული. ბავშვი ავტორიტეტს უბრალოდ კი არ აღიარებს, არამედ საკუთარი ცხოვრების შინაარსში განიცდის მას და განიცდის განსაკუთრებული სიძლიერით (გოგიჩაიშვილი, 2005).

აღმზრდელის ავტორიტეტი თავისთავად მიმართავს მოზარდის ცნობიერებას გარკვეული ობიექტური ღირებულებებისაკენ და განსაკუთრებული სიღრმით განაცდევინებს კიდევ მას. სწავლისა და ეთიკურ საკითხებზე საუბრის აღმზრდელობითი ზემოქმედება უმნიშვნელოა იმ ეფექტთან შედარებით, რომელსაც აღმზრდელი ავტორიტეტი ამ მიმართულებით, უბრალოდ, თავისი ყოველდღიური ცხოვრებითა და მოქმედებით აღწევს ადრინდელი ასაკის მოზარდში. რამდენიც არ უნდა ელაპარაკოთ მორალურ ღირებულებათა შესახებ, რანაირი ახსნა-განმარტებაც არ უნდა მისცეთ ბავშვს ზნეობრივ საკითხებზე, სულ ერთია, მიზანი მაინც მიუღწევადი დარჩება, თუ აღმზრდელის საუბარი ერთი გზით მიდის, ხოლო მისი ყოველდღიური ცხოვრება საწინააღმდეგო მიმართულებას ღებულობს (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია... 2004).

საკმარისია ბავშვმა აღმზრდელი, რომლის ავტორიტეტსაც იგი აქამდე ასე ძლიერ განიცდიდა, რომელიც მას ასე ღრმად სწამდა, რომლის სიტყვა და საქმე

მას გულთან ასე ახლოს მიჰქონდა, ერთხელ აშკარა სიყალბეში დაიჭიროს, რომ ყველაფერი გათავებულად ჩაითვალოს. ამის შემდეგ ავტორიტეტის ყველი სიტყვა და მოქმედება საექვო გახდება. არაფერი არ არის მოზარდისათვის ისე შემადრწუნებელი, როგორც აღმზრდელის ავტორიტეტისადმი რწმენის შელახვა (ჩხარტიშვილი, 1974).

მაგრამ მაინც რა არის საჭირო იმისთვის, რომ ავტორიტეტი მოპოვებული და შენარჩუნებული იქნეს? ბავშვის აღზრდის პროცესში აღმზრდელი თავის საკუთარ ნებისყოფასაც უნდა ზრდიდეს და ამტკიცებდეს. უპირველეს ყოვლისა, შენი საკუთარი ცხოვრება უნდა გქონდეს მოწესრიგებული, რომ სხვის ცხოვრებაში წესრიგის შეტანა შეძლო (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია... 2004).

აღმზრდელის ავტორიტეტი არსებითად სულიერ-მორალურ უპირატესობას ემყარება. ბავშვი აღმზრდელ ავტორიტეტად თვლის იმას, ვისშიც ის მორალურ ძლიერებას ხედავს. ბავშვს შეიძლება განაცდევინო, რომ ის დამოკიდებულია შენს ეკონომიკურ შესაძლებლობაზე, შენი ფიზიკური უპირატესობით შეიძლება დაამინო კიდევ, მაგრამ ამ გზით იძულებითი ხასიათის მორჩილებას მიაღწევ, ავტორიტეტს კი ვერ მოიპოვებ. აღმზრდელის ავტორიტეტს ბავშვი აღიარებს ყოველგვარი იძულების გარეშე, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში მორალურ „იძულებას“, რომელსაც ბავშვი თავისუფლების სახით განიცდის (განათლების ფსიქოლოგია, 2005:3).

საკუთარი დავალების (ბავშვის აღზრდა და სწავლება) წარმატებით შესრულებისათვის აუცილებელია მასწავლებელი მოსწავლის თვალში ავტორიტეტს წარმოადგენდეს. ამისათვის ის უნდა ფლობდეს პედაგოგიური ავტორიტეტის ორი ძირითად კომპონენტს: პიროვნულსა და პროფესიულს.

ჩვენი კვლევის მიზანს სასწავლო-აღმზრდელი პროცესში მასწავლებლის ავტორიტეტის განმსაზღვრელი პროფესიული და პიროვნული თვისებების გარკვევა წარმოადგენდა.

კვლევის მეთოდები

კვლევები ჩატარდა საშუალო და უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში. ცდისპირებს შეადგენდა:

1. უმცროსკლასელთა ჯგუფები;
 2. უფროსკლასელთა ჯგუფები;
 3. განათლების ფაკულტეტის დამამთავრებელი კურსის სტუდენტთა ჯგუფი.
- სულ კვლევებში მონაწილეობა მიიღო 130 ცდისპირმა.

მასწავლებელთა პროფესიული და პიროვნული თვისებების გამოსავლენად, ცდისპირებს ევალუბოდათ მოთხრობის შედგენა სხვადასხვა თემაზე: „ჩემი საყვარელი მასწავლებელი“, „როგორი წარმომიდგენია ნამდვილი მასწავლებელი“, „როგორი ხასიათის თვისებები მინდა გადმოვიღო ჩემი მასწავლებლისაგან“ და ა.შ.

უმცროსკლასელ ცდისპირებს ევალუბოდათ შემდეგი წინადადებების დასრულება:

- მე მიყვარს ჩემი მასწავლებელი, იმიტომ რომ ის . . .
- მასწავლებელი – ესაა . . .
- ვისურვებდი, რომ მასწავლებელი იყოს . . .
- მასწავლებელს ვუსმენ იმიტომ, რომ . . .
- მასწავლებელში მომწონს . . .
- მომწონს, როცა მასწავლებელი . . .
- არ მომწონს, როცა მასწავლებელი . . .

უფროსკლასელებს უნდა დაესრულებინათ შემდეგი წინადადებები:

- ავტორიტეტული მასწავლებელი – ესაა . . .
- მთავარია, რომ მასწავლებელმა . . .
- ყველაზე ცუდია, როცა მასწავლებელი . . .
- ვისურვებდი, რომ მასწავლებელი იყოს . . .
- სკოლაში ჩემი მასწავლებლები . . .
- ამ მომწონს, როცა მასწავლებელი . . .
- როცა მასწავლებელი მიახლოვდება . . .

უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტებს ვეალებოდათ ლექტორ-მასწავლებელთა პროფესიული და პიროვნული თვისებების რანჟირება, ანუ მათი დალაგება მნიშვნელობის ხარისხის მიხედვით.

მიღებული შედეგების ანალიზი

უმცროსკლასელებთან ჩატარებული კვლევების შედეგად მიღებული მონაცემების ანალიზიდან ჩანს, რომ ისინი მასწავლებლის სასურველ თვისებად მიიჩნევენ: „სიკეთეს“, „თავაზიანობას“, „გონიერებას“, „სილამაზეს“, „ბავშვების მიმართ სიყვარულს“. არასასურველ თვისებად – „ბრაზს“, „ყვირილს“. ბავშვებისათვის მასწავლებლის მიუღებელი საქციელია, როცა ის: „უყვირის ბავშვებს“, „ამბობს ერთს და აკეთებს სხვას“, „არ ასრულებს დანაპირებს“ და ა.შ. ძირითადად შეფასებები დაიყვანებოდა მასწავლებელთა პიროვნული თვისებების აღწერაზე, ხოლო პროფესიულ საქმიანობაზე საუბარი არ ყოფილა. მაგალითად, არც ერთ მოთხრობაში მოსწავლეებს არ მიუნიშნებიათ იმაზე, რომ მასწავლებელმა უნდა იცოდეს თავისი საგანი.

„დაასრულე წინადადება“ მეთოდის გამოყენებით ჩვენ მივიღეთ შემდეგი შედეგები. **წინადადებას „მე მიყვარს ჩემი მასწავლებლები, იმიტომ რომ ის . . .“** აქვს დასრულების შემდეგი ვარიანტები: „კეთილია“, „სამართლიანია“, „გულისხმიერია“, „ბევრი იცის“, „ლამაზია“, „საინტერესოდ მიჰყავს გაკვეთილები“. ისეთ თვისებაზე, როგორცაა „სიკეთე“, მიუთითა გამოკითხულთა 90%-მა.

მეორე წინადადებას „მასწავლებელი – ესაა . . .“ ჰქონდა შემდეგი გაგრძელებები: „კარგი ადამიანი“, „ჩემთვის ძვირფასი ადამიანი“, „მეგობარი“, „ადამიანი, რომელსაც უყვარს და ასწავლის ბავშვებს“, „ადამიანი, რომელიც მოთმინებით ასწავლის ბავშვებს“.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ მასწავლებელი რეფერენტულია უმცროსი მოსწავლეებისათვის. მასწავლებლის ცნების განმარტების დროს, ისინი მიუთითებენ ისეთ თვისებებზე, როგორებიცაა სიკეთე და ბავშვების სიყვარული.

წინადადებას „მე ვისურვებდი, რომ მასწავლებელი იყოს . . .“ ჰქონდა შემდეგი გაგრძელება: „კეთილი“, „ჩვეულებრივი“, „ლამაზი“, „მშვიდი“, „სამართლიანი“, „მომთმენი“, „აკურატული“, „ისეთი, როგორც ის არის“.

წინადადებას „მე უსმენ მასწავლებელს, იმიტომ რომ ის . . .“ ჰქონდა გაგრძელების შემდეგი ვარიანტები: „კეთილია“, „სამართლიანია“, „უფროსია“, „ჩვენი მასწავლებელია“, „ჭკვიანია“, „მასწავლის მე“.

წინადადება „მე მასწავლებელი არ მომწონს იმიტომ, რომ . . .“ დასრულებულ იქნა შემდეგი ვარიანტებით: „ის ყვირის“, „ბრაზიანია“, „მკაცრია“, „ზოგჯერ ეწურება მოთმინება“.

ამ მონაცემებიდან ჩანს, რომ ისეთი თვისება, როგორცაა მოთმინება, აუცილებელია დაწყებითი კლასების მასწავლებელთათვის.

წინადადებას „მე მომწონს, როცა მასწავლებელი . . .“ ჰქონდა შემდეგი გაგრძელება: „კეთილია“, „მომთმენია“, „თბილად საუბრობს“, „იძლევა განმარტებას“, „საინტერესოდ მიჰყავს გაკვეთილი“, „ლამაზია“, „წერს მაღალ ნიშნებს“ და არ მომწონს, როცა მასწავლებელი: „გაჯავრებულია“, „იღანძვება“, „ყვირის“.

მიღებული მონაცემების პროცენტული მაჩვენებლები შეიძლება ცხრილის სახით გამოვსახოთ.

№	პასუხების მაჩვენებლები %-ში	
1	კეთილი	95
2	მომთმენი	83
3	უყვარს ბავშვები	64
4	სამართლიანი	57
5	გულისხმიერი	51
6	საინტერესოდ მიჰყავს გაკვეთილი	36
7	კარგად ხსნის გაკვეთილს	21
8	ბევრი იცის	10
9	მომთხოვნი	7
10	აკურატული	3

ამრიგად, მონაცემებიდან ჩანს, რომ უმცროსკლასელთათვის უფრო მნიშვნელოვანია პედაგოგიური ავტორიტეტის პიროვნული კომპონენტები: სიკეთე, მოთმინება, ბავშვების მიმართ სიყვარული, სამართლიანობა. როგორც ვხედავთ, უმცროსკლასელთა მასწავლებლის ავტორიტეტი ბავშვებთან ურთიერთობაზეა აგებული, რაც შეიძლება იმით აიხსნას, რომ ისინი თავიანთ მასწავლებელში, უწინარეს ყოვლისა, მათთვის გასაგებ ადამიანურ თვისებებს ანიჭებენ უპირატესობას, ხოლო პროფესიული თვისებების შეფასება უჭირთ. სკოლაში შესვლამდე ბავშვისათვის ყველაზე ახლო ძვირფას ადამიანებს მისი ნათესავები წარმოადგენენ. სკოლაში კი ბავშვი სავსებით სხვა გარემოში ხვდება, სადაც განსხვავებული მოთხოვნები და მოვალეობებია. იქ ბავშვისათვის მთავარი ფიგურა მასწავლებელია, რომელსაც ყველაფერში ენდობა. ხოლო თუ ამავდროულად მასწავლებელი კეთილია, მომთმენი და გულისხმიერი, ის ბავშვისათვის იმდენად ახლო ადამიანად იქცევა, რომ ბავშვი მას ისეთივე მოთხოვნებს უყენებს, როგორსაც საკუთარ ახლობლებს. საფიქრებელია, რომ სწორედ ამიტომაც უმცროსი მოსწავლეებისათვის პირველ ადგილზე პედაგოგიური ავტორიტეტის პიროვნული კომპონენტი დგას.

უფროსკლასელებთან ჩატარებულ კვლევათა მონაცემების მიხედვით, **ავტორიტეტული მასწავლებელი, ესაა:** „მასწავლებელი, რომელსაც შეუძლია და იცის თუ როგორ დააინტერესოს მოსწავლე“, „გადმოსცეს თავისი საგანი ისე, რომ მოსწავლემ ის გაიგოს“, „მასწავლებელი, რომელსაც დადებითად აფასებენ“.

მათი აზრით, **მთავარია, რომ მასწავლებელს:** „შეეძლოს მოსწავლეებთან საერთო ენის გამოხატვა“, „კარგად იცოდეს თავისი საგანი“, „უყვარდეს თავისი მოსწავლეები“, „კარგად ასწავლიდეს“, „უგებდეს მოსწავლეებს“.

წინადადებას „ყველაზე ცუდია, როცა მასწავლებელი . . .“ ჰქონდა გაგრძელების შემდეგი ვარიანტები: „არ იცის თავისი საგანი“, „უხასიათოდა“, „გაბრაზებულია“. მათ არ მოსწონთ, როცა მასწავლებელი: „მრისხანეა და არა თავაზიანი“, „არ შეუძლია გაკვეთილის ახსნა“, „ყვირის“.

წინადადება „როცა მასწავლებელი მიახლოვდება . . . “ მათ გააგრძელეს პასუხების შემდეგი ვარიანტებით: „მე ვნერვიულობ“, „უფუნებოდ ვარ“, „თავს მშვიდად ვგრძნობ“.

მიღებული მონაცემების პროცენტული მაჩვენებლები შეიძლება ცხრილის სახით გამოვსახოთ.

№	პასუხების მაჩვენებლები %-ში	
1	საგნის მცოდნე	89
2	გაკვეთილის გასაგებად ახსნა	86
3	გაკვეთილის საინტერესოდ წარმართვა	73
4	მომთხოვნი	68
5	სამართლიანი	52
6	ბავშვების მოყვარული	49
7	მკაცრი	34
8	მომთმენი	25
9	კეთილი	12
10	მასწავლებლის შესაფერისად ჩაცმა	8

ჩატარებული კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების მიხედვით ირკვევა, რომ უფროსკლასელებისათვის ყველაზე მიუღებელია, როცა მასწავლებელი სათანადო დონეზე არ ფლობს თავის საგანს. პედაგოგის ფიზიკურობას კი მათთვის ნაკლები მნიშვნელობა აქვს. უფროსკლასელთათვის მთავარია, რომ მასწავლებელმა იცოდეს თავისი საგანი და შეეძლოს მასალის გასაგებად ახსნა. ხოლო არ მოსწონთ, როცა მასწავლებელი უპასუხისმგებლოა, უსამართლოა, ყვირის, საკუთარ თავს გარშემომყოფებზე მაღლა აყენებს. უმცროსკლასელებისგან განსხვავებით, უფროსკლასელები უფრო მომთხოვნები არიან მასწავლებლის პიროვნების მიმართ. კვლევების მონაცემებიდან ჩანს, რომ უფროსკლასელები უფრო მკაცრად აფასებენ მასწავლებელს, მის ცოდნას, გაკვეთილის მეთოდოლოგიას.

შედარებითი ანალიზი. ორივე ჯგუფში ჩატარებულ კვლევათა მონაცემებს ერთმანეთს თუ შევადარებთ, შეიძლება შემდეგი დასკვნის გაკეთება: უმცროსკლასელები წინა პლანზე პედაგოგიური ავტორიტეტის პიროვნულ კომპონენტებს აყენებენ. ისინი მთლიანად მასწავლებლის პიროვნების გავლენის ქვეშ ექცევიან. უფროსკლასელები კი პედაგოგის პიროვნების შეფასებაში გაცილებით მკაცრები არიან. უმცროსკლასელებისაგან განსხვავებით, რომლებსაც ყოველთვის უხარიათ მასწავლებლის მოახლოება, უფროსკლასელები უპირატესობას ანიჭებენ მასწავლებლისაგან გარკვეულ დისტანციაზე ყოფნას. უმცროსი მოსწავლე ყოველთვის ენდობა მასწავლებელს და სჯერა მისი, უყვება მას საკუთარ პრობლემებს, რომლებიც ადევნებს. უფროსკლასელებს კი არ ძალუღთ მასწავლებლისთვის ყველაფრის მოყოლა. მართალია, ისინი უფლებას აძლევენ მასწავლებელს მიიღონ საპასუხისმგებლო გადაწყვეტილება, მთლიანად კლასისათვის მნიშვნელოვან სიტუაციაში, მაგრამ პირადულ სიტუაციებში ნდობის ასეთი ავანსირება ნაკლებად ხდება. უფროსკლასელი, აცნობიერებს რა საკუთარი ცოდნის მნიშვნელობას მომავალი სწავლებისათვის, უფრო მომთხოვნია მასწავლებლის და მისი ცოდნის მიმართ. ამიტომ უფროსკლასელები უფრო მნიშვნელოვნად პედაგოგიური ავტორიტეტის პროფესი-

ულ კომპონენტს თვლიან. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მასწავლებლის პიროვნული თვისებებიც ახდენენ გარკვეულ გავლენას მათ აკადემიურ მოსწრებაზე.

ახლა განვიხილოთ, რას თვლიან აუცილებელ თვისებებად მასწავლებლის პროფესიისათვის უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტები.

მასწავლებლის მნიშვნელოვან უნარებად ისინი თვლიან: საგნის და მისი სწავლების მეთოდის ცოდნას; საკუთარი საქმიანობის მუდმივ ანალიზსა და დახველოვნებას; მოსწავლეთა მოთხოვნილებების და ინტერესების ცოდნას.

რანჟირების მეთოდის გამოყენებით მიღებული მონაცემები ცხრილის სახით შეიძლება შემდეგნაირად გამოვსახოთ:

№	პასუხების მაჩვენებლები %-ში	
1	საგნის ცოდნა	83
2	პედაგოგიური ტაქტი	65
3	სამართლიანობა	52
4	გაწონასწორებულობა	37
5	მომთინება	26
6	კეთილმოსურნეობა	21
7	ბავშვების მიმართ სიყვარული. პასუხისმგებლობა	17
8	მომთხოვნელობა	9
9	თავაზიანობა	6
10	შრომისმოყვარეობა	4

მიღებული შედეგებიდან ჩანს, რომ სტუდენტები უპირატესობას ანიჭებენ პროფესიულ კომპონენტს, რაც მათი საქმიანობის სპეციფიკასთანაა დაკავშირებულია. კვლევების მიხედვით და პირადი საუბრებიდანაც გამომჩნდა, რომ სტუდენტებისათვის მასწავლებლისა და მოსწავლის ურთიერთობის დომინირებულ, პედაგოგიური ავტორიტეტისათვის ყველაზე უფრო მისაღებ სტილს წარმოადგენს დემოკრატიული. ის მასწავლებლები, რომლებთანაც შეიმჩნევა ავტორიტარული და დემოკრატიული სტილის კომბინაცია, მათთვის მისაღებია იმ შემთხვევაში, როცა მასწავლებელი იღებს მოსწავლეებთან მუშაობის მოქნილ მეთოდებს და ორიენტირებულია დემოკრატიულ სტილზე.

ამრიგად, ზემომოცემული მასალის გათვალისწინებით შეიძლება შემდეგი დასკვნების გაკეთება.

უმცროსკლასელები მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ პედაგოგიური ავტორიტეტის პიროვნულ ფაქტორებს. ეს იმით აიხსნება, რომ მათ პროფესიული ცოდნის თავისებურებათა შეფასების უნარი არ შესწევთ.

უფროსკლასელთათვის კი უფრო მნიშვნელოვანია პედაგოგის პროფესიული კომპონენტი. ეს იმით აიხსნება, რომ უფროსკლასელები აცნობიერებენ ცოდნის მნიშვნელობას შემდგომში სწავლის გაგრძელებისათვის. ამიტომაც მათთვის მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებელმა კარგად იცოდეს თავისი საგანი და შეეძლოს მისი გასაგებად გადმოცემა.

განათლების ფაკულტეტის დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებისთვისაც საკუთარი საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, უფრო მნიშვნელოვანია მასწავლებლის სწორედ პროფესიული კომპონენტი.

ლიტერატურა:

1. განათლების ფსიქოლოგია, რედ. მ. ჯაფარიძე. თბ., 2005.

2. გოგიჩაიშვილი თ., განვითარების ფსიქოლოგია. თბ., 2005.
3. მადრაძე მ., დევიძე ო., ფსიქოლოგია მასწავლებლისათვის. ქუთაისი, 2002.
4. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია. დიმიტრი უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი, ფსიქოლოგია, შრომები, XIX, თბ., 2004.
5. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია. თბ., 1974.

Kaxi Kopaliani
Social-Psychological Forming Factors of Teachers' Authority
Summary

In this paper have been discussed social-psychological defining factors of teachers' authority in groups of junior and senior pupils and final year students of faculty of education.

As Results of researches have shown that in junior pupils' groups teacher's authority is conditioned by personal factors, but senior pupils pay more attention to teacher's professional component.

As well for final year students of faculty of education proceeding from specificity of own activity the professional component and democratic style of behaviour is more considerable for them.

Кахи Копалиани
Социально-психологический фактор в формировании авторитета учителей.
Резюме

В статье рассмотрены психо-социальные факторы авторитета учителей у младшеклассников, старшеклассников и студентов педагогического факультета. Проведенные исследования показали, что для младшеклассников наиболее важны личные качества педагога, так как они еще не могут оценить профессионализм педагога. Тогда как старшеклассники больше внимания уделяют профессиональной компетенции. Для них важно, чтобы преподаватель хорошо знал предмет и мог донести его до школьников.

Студенты выпускного курса педагогического факультета, исходя из специфики будущей деятельности, также больше внимания уделяют именно профессиональной компетенции преподавателя.

ცოტნე შამუგია (საქართველო)

მეცხველუხის აქტივიზაცია და თვალსაჩინოება ქვეყანათმცოდნეობის მეცადინეობაზე

თვალსაჩინო სწავლებას საკმაოდ დიდი ხნის ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ მე-17 საუკუნეში თვალსაჩინოების პრინციპი, როგორც სწავლების „ოქროს წესი“, მოცემულია იან ამოს კომენსკის პედაგოგიკურ მოძღვრებაში. ამ დროიდან თვალსაჩინოების პრინციპმა გარკვეული უფლება მოიპოვა, როგორც თეორიაში, ისე სწავლების პრაქტიკაში. თვალსაჩინოების შესახებ პროგრესული მითითება მოგვცა მე-18 საუკუნეში პესტალოციმ, ხოლო მისი შემდგომი დასაბუთება და მაღალ მეცნიერულ დონეზე განხორციელების გზები გააშუქა დიდმა რუსმა პედაგოგმა კ. უშინსკიმ.

უცხოური ენის სწავლებაში თვალსაჩინოების გამოყენება ხელს უწყობს ენის შემსწავლელებში ზეპირმეტყველების უნარისა და ჩვევების გამომუშავებას. თვალსაჩინოების გამოყენებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ენის შემსწავლელის ასაკობრივი თავისებურებანი, ცოდნის ჰორიზონტი, არსებული მასალა და ქვეყანათმცოდნეობითი ინტერესი.

თვალსაჩინოება ხელს უწყობს ენის შემსწავლელებს ყურადღების გამოწვევაში.

ჯან-ჯაკ რუსო, გამომდინარე ბუნებრივი აღზრდის პრინციპიდან, თვალსაჩინოებას აღზრდის ზოგად პრინციპად თვლის.

დღეს უკვე მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში გვხვდება სახელმძღვანელოები, რომლებშიც სურათები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. ადრე თუ ტექსტებს უფრო ძირითადი მნიშვნელობა ენიჭებოდა, დღეს შეიძლება მათი ჩანაცვლება მოხდეს სურათებით, როგორც თანაბარი ინფორმაციის წყარო.

ბევრი ლექტორისათვის სურათები არის ამბივალენტური (ორმაგი მნიშვნელობის მატარებელი). ერთი მხრივ, მათ სურთ გამოიყენონ სურათები ლექციის უფრო მოტივირებულად დაგეგმვისა და ჩატარებისათვის, მაგრამ, მეორე მხრივ, ტექსტის ანალიზის დროს არ არის საკმარისი მხოლოდ სურათებით მუშაობა.

სურათებით მუშაობა ლექციაზე განპირობებულია სხვადასხვა ფაქტორით:

- არჩეული სურათის ტიპი;
- სურათების დიდაქტიკური ფუნქცია;
- სწავლის მიზანი;
- სურათების მეთოდური გამოყენება;
- რეცეფცია-სურათების მოქმედება პიროვნებაზე.

ჩნდება კითხვა – რატომ შევიტანოთ სურათები ქვეყანათმცოდნეობის მეცადინეობაზე? ჩვენ ახლა ვისაუბრებთ მეცადინეობაზე სურათების გამოყენების სხვადასხვა არგუმენტზე. აქვე შეიძლება საკუთარი გამოცდილების რეფლექტირებაც.

სურათები მიჩნეულია, როგორც კომუნიკაციისა და გაგებინების ადვილი საშუალება. თვლიან, რომ ისინი უფრო იოლად აღსაქმელი და მარტივია, ვიდრე უცხო ენაზე მოცემული ტექსტი. ამიტომაც მასწავლებლები ხშირად მუშაობენ სხვადასხვა სახელმძღვანელოში მოცემული სურათებით, ილუსტრაციებით, კომიქსებითა და კარიკატურებით.

„მეცადინეობაზე სურათებით მუშაობა გავრცელებულია. ის არის კომუნიკაციური გაკვეთილის განუყოფელი ნაწილი, რომლის მიზანია მივადწიოთ სხვადასხვა ენასა და კულტურას შორის მიმართების ჩვენებას“ (Dominique, 2005). არსებობს ისეთი შეხედულებაც, რომ სურათებს საკუთარი ენა გააჩნიათ და სურათის ენას

(Bildsprache) აქვს წესები და კონვენციები, რომლებიც უნდა იქნეს შესწავლილი და გაცნობიერებული. კოლერსი აიგივებს ტექსტისა და სურათების გაგების პროცესს. სურათებით გადმოცემულია ერის კულტურა. სურათები ინფორმაციის მიღებისთვის უფრო ადვილი აღსაქმელია, ვიდრე ტექსტები; ისინი გეთავაზობენ ინტერპრეტაციის მეტ საშუალებასა და ენობრივ აღწერილობას, ხდება ინფორმაციის სწრაფად მიღება. მაგრამ, როცა ვიხილავთ სურათს (ნახატს) ან ფოტოს, ვხვდებით ერთ გარემოებას: ტექსტთან შედარებით ფოტოს შეუძლია განსხვავებული ატმოსფერო შექმნას; აღმწერი (დამთვალიერებელი-Betrachter) აღწერის პროცესში უფრო აქტიური და ემოციური, სურათის დათვალიერებისას აღიქვამს უფრო მეტი ინტერესი შესასწავლი ქვეყნის მიმართ, ვიდრე ტექსტის კითხვისას.

საერთოდ, სურათის აღწერისას გვიჩნდება სპონტანური და სუბიექტური რეაქცია. ამ დროს აღმწერი გამოხატავს თავის აზრს შემდეგი სიტყვებით: „მე მომწონს, ვთვლი კარგად“, ან „მე არ მომწონს“, „ეს ძალიან კომიკურია“.

„მნიშვნელოვანია, თუ რომელი სურათებით ვმუშაობთ ქვეყანათმცოდნეობის მეცადინეობაზე (სურათები, ნახატები, ფოტოები). ფოტოების ან სურათების პრეზენტაციით შეიძლება აღმწერმა (მოსწავლემ ან სტუდენტმა) თვითონ აირჩიოს შესაბამისი თემა“ (Schwerdtfeger, 1989).

სურათი გამოხატავს სამყაროს, იმ ქვეყნის კულტურას, სადაც ეს სურათი შეიქმნა. სურათი გვაძლევს ინფორმაციას განსაზღვრულ თემაზე. პირველივე დანახვისთანავე შთაბეჭდილება არის ობიექტური, განსაკუთრებული, როცა ეს სურათს ეხება. სურათებმა შეიძლება გამოხატონ სხვადასხვა ასპექტი ამა თუ იმ ქვეყნის შესახებ. რომელ მასალას ავირჩევთ, სურათს თუ ფოტოს, ეს დამოკიდებულია მიზანსა და თვალსაზრისზე. „სურათის შინაარსის აღქმა ყოველთვის დამოკიდებულია დამთვალიერებლის სუბიექტურ და კულტურულ გამოცდილებაზე“, – ამბობს შვერტფეგერი (Sturm, 1991).

მოსწავლე ან სტუდენტი მხოლოდ მეცადინეობაზე კი არ შეიტყობს იმ ქვეყნის შესახებ, რომლის ენასაც სწავლობს; ზოგიერთი რამ ამ ქვეყნის შესახებ მოსმენილი და ნანახი აქვს საინფორმაციო თუ სხვა სახის ტელეგადაცემებში. კერძოდ, იცნობს პროდუქტებს (made in Germany), სურათებს, ფილმებსა და, შესაძლებელია, ადამიანებსაც. მაგალითად, ფეხბურთის პატარა გულშემატკივრებისთვისაც კი ცნობილია ოლივერ კანი. ამ გზით მიღებული შთაბეჭდილება მეტ-ნაკლებად დიფერენცირებულია და ყოველთვის ეხება სტერეოტიპულ შეფასებებს (გერმანელები არიან მოწვესრივებული, პუნქტუალური, პატიოსანი, ბეჯითი და ა.შ.).

სურათები გარკვეულწილად ინფორმაციის მატარებელია, გააჩნიათ დოკუმენტური ხასიათი. „სურათები ატარებენ კომუნიკაციურ ხასიათს, ისინი თვითონ გვაწვდიან ინფორმაციას“ (Scherling, 1992). სურათზე გამოსახული ადამიანების ქესტით, მიმიკით, ადგილსამყოფელით, სახის მოძრაობებით უკვე კომუნიკაციურად ნათელია, თუ რა ხდება. სურათები უდვიტებენ ენის შემსწავლელებს ინტერესს და აქტიურდება ლექსიკური მარაგი, მატებენ საუბრის სურვილს, შემდეგ ახდენენ ისინი სურათის დეტალურ განხილვას.

ქვეყანათმცოდნეობაში საშუალო განათლების მქონე მოზარდს უმთავრესად ცოდნა თავისი სამშობლოს შესახებ აქვს. იგი ამ ტრადიციებზე იზრდება ოჯახში, სასწავლებელსა თუ სხვადასხვა სახის კულტურულ დაწესებულებაში. მშობლიური ლიტერატურის შესწავლიდანაც იგი ქართული კულტურის ისტორიას გარკვეულწილად ეზიარება. რაც შეეხება უცხოური ქვეყნის კულტურას, მის ტრადიციებს თვით სპეციალური ფაკულტეტის სტუდენტები ნაკლებად იცნობენ და ამ სფეროში ცოდნა მათ თანდათან გარკვეული მეთოდით მიეწოდებათ.

სტუდენტმა აირჩია რა შესასწავლად ესა თუ ის უცხო ენა, იმისათვის, რომ სრულყოფილად დაეუფლოს მას, აუცილებლად ესაჭიროება ცოდნა ქვეყანათმცოდნეობის სფეროში, რათა გაიგოს წაკითხული მხატვრული ლიტერატურა და ინფორმაციის საშუალებებით მიწოდებული მასალა ქვეყნის რეალობის შესახებ. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება ჩვენი კვლევა.

ჩვენს სტუდენტს არ აქვს საშუალება ამა თუ იმ ქვეყნის ენა და მისი კულტურა შესასწავლი ენის გარემოში შეისწავლოს. ამდენად, აუცილებელი და ნაყოფიერია მაგალითად, გერმანული ენის ყოფა-ცხოვრების ამსახველი ფოტოები და სურათები, რომლებსაც ინტერესით და ყურადღებით ათვალიერებენ სტუდენტები. ამგვარად იქმნება მოტივაცია სურათებით და ფოტოებით ასახული სიტუაციების გასაცნობად; გარდა ამისა, მეცადინეობაც უფრო გერმანულენოვანი ხდება, რადგან სურათები და ფოტოები ანუ მასალის გათვალისწინება გამორიცხავს დედაენის ხშირად გამოყენებას და ამით სტუდენტს გერმანული ენის გარემოში ტოვებს, ერთგვარად აყენებს მას ამ ენის რელსებზე და ენაში თავისი მეტ-ნაკლები ცოდნის მეტყველებაში გამოყენებას ახერხებს.

აქედან გამომდინარე, ენობრივი მასალის აქტივიზაციის მიზნით სავარჯიშოთა სხვა სახეებთან ერთად გამოიყენება სურათზე მუშაობაც. ენის შემსწავლელებს უნდა შევთავაზოთ მოცემული ქვეყანათმცოდნეობით თემასთან დაკავშირებული სიტუაციის ამსახველი სურათი. ენის შემსწავლელებმა სხვადასხვა მიზნით უნდა შეარჩიონ სიტყვები, სურათის ირგვლივ დასვან შეკითხვები, შეუძლიათ გადმოსცენ სიტუაციის არა კონკრეტული შინაარსი, არამედ განიხილონ იგი, როგორც სტიმული, რომლის საფუძველზეც გამონათქვამი უნდა გაშალონ, გადმოსცენ საკუთარი დამოკიდებულება მოცემული ობიექტისადმი, დაასაბუთონ თავიანთი აზრი და სხვ. ენის შემსწავლელთა მეტყველების აქტივიზაციის ერთ-ერთი ფორმაა სურათების სერიის გამოყენება. ასევე, ერთ სიუჟეტად შეკრული სურათების კოლექცია, ამ სურათებიდან მოქმედებისა თუ ამბის გადმოცემა, მოთხრობის შედგენა, მნიშვნელოვნად ააქტიურებს ენის შემსწავლელთა მეტყველებას, ხელს შეუწყობს ლექსიკის დაუფლებას, მის მეტყველებაში გამოყენებას. სურათების გამოყენებით შეგვიძლია აგრეთვე შესასწავლი კონსტრუქციის განმტკიცება ან გამეორება, ასე, მაგალითად, სურათებით შეგვიძლია Akkusativ-ბრუნვის შემცველი კონსტრუქციის გამეორება.

„ჩვენი გონება სურათზე მოცემულ ინფორმაციას სწრაფად ამუშავებს, სურათები სწრაფად იკითხება“ – *“Bilder werden schnell gelesen”*. ზოგჯერ სურათზე ერთი შეხედვითაც ვწვდებით მთავარ აზრს, ხოლო თუ მზერას დიდი ხნით მივაპყრობთ, შეიძლება მასზე გამოსახულ ცალკეულ დეტალებზე შედგეს საუბარი. სურათები გვეხმარება ქვეყანათმცოდნეობის მეცადინეობაზე ენის შემსწავლელის სპონტანურობის გამომუშავებაში (ე.ი. ენის შემსწავლელი ხდება სპონტანური და მისი რეაქციაც შესაბამისია). უცხოური ენის მეცადინეობაზე სურათის დათვალიერებისას ჩნდება სხვადასხვა მომენტი. ეს განპირობებულია სხვადასხვა ფაქტორით. მაგალითად, თუ ენის შემსწავლელი, ჩვენს შემთხვევაში გერმანული ენის შემსწავლელი, უსმენს საერთოდ, ან კონკრეტულ შემთხვევაში კლასიკურ მუსიკას, ან გატაცებულია გერმანული მხატვრობით, მაშინ მისი ემოცია, რეაქცია უფრო ლაღია, სინქრონულია გერმანიის სურათების ხილვისას, მით უმეტეს, თუ ის ნაზიარებია უკვე ამ ენის ლიტერატურულ სამყაროს და აგრეთვე, თუ მას აქვს ქვეყანათმცოდნეობითი ინფორმაციები გერმანიაზე, მაშინ ის ამ ქვეყნის სურათების ხილვისას უფრო დამაჯერებლად აქტიურდება უცხო ენის მეცადინეობაზე. ქვეყანათმცოდნეობის მეცადინეობაზე შეგვიძლია სტუდენტს შევთავაზოთ ენობრივად გამააქტიურე-

ბელი ისეთი სავარჯიშო, რომელიც სუბიექტურ დასაბუთებაშიც დაეხმარება მას. აღწერისას ის იყენებს მოცემულ გამოთქმებს:

მაგ.: „არ მომწონს, რადგან . . .“ *ich finde, wenn . . .*
weil . . .

„ეთვლი, კარგია. . .“

„ეთვლი, როცა . . .“

ich halte es für . . .

აქ უკვე პედაგოგთან ერთად სტუდენტი ქვეყანთმცოდნეობითი ატმოსფეროს თანაზიარი ხდება. იკვეთება სტუდენტის ესთეტიკური გემოვნება, მისი სუბიექტური მასშტაბი, როცა სურათის დათვალიერება ხდება, პედაგოგს შეუძლია მიმართოს კომპარატიულ (შედარებით) მხარესაც ქვეყანთმცოდნეობითი კუთხით, სტუდენტს შეგვიძლია ვუბიძგოთ გააკეთოს შედარება მშობლიურ და შესასწავლი ენის კულტურებს შორის. თუ სურათის აღწერისას უცხოური ენის პედაგოგი მიაწვდის დამატებით ინფორმაციას სტუდენტს, მაშინ ეს ხელს შეუწყობს მეცადინეობის აქტივირებასაც. სურათები გამოდგება ინტერკულტურული პრობლემებისა და გაუგებრობების წარმოსახენად, რომლის განმარტებაც მეცადინეობაზე ხდება. ნებისმიერი სურათის სახეობა (ფოტო, ნახატი, კარიკატურა, კომიქსი თუ სხვ.) უნდა გამოირჩეოდეს კარგი ტექნიკური ხარისხით, რადგან ენის შემსწავლელისთვის პირველ ვიზუალურ შთაბეჭდილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს. როდესაც ენის მეცადინეობაზე სურათებით ვმუშაობთ და მათზე გამოსახულებები ბუნდოვნად ჩანს, მაშინ თვითონ მეცადინეობის პროცესი ხდება, როგორც სტუდენტისთვის, ასევე მასწავლებლისთვისაც დამღელი და მოსაწყენი. სურათზე მუშაობისას ენის შემსწავლელი უნდა დაეხმარებოდეს სიამოვნებას, უნდა გაიღვიძოს მასში უფრო მეტმა ემოციამ. როგორც ამბობენ, სურათები სხვადასხვა თემის შინაარსის მატარებელია. ნებისმიერი სურათის შეტანისას უნდა გავითავლისწინოთ ენის შემსწავლელთა ინტერესი და ასაკიც. თვალსაჩინოება (სურათი) ეფექტურად გამოიყენება აგრეთვე დიალოგის ასაგებადაც. ამ დროს ენის შემსწავლელი ფიქრობს, თუ რა თქვას შინაარსობრივად. თვალსაჩინოება ეყრდნობა შეგრძნებებს, წარმოდგენებს, წარმოსახვებს, აღქმას.

„სურათის აღწერისას მნიშვნელოვანია არა მარტო ინტელექტი, არამედ სწავლების აფექტური მხარეც“ (Schering, 1992). სურათის გამოყენებისას ენის შემსწავლელს უნდა შევუქმნათ განმტვირთავი სწავლების ატმოსფერო, სიტბო, კონტაქტი, რათა მან უკეთესი განვითარება მისცეს თავის რეაქციას. მეცადინეობის შესაბამის ფაზაში შეგვიძლია ჩავერთოთ ვიზუალური მასალა, თვალსაჩინოება. როცა სურათებზე ვსაუბრობთ, შეიძლება გამოვიყენოთ სურათების სხვადასხვა სახეობა: 1. კარიკატურა, 2. Cartoon, 3. კოლაჟი (ფოტო, ნახატი, ტექსტი, სტრუქტურები), რომელიც გვთავაზობს ესთეტიკურ კომპლექსს *Skizze*, რომელიც გარკვეულ მონახაზს, ორიენტირებას გვაძლევს ახსნისას. 4. სიმბოლო, 5. კომიქსი, 6. ლოგიკური სურათები, რომლებსაც, არქიტექტურული ან მხაზველობითი საქმიანობისას იყენებენ გარკვეული სიზუსტის დასაცავად. 7. სქემა. დიაგრამა, რომლითაც გარკვეულ საქმეს მოწესრიგებული ფორმით გამოვხატავთ. 8. ცხრილი, რომელიც გარკვეულ გეგმას გადმოსცემს.

ქვეყანთმცოდნეობის მეცადინეობაზე საკმაოდ შთაბეჭდავია კარიკატურების გამოყენება. კარიკატურები თავიანთი შინაარსობრივი დატვირთვით გამოხატავენ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ რეალობას. კარიკატურები შეიცავენ დიდი დოზირებით კრიტიკასაც. არსებობს კარიკატურების სხვადასხვა სახეობა 1. სატირულ-პოლიტიკური კარიკატურა (აქ იგულისხმება პიროვნებათა და საზოგადოებრივ მდგომარეობათა კრიტიკა). 2. იუმორისტული კარიკატურა (აქ დიდი დოზით გვხდება იუმორი). 3. პრესის კარიკატურა (ის ახდენს ყოველდღიური პოლიტიკური ცხოვრების

და მდგომარეობის ილუსტრირებას). 4. პიროვნების (ინდივიდის) კარიკატურა (აქ მკაფიოდ ვნახავთ ამა თუ იმ ინდივიდის ხასიათს, ტიპს და „მე“-ს).

კარიკატურები იქმნება, წარმოიშობა დროის, ადგილის და კულტურის სპეციფიკის კონტექსტიდან, რომლის ქვეყანათმცოდნეობითი და კულტუროლოგიური განხილვა, აღწერა, ინტერპრეტირება ძალიან მნიშვნელოვანია. „კარიკატურა განაწყოებს დამთავალიერებელს ემოციურად, გვრის სიხარულს და უძლიერებს სპონტანური კრიტიკის უნარს“ (Dauvillier, 1988). ყველა ეს რეაქცია ენის შემსწავლელს აძლევს გარკვეულ ენობრივ ბიძგს, სტიმულს საკუთარი ინტერპრეტაციის განსახორციელებლად. კარიკატურა გარკვეულად ავთენტურ, ქვეყანათმცოდნეობით დოკუმენტსაც წარმოადგენს. თუ სურათზე გამოსახულია ორი ინდივიდის კარიკატურა, მაშინ შეიძლება ენის შემსწავლელებს ვუბიძგოთ დიალოგის შედგენისაკენ, რითაც ხელს შევეწყობოთ დიალოგური მეტყველების განვითარებას.

ენის ინტერკულტურული სწავლებისას ენის შემსწავლელს ის უნარ-ჩვევები უნდა გამოუმუშავდეს, რომლითაც შეძლებს შესასწავლი ქვეყნის კულტურის წვდომას. აქვე ენის შემსწავლელი კარგად უნდა ერკვეოდეს საკუთარი ქვეყნის ეთნოკულტურაში, მენტალიტეტსა და რიტუალებში. ლექტორმა ენის ინტერკულტურული სწავლებისას აუცილებლად უნდა ახსნას კულტურათშორისი განსხვავებანი და გადოს „ურთიერთგაგებინების ხიდი“. სურათები დროის, კულტურის და განზომილების მიხედვით რაც უფრო ნათელი და ღიაა, მით უფრო ადვილია ენის შემსწავლელისთვის მისი არსის წვდომა და ენობრივი ინტერპრეტაციის მიცემა. სურათები შეიძლება მრავალმხრივი მიმართებით იყოს ღია, ეს ნიშნავს, რომ მას აქვს გარკვეული ვიზუალური ველი, საზღვარი, რომელიც გარკვეულ მითითებას გვაძლევს და ადვილად ვავრცობთ მას ენობრივად. ე.ი. სურათებს შეუძლიათ სხვადასხვა სიტუაციობრივი მიმართებანი გვაჩვენონ.

ზემოთ ხსენებული სურათების ტიპებიდან თითქმის ყველას გამოყენებას უნდა ახერხებდეს ლექტორი, თუ ის დაუკავშირებს ამ სურათების ტიპებს ადეკვატურ სასწავლო მიზნებს და ფაზას. სურათების საშუალებით ენის შემსწავლელს ლექტორმა უნდა გაუღვიძოს შესასწავლი ქვეყნის კულტურისადმი ინტერესი. სურათები არის გარკვეულად განსაკუთრებული მედიუმი, რადგან მხოლოდ ენობრივად ძალიან რთულია ვინმესთვის უცხო კულტურის აღწერა ან ახსნა, როცა ის ამ ქვეყნის არც კულტურულ სიტუაციას და არც კონტექსტს არ იცნობს. მეთოდოლოგიაში თვალსაჩინოების გამოყენებას უკავშირებენ ორ განსხვავებულ შეხედულებას. ერთი თვალსაჩინოებად გულისხმობენ ისეთ სწავლებას, რომელიც დამყარებულია მხოლოდ და მხოლოდ ობიექტურ, მხედველობით შეგრძნებებზე, ე.წ. ვიზუალური აღქმა (ვიწრო გაგება); მეორე თვალსაჩინოების პრინციპს არ შემოფარგლავენ მხოლოდ „თვალით“, „დანახვით“ და ამ პრინციპად ესმით ისეთი სწავლება, რომელიც დამყარებულია გრძნობად აღქმაზე. თვალსაჩინოებას ზოგჯერ სწავლების ხერხადაც თვლიან. იგი მოიცავს დიდაქტიკური სწავლების პრინციპებს.

ინდივიდის შინაგანი თვალი სიტყვის ძალით აღიქვამს სურათს. ყველა სურათი ცალკე მოიცავს გამომსახველობით ვიზუალურ ელემენტს, რომელიც თავისი ცოცხალი, შთამბეჭდავი, პლასტიკური და მნიშვნელობით აღსავსე გამოხატულების საშუალების გამო ზემოქმედებს ჩვენზე. სურათი გარკვეულად შთამბეჭდაობის, ფერადონების, სიცოცხლის და სანახაობრიობის სინონიმია. სურათი ჩვენს თვალწინ აცოცხლებს საგანს, ვითარებას, ნააზრევს, გრძნობას, ხოლო თვით მხატვარი ან ფოტოგრაფი საკუთარ ცხოველმყოფელობას წარმოაჩენს. სურათს (ნახატს) პოეტები ზოგჯერ „მუნჯ პოეზიას“ და „მეტყველ ფერწერას“ უწოდებენ, ხოლო თვით პოეზიას მარტინ ოპიცი „მეტყველ ნახატს“ უწოდებდა. სურათი (ნახატი) გარკვეულად სიმბოლიკებს შეიცავს. იოჰან ვოლფგანგ გოეთემ სიმბოლიკაზე შემდეგი რამ

თქვა: სიმბოლიკა მოვლენას იდეად აქცევს, იდეას სურათად. ასე რომ, იდეა სურათში უსასრულოდ ეფექტური და მიუწვდომელი რჩება“. სურათს მხატვრები და პოეტები საკუთარი ხედვით წვდებიან, ჩვენს შემთხვევაში ენის შემსწავლელს მოეთხოვება ინტერკულტურული წვდომა და ხედვა, რაც ქვეყანათმცოდნეობით ასპექტს უფრო და უფრო განავითარებს.

ჩვენ ენის შემსწავლელებს ვაწვდით ძირითადად გერმანიის სინამდვილის აღმწერ სურათებს და ამით მისაწვდომს ვხდით მათთვის ინტერკულტურის სხვადასხვა მომენტს.

ლიტერატურა:

1. Dominigue M. Bilder in der Landeskunde. Kassel. Kassel. 2005.
2. Sturm B. Das Bild im Deuschunterricht. Berlin 1991.
3. Schwerdtfeger I. Sehen und Verstehen. Berlin / München. Langenscheidt. 1989.
4. Weidermann B. Das Bild im Sprachunterricht. Berlin / München. Langenscheidt. 1989.
5. Scherling T. Mit Bildern lernen. Berlin. Langenscheidt. 1992.
6. Dauvillier, Ch. Projekt Didaktik und Methodik für den Daf -Unterricht Berlin / München. Langenscheidt. 1988.

Tsotne Shamugia

Speech activation and visualizations in the class of country studies

Summary

Formation of oral skills and abilities has been promoted by using of visual methods in teaching of foreign language. Purpose of working with pictures is to determine differences among languages and cultures. It is easier to perceive information expressed in pictures than the one expressed in words. During describing of pictures, the interests with regard to country-specific studies are stimulated in a student; a lesson becomes more active one. Working with pictures at the lesson of foreign language is an integral part of communication lesson, purposing to show differences among languages and cultures.

Цотнэ Шамугиа

Речь активизации и визуализации исследований по страноведению

Резюме

В изучении иностранных языков, употребление наглядных пособий является важным фактором. Цель изучения по картинкам – знакомство с культурой разных стран. Картинки для получения информации более эффективны и удобны, чем тексты. Картинки помогают изучать инастранный язык, проявлять интерес к страноведению. Работа с картинками - неразрывная часть комуникационного урока, цель которого - показать различие разных языков и культур.

Валентина Марджанишвили
(Украина)

ЛЕСЯ УКРАИНКА И ГРУЗИЯ

Если при жизни Леся Украинка имела в Грузии лишь нескольких друзей из узкого круга интеллигенции, то теперь весь грузинский народ искренне почитает память великой поэтессы, жизнь и творчество которой является образцом единения общественного подвига с высокой культурой поэтического мастерства.

Леван Асатиани

Жизненная и творческая биография Леси Украинки - великой дочери украинского народа тесно связана с грузинской землей. Здесь она регулярно проживала последние десять лет своей жизни, здесь перестало биться ее пылкое сердце, отсюда ее измученное тело навсегда вернулось в родную землю, а душа ушла в бессмертие, чтобы “вечно жить” в памяти народа не только своего родного, но и того, который испокон веков является не просто дружественным, а скорее братским.

Первое заочное знакомство поэтессы с Грузией состоялось в 1890-е годы благодаря грузинам-студентам Киевского университета. Из воспоминаний Нестора Гамбарашвили, который квартировал у семьи Косачей, можно узнать о живом интересе поэтессы к культуре и общественно-политической жизни грузинского народа. *“Особенно хорошие товарищеские отношения были у меня с Лесей Украинкой. Она часто заходила ко мне, и мы разговаривали на разные общественно-политические темы... Однажды, увидев у меня на столе книгу Шота Руставели “Витязь в тигровой шкуре”, художественно оформленную иллюстрациями художника Зичи, она была приятно удивлена этим шедевром грузинской литературы XII ст. и засыпала меня вопросами о Грузии, ее природе, давней культуре, поэтах, писателях, художниках, театрах”.* Едва ли могла предвидеть молодая поэтесса, что случайным знакомством начнется ряд жизненных взаимосвязей, которые, переродившись в другие формы, будут существовать до наших дней и иметь перспективу на будущее.

Как известно, тяжелое состояние здоровья вынуждало Лесю Украинку часто расставаться с горячо любимой родиной. С 1903 года начался период, связанный с Грузией, хотя в то время такого географического названия не существовало. Вместо этого были Тифлисская и Кутаисская губернии в составе Российской империи.

Итак, осенью 1903-го Леся Украинка прибыла в Тифлис. О ее первых впечатлениях остались воспоминания выдающегося востоковеда академика Агатангела Крымского, опубликованные в газете «Коммунист» 25 февраля 1941 года: *«...Лесе нужно было лечиться на Кавказе, и мы поехали туда вместе. Она очень полюбила грузин, говорила, что грузинская нация близка нам – украинцам. Леся говорила мне тогда, что будет когда-то федерация народов, в которой мы – украинцы – будем особенно тесно связаны дружбой с грузинами. Эти слова особенно волнуют теперь, когда так расцвела дружба между украинским и грузинским народами».* Разве можно высказать какие-либо

возражения или сомнения относительно предположений поэтессы сегодня, спустя более ста лет?

Письма Леси Украинки, написанные из Грузии, рассказывают о ее окружении на чужбине, о событиях, которые происходили в тогдашнем грузинском обществе, волновали поэтессу, влияли на ее творческую деятельность. В письме к А.Крымскому от 2 декабря 1903 года Леся Украинка упоминает «музыканта-этнографа Палиева». Так на русский манер звучала фамилия основоположника грузинской оперы, известного композитора Захария Палиашвили. Можно предполагать, что это знакомство произошло благодаря выдающемуся грузинскому педагогу и общественному деятелю Шио Читадзе, дружба с которым у Леси завязалась еще в Киеве. Современники характеризовали Ш.Читадзе, как одного из наиболее эрудированных грузинских деятелей того времени. Он закончил историко-филологический факультет Киевского университета, на протяжении семи лет преподавал в киевских гимназиях. В Киеве вступил в брак с Устиной Щербань. В письмах к матери из Тифлиса от 1905г. Леся часто упоминает Шио Читадзе с женой: *“Вечерами снова чего-то люди к нам расходились, или нас приглашают так, что не выходит не пойти (между прочим, была у Читадзе, где нас принимали изысканно и приятно)”*.

Активная общественно-политическая деятельность прогрессивно мыслящего грузинского педагога-реформатора, директора Тифлисской классической гимназии (дворянской школы) в бушующем событиями 1905-том не могла остаться без внимания Леси Украинки: *“Здесь были бунты во всех средних школах, в том числе и в женских... В мужских гимназиях делали сходки, били окна, выгнали (добились отставки) нескольких учителей, одного директора. В грузинской же дворянской школе (где Читадзе) выработали новый устав с правом сходок в присутствии учителей и с “ученическим советом”, который имеет право делать свои заявления в педагогический совет, сие было добыто без битья окон и других бесчинств, благодаря такту директора...”* В свою очередь, как сообщает литературовед А.Асатиани, Читадзе всячески старался сблизить Лесю Украинку с грузинскими литераторами. В статье „Из истории грузинско-украинских культурных взаимоотношений” (журнал „Мнатоби”, 1954, №5, стр.187) он приводит воспоминания известной грузинской писательницы Н.Накашидзе, которая свидетельствует, что Ш.Читадзе и Леся Украинка побывали у нее в редакции журнала „Накадули” и украинская поэтесса обещала написать стихи для этого журнала, но из-за болезни не смогла выполнить обещание.

Да и политические события того времени имели большое влияние на творческую деятельность поэтессы: *“Рассказ, начатый осенью...все еще не окончено, так как мысли заняты не такими спокойными темами, под влиянием ежедневных перемен “весны” и “зимы”. В Тифлисе был ... один такой “весенний” день, когда дужи человеческой крови стояли на тротуарах до вечера. Не до спокойных тем при таких обстоятельствах”*.

Дружба Леси Украинки с Шио Читадзе, который своей деятельностью заслужил большой авторитет и уважение, а в 1906 году при разгроме грузинской дворянской школы царскими казацкими войсками был преступно убит, имела большое значение для близкого знакомства поэтессы с политической и культурной жизнью грузинского народа, с которой она замечала схожесть исторических судеб.

Под влиянием трагических событий начала нового 1905 года Леся Украинка переписала уже готовую «Осеннюю сказку». В психологических портретах паробитителей и невольников поэтесса воссоздает революционный дух, который господствовал в стране и высказывает веру, что «все окончится настоящей весной». А

тем временем Тифлис находился в плену забастовок и мятежей. Остаться здесь становилось «все неприятнее с принципиальной стороны». В начале июня Леся отправилась в родной Киев.

Пройдет больше двух лет, наполненных горестями и радостями, важными и не очень событиями ее жизни, которые не будут связаны с Грузией. Лишь в декабре 1908-го тропа судьбы снова потянется на Кавказ. Путешествие морем до Батуми, поездом в Тифлис, передышка в «Северных номерах» на Головинском проспекте и, в конце концов, сто верст лошаадьми в Телави.

Все это легло на плечи тяжело больной женщины, рядом с которой хоть и надежный, но тоже нездоровый муж Климентий Квитка, с ним она повенчалась летом прошлого 1907 года. На новом месте, куда Климентий получил назначение оказалось множество бытовых хлопот. *«Познали, что здесь очень трудно найти среди зимы квартиру, что здесь все дорого и множество самых обыденных вещей нет совсем (например, пшена, ячменных круп и сухих дрожжей), временами недели по две нет нигде масла, и тогда приходится самим его взбивать, собирая из купленного молока; в пост, говорят, не будет продаваться мясо (по крайней мере в первую и страстную недели); нет домов с двойными окнами (хотя мороз и снег есть, и частенько, правда - и тот и другой не подолгу и не по многу), зато плохих единичных окон делается в домах так много, что комнаты смахивают на фонарные... Правда, климат здесь еще позволяет терпеть такую архитектуру: большей частью днем тепло и солнце сквозь окна даже нагревает дом (но вечером очень быстро становится холодно)...»*

«...С медициной здесь вообще слабо: в городе всего одна аптека, очень дорогая и не так уж хороша, врач один, и тот не имеет никакого доверия у обывателей, так как его специальность - судебные «вскрытия», вне которых ему не остается ни на что времени. Есть хороший врач здесь в одном «удельном» имении, но он в Телави бывает раз в неделю, а дома его застать очень трудно, да и живет он за 8 верст. Мы однажды его приглашали, так он Кл[ене] кое-что для горла посоветовал, а относительно меня признался, что ничего не может посоветовать, так как таких больных он за всю свою практику видел только двое...»

Вот так подтверждает Леся в своих первых письмах к матери из нового места жительства, что устроиться «по-европейски» здесь оказывается невозможно.

Совсем другое настроение звучит в характеристиках природы, людей. *“Проза жизни”* здесь добывается тяжело, зато поэзию и добывать не нужно, сама окружает вокруг; вот из моего дома видно весь Дагестан, величественный белоголовый кряж, он далеко, верст за сорок, но в ясные дни и лунные ночи он придвигается так близко, что страшно делается, он тогда, будто призрак новообразованного мира, кажется легче туч и прозрачнее льда... В другой стороне от нас Гамборские горы, тоже немалые, но в сравнении с Дагестаном - это уже идиллия. В самом Телави много руин старосветских (это была когда-то столица царей Кахетии), посреди города целое замчище с башнями, с зубчатыми крепостными стенами, оно мне напоминает Луцкий*** замок и мое “отрочество”...И в каждом уголке города есть своя руина - то давняя часовня, то церковь сторожевая. Но, кроме руин, есть еще много новейших пустошей, которые остались, небось, после великих тяжелых времен и не успели скрыть поэзией давности свою бедность...»

Житель Телави Иван Пааташвили рассказал о своей встрече с поэтессой: *«Долго сидели мы за столом. Лариса Петровна Косач (она носила девичью фамилию), как*

внимательная хозяйка развлекала меня, чтобы я не скучал в их обществе. Она произвела на меня впечатление человека умного, благородного и чуткого.

Как я сейчас вспоминаю, это была уже не молодая женщина, бледная, среднего роста, едва сгорбленная в плечах. Очень радушиная. Мы разговорились... Между прочим, она сказала, что проживая в Грузии шесть-семь лет, сумела полюбить ее, так как видит большое сходство между своей родной Украиной и Грузией, что судьбы этих стран очень схожи.

- Чудесна Кахетия. Когда я смотрю на Алазанскую долину, вспоминаю берега нашего Днепра”.

Леся Украинка действительно была очарована богатством и щедростью кахетинской природы, восхищена мужеством сильного свободолюбивого народа. Она, бывала в окружающих Телави селах, заходила в жалкие сельские жилища, где ее всегда встречали приветливо и гостеприимно. Иногда, когда чувствовала себя лучше, осуществляла более дальние прогулки: любовалась руинами когда-то крепких неприступных крепостей. Возможно, в ее воображении воскресали картины жизни далеких предков, образы отважных героев, первых христиан...

В то же время, в отличие от русских поэтов-романтиков, среди роскошной природы, обворожительных горных пейзажей, поэтесса видела и большую бедность в этом удивительном и в тот же время заброшенном уголке Тифлисской губернии.

«...Видно какой-то глубокий упадок экономический, он просто в глаза бьет, без какой-либо “статистики”, а сторона красивая и теплая и когда-то, кажется, была богатой. Довелось нам побывать в двух простых мещанских домах, где нас очень приветливо принимали. В домах очень убого, но стаканы моют вином, хотя бы для того, чтобы воды налить. Сие здесь единственное богатство, то вино...”

«...Люди - грузины-кахетинцы - радушиные, но редко удается с ними как следует разговаривать, так как большей частью они только свой родной язык знают...”

Проблемы быта, недостаток общения, и: «Наихудшее для меня то, что я теперь и писать не всегда могу, так как часто от изнеможения голова не служит, притом так, как еще сроду со мной не бывало, разве что после операции». Судя по письмам, состояние ее здоровья в теплых краях, к сожалению, не улучшалось, но “...у меня именно теперь много всяких грандиозных литературных замыслов и хотелось бы оттянуть время полной инвалидности...”“Вся штука в том, что имею претензию не только скрипеть, а еще и жить, “развивая деятельность”...”Вот **ОНА**, в этих простых без пафоса строках, написанных на чужбине.

Потом был Древний Кутаиси. История этого края была ей известна и чтима: “Теперь уже я буду в самой Колхиде жить, так как именно Кутаис и есть то место, где аргонавты золотое руно добывали на реке Риони, что в давность носил название “золотой”, так как тогда там был золотой песок ...” – из письма к матери перед выездом в Кутаиси сентября 1910 года. Здесь из-под пера Леси одновременно родилась бессмертная „Лесная песня” - отзвук детских впечатлений, трансформированных жизненным опытом, устремлениями пылкой души к настоящим ценностям человечества, которые будут „вечно жить”.

Хотя жизнь ее неустанно клонилась к закату, она находила силы работать, общаться с представителями местной интеллигенции, в частности с педагогом, писателем, общественным и культурным деятелем Силованом Хундадзе. Члены семьи Хундадзе подтверждают факт его близкого знакомства с Лесей Украинкой. По словам его жены, он учил украинскую писательницу грузинскому языку. Можно допустить, что

Леся Украинка делилась с С.Хундадзе своими творческими планами, мыслями о литературе вообще, обо всем, что волновало ее.

А ровно через год – Хони. *“Хони – немножко “трущобка”, но ничего себе – много садилов, просторные зеленые дворы, горы на горизонте, хотя само оно ровное, как Ровно, или Колодяжное. Напоминает Колодяжное и то шоссе, которое проходит сюда из Кутаиса, так как с обеих сторон глубокие рвы, да и в самом Хони много рвов и колодцев. Словом, кавказское большое Колодяжное ...”* Здесь, в чужом краю Леся Украинка находит штрихи близкого и родного ее сердцу. Здесь она переписывает и редактирует свою жемчужину „Лесную песню” выводя в конце: *“Нет! Я жива! Я буду вечно жить! В моем сердце то, что не умирает”*.

Физическое тело смертно. Земная жизнь поэтессы скатилась за горизонт. Леся Украинка отошла в вечность в местечке Сурами, которое славилось как „климатическая стоянка”, за которую ухватились как за последнюю соломинку. Но напрасно. Утром 19 июля солнце для Леси уже не взойдет.

26 июля 1913 года в газете „Сахалхо газета” появятся строки *„Украинская литература в последнее время потеряла многих выдающихся деятелей. Немного времени минуло с тех пор, как умер самый талантливый современный украинский беллетрист М.Коцюбинский. А теперь смерть забрала у Украины одну из лучших ее дочерей известную поэтессу Лесю Украинку, которая умерла 19 июля в Сурами... в ее стихах нашли свое выражение мысли и настроения современной украинской патриотической интеллигенции”*.

А в некрологе в газете „Теми” 29 июля: *„Талант Леси Украинки только окрылялся, но суровая смерть отняла у украинцев молодую талантливую поэтессу”*.

И в обход суровой цензуры, благодаря влиянию Силована Хундодзе в кутаисской газете „Имерети” публикуется сообщение о демонстрации в Киеве во время похорон Леси Украинки. *„Лесю Украинку похоронили с большими почестями. На киевском вокзале, куда должны были привезти ее прах, для встречи вышло много народа. Были делегаты из Галиции, Одессы, Екатеринослава, Баку, Чернигова, Полтавы, Умани и других городов. В похоронах принимало участие много выдающихся общественных деятелей Украины. Было 30 венков. Полицейские сняли с венков красные ленты с надписями”*.

«Какая безграничная любовь к своей дорогой Украине ярким пламенем горела в сердце Леси Украинки! Сколько благородного мужества и решительности было в этой физически хрупкой женщине! Склоним же низко головы перед бессмертным образом Леси Украинки!»

Нестор Гамбарашвили

Минуют годы, десятилетия, руинами становятся крепости... Плывет беспрерывное время, а в памяти человечества остается самое дорогое, бесценное... и леса все поют и поют свою песню.

“Нет! Я жива! Я буду вечно жить! В моем сердце то, что не умирает», – промолвила ОНА устами своей героини и искренность этих слов стала истиной не только там на родной земле. “Леся Украинка” - выбито на памятниках, мемориальных досках, написано в названиях улиц... Вот они, оставленные ею следы на грузинской земле в Тбилиси, Кутаиси, Батуми, Сурами, Телави...

Кто сохраняет их, приумножает? Этих имен, так или иначе связанных с дочерью Украины, которая жила и творила на чужой, но теперь уже родной земле, множество. Вспомнить всех невозможно. Но, хотя бы некоторые должны появиться на бумаге.

Первым долгом - имя великого сына Грузии Давида Гурамишвили, судьба которого перекликается с судьбою Леси. Эти два имени произносятся в Грузии рядом, когда речь идет о нашей дружбе. Это незыблемые символы единения, любви, взаимопонимания, взаимоуважения и взаимопомощи. Она была и будет, так как имеет самоотверженных последователей. Поэты поют о Лесе, скульпторы увековечивают ее образ для потомков, работники музеев устраивают экспозиции, учителя несут знания детям... Сколько их заметных и незаметных носителей доброй памяти о большой дочери украинского народа здесь на грузинской земле?

Каждый сделал или делает свое дело. Вот лишь некоторые из них.

Тамара Абакелия – заслуженный деятель культуры Грузии, скульптор, автор замечательного памятника на горе Зиндиси перед домом-музеем Леси Украинки в Сурами, из которого поэтесса смотрит на древние вершины Кавказского хребта, возможно, погружившись в раздумья над тем „Разве проходит все прошлое”...

Надежда Шалуташвили – доктор искусствоведения, всю свою жизнь исследовала культурные взаимосвязи Украины и Грузии, издала книгу „Дорогами великой дружбы”, на страницах которой есть раздел „Леся Украинка в Грузии”. Именно ей удалось разыскать дом Гамрекели по улице Давидовской на склоне Мтацминды (Святой горы), откуда летели письма поэтессы на родину с осени 1904. В первом из них к сестре О.П.Косач от 6 ноября есть такие строки: „Хата у меня прекрасная, в красивой и здоровой части города, и вообще я чувствую себя как дома”. Отыскать эту „хату” почти через сто лет было нелегко, так как появились новые сооружения, нумерация домов не раз менялась. По документам точно установить дом не удалось. Ситуацию спасли жители района. Расспрашивая их о доме Гамрекели, «госпожа Надежда» шаг за шагом продвигалась к цели, обрастая толпой заинтригованных поиском горожан. Гурьба остановилась под окнами дома, на который почти все единодушно указывали как на искомый. Из одного окна на созданный шум выглянула женщина, поинтересовалась, что происходит. Ей объяснили и вдруг в ответ: „Я живу в квартире, где когда-то жила Леся Украинка”. Память о поэтессе сохранилась среди жителей дома, на стене которого в 2001 году установлена и торжественно открыта мемориальная доска. А госпожа Надежда гордится своим открытием.

В 2009 г. за весомый вклад в развитие и укрепление дружбы наших народов и личное участие в углублении украинско-грузинских связей в области культуры награждена орденом «Княгини Ольги».

Отар Баканидзе – профессор Тбилисского государственного университета, доктор филологических наук, один из основателей клуба „Украина” (1970), Ассоциации „Грузия-Украина”, директор Института украинистики при Тбилисском государственном университете. Благодаря его усилиям увидели мир книги украинских литераторов и первой из них был двуязычный сборник Леси Украинки „Свитла! Свитла!” в 1971г., позднее монография „Леся Украинка”, двуязычное грузинско-украинское издание писем поэтессы из Грузии. В 2006 г. „за весомый личный вклад в развитие украинско-грузинских культурных взаимосвязей награжден орденом „За заслуги II степени”.

Таризл Гоголадзе – бывший мэр Сурами. В 1997 году, преодолевая огромные трудности, восстановил празднование традиционного праздника „Лесяоба”, так как в тягчайшие 90-ые годы, которые стали следствием политических и экономических

неурядиц, что выпали на долю Грузии после распада Советского Союза не до праздников было. „Для меня лично Украина - что-то чрезвычайное, любимое, что нельзя предать. Потому, не взирая ни на что, буду находить средства, возможности и устраивать этот праздник. Я горд тем, что имею две украинские награды: орден „Звягеля” от Новоград-Волынского городского совета и орден «за Заслуги III степени» от Президента Украины.

Вірші Лесі Українки

Леся Українка

იპედი - Надія

ბედიც, შვებაც ჟამმა დაასამარა,
მარტოოდენ ვარ იმედის ამარა;
რომ მომინვეს ისევ შინ დაბრუნება,
რომ მომხიბლავს უკრაინის ბუნება,
სად დნიპროა ლურჯი, როგორც ზმანება,-
სად სიკვდილი აღარ დამენანება:
სად სტეპი და ძველი ყორღანებია,
დავიბრუნებ მოგონებებს ვნებიანს.....
ბედიც, შვებაც ჟამმა დაასამარა,
მარტოოდენ ვარ იმედის ამარა...

თარგმნა რ. ჩილაჩავამ - Переклад Р. Чілачава

ეპილოგი - Епілог

ვინც არა ცხოვრობს მძინვარე ქარში,
იმან არ იცის რა არის ძალა,
იმან არ იცის, თუ რა უზომოდ
ხალხს შეუყვარდა შრომა თავისი.
ვინც არა ცხოვრობს მძინვარე ქარში,
მან, უშრომელმა, ტანჯვა არ იცის,
იმან არ იცის სიმწარე სევდის,
რაც უღონოებს ხშირად ეწვევათ.
როგორ ვინვოდი ყოველთვის შურით
ბრძოლის ერთგული კაცებისადმი
მხოლოდ ჟამამდე, სანამ დაღლილნი
არ შეაბრძოლა წუთით სიმწარემ.
დღესა და ღამეს მორიგეობენ,
და მძიმე საქმეს აკლებენ ძალას.
მართლა ეგონათ თურმე იმათ, რომ
ვერ იხილავდნენ საშინელ ტანჯვას.
ო, მებრძოლებო თქვენ რომ გცოდნოდათ,
როგორ შრომობენ სწეულ ხელებით

და რა მძიმეა ძილიც,
ტანჯული ხვედრის მქონე შვილების.
მძვინვარე ქარბუქს ბრმად მინდობილმა,
სხვისი თანხის და ნების შემყურემ,
სად დაიმშვიდოს გულ ტანჯულმა?
არ ვიცი, მხოლოდ ჩემი ფიქრია....
თქვენ მებრძოლებო მიიღეთ იგი,
ეს არის მხოლოდ რაც დამრჩენია.
თარგმნა ირინე ხატიაშვილმა

საღამო ჭამს - Вечер

საყვარელ დედას- Моим любимий мамі

მზე ჩაესვენა, დაბნელდა არე,
ჩემს ფანჯარაში გამოჩნდა მთვარე.
შორს კაბადონზე ვარსკვლავიც ბრწყინავს
სდუმს ყოველივე, სევდასაც სძინავს.
გაზაფხულია და ბაღში თბილა,
მსურს მთვარის შუქზე ვიმღერო ტკბილად.
მსუბუქად ვსუნთქავ, სივრცეა ვრცელი,
კაცს განუქრება აქ დარდი მწველი.
ირგვლივ სახლები, თეთრი, ვით ფიფქი,
ბულბულის სტვენა ხეივნის იქით.
ნეტავ, ქვეყანა თუ კიდევ არი
ჩემი სამშობლოს მსგავსი და დარი?
მარმაშა მკერდი ღამეს ერხევა,
ვით დედა ბავშვებს, სახლებს ეხვევა.
ქრის გაზაფხულის სიო ნარნარად,
მიდამოს ნანას უმღერის წყნარად.

თარგმანი რ. გვეტაძისა - Переклад Р. Гветадзе

ჩოტა ჩაშქში...

I

როცა ჩავცქერი საყვარელ თვალებს,
სული უცნაურ თვისებას ავლენს.
სულს ვარსკვლავები ოქროსფრად ქარგავს,

ბაგეს აწყდება სიტყვები, მაგრამ
არა იმგვარი, როგორზეც მაშინ
მე ვოცნებობდი-ლამით, ბურანში.
რა ხმა და ექოც მინვდება სმენას,
ვერცერთ ენაზე ვერ იტყვის ენა.
თუმც თანაც ვტირი, თანაც ვიციანი,
ვერ წარმომითქვამს მაინც ისინი.

II

ნეტავი მომცა გრძეული სიმი
და აჟღერება შევძლო იმ სიმის.
მე მძლავრ სიმღერას ვიტყოდი მაშინ,
დე, მას წაელო ჩრდილი კაემნის,
რომელიც სულიმასკერზე თვლემს ახლაც,
ვერ მიმიცია რომლისთვის ახსნა,
მაგრამ ვგრძნობ – იგი რარიგად მიყვარს,
როგორც ჩურჩულით სათქმელი სიტყვა.

III

ნეტავი, ვფლობდე ყველა საღებავს,
მაშინ შევძლებდი ფერის მიგნებას
და დავხატავდი ფერად სამყაროს,
ვით ზაფხულის მზე კორდსა და წყაროს
მოხატავს ხოლმე.
ვათქმევინებდი მაშინ ჩემს ხელებს
რის თქმაც ბგერებმა ვერაფრით შეძლეს,
დაგანახვებდი ამ სულის ფსკერსაც,
მაგრად არ მყოფნის ფერი თუ ბგერა...
ჩემი ფერების იდუმალ ფეთქვას
წამგვრის სიკვდილი ჩემს გულთან ერთად.

თარგმნა ავთანდილ გაფრინდაშვილმა

ლეონიდე ჯახაია
(საქართველო)

ბამონიანი ქართველი ფილოსოფოსი და ლიტერატურათმცოდნე
სერგი დანელია

სერგი დანელია – ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი (1927), პროფესორი (1930), მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე (1944), XX საუკუნის ქართული ფილოსოფიისა და ლიტერატურათმცოდნეობის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, დაიბადა 1899 წელს სოფელ ნაჯახაოში (მარტვილის რაიონი), სწავლობდა ხარკოვისა და მოსკოვის უნივერსიტეტებში. მისი მეცნიერული კვლევის ძირითადი მიმართულებები იყო: ფილოსოფიის (ძირითადად ანტიკური ფილოსოფიის) ისტორია, რუსული ლიტერატურის ისტორია. მასვე ეკუთვნის გამოკვლევები სპინოზას, ჰიუმის, კანტის, რუსოს, კონტის, პუშკინის, ლერმონტოვის, გოგოლის, ტურგენევის, ლევ ტოლსტოისა და სხვათა შესახებ. ეწეოდა მთარგმნელობით მოღვაწეობას, ქართულად თარგმნა: არისტოტელეს „პოეტიკა“ და „განმარტებისათვის“, პლატონის „სოკრატეს აპოლოგია“, დეკარტეს „მეტაფიზიკური განაზრებანი“, რუსოს „ემილი“ და სხვა.

სერგი დანელია იყო უაღრესად ფართო დიაპაზონის მეცნიერი. მისი ნაშრომები, ისევე როგორც თარგმანები, გამოირჩევა მეცნიერული სიზუსტით, პუნქტუალობითა და სიღრმით. ისინი დღემდე ინარჩუნებენ თავიანთ მეცნიერულ ღირებულებას. სერგი დანელია ელიზური ფილოსოფიური აზროვნების მეცნიერულ-სისტემატური კვლევის ფუძემდებელია, იცავდა ფილოსოფიის დასავლური, კერძოდ, ბერძნული წარმოშობის იდეას, ვინაიდან, მისი აზრით, ფილოსოფია პირველად სწორედ აქ გამოეყო მითოლოგიას და აზროვნების დამოუკიდებელ მიმართულებად ჩამოყალიბდა. ფილოსოფიური აზროვნების აღმოცენების პირობაა თავისუფლება: სწორედ ძველ საბერძნეთში შეიქმნა სოციალურ-კულტურული წინამძღვრები ინდივიდის მიერ სამყაროს თავისუფალი მოაზრებისათვის.

პროფესორმა სერგი დანელიამ შეიმუშავა ფილოსოფიის ისტორიული კვლევის საკუთარი მეთოდოლოგიური პრინციპი, რომლის მიხედვით ფილოსოფიური კვლევა უნდა ეფუძნებოდეს ტექსტის ფაქტისა და კრიტიკულ-ფილოლოგიურ ანალიზს. სერგი დანელია, როგორც პიროვნება, იყო უაღრესად პრინციპული, შრომისმოყვარე, უცხო ენების (ბერძნული, ლათინური, ფრანგული, გერმანული, რუსული) ბრწყინვალე მცოდნე და თავისი ქვეყნის პატრიოტი. იგი ავტორია მრავალი ფილოსოფიური და ლიტერატურათმცოდნეობითი ნაწარმოებისა, მათ შორისაა: „ატომისტური ფილოსოფია ძველ საბერძნეთში“ (თბილისი, 1925), „ქსენოფანე კოლოფონელის მსოფლმხედველობა“ (თბილისი, 1925), „ანტიკური ფილოსოფია (სოკრატეს წინ“ (თბილისი, 1926), „О философии Грибоедова“ (Тбилиси, 1931), „სოკრატეს ფილოსოფია“ (თბილისი, 1935), „ნარკვევები XIX საუკუნის რუსული ლიტერატურის ისტორიიდან“ (თბილისი, 1936), „პუშკინის ცხოვრება და მოღვაწეობა“ (თბილისი, 1937), „ოგიუსტ კონტის ცხოვრება და ფილოსოფიური მოღვაწეობა“ (თბილისი, 1959), „ლიტერატურული ნარკვევები“ (თბილისი, 1960), „კანტის ცხოვრება და ფილოსოფიური მოღვაწეობა“ (თბილისი, 1977) და სხვა.

პირველად პროფესორ სერგი დანელიას გვარი შემხვდა 50-იან წლებში, როდესაც მე ვსწავლობდი სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ფილოლოგიის ფაკულტეტზე და წავიკითხე სერგი დანელიას წიგნი „ნარკვევები XIX საუკუნის რუსული ლიტერატურის ისტორიიდან“ (თბილისი, თსუ-ს გამომცემლობა, გამოცემა ოთხჯერ:

1936, 1938, 1955 და 1959 წლებში), ჯერ კიდევ იმ დროს, როდესაც სერგი დანელია, ფილოსოფიისაგან დათხოვილი, 30-40-იან წლებში ხელმძღვანელობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში რუსული ლიტერატურის ისტორიის კათედრას (1933-1949 წლებში). მაშინ ეს წიგნი იყო რუსული ლიტერატურის ისტორიის ერთადერთი სახელმძღვანელო ქართულ ენაზე. პირადად კი ბატონი სერგი გავიცანი უფრო გვიან – 1962 წელს, როდესაც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ვიცავდი საკანდიდატო დისერტაციას ფილოსოფიაში, ხოლო ბატონი სერგი გახლდათ ოფიციალური ოპონენტი. სერგი დანელია იყო მაღალი, გამხდარი, თმაჭაღარა, ნამდვილი ქართველი ინტელიგენტი. დისერტაციასთან დაკავშირებით ერთხელ მიმიწვია სახლში, ვერაზე, რათა გადმოეცა ჩემთვის საკუთარი ხელით დაწერილი დასკვნა, თბილად მესაუბრა დისერტაციის გარშემო, გაუხარდა, როცა გაიგო, რომ ჩემი მშობლები მარტვილიდან იყვნენ.

ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის თემა იყო „ადამიანის ცოდნა ბუნების შესახებ“. დაცვა შედგა 1963 წლის თებერვალში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველ კორპუსში, მესამე სართულზე, №93 აუდიტორიაში, რომელიც ახლა პროფესორ სერგი დანელიას სახელს ატარებს. დანიშნულ დროს სხდომათა დარბაზი აივსო სტუდენტებითა და პროფესორ-მასწავლებლებით. ჩემი შესავალი სიტყვის შემდეგ რეცენზიის კითხვა დაიწყო ჩემმა პირველმა ოფიციალურმა ოპონენტმა, ქართული ფილოსოფიის უხუცესმა, პროფესორმა სერგი დანელიამ. მან ბოლოში მოიხადა, რომ კითხულობდა რეცენზიას მჯდომარე, რა თქმა უნდა, მას მისცეს ამის უფლება, მაგრამ არავის ეგონა, რომ ეს სერიოზული სიმპტომი იყო. ბატონმა სერგიმ ვრცლად გააშუქა ჩემი დისერტაციის ძირითადი შინაარსი, გამოყო მთავარი, საკვანძო საკითხები, მედგრად იცავდა ჩემს კონცეფციას. მაგრამ კითხვა ვერ დაამთავრა, ცუდად იგრძნო თავი, დალია წყალი და დარბაზიდან გასვლა მოინდომა, კარამდე არ იყო მისული, ჩაიკეცა... იმ წუთშივე მასთან მიცვივდნენ ბიძინა ლუტიძე და ნოდარ კირვალიძე - ჩემი მეორე ოფიციალური ოპონენტი. გამოიძახეს სასწრაფო დახმარება, მაგრამ გვიან იყო, ვერაფერი უშველეს: პროფესორი სერგი დანელია, ქართული ფილოსოფიის სიამაყე, შეეწირა ჩემს დისერტაციას. პროფესორი სერგი დანელია, როგორც მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ქართული ფილოსოფიის კლასიკოსი, უდიდესი პატივით დაკრძალეს დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში. დაცვა გადაიდო, დაინიშნა სამეცნიერო საბჭოს ახალი სხდომა, იქ პროფესორ კოტე ბაქრაძის, შალვა ადგიშვილისა და სხვების გამოსვლის შემდეგ საბჭომ დამიჭირა მხარი და მომანიჭა ფილოსოფიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი.

ბატონი სერგის მოულოდნელი გარდაცვალების შემდეგ თბილისის უნივერსიტეტში შეიქმნა მისი მდიდარი სამეცნიერო და ლიტერატურული მემკვიდრეობის შემსწავლელი კომისია, რომელმაც გადმომცა მე, როგორც დისერტანტს, დისერტაციის ეგზემპლარი ფანქრით გაკეთებული შენიშვნებით და სქელი რვეული, სადაც სერგი დანელიას ხელით დეტალურად დაკონსპექტებული იყო ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის მნიშვნელოვანი ნაწილი. თავისთავად ეს მოვლენა იშვიათია, შეიძლება ითქვას, უნიკალური და უჩვეულოა, თუ გავითვალისწინებთ, რომ კონსპექტს ადგენდა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი, მე კი ჯერ კიდევ პირველ ნაბიჯებს ვდგამდი ფილოსოფიაში. ამიტომ ჩემი პირველი რეაქცია იყო გაკვირვება. პროფესორ სერგი დანელიას ოფიციალური რეცენზია იყო სულ 6 თუ 7 გვერდზე. მან არ ჩათვალა საჭიროდ გაეტანა საჯარო განხილვაზე თავისი კრიტიკული შენიშვნები, რომლებიც უხვად იყო ხელნაწერში. სამწუხაროდ, ყველა ეს მასალა დარჩა სოხუმში, ჩემს არქივში, რომლის ბედი უცნობია.

როდესაც 90-ან წლებში ჩვენ, სოსუმელები, აღმოვჩნდით თბილისში, დევნილთა სტატუსით, მე რამდენიმეჯერ თაიგულებით შევამკე სერგი დანელიას საფლავი დიდუბის პანთეონში. ყველაზე საოცარი იყო ის, რომ წლების განმავლობაში, თბილისელების გაცნობისას, მე შემდეგნაირად წარმადგენდნენ: „გაიცანით, ეს ის ლეონიდე ჯახაიაა, რომლის დისერტაციის დაცვაზე გარდაიცვალა პროფესორი სერგი დანელია“. მე მივეჩვიე ამას, მით უმეტეს, რომ დარწმუნებული ვიყავი, გავამართლე ბატონ სერგი დანელიას მაღალი შეფასება, მისი დადებითი რეცენზია: გავხდი ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ქართული ფილოსოფიის მიღწევები გავიტანე საქართველოს ფარგლებს გარეთ (რუსეთი, უკრაინა, ბულგარეთი და ჩეხოსლოვაკია), ვარ მრავალი წიგნის, მონოგრაფიისა და ფილოსოფიის დარგში სახელმძღვანელოების ავტორი, მათ შორის ცნობარისა „ქართველი ფილოსოფოსები“, სადაც საპატიო ადგილი უკავია პროფესორ სერგი დანელიას.

მარტვილის რაიონმა ბევრი სახელოვანი შვილი გაზარდა, მაგრამ პროფესორი სერგი დანელია გამორჩეულია. მივესალმები მარტვილის ინტელიგენციის წამოწყებას – გამოუშვას კრებული, მიძღვნილი გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსის პროფესორ სერგი დანელიას ხსოვნისადმი. ვამაყობ, რომ ჩემი წინაპრები იყვნენ მარტვილის მკვიდრნი, რომ ორივე ჩემი ბაბუა – ეგნატე ჯახაია (მამის მხრიდან) და ანდრია ზარქუა (დედის მხრიდან) – ცხოვრობდნენ მარტვილში, ხოლო სოფელს, სადაც პროფესორი სერგი დანელია დაიბადა, ჰქვია „ნაჯახაო“ (შედარებისთვის: ახლომდებარე სოფლებს ეწოდება – „ნაგვაზაო“, „ნახარებაო“ და ასე შემდეგ).

Leonid Djakhaia

Prominent Georgian philosopher and literary scholar Professor Sergi Danelia

Summary

The paper by Prof. Leonid Djakhaia – it is the reminiscence about his personal encounters and dialogues with the prominent Georgian philosopher and literary scholar of the XX century Professor Sergi Danelia, about his philosophical works, his Georgian translation of the classics of world philosophy, about his birthplace – village Nadjakhao in Martvili region.

Леонид Джахая

Выдающийся грузинский философ и литературовед

профессор Серги Данелия

Резюме

Статья профессора Леонида Джахая – это воспоминания о личных встречах, беседах с выдающимся грузинским философом и литературоведом XX столетия профессором Серги Данелия, о его философских трудах, переводах на грузинский язык классиков мировой философии, о селе Наджахао Мартвильского района, где родился профессор Серги Данелия.

ანა ჩიქვანაია (საქართველო)

მარტვილის მუზეუმის შექმნის სათავეებთან (1957-1960 წწ.)

2010 წლის ივლისში 50 წელი შესრულდა იმ დღიდან, რაც მარტვილის (მაშინდელი გეგეჭკორის) მხარეთმცოდნეობის მუზეუმმა, რომელიც დღეს მისი დამფუძნებლის გივი ელიაშვილის სახელს ატარებს, საზეიმოდ აღნიშნა სტაციონალური გამოფენის გახსნა და პირველი დამთავალიერებლების მიღება დაიწყო. 2007 წლის 1 ივლისს, როცა დამტკიცდა მუზეუმის მცირერიცხოვანი შტატი ისტორიკოს გივი ელიაშვილის ხელმძღვანელობით, მუზეუმი ჯერ მხოლოდ ქაღალდზე არსებობდა. მუზეუმის შექმნას დრო და სათანადო მოსამზადებელი სამუშაოების ჩატარება სჭირდებოდა. ამ მცირერიცხოვანმა ჯგუფმა არა მხოლოდ მარტვილში, არამედ მთელს აღმოსავლეთ საქართველოში საფუძველი ჩაუყარა აქტიურ სამუზეუმო საქმიანობას, რაც სამუზეუმო მასალების მოძიებას, შეგროვებას, ფონდის შექმნას და ექსპოზიციის გამართვასთან ერთად საბოლოო ჯამში ისეთი მუზეუმის ჩამოყალიბებას ითვალისწინებდა, რომელიც შეძლებდა მხარის ისტორიის დრამად შესწავლასა და კვლევას ყველა მიმართულებით.

ამოცანა საკმაოდ რთული ჩანდა, რადგან მუზეუმის შექმნა მთელი მისი ფუნქციური დატვირთვით, თითქმის ყამირ ადგილზე უნდა დაწყებულიყო. პედაგოგ-ისტორიკოსმა გივი ელიაშვილმა მარტვილში მუზეუმის ჩამოყალიბება მასწავლებლობის დროიდან დაიხატა მიზნად, იმ დროიდან, როდესაც მოსწავლეებთან ერთად დაიწყო სხვადასხვა საკვებითების ჩატარება, ექსპედიციების მოწყობა, ისტორიული ძეგლებისა და ადგილების გაცნობა. ასეთი საკვებითები უფრო საინტერესოს ხდიდა სწავლების პროცესს, უღვივებდა მოსწავლეებს ისტორიის სიყვარულს. ასახსნელ მასალას ბ-ნი გივი ამდიდრებდა ეპიზოდებით მხარის ისტორიული წარსულიდან. დღეს ყველა მისი მოსწავლე კმაყოფილებით იხსენებს ამ საკვებითებს.

გივი ელიაშვილმა შემოიღო მოსწავლეთა სასწავლო-შემოქმედებითი კონფერენციების ჩატარების პრაქტიკა. პირველი ასეთი კონფერენცია მარტვილში 1951 წელს, ხოლო პირველი ექსპედიცია მოსწავლეთა მონაწილეობით – 1949 წელს ჩატარდა, – იხსენებს გივი ელიაშვილს ყოფილი მოსწავლე და მუზეუმის თანამშრომელი დაარსების პირველი წლებიდანვე როგორც ადამიანს.

მოსწავლეებთან ერთად ექსპედიციის მოწყობა, რომელიც დახვედრით ხასიათს ატარებდა, მიზნად ისახავდა ადგილზე კულტურის ძეგლებისა და ნაშთების დათვალიერებას, მონიშვნას, რაც თავისთავად უკვე იყო რაიონის კულტურული მემკვიდრეობის, ისტორიული ძეგლების შესწავლისათვის გადადგმული ნაბიჯი.

ასეთი გასვლების დროს ძეგლების დათვალიერებამ, უხუცეს ადამიანებთან შეხვედრებმა და საუბრებმა, მათმა მონათხრობმა, ნანახმა გივი ელიაშვილს მტკიცედ გადააწყვეტინა ისტორიული მუზეუმის შექმნა, თუმცა, იგი შემდეგ, თავის ჩანაწერებში იმასაც აღნიშნავდა, რომ თავდაპირველად მისი სურვილი ყოფილა მარტვილში დაეით აღმაშენებლის აღმზრდელისა და მასწავლებლის გიორგი ჭყონდიდელის მემორიალური მუზეუმის დაარსება. მარტვილ-ჭყონდიდთან თავისი სახელითა და მოღვაწეობით მჭიდროდ დაკავშირებული დიდი სახელმწიფო მოღვაწის გიორგი ჭყონდიდელის ისტორიის სიღრმიდან მზირალი მონუმენტური სახე გამხდარა მისთვის მუზეუმის შექმნის შთაგონების წყარო და 50-იანი წლებიდან მოყოლებული ყველაფერს აკეთებდა მიზნის მისაღწევად. ყველგან, სადაც კი ამის შესაძ-

ლებლობა არსებობდა, ახმოვანებდა თავის იდეას, ცდილობდა ხელმძღვანელობის დაინტერესებას.

მარტვილი მდიდარია ისტორიული ძეგლებით, ადგილებით. ყოველ სოფელში გვხვდება ძეგლად ქცეული ისტორიის მოწმეები: ეკლესიები, ციხეები ან მათი ნანგრევები, დროუამისაგან მიწით დაფარული ან ამაყად წამომართული, ნასოფლარები და ნაქალაქარები, ხალხის მუხსიერებაში ტოპონიმებად ქცეული ან კიდევ გადმოცემებსა და ლეგენდებში არსებული. ყოველივე ამას შეკრება-შეგროვება, მივიწყების ფერფლისაგან დაცვა სჭირდებოდა.

საჭირო იყო ხელისუფალთა დაინტერესება, მხარდაჭერის მოპოვება, ოფიციალური ნებართვა, ბაზა და, რა თქმა უნდა, დაფინანსება. ეს ინტერესი და მხარდაჭერაც მოპოვებულ იქნა იმ აქტიური საქმიანობით, რასაც გივი ელიავა თავის თანამოაზრეებთან ერთად მიზანმიმართულად ეწეოდა. 1957 წელს შეიქმნა საორგანიზაციო კომისია, რომლის მიზანი ნიადაგის მოსინჯვა, აქტივის შემოკრება და მუზეუმის დაფუძნებისათვის საჭირო რაოდენობის სამუზეუმო მასალის შეგროვება იყო. ჩანს, რომ ამ კომისიამ წარმატებულად იმუშავა: გაიჩინა და შემოიკრიბა მხარდამჭერები, ენთუზიასტები, დაინტერესებული პირები, როგორც ადგილობრივნი, ისე ცენტრიდან. უმოკლეს დროში შეიქმნა შესაძლებლობა მუზეუმის საფუძვლის ჩაყრისათვის და მართლაც, „1957 წლის 1 ივლისისათვის საორგანიზაციო კომისიის განკარგულებაში უკვე არსებობდა 600 სხვადასხვა სამუზეუმო მასალა, ყველაფერი ეს საფუძვლად დაედო მუზეუმის გახსნას და 1957წ. 1 ივლისს მუზეუმის შტატი შეუდგა მუშაობას“ (გ. ელიავა, სამეცნიერო სესიის მასალები, 1960წ.).

მიზანი ამ ეტაპზე მიღწეული იყო. მუზეუმი ოფიციალურად შეიქმნა. დაინიშნა დირექტორი – გივი ელიავა. კომისარიატის შენობაში ერთი ოთახი გამოიყო. რა თქმა უნდა, ყოველივე ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა მუზეუმის არსებობას. ეს მხოლოდ საქმის დასაწყისი იყო. მუზეუმის ჩამოყალიბებამდე უამრავი სამუშაო იყო ჩასატარებელი და დაიწყო სამუზეუმო საქმიანობის ახალი ეტაპი, დაუღალავი მეცადინეობა და შრომა, რომელიც 1960 წლის ივლისის დასაწყისში, სამი წლის თავზე, მუზეუმის სტაციონალური გამოფენის გახსნით დასრულდა.

1957-1960წწ. მხარეთმცოდნეთა ჯგუფისათვის, რომელშიც თავდაპირველად შედიოდნენ: დირექტორი გივი ელიავა, მეცნიერ-მუშაკები – დავით გაბისონია, ნაზი ჯგებენავა, მუზეუმის მცველი აკაკი გაბისონია, უშტატო ხელშეკრულებითი თანამშრომლები – ფოტოგრაფი რეზო ინჯგია, მხატვარი მიხეილ (მიშა) დანელია, როლანდ ადამია, მიხეილ კამიშევი, გიორგი ჯაყელი და სხვები, ინტენსიური, დაუცხრომელი საკვლევადიებო საქმიანობის წლები იყო, რომლის დროსაც მუზეუმელები იძენდნენ ახალ-ახალ თანამოაზრეებს არა მარტო მხარეში, არამედ რესპუბლიკის მასშტაბით.

მუზეუმის დაფუძნებას მარტვილში გამოეხმაურა და მას დახმარება გაუწია არაერთმა სამეცნიერო დაწესებულებამ, მუზეუმმა. ერთ-ერთი პირველი რიგი ექსპონატებისა, რომელიც შემოსულია და ფონდის საინვენტარო წიგნებშია გატარებული, არის თბილისის ჯანაშიას სახელობის მუზეუმიდან საკაუიას გამოქვაბულის არქეოლოგიური მასალები: ნუკლეუსები, საჭრისები, ლამელები, საფხეკები, ისრის წვერები, ჩუგლუგები და სხვა (არქეოლოგ გიორგი ნიორაძის კოლექცია).

1957-1958წწ. – საკაუიასა და თეთრი მიწის არქეოლოგიური მასალები, საომარი საჭურველი და ფოტო-დოკუმენტები – ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმიდან.

ნუმიზმატიკური მასალა – 70-მდე ერთეული სხვადასხვა დროის ქართული და უცხოური მონეტებისა დავით კაპანაძის კოლექციიდან (თბილისის სახ. მუზეუმი).

1957 წელს ცნობილმა გეოლოგმა, პროფესორმა მირიან ძველაიამ ფასდაუდებელი დახმარება გაუწია ახალფეხადგმულ მუზეუმს და გადმოსცა გეოლოგიური ნიმუშების მთელი კოლექცია, რომელთა დიდი ნაწილი დღესაც მუზეუმში ბუნების განყოფილების ექსპოზიციაშია ჩართული.

თბილისის ლიტერატურის, ზუგდიდისა და საგურამოს მუზეუმებმა მარტვილის მუზეუმს გადმოსცეს ფოტოდოკუმენტები, ისტორიულ პირთა ფოტოსურათები და სხვა სახის მასალები.

ეს იყო ის ძირითადი ფონდი, რომელსაც 1957 წელს მუზეუმი დაეფუძნა. პარალელურად დაიწყო საკვლევადიებო სამუშაოები ადგილობრივი მასალების გამოსაფლენად და შესაგროვებლად. საქმეში ბევრი ენთუზიასტი ჩაერთო. პირველები მუზეუმს დაუკავშირდნენ და ეხმიანებოდნენ მის ყოველ ახალ ნაბიჯს რაიონის ინტელიგენციის წარმომადგენლები: როდიონ ფაღავა, გედეონ ხუხუნი, მართა ჩიქოვანი, რემანოზ ძაძამია, დავით ჯანჯღავა, ნიკოლოზ ოსიძე, გული ნოღია, ბოშიაა გაბუნია, მინდა ფაღავა, ბიკენტი გეგელია, ვასილ გადილია, სტეფანე დარჯანია...

მუზეუმის დაფუძნებისთანავე შეიქმნა სამეცნიერო საბჭო, რომელშიც შევიდნენ ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები: კლიმენტი ხუბულავა, ვარლამ თოდუა, ვლადიმერ ახვლედიანი, გივი ბახია, ოთარ ჯღარკავა; ინტელიგენციიდან: ვარლამ ხაჭოშია, აკაკი სურმავა, სოლომონ ქუთათელაძე, ვენერა ბარათელი, მართა ჩიქოვანი, კლიმენტი ჟორდანი, ერასტი ბუაღავა; მუზეუმის მუშაკები: დავით გაბისონია, ნაზი ჯვებენავა, რეზო ინჯგია.

სამეცნიერო საბჭო განიხილავდა ყოველ მნიშვნელოვან მოვლენას მუზეუმის საქმიანობაში. „ამოცანად იქნა დასახული, – როგორც შემდგომ გივი ელიავა 1960 წლის სამეცნიერო სესიის მასალებში წერდა, – რაიონის ცალკეული სოფლების გულდასმით მეცნიერული შესწავლა, ადგილების არქეოლოგიური დაზვერვა, ეთნოგრაფიული, ფოლკლორული მასალების მოძიება“ და დაიწყო პირველი ოფიციალური ექსპედიციები, პირველი გასვლები ადგილებზე წინასწარ შედგენილი საექსპედიციო გეგმების მიხედვით, რომელთაც სამეცნიერო საბჭო იხილავდა და ამტკიცებდა. საექსპედიციო გეგმებში მითითებული იყო მარშრუტი, ექსპედიციის შემადგენლობა და ხასიათი. ასეთი გეგმებით იარეს მუზეუმის მუშაკებმა გივი ელიავას ხელმძღვანელობით მთასა თუ ბარში, სოფლიდან სოფლად... მოძიებული მასალა მიჰქონდათ მუზეუმში, სადაც ხდებოდა მათი დახარისხება-დალაგება, აღწერილობის შედგენა. ინტენსიური საექსპედიციო მუშაობის შემდეგ შესაძლებელი გახდა მარტვილის რაიონის ისტორიული ძეგლებისა და ადგილების პირველი რუკების შედგენა. რუკებზე ნაჩვენები იყო ქვის ხანის ადამიანთა საცხოვრისები ნახუნაოში, ბაღდაში, ნალეკსაოში, გაჭედელში, კურზუში... დატანილი იყო შუა საუკუნეების საყოფაცხოვრებო და საფორტიფიკაციო ხასიათის ნაგებობები, ეკლესია-მონასტრები, ნანგრევები, ჯიხები (ციხეები), ნაქალაქარები, სახიზრად გამოყენებული ქვაბულები; მითითებული იყო მეტალურგიული, კერამიკული წარმოებისა და საკულტო-სარიტუალო კერები.

პირველივე წელს შემოვლილი და მთლიანად შესწავლილი იქნა მთისწინა სოფლები. ამ და მომდევნო წლის ექსპედიციებში მონაწილეობდნენ, უფრო მეტიც, ზოგჯერ ხელმძღვანელობდნენ კიდევ გეოლოგიური საძიებო სამუშაოების ჩასატარებლად თბილისიდან ჩამოსული გეოლოგია-მინერალოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი მირიან ძველაია, ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი დ. ქიქოძე, ეთნოგრაფი თ. თოფურია. ასეთი გასვლები საველე საქმიანობაში გამოცდილ მეცნიერებთან ერთად მთელი სკოლა იყო საკვლევადიებო საქმიანობის ჩატარების გამოცდილების შეძენის თვალსაზრისით. ფაქტობრივად, ეს იყო პრაქტიკული გაკვეთილი გივი ელიავასა და ექსპედიციის სხვა წევრებისათვის იმის შესახებ, თუ რო-

გორ უნდა ეწარმოებინათ ნამდვილი საექსპედიციო მუშაობა, მოეპოვებინათ მასალები, შეესრულებინათ პირველი ჩანაწერები, დაემუშაებინათ და დაეხარისხებინათ ისინი, გაეკეთებინათ მათი სრული აღწერილობა და ასე დამუშავებული სახით აეყვანათ სახელმწიფო აღრიცხვაზე საინვენტარო და ძირითად შემოსულობათა წიგნებში, როგორც უკვე სამუზეუმო ექსპონატები.

მუზეუმის დაფუძნებიდან პირველი 2-3 წელი ექსპედიციები სისტემატურ ხასიათს ატარებდა. მოპოვებულ იქნა ეთნოგრაფიული, არქეოლოგიური, ხელნაწერი, ფოტო, ნუმიზმატიკური, ფოლკლორული და სხვა ხასიათის უამრავი მასალა. ამ ექსპედიციებმა მარტო 1957 წელს 1000-მდე ექსპონატი შესძინა მუზეუმს.

კიდევ უფრო გაფართოვდა ძიებითი სამუშაოები 1958 წელს. შესწავლილ იქნა სოფლები: ნახუნაო, ბაღდა, საღხინო, ნაჯახაო, ბანძა, ჭყონი, ვედიდკარი, ასხის მთა... ამ წელს შეგროვდა 1500-ზე მეტი მასალა და ნივთი. ექსპედიციებს სოფლებში თან ახლდა შეხვედრები ადგილობრივ მოსახლეობასთან. მათი გააქტიურების მიზნით ტარდებოდა საუბრები, ლექციები, რაც მოსახლეობაში აღვივებდა ინტერესს და რამაც ბევრი რესპონდენტი და ყოფითი ხასიათის ნივთების შემომწირველი შესძინა მუზეუმს. ბევრმა ათეულ წლებით ნალოლიავეები თუ მტვერწაყრილი საოჯახო რელიქვია გაიმეტა და ექსპედიციის წევრებს გადასცა; ბევრს თავად მიჰქონდა მუზეუმში. ამ მხრივ მისაბაძი იყო 1957 წელს დეაწლმოსილი ადამიანის ვასილ გადილიას სიკვლე. მან მუზეუმს, როგორც გივი ელიავა ჩანაწერებში აღნიშნვს, გადასცა 5200 მანეთის ღირებულების შემოწირულობა. ასეთები მრავლად იყვნენ, თუნდაც იურისტი ბოშიაა გაბუნია და მისი მეუღლე მინდა ფაღავა, რომელთა ოჯახმა ვერცხლისა და სხვა ძვირფასი ნივთები ჩააბარა მუზეუმს.

1957-1958 წლების საძიებო სამუშაოები წარმატებული აღმოჩნდა. მუზეუმს ხელთ ჰქონდა ექსპონატთა აუცილებელი რაოდენობა, რის საფუძველზეც, პრაქტიკულად შესაძლებელი გახდა შემდგომი ნაბიჯის გადადგმა – სტაციონალური გამოფენის მოწყობა. ექსპოზიცია თემატური და გრაფიკული საექსპოზიციო გეგმების შედგენას საჭიროებდა. შესაბამისი კონსულტაციების მიღების შემდეგ ასეთი გეგმაც შედგა გივი ელიავას ხელმძღვანელობით. მის შედგენაში მონაწილეობდნენ როგორც მუზეუმის თანამშრომლები, ასევე შტატგარეშე მუშაკები. გეგმის რეცენზენტები იყვნენ: ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი ლუკა ციხისთავი და პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატი ე. მახარაძე.

თემატური და გრაფიკული საექსპოზიციო გეგმები დასამტკიცებლად წარედგინა კულტურის სამინისტროსთან არსებულ სამეცნიერო საბჭოს.

საბჭოს სხდომაზე მოსმენილ იქნა გივი ელიავას მოხსენება მარტვილის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ექსპოზიციის პროექტის შესახებ. სხდომას, საბჭოს წევრ სხვა მეცნიერებთან ერთად, ესწრებოდა ცნობილი ეთნოგრაფი, აკადემიკოსი გიორგი ჩიტაია. გივი ელიავა თავის მოგონებათა წიგნში წერს, რომ სურვილი ჰქონდა გასცნობოდა ამ დიდ მეცნიერს, რისი შესაძლებლობაც ამ სხდომაზე მიეცა.

გიორგი ჩიტაიას ყურადღებით მოუსმენია გივი ელიავას გამოსვლისათვის, რამდენიმე შენიშვნისა და შეკითხვის შემდეგ კმაყოფილება გამოუთქვამს და დადებითად შეუფასებია წარმოდგენილი საექსპოზიციო გეგმის პროექტი. მის მხარდაჭერას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არა მარტო პროექტის მისაღებად, არამედ მუზეუმის მომავალი საქმიანობისთვის. იმავე დღეს გიორგი ჩიტაიამ გივი ელიავას გააცნო თავისი მეუღლე, ცნობილი ეთნოგრაფი, პროფესორი ვერა ბარდაველიძე. ასე დაწყებული ნაცნობობა მალე საქმიან და ახლო მეგობრულ ურთიერთობებში გადაიზარდა, რაც მათი სიცოცხლის ბოლომდე არ შეწყვეტილია. მუზეუმი მუდმივად იყო გარემოსილი ამ დიდბუნებოვანი ადამიანების ყურადღებითა და დახმარე-

ბით. გივი ელიავა ეთნოგრაფიის საკითხებში მათგან იღებდა კონსულტაციებს და პირველი ეთნოგრაფიული გამოფენაც ღია ცისქვეშ მათი ხელშეწყობით გაიმართა.

გარდა გიორგი ჩიტაიასი და ვერა ბარდაველიძისა, დაფუძნებიდანვე მუზეუმის ქომაგები იყვნენ: ვარლამ თოფურია, აკაკი გაწერელია, მირიან ძველაია, სერგი მაკალათია, გიორგი ჩუბინაშვილი, აკაკი შანიძე, სერგი ჯიქია, სერგი დანელია და სხვები.

ზემოთ უკვე შევეხეთ და აქაც საგანგებოდ გვინდა აღვნიშნოთ პროფესორ მირიან ძველაიას უანგარო დახმარება მუზეუმისადმი. გარდა იმისა, რომ მან გეოლოგიური ნიმუშების მთელი კოლექცია და სხვა მასალები გადმოსცა მუზეუმს, მისი უშუალო რეკომენდაციით, ხელშეწყობითა და კონსულტაციით შეიქმნა მუზეუმის ბუნების განყოფილების ექსპოზიცია. 1958-1958წწ. მირიან ძველაია გეოლოგიურ საკვლევადიებო სამუშაოებს აწარმოებდა საქართველოში. იყო მარტვილშიც, სადაც ხანგრძლივად დარჩა და შეადგინა მარტვილის გეოლოგიური რუკა, მოახდინა ნიადაგის ჭრილის სტრატეგრაფია. აკეთებდა სქემებსა და დიაგრამებს, რომელთაც შემდეგ მუზეუმში ტოვებდა. მსგავსი დახმარება და ურთიერთობა მუზეუმთან სიცოცხლის ბოლომდე არ შეუწყვეტია. ამ დიდებულმა ადამიანმა სწორედ მარტვილის მუზეუმს უანდერბა მთელი თავისი არქივი და ბიბლიოთეკა, რომელიც დღეს მუზეუმის კუთვნილებაა.

მუზეუმს ჭირისუფლობდა და ქომაგობდა ვარლამ თოფურია, რომელიც, მართალია, მარტვილში არ ყოფილა, მაგრამ თბილისიდან არ აკლებდა ყურადღებასა და მზრუნველობას, ესმიანებოდა მუზეუმს წერილობით; აძლევდა პრაქტიკულ რჩევებს გივი ელიავას და ხშირად შუამდგომლობდა კიდევ სახელისუფლებო ორგანოებში.

მუზეუმის წინაშე დიდი ღვაწლი მიუძღვის სერგი მაკალათიას. მან უშურველად გადასცა მუზეუმს იშვიათი ხელნაწერები, სხვა დოკუმენტები, ოქროს მონეტები. „სერგი მაკალათია ჩვენს მუდამ კეთილგანწყობილ მეგობრად რჩებოდა“, – წერს გივი ელიავა თავის მოგონებებში.

აკაკი გაწერელია მუზეუმის დაფუძნებისთანავე წერილით გამოეხმაურა ამ ფაქტს და თავისი პრაქტიკული რჩევები და დახმარება არ დაუკლია მისთვის. მრავალგზის სტუმრობდა მუზეუმს. დაესწრო მუზეუმის გახსნის ზეიმს და პირველი ჩანაწერიც შთაბეჭდილებათა წიგნში მან გააკეთა.

ასევე მნიშვნელოვანია გიორგი ჩუბინაშვილის ყურადღება და დახმარება მუზეუმის დაარსების პირველ ხანებში.

აკაკი შანიძე – ქართული ენათმეცნიერების ეს ბერძენი – იცლიდა მუზეუმის დასახმარებლად. ამ ადამიანთა მფარველობა, ქომაგობა და თანადგომა, პრაქტიკული რჩევები და კონსულტაციები გახდა ის ხელშემწყობი ფაქტორი, რამაც შესაძლებელი გახდა უმოკლეს დროში მუზეუმის ჩამოყალიბება. 1960 წლის 9 ივლისს მუზეუმის გახსნა იყო სამწლიანი თავდაუზოგავი, მიზანმიმართული მუშაობის შედეგი, თუმცა, ამ ხნის მანძილზე მუზეუმის მუშაკებს მეგობრებთან ერთად არ აკლდათ „ქილიკა ადამიანებიც“, როგორც გივი ელიავა იტყოდა ხოლმე, რომლებიც ირონიულად უყურებდნენ მისი და თანამშრომლების საქმიანობას და „ქვების შემგროვებლებს“ უწოდებდნენ მათ.

მოხდა სასწაული და ამ „ქვებიდან“ შეიქმნა მუზეუმი, რომელმაც გახსნის ზეიმზე ჩასულ არაერთ სტუმარს თუ ადგილობრივს აღფრთოვანების სიტყვები ათქმევინა. „აღტაცებით ამატირა მუზეუმმა მარტვილისამ, სამეგრელო ამატკივა და შემატკობ ამ ტკივილთან“, – იტყვის შემდეგ პოეტი.

1960 წლის 9 ივლისს საზეიმოდ გაიხსნა მუზეუმი. ჩამოვიდნენ სტუმრები თბილისიდან, ქუთაისიდან, ვანიდან, ხონიდან, ზუგდიდიდან, ოზურგეთიდან...

გაიმართა მიტინგი. ტრიბუნაზე ერთმანეთს ცვლიდნენ ჩამოსული სტუმრები თუ ადგილობრივი ხელისუფლებისა და ინტელიგენციის წარმომადგენლები. არაერთი თბილი სიტყვა ითქვა მუზეუმის დამფუძნებელთა და შემქმნელთა მისამართით.

ზეიმის შემდეგ გაიხსნა მუზეუმის პირველი სამეცნიერო სესია.

მუზეუმის ცხოვრებაში დაიწყო ახალი ეტაპი, რომელიც დღემდე გრძელდება. ამ დროის განმავლობაში მუზეუმი კიდევ უფრო გაფართოვდა, შეივსო და გამდიდრდა ექსპონატებით. უფრო სრულყოფილი და მარავალფეროვანი გახდა სამუზეუმო საქმიანობა: შეკრებით-შეგროვებითი, საფონდო, საექსპოზიციო, კვლევითი, საგამოცემლო, კულტურულ-საგანმანათლებლო მიმართულებით და განვლილი ორმოცდაათი წლის მანძილზე საკმაოდ ცნობილ რეგიონალურ მუზეუმად ჩამოყალიბდა.

Ana Chikvanaia
Origins of Martvili museum
Summary

In 2010 area studies museum of Martvili (former Gegechkori Museum), which at present carries the name of Givi Eliava – the founder of the museum, has celebrated the 50th anniversary since its first exhibition. On 1 July, 2007 when the staff of museum headed by Givi Eliava was appointed, the museum existed only on paper.

The paper shows the preparatory works conducted for the foundation of the museum, reveals the dynamic activities carried out in the Eastern Georgia. The paper displays the role of the people who have contributed to the development of the museum.

Анна Чикваная
У истоков создания Мартвильского музея
Резюме

В июле 2010 года исполнилось 50 лет с того дня, как Мартвильский краеведческий музей, который сегодня носит имя его основателя Гиви Элиава, торжественно был открыт и принял первых посетителей.

В статье рассказывается о подготовительных работах по созданию музея. Основание для деятельности музея заложено не только в Мартвили, но и во всей Восточной Грузии. В работе дана оценка тех людей, которые оказали большое содействие в создании музея.

ს ა რ ჩ ე ვ ი:

1. ნამიგ ალიევი3
კავკასია და მიხეილ ქურდიანი
Namig Aliyev
Caucasia and Mikheil Kurdiani
Намик Алиев
Кавказ и Михаил Курдиани

2. ნიკო ჯავახიშვილი4
მიხეილ ქურდიანის მოხაზონარი
Niko Javakhishvili
Mikheil Kurdiani's Memoirs
Нико Джавахишвили
Воспоминание о Михаиле Курдиани

ფილოლოგია – PHILOLOGY – ФИЛОЛОГИЯ

3. ნანა კუცია6
„მშვენიერი სასოწარკვეთა“
თამაზ ბაძაგუა, „სიზმარში მაინც ვხვდებით ერთმანეთს“
Nana Kutsia
Poetry of Tamaz Badzaghua
Нана Куциа
Поэзия Тамаза Бадзагуа

4. ლალა ახმედოვა13
XX საუკუნის მეორე ნახევრის რუსული ქალაქური პროზა
Lala Akhmedova
The Russian city prose of the second part of XX century
Лала Ахмедова
Городская проза в русской литературе эпохи «Оттепели» и «застоя»

5. თამარ დიასამიძე22
სახის გამომეტყველება როგორც კომუნიკაციის ელემენტი
Tamar Diasamidze
Facial Expressions as Element of Communication
Тамар Диасамидзе
Выражение лица как элемент коммуникации

6. ოლღა პეტრიაშვილი27
მხატვრული თარგმანი, როგორც კულტურათა დიალოგის ფორმა
Olga Petriashvili
Literary translation as a form of dialogue between cultures
Ольга Петриашвили
Художественный перевод как форма диалога культур

7. სალომე კაპანაძე	31
<i>ხელოვნების კრიზისი ინტელექტუალური დრამის კოლიზიებში</i>	
Salome Kapanadze	
<i>Art crisis in the collisions of intellectual drama</i>	
Саломе Капанაძე	
<i>Кризис искусства в коллизиях интеллектуальной драмы</i>	
8. მარინა მენტეშაშვილი	36
<i>გენდერული კვლევები უცხოურ ენათმეცნიერებაში</i>	
Marina Menteshashvili	
<i>Gender Researches in the Foreign Linguistics</i>	
Марина Ментешашвили	
<i>Гендерные исследования в зарубежной лингвистике</i>	
9. გულნარა დიასამიძე	42
<i>ემოტიურობის ეროვნული მნიშვნელობა</i>	
Gulnara Diasamidze	
<i>National significance of emotives in the world languages</i>	
Гульнара Диасамидзе	
<i>Национальная значимость эмотивов в языковой картине мира</i>	
10. რამილია მამედოვა	46
<i>ექსპრესიული საშუალებები ფრაზეოლოგიური ერთეულების გამოყენებისას</i>	
Ramilya Mamedova	
<i>Expressive means in translation of phraseological units</i>	
Рамяля Мамедова	
<i>Средства выразительности при переводе фразеологических единиц</i>	
11. ანჟელა შილინა	52
<i>მანიპულირების საშუალებები ქალთა ჟურნალებში</i>	
<i>(თემატური ჯგუფის მასალებზე)</i>	
Angela Shilina	
<i>Means of manipulating influence in genres of women magazines (research materials are genres of theme group "Woman and her appearance")</i>	
Анжела Шилина	
<i>Способы манипулятивного воздействия в жанрах женских журналов (на материале жанров тематической группы «Женщина и ее внешний вид»)</i>	
12. ციალა მესხია	59
<i>ღუარა სორდიას მეცნიერული თვალსაწიერი</i>	
Tsiala Meskhia	
<i>Scientific Outlook of Luara Sordia</i>	
Циала Месхია	
<i>Научное мировоззрение Лауры Сордиа</i>	

13. ტარანა ჰუსეინბალაევა66
ძველი და თანამედროვე ივრითის ორთოგრაფიის ძირითადი განსხვავებანი
Tarana Huseynbalayeva
Essential Characteristics of Old and Modern Hebrew Orthography
Тарана Гусейнбалаева
Основные различия древнееврейской и современной еврейской орфографии

14. ლალა ახმედოვა72
XX საუკუნის მეორე ნახევრის აზერბაიჯანული ქალაქური პროზა
Lala Akhmedova
The Azerbaijani city prose of the second part of XX centur
Ахмедова Лала
Городская проза в азербайджанской литературе эпохи «оттепели» и «застоя»

სამართალმცოდნეობა — JURISPRUDENCE — ПРАВОВЕДЕНИЕ

15. ირინა გალაევა78
კანონის უზენაესობა: აუცილებლობა და მნიშვნელობა
Irina Galaeva
Rule of Law: Necessity and Importance
Ирина Галаева
Верховенство закона: необходимость и значимость

ეკონომიკა და ტურიზმი
ECONOMICS AND TOURISM — ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ

16. ურმატ რისკულოვი84
ლობირება, როგორც კორუფციის ფორმა
Urmat Ryskulov
Lobbying as a Form of Corruption
Урмат Рискулов
Лоббирование как форма коррупции

17. ნუგზარ ნავაძე, გიორგი თედორაძე, გურამ მეტეხელი90
სავარეუბნო მარშრუტზე მგზავრთნაკადების უთანაბრობის და მოძრავი შემადგენლობის განსაზღვრის ძირითადი ფაქტორები
Nugzar Navadze. George Tedoradze. Guram Metekheli
The Basic Forms to Determine the Irregularity of Passengor Traffic Flow and Rolling Stock on Commuter Routes
Нугзар Навадзе, Георгий Тедорадзе, Гурам Метехели
Основные формы для определения неравномерности пассажиропотоков и подвижного состава на пригородных маршрутах

18. მეთინ მერკან	95
<i>უცხოური ბანკების მნიშვნელობა განვითარებადი ქვეყნებისთვის</i>	
Metin Mercan	
<i>What brings foreign bank in emerging countries.</i>	
Метин Меркан	
<i>Значение зарубежных банков в развитии страны</i>	
19. სალავათ საიფულინი	102
<i>საბაზრო მოთხოვნის მრუდი</i>	
Salavat Sayfullin	
<i>The market demand curve</i>	
Салават Сайфуллин	
<i>Кривая рыночного спроса</i>	
20. თეა კბილცეცხლაშვილი	109
<i>პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ეკონომიკური ზრდა საქართველოში: ევოლუცია, პრობლემები და პერსპექტივები</i>	
Tea Kbiltsetskhilashvili	
<i>FDI And Economic Growth in Georgia: Ecolution, Priblems and Perspectives</i>	
Тея Кбилцецхлашвили	
<i>Прямые иностранные инвестиции и экономическое развитие в Грузии: Проблемы и перспективы</i>	

ფილოსოფია — PHILOSOPHY — ФИЛОСОФИЯ

21. ხათუნა ამაღლობელი	122
<i>ელვინ ტოფლერი და „მესამე ტალღა“</i>	
Khatuna Amaghlobeli	
<i>Alvin Toffler and “Third Wave”</i>	
Хатуна Амаглобели	
<i>Элвин Тофлер и « третья волна»</i>	
22. გულნარა აბდულაევა	127
<i>შლომო იბნ გაბიროლის ფილოსოფიური მოღვაწეობა</i>	
Gulnara Abdullayeva	
<i>Shlomo Ibn Gaborul's philosophical activity</i>	
Гульнара Абдуллаева	
<i>Философская деятельность Шломо ибн Габироль</i>	

ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ

23. ულვია აბასოვა	133
<i>ევროკავშირის ქვეყნების ენერგოუსაფრთხოება (მთავარი გამოწვევები და მათი გადაჭრის გზები)</i>	
Ulvia Abbasova	
<i>Energy security of the EU states: main challenges and the ways to settle them.</i>	
Ульвия Аббасова	
<i>Энергетическая безопасность стран Евросоюза (Основные проблемы и пути их решения)</i>	

24. სონა ალიევა	138
<i>საინფორმაციო საშუალებების როლი სეპარატისტული ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში</i>	
Sona Aliyeva	
<i>Rile of Information Means in Struggle Against Separatist Terrorism</i>	
Сона Алиева	
<i>Роль информационных способов в борьбе с сепаратистским терроризмом</i>	

ბიოლოგია — BIOLOGY — БИОЛОГИЯ

25. მარინა ზარკუა	142
<i>მცენარეები და გლობალური დათბობა</i>	
Marina Zarkua	
<i>Plants and Global Warming</i>	
Марина Заркуа	
<i>Растения и глобальное потепление</i>	
26. ვლადიმერ ივანოვი, სერგეი ჩერნუხა	147
<i>სავაზაფხულო ხორბლის წარმოების ტექნოლოგიის გაუმჯობესება ვოლგოგრადში</i>	
Vladimir Ivanov, Sergei Shernucha	
<i>Spring Wheat's Processing Technological Improvement in Volgograd Zavolozhje</i>	
Владимир Иванов, Сергей Чернуха	
<i>Совершенствование технологии возделывания яровой пшеницы в Волгоградском Заволжье</i>	

**პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია – PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY —
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

27. კახი კოპალიანი	151
<i>მასწავლებლის ავტორიტეტის მაფორმირებელი სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები</i>	
Kaxi Kopaliani	
<i>Social-Psychological Forming Factors of Teachers' Authority</i>	
Кахи Копалиани	
<i>Социально- психологический фактор в формировании авторитета учителей</i>	
28. ცოტნე შამუგია	158
<i>მეტყველების აქტივიზაცია და თვალსაჩინოება ქვეყანათმცოდნეობის მეცადინეობაზე</i>	
Tsotne Shamugia	
<i>Speech activation and visualizations in the class of country studies</i>	
Цотнэ Шамугиа	
<i>Речь активизации и визуализации исследований по страноведению</i>	

- 29. ვალენტინა მარჯანიშვილი**.....164
ლესია უკრაინკა და საქართველო
Vallentina Marjanishvili
Lesia Ukrainka and Georgia
Валентина Марджанишвили
Леся Украинка и Грузия
- 30. ლეონიდე ჯახაია**.....179
გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსი და ლიტერატურათმცოდნე
სერგი დანელია
Leonid Djakhiaia
Prominent Georgian philosopher and literary scholar
Professor Sergi Danelia
Леонид Джахая
Выдающийся грузинский философ и литературовед
профессор Серги Данелия
- 31. ანა ჩიქვანია**.....182
მარტვილის მუზეუმის შექმნის სათავეებთან (1957-1960 წ.)
Ana Chikvanaia
Origins of Martvili museum
Анна Чикваная
У истоков создания Мартвильского музея

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 30 25 48; (+ 995 32) 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge